

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Samlinger

iii

Djens Historie og Topographie,

udgivne

af

Djens Stifts litterære Selskab.

Første Bind.

Ddense 1861.

Trykt i M. C. Hempels Bogtrykkeri.

I n d h o l d.

	Side.
St. Jørgens Gaard ved Svendborg, ved Biskop Dr. C. L. Engelstoft	1
Biskop Niels Jespersens Læseplan for Odense latinske Skole, ved Professore Dr. Henrichsen	45
Om Skibspræst Hans Jensen's Kaldelse til Sognepræst i Ørsted 1572, ved Biskop Dr. Engelstoft	59
Smaaafsnit af den svenske Præstehistorie, ved Sognepræst O. Strøm	72
1. Præsten Hans Madsen i Svanninge og hans Sønner	72
2. Til Skaarup Præste- og Degne-Embedes Historie	78
3. Duf Verche i Skalkendrup for General-Kirke-Inspectionens-Collegiet	86
4. Christopher Valkendorf og Præsten i Svindinge	95
5. En langelandsk Præsts ulovlige Dugang med Skydegevær	113
Bidrag til de svenske Smaaovers Historie, ved Probst F. L. Rohmann	121
Om Rector Niels Hammer's Embedsførelse, ved Professore Dr. Henrichsen	135
Noogle Bemærkninger om det svenske Almuesprog, ved Landinspecteur A. Hahn	150
Svendborg Hospital, ved Biskop Dr. Engelstoft	167
Efterretninger om Byen Absens, ved Cand. theol. H. Fr. Rørdam	181
Samlinger til Odense Biskopkrønike i Catholicismens Tid. Ved Pastor A. Crone. Første Stykke	245
Andet Stykke	281

Underretning til Selskabets Medlemmer.

Efterat det literaire Selskab ved de i sin Tid vedtagne *Ændringer* i Lovens § 7 fgg. havde beredt Veien for en friere *Virksomhed* i videnskabelig Retning, har det i afvigte Aar besluttet ved Siden af sin øvrige *Virksomhed* at iværksætte Udgivelsen af tvende *Heftekrifter*, der i tvangsfrie Hefter, alt estersom Stof tilbyder sig, kunde udgaae og meddeles Selskabets indenlandske og udenlandske Medlemmer samt de Selskaber, med hvilke det staaer i Forbindelse.

Den ene Række af disse *Lidskrifter* vil optage *Afhandlinger*, *Meddelelser* og *Bidrag* af almindelig videnskabelig *Interesse* uden *Begrændning* i Henseende til *Ojenstanden*; den anden Række, som begynder med nærværende Hefte, vil alene optage *Bidrag* af *topographisk-historisk* *Indhold* til *Oplysning* om *fyenske* *Forhold* og *Fyens* eller *Stiftets* *Historie*.

Til at forestaae Udgivelsen af hvert af disse *Heftekrifter* er udnævnt en *Comitee*, der for Liden for den førstnævnte Række bestaaer af de *Herrer* *Profesfor* *Dr. Henriksen*, *Adjunct* *Faber* og *Oberlærer* *Sick*, og for den anden af *Profesfor* *Dr. Henriksen*, *Pastor* *Dr. Helweg* og *Provst* *Rohmann*. *Vege* *Comiteer* opfordre saavel *Selskabets* *Medlemmer* som *andre* *Videnskabsmænd* til at medvirke til disse *Foretagender* ved *Arbejder* og *Bidrag*, som *Comiteerne* ere bemyndigede til at antage og med

Selskabets Samtykke at foranstalte udgivne. Selskabet udgiver Skrifterne paa sit Forlag og honorerer alle Bidrag med et Honorar, som for den topographisk-historiske Række er fastsat til 12 Rdl. pr. Aft for Udarbejdelser og 8 Rdl. pr. Aft for de Bidrag, der overveieude have Character af Samlinger. Alle de, som lade sig optage i Selskabet, i hvilket de ordinaire Medlemmers Contingent er 2 Rdl. aarlig, have dermed erhvervet Ret til at erholde hvad der udkommer af begge Rækker; Subscription paa samme finder ikke Sted, men forsaavidt som der have overstyende Exemplarer, sælges Heftefristet i Boghandlen for 12 Sk. pr. Aft.

Odense den 29 Martz 1859.

I.

St. Jørgensgaard ved Svendborg.

Af Biskop Dr. C. L. Engelstoft.

Udenfor Svendborg paa et yndigt Sted ved Sundet ligger en Kirke med et Fattighuus og en Præstegaard, som tilsammen kaldes St. Jørgensgaard. For lidt over hundrede Aar siden, da der blev Spørgsmaal om denne Stiftelses Eiendomme og Rettigheder og der aldeles ingen Fundats var at finde, troede man, at flere ældre Fundatser vare forkomne, og da Kongen befalede, at en ny skulde oprettes efter Fundatorernes Intention, sammensøgte man af traditionelle Sædvaner og allehaande Brudstykker af historiske Optegnelser hvad man behøvede til at danne sig en Forestilling om Stiftelsens Oprindelse og Bestemmelse. Man tænkte da, at dette Fattighuus maatte som de fleste andre have sin Oprindelse fra enkelte Velgjøreres Gave, og da man fandt de Fattige og tildeels Herligheden over Stiftelsens Fordegods deelt mellem tvende Adelsfamilier, Gjøe til Hvidkilde, som havde arvet Familien Rønnow, og Quigow til Lykesholm og Sandagergaard, antog man, at Stiftelsen hidrørte fra disse og væsentlig var blevet til i det 16de og 17de Aarhundrede, Fundatserne maatte være forsvundne i Svenskekrigen eller ved Præstegaardens Brand 1638.¹⁾ Man lod sig ikke forstyrre ved den Omstændighed,

¹⁾ Saaledes i Fundatsen af 19 Dec. 1735 (hos Hofmann VI, 59 fgg. og Schack 3 D. S. 273) og i Præstens Forklaring 1705 (i Bispe-Archivet, Sunds Herred Nr. 77).

at den første Gang St. Jørgensgaard's Fattige omtales, siges der, at endeel af dem „tilhørte“ de Dvighøver,¹⁾ og at det tilkom dem at „forvalte og forestaae“ endeel af de Fattige,²⁾ ei heller ved den Omstændighed, at det ikke var et almindeligt Fattighuus, men tillige en Kirke med Præstembede, og at den hele Stiftelse bærer det gamle Navn fra de catholske Tider, som gjenkommer udenfor saamange andre danske Kjøbsteder.

Retop disse Omstændigheder vise hen til en Oprindelse, som giver Stiftelsen en heel anden Character og faare let forklarer Savnet af en Fundats. St. Jørgensgaard opstode i det trettende og fjortende Aarhundrede i stor Mængde her i Landet; de vare Tilflugtssteder for Syge og Fattige, især for Spedalske og Pestsyge; almindeligviis dannede de sig udenfor Kjøbstederne, formodentlig uden egentlige Stiftere ved enkelte menneskekjærlige Sygevogtere, som forenede sig og indsamlede Almisse til de Glendiges Ophold; men uagtet de laae ved Kjøbsteder, vare de dog mere beregnede paa Landet end paa Kjøbstaden; de havde deres Hospitalsvogn, som til bestemte Tider kjørte omkring i Omegnen og samlede Almisse, og saavidt Vognen gik, saavidt havde ogsaa Omegnen Adkomst til at see sine Glendige indtagne i Hospitalet.³⁾ Vare de end saaledes væsentligt begrundede paa Almisser, var der dog heller Intet tilhinder for, at de kunde deels erhverve selv, deels modtage

1) I Indskrifterne i St. Jørgens Kirke fra 1614 og 1616, i Hofmann's Fundats. VI, 74 og Provst Weigners Indberetning i Bispearchivet (Sunds Herred Nr. 73).

2) Udlæggsbrev i Skifte efter Eric Dvighow 1647 (i B. A. Nr. 73 og 77).

3) „St. Jørans Bedere“ vare blandt dem, hvis Ret Kong Christian den Anden ikke vilde see forkortet, da han ellers vilde afskaffe Liggeriet. (D. Mag. 6, 361).

som Gave faste Eiendomme, Ager og Eng og Bøndergaard; oftere fremtød endog en større Avlsgaard i eller ved Stiftelsen, ligesom en Hovedgaard for omliggende Bøndergods. Et Kapel eller en Kirke hørte naturligviis til en saadan Stiftelse og kunde igjen blive en Indtægtskilde for den. St. Jørgensgaardene kunde saaledes voxer op til betydelige Eiendomme, der baade kunde behøve en kyndig Bestyrelse og give et Overskud; fra begge Synspuncter var der al Anledning til at bestikke dem et Forsvar, i en anseet Mand, som kunde varetage deres Løb; men dette Forsvar gik snart over til Forlehning, saa at Kongerne benyttede dem som Benaadninger, idet en fortjent Tjener blev belehnet med den offentlige Stiftelse, naturligviis paa Vilkaar at opretholde al det gudelige og christelige Værk. Vi have mangfoldige sige Forlehnings- eller Livsbreve paa St. Jørgensgaardene især fra Christian den Andens Tid, og det var maaskee ikke uden Grund, at Povel Eliesen i sin Bog om Hospitalet 1527, skildrer det som en Følge af disse Forlehninger, at „Hospitalet nok findes, der have Lehnmænd og stundom flere end een, men de Syge finder man ikke uden paa nogle faa Steder, som mindst Rente have.“¹⁾

Et saadant St. Jørgens Hospital har nu ogsaa bestaaet udenfor Svendborg allerede før 1372, thi i dette Aar var dets Kirke saa forfalden, at de danske Biskopper fandt det fornødent at ophjælpe Stiftelsen med et Afsladsbrev, hvori de opfordrede Alle til at kjøbe deres Synderes Forladelse ved at bidrage saavel til Kirkens Opbyggelse og Forskjønnelse som til de Svages rigeligere Underholdning.²⁾ Den nuværende Kirkebygning hidrører formodentlig væ-

¹⁾ Sæchers Udg. af Povel Eliesens Skr. S. 155.

²⁾ Pont. Ann. Eccl. Dan. II, 219.

fentlig fra denne Tid, dog med Undtagelse af de skønne Hvelvinger over Kirkens Skib, som først tilkom 1594,¹⁾ og Taarnet, som er yngre end Kirken.²⁾ Samme Aar tilbødte Kong Baldemar „de Spedalske ved Svendborg“ noget Gods i Sørup. Hvorlænge Hospitalet og den ældre Kirke havde været til før 1372, vides ikke; det kan tænkes, at det er opstaaet under Pestens Rædsler 20 Aar tidligere, men ligesaavel, at den endnu ældre Stiftelse kan være geraadet i Forsald i den sorgelige Tid. Men i ethvert Tilfælde er det klart heraf, at Hospitalet ikke er stiftet af Familien Rønnow, som senere ejede Hvidkilde og kom i saa nær Forbindelse med det; thi denne Familie var endnu ikke kommen til Danmark i det 14de Aarhundrede, og paa den Tid, da mulig den første Rønnow ejede Hvidkilde, havde Klosteret allerede af „Arildstid“ betydelige Eiendele, og stod i et ængere Forhold til Svendborg By, end det kunde tænkes ved en privat Stiftelse. Fra Aaret 1486 have vi nemlig et Actstykke, der giver den første Oplysning om denne St. Jørgens-Gaards Støttelse og Stilling.³⁾ Biskop Carl (Rønnow) og Kongens Lehnsmænd over Nyborg Lehn samledes med Magistraten og By-mænd paa Svendborg Raadstue for at „fikke og sætte en

1) Jac. Madsens Bisitatsbog v. Crone S. 216.

2) Man seer, at Kirken oprindelig har været uden Taarn, da dens Gavl er ziret med Blændinger og Baand; men naar Taarnet er tilbygt, er ubekjendt; det foresandtes 1594.

3) Det forefindes i Copie fra det 17de Aarh. i Karen Brahe's Bibliothek (Bogelsangs Catal. S. 78 Nr. 159), men er ikke meget paalideligt affkrevet, og urigtigen henført til Aaret 1453. Baade Bistoppens Navn henviser til en Tid efter 1474, og de vistnok utydelige Legn i Afskriften lade sig rettest læse MCDLXXX Sexto. Det er aftrykt efter denne Copie som Bilag I nedenfor.

god og gudelig Skikning" mellem dem, som tilskiktes af Kongen til Forsvar for St. Jørgens Gaard, Gods og Tjenere, og „de Brødre og Sødskende, som der ere eller skjelligt blive indgivne." En Mand ved Navn Erik Christensen var da af Kongen beffikket til Forsvar og skulde paasee, at Hospitalet fik sin Ret i alle Maader. Det havde en stor Avlsgaard, som kaldes Brydegaarden,¹⁾ af hvilken der af Arrildstid var svaret 6 Orter Byg (3: 9 Tønder) aarlig til alle Sødskendes (3: Lemmers) Behov og Tiende baade til Kirken og Præsten nemlig 1 Pund (3 Edr. Byg); i den sidste Tid havde vel Fæsteren unddraget sig den førstnævnte Udredelse; men Claus Rønnow havde paa hans Vegne tilfredsstillet Hospitalet til Lemmers fulde Tilfredshed. Deelligeste omtales Hospitalets Landgilde og Rente af alle Tjenere, Korn, Smør, Penge, Lam, Gjæs, Høns og Oldengjeld, som ogsaa Alt skal deles mellem Lemmerne. Gjæsterie og Hoverie af dem, som ei have afkjøbt det med Penge, skal Forsvaret nyde;²⁾ ligeledes Indfæstningerne. Klostret skulde have sin Ridesvend, som alle Lemmerne i Forening skulde vælge; han skulde have to Portioner og modtage Landgilden og uddele den og i det Hele i Forening med Kirkebørgen og Præsten forestaae Forvaltningen. Klostret skulde holde Hest og Bogn, som

1) Ved Feilskrift staaer der i Copien Bondegaarden. Paa den i Pont. D. Atlas III, 565 og VI, 807 omtalte Boelsgaard, som skulde være den ældre Gaard, der afløstes af Hvidkilde, kan der ikke tænkes, medens Brydegaarden forefindes endnu. Boelsgaarden synes iøvrigt at forverles med Søbo, som bestod samtidig med Hvidkilde og laae Syd for Søen.

2) Af en god Gaard to Hestes Hold to Lيدر om Aaret, af en mindre kun een Tid; Hoveriet var en Høstdag i Kughøst og to Dage i Byghøsten, samt Befordring i Klostrets Trinde.

det kunde udsende i Herreberne og Sognene, og godt Folks Gaver under denne Form berettigede Sognene til at fordrø Personer indlagte, som formedelst deres Sygdomme ikke kunde være blandt de Karffe. Om Klosters indre Deconomie erfares mindre; der skulde være 8 karffe Læmmer (Brødre), som deels skulde være om Bjergningen (Indsamlingen) til de Syge, deels pleie dem; de kunde være gifte, men dersom deres Kone døde, maatte de ikke gifte sig igjen. Men hvormange Syge og Glendige, der var regnet paa, erfares ikke; ogsaa disse kunde være gifte, og dersom en Ægtefælle døde, kunde de gifte sig igjen, om Nogen vil „dnyis at leve i Ægtefællæ med den Syge.“ Alles Eiendele tilhørte fuldstændigen Klostret, og alle Faldemaal, hvori Nogen blev dømt, skulde ogsaa uddeles til Læmmerne. Kirkens Vedligeholdelse skulde bestrides af Tienden af Brydegaarden, Kirkeblokkene, Tablepenge, Sjølegave ic. under Regnskabs Afslæggelse for Kirkeprosten. Præsten skulde have 5 Mk. Penge (af hver?) for 3 Messer ugentlig, og, om han vil, en Søbfsende Part (∴ en Portion) foruden sin Tiende af Brydegaarden.

Dette Billede af St. Jørgensgaard ved Svendborg synes saa temmelig at være det samme, som møder os i de følgende Læber, naturlighviis med de Forandringer, som den omstiftende Tid medfører; og navnlig er der ikke nogen Grund til at forudsætte en Omdannelse eller en Udvidelse af Stiftelsen, som skulde berettigede til at ansee en senere Belyjører som den egentlige Stifter. Rigens Marsk Claus Rønnow til Hvidkilde, Biskoppens Fader, nævnes her kun som en Slags Fæster af Klosters store Gaard, medens det i sin Heelhed synes at regnes mere til Byen end til Landet, muligt laae det paa Byens Grund. Ei heller indtraadte nogen Forandring i dets Forhold til Hvidkilde,

som Marquard Rønnow efter Faderen ejede; thi efter mere end 50 Aar befindes Hospitalet at staae som før, som en kongelig Forlehning. I Aaret 1520 gav nemlig Kong Christian den Anden en Borger i Odense, Silvester Clausen, Livsbrev paa St. Jørgens Hospital ved Svendborg,¹⁾ aldeles som Christian den Første havde gjort 1486. Hermed stemmer det nu saare lidet, at en Panegyricus 200 Aar efter lobpriser den ovennævnte Claus Rønnows anden Hustru, Fru Birgitte Stormbasa, som Stifterinde af Klosteret i dette Børs:

Jeg fik ifinde ved Svineborgs By
St. Jørgen en Gaard at opbygge
Og staae deri baade Brød og Ly
For dennem, som Brødet mon tigge.
Min Herre og Børn de lagde dertil
Baade da og Aar efter Aare,
Arve og Gie, Guld, Sølv, og de vil
Glet Intet af Eiendom spare ic.²⁾

Derfor Børsen indeholder nogen historisk Sandhed, maa det være, at Fru Birgitte endnu i Mandens Levetid († 1486) har opført en ny Bygning og vel ogsaa tillagt nogen Gave i Penge; det maatte ligge meget nær, at Claus Rønnow og hans Kone, som ejede Hvidkilde, kunde betænke denne deres nærmeste Stiftelse, ligesom de ellers viste sig gavmilde mod Kirken; men det træffer sig besønderligt nok, at ikke engang et Spor af Fru Rønnows Bygning kan findes 100 Aar derefter, thi da stod der ikke et Fattighuus for Lemmerne, men 26 smaa, deels tegltafte deels straatafte,

¹⁾ Suhms Saml. 2, 2, 41. Vedel Simons. Bidr. til Od. B. Hist. 2, S. 215.

²⁾ Jens Willels Slægtbog 1722, som formenes forfattet af Lyscander. Det anføres tildeels i lidt forandret Form i Klevensfeldts Afhdl. om en Antique i det Kjøbenhavnske Selskabs Skrifter 6 B. S. 43.

Hytter, hvori de Fattige fandt Huusly. ¹⁾ Noget Forhold kan der vistnok let have fundet Sted mellem Claus Nonnow og St. Jørgensgaard; thi dersom han, som det synes, stiftede Hvidkilde og var Fæster af den gamle Aulsgaard under Klostret, kan der let være foregaaet Noget, f. Ex. et Magelæg af Klosterjorder mod andet Bondegods og derved ogsaa nogen Gunst være vdiist Stiftelsen. Men enten nu Grunden har været en virkelig betydelig Gave til St. Jørgensgaard, eller blot den umiddelbare Berøring, hvori Hvidkildes Eier maatte staae med denne rige Stiftelse; saa er det vist nok, at Familien Nonnow efter Reformationen indtraadte i et ganske særegent Forhold til dette Hospital.

Formodentlig holdt Klostrets Forlehning til en bestemt Mand paa Livstid dets Eiendom sammen i Reformationens bevægede Aar, og det undgik ogsaa senere den Skjæbne, som var tiltænkt alle St. Jørgensgaarde, at deres Gods skulde lægges til det nærmeste almindelige Hospital i Kjøbstederne, mod at dette oprettede et særskilt Huus for Spebalske; ²⁾ man tænkte sig kun store Hospitaller under Kjøbstedborgernes Tilsyn og Varetagt, som atter stode til Ansvar for Bisopper og Stiftslehnmænd. Ifølge disse Grundfætninger vilde dets Gods ved den dermed forlehnede Persons Død være blevet henlagt til Graabrødre Hospital i Odense, ligesom Hellig Geists Hospital ved Faaborg, Sortebrødrerkloster i Odense o. a. fl. Slikt skete ikke med dette Hospital; men naar vi spørge, naar og hvorledes denne Skjæbne blev afvendt, beretter Historien Intet derom, og vi kunne alene opstille Formodning grundet paa de senere forefundne Forhold. St. Jørgens Gaard befindes nemlig

¹⁾ Jac. Mads. Bisitatsbog v. Aaret 1589. S. 216.

²⁾ De Ribes Artikler Art. 20.

at være vedblevet at være en særegen Stiftelse, med Gods og Skove, Kirke og Præsteembede, en mild Stiftelse, som udsendte sin Vogn for at hente Almisse i det sydlige Fyens omliggende Herreder og derfor skulde modtage de Syge og Svage fra diæse; og denne Stiftelse, der altsaa lignede et af de store Hospitalet i Kjøbstederne, findes derhos i den allernæreste Forbindelse med Ejeren af Hvidkilde Eiler Rønnow, som var dens Patron eller Bestyrer, ligesom forhen den kongelige Lehnsherre, og hverken Biskop eller Stiftsøvrighed eller den nærliggende Kjøbstads Magistrat findes da at have haft Deel i dens Forvaltning. Det kan nu formodes, at Eiler Rønnow, som 1529 af Kong Frederik den Første erholdt jus patronatus til den nærliggende Egense Kirke, Hvidkildes Sognkirke, for sig og efterkommende Giere af Hvidkilde, ¹⁾ ogsaa kan have erhvervet en kongelig Belehning med St. Jørgensgaard, og mulig kan Forsædres Gaver eller Velgjørenhed have tjent som en Slags Udkomst. Enten nu denne Belehning, som vistnok har været clausuleret efter det ovennævnte Document af 1486, har lydt paa ham alene eller ligesom den omtalte Patronatsret paa ham og Efterfølgere tillige, saa blev den betragtet som en Familieret, der gif i Arv tilligemed Forpligtelsen at opretholde den milde Stiftelse. Dette Forhold kan vistnok fra flere Sider have været fordeelagtigt for Stiftelsen: dersom det var indtraadt før Reformationen, kan Lehnsmændens Anseelse have bidraget til at holde Godset samlet, og naar andre St. Jørgensgaarde ved gjentagne Forlehninger under den ubestemte Forpligtelse at underholde de Svage, som derinde vare, efterhaanden tabte Characteren af Velgjørenhedsstiftelser og bleve til almindelige

¹⁾ Knudsen Joach. Rønnow. Kbh. 18 S. 14 Note.

Krongaarde, ¹⁾ saa kunde her den oprindelige Bestemmelse lettere bevares, efterdi denne Arveforlehnings Vilkaar bleve uforandrede og engang vare formede efter de catholiske Tjersø Bisps, saa at den angav en temmelig bestemt Grændse mellem Patronens Rettigheder (Hoberie ic.) og Hospitalslemmernes (Landgilden og Almisen), og endelig kunde en mægtig Adelsfamilie mulig sætte en Væge i at værge for og forsøge en Anstalt, som forhen havde staaet som en kirkelig Stiftelse under Konge og Herrebisshop. Men dette Forhold havde ogsaa sin betænkkelige Side, og den kom for Dagen paa en paafaldende Maade, da de Fattige eller Hospitalet blev deelt som anden Arv mellem Ciler Rønnows 4 Døttre, som arvede ham 1563. Ved Skiftet betragtedes nemlig Hospitalet som en Eiendom; de fire Søstre eller deres Mænd ²⁾ fik hver en Fjerdedeel af dets Gods, og man kunde imødesee en hyderligere Udstykning, naar nogen af dem døde. Fulgte endog en forholdsmæssig Deel af Forpligtelsen med enhver Part, er det dog klart, at en saadan Deling var lidet til Fordeel for Hospitalet, som nu tildeels havde sine Besøgttere langt borte og end mere var udsat for at betragtes som en Eiendom. Det kunde derfor være meget rimeligt, at „adskillig Uordentlighed og Misbrug“, som der siges i et Document af 1590, kunde findes ved Stiftelsen, og det vilde ikke have været umuligt, at den i Stillehed havde kunnet gaae tilgrunde eller forvandles til ubetydelige Fattigpenge fra forskjellige Herregaarde, som

¹⁾ f. Ex. paa Bornholm (see Hüberts Actst. 1. Bornh. Hist. S. 166.)

²⁾ Mette R. gift med Jacob Bessert til Brolykke, Birgitte gift med Henning Noisow til Sandager og Lykkeholm + 1590, Karen gift med Jens Wilde + 1592, og Anna gift med Erik Hardenberg til Mattrup + 1609.

incorporerede de adspredte Bøndergaardene i deres Gods. Men de samme Arvinger, som deelte den, havde Ugtelse nok for den gudelige Stiftelse, som var Familien andtroet, til at sikke den mod denne Skjæbne. Den yngste Datters Mand Erik Hardenberg samlede med de andre tre Søstre, kort før Døden bortrev dem, paa Hvidkilde og opfattede den 30 Jan. 1590 et Document, der kan betragtes som Stiftelsens protestantiske Fundats og dannede Grundlaget for dens fremtidige Ordning i et Aarhundrede, medens det ogsaa kaster noget Lys over dens Fortid. ¹⁾

De vedtage i dette Document, som om det stod til dem alene, at St. Jørgens Hospital skal holdes ved Magt og vedlige som hidtil, og dernæst, at dets Gods ikke maa deles mere, men i Tilfælde af flere Arvinger, skal ved Lodkastning een af Arvingerne paa Sværdssiden vælges til Forstander for hver Fjerdepart udeelt. Derhos gjentage og modificere de endel ældre Bestemmelser tildeels under Paaberaabelse af gamle Privilegier og kongelig Stadfæstelse, saasom at alle Lemmerne skulle søge Kirken to Gange daglig, at Hospitalets Bønder fremtidig skulle være frie for at holde Hospitalets Heste, naar dets Bogn drog paa Herredsgang i Baag, Sunds, Salling og Gudme Herreder, at de Syge af disse Herreder skulde indtages uden Gave, dog skulde de, som kunde, give de andre Lemmer Intreit med 5 Mk. og sværge dem Guldskab og Benskab; mærkeligt er den Bestemmelse, at det efterdags ikke skulde være mere

¹⁾ Dette Document var naturligviis ubekjendt, da man 1704 søgte efter Stiftelsens Fundats; men Klevenfeldt har ladet det trykke i det Kbhvn'ske Selskabs Skrifter 6 Bd. S. 53, og det forefindes i en gammel Uffkrift paa Karen Brahes Bibliothek, af hvilken en og anden Berigtigelse af det trykte kan hentes. Det meddeles derfor som Bilag 2 nedenfor.

end 4 karske Sødskende, hvoraf de 2 skulde vandre om efter de Syges Biering og de 2 pleie de Syge; man kan deraf slutte, at Hospitalet i Tidens Løb maa være gaaet tilbage, da det forhen havde 8 Karske; om St. Jørgens Lund erfares, at den var til Upligt forhugget, nu blev den lyft i Fred og Bøndernes Skovhugst sat under Fogedernes Tilsyn. Sluttelig hedder det, „at efterdi St. Jørgens Hospitals Privilegier og Statuter ere confirmerede og stadfæstede af fremfarne Konger herudi Riget, vilde de selv holde dem alle og have dem af deres Arvinger uryttelig holdet“, uagtet de i det samme Actstykke viensynlig tiltog sig at forandre, hvad der var indbefattet i de kongelige Confirmationer og navnlig i den kongelige Ordning eller Fundats af 1486. Sammenholdes dette Actstykke, som Arvingerne selv kalde en Fundats, ¹⁾ med det ældre af 1486, bemærkes foruden Stiftelsens Indskrænkning ogsaa den Forskjel, at Ridesvenden og Kirkeværgen ere forsvundne; det var dem, der efter hiin Ordning skulde nærmest paasee Klosters og Kirkens Tærv, tilsee Bøndernes og Skovenes Behandling af Forsvaret; nu er det Herskabernes fire Fogeder, som hver for sig skulle sørge for sin Part, og det er vel ikke uden Betydning, at intet af den gamle Fundats findes gjentaget om Begrænsningen i Bøndernes Høverie og Indfæstning, medens de befries fra den lille Deel af deres Gjesteriepligt, som Klosteret havde beholdt ved Siden af Herskabet. Endelig er det ogsaa værd at bemærke, at medens Ordningen af 1486 tilsidst henkøjs Alt under Kongens naadige Behag, omtaler denne ingen høiere Billie

¹⁾ Saaledes i den Declaration af 2 Dec. 1590, hvorved Fru Birgitte Dvighous Arvinger anerkjende Moderens Bestemmelse. Rbh. S. St. a. St. S. 56.

eller Autoritet, hvis Stadfæstelse skulde behøves: de rønnowske Arvinger ansaae sig for Stiftelsens Ørighed og Herkab.

Imidlertid var den nye Fundats altid til Gavn for Stiftelsens Fremtid: ikke blot afværge den fremtidige Udstykninger, men den bevirkede endog, at to af de 4 Parter fort efter samlede i een Gaand: Fru Mette, som var gift med Jacob Wiffert til Brolykke († 1592) efterlod ingen mandlig Arving,¹⁾ og formodentlig ved Lodkastning tilfaldt hendes Part Søsteren Anna Rønnows Mand Erik Hardenberg; i Fru Anna Rønnows Børge findes nemlig tvende Parter, da Biskoppen Jacob Madsen visiterede St. Jørgensgaard 1595; een Fjerdepart havde da Fru Karen Rønnows Søn Marquard Bille til Hvidkilde, og den fjerde Fru Birgitte Rønnows Søn Eiler Quikow til Lykesholm. Men da ogsaa Fru Anna Rønnows Sønnen døde før Moderen, gik hendes tvende Parter over til Søstersønnen Marquard Bille, i hvis Hænder saaledes de tre Fjerdedele samlede sig 1609, og dette maa ansees for at være saameget heldigere, som denne Arving netop var Herren paa Hvidkilde, og altsaa nær nok ved Stedet til at paavirkes af den dertil knyttede Tradition og til at vaage over Stiftelsens Gods og Lemmer.

Med Overgangen fra det 16de til det 17de Aarhundrede stod derfor St. Jørgensgaard som en meget anseelig Stiftelse, om end ikke ubeskåret og uberørt af Tidernes Forandring. En Beskrivelse fra samme Tid tjener til at fuldstændiggjøre Billedet af den: i Aaret 1589 fandt Biskop Jacob Madsen ved sit første Besøg „26 smaae Boder, somme takte med Straa, somme med Tegl og nogle slet

¹⁾ Dansk Atlas III, 551.

vedligeholdte, og deri vare 24 Fattige og Somme med deres Husfruer"; dette var rimeligviis Hospitalets gamle Skikkelse, da det gjaldt om at affondre de Spedalske. Men i Aaret 1595 var Fru Anna Rønnow i Begreb med at bygge eet herligt stort Huus, Muur og Bindingsværk, til de 12 Fattige, som hørte til hendes to Lodder; det skulde indeholde to Stuer, en til Karlene og en til Dvinderne, enten de vare gifte eller ikke; de øvrige 12 boede endnu i hver sin lille Bo. Biskoppen tager det som givet, at der kun skulde være 24 Fattige, uagtet de 26 Boder, som endnu stod 1589, tydede paa flere Pladser. Maaſkee havde Herſkabet bestemt Antallet af Lemmerne efter Gaardenes Antal, thi Biskoppen bemærker, at der laae 24 Bønder til de 24 Fattige. Han beskriver fremdeles deres Wilkaar, de kunde have hver over 5 Tønder Korn, $\frac{1}{2}$ Td. Smør, Lam og Sviin af de 24 Bønder, desuden Dvægtiende af Egense (og Sørup) og Part i den skønne Have, der stundom kunde yde to Tønder Most til hver. ¹⁾ Saaledes maae de ansees for at have været vel forsergede efter den Tids Maade; Ildebrændsel og mangelaande andre Fornødenheder havde de ligeledes af Hospitalets Gods (saasom Bognhiul, Humlestager o. desl.) og nogen Pengeafgift af Leiehuse, ²⁾ og hertil kunde endnu ved Hospitalsbognens Herredsgang komme Godtfolks Almisse. Dog er det maaſkee ikke uden Grund, at Biskoppen ikke bringer den sidstnævnte Indtægt i Anslag, thi den vel netop engang havde været den ældste Stiftelses Hovedindtægt; thi dette Erhverv passede mindre til Tidens Forhold. Allerede Godsets Deling mellem Flere, der uden tvivl tilegnede sig Indlæggelsesretten, maatte hindre den

¹⁾ Alt af Jac. Madf. Bisitatsbog, udg. af Crone. S. 216—17.

²⁾ Dette kan sluttes af det, der opføres i den senere Fundats 1735.

frie Afgang til Stiftelsen, som de vedkommende Herreder skulde erhverve ved Gaverne; desuden var Stiftelsens Character som Sygehospital traadt tilbage, Fattigforsørgelse var Hovedsagen, der var slet ingen Sengeliggende 1595, og for de egentlige Syge, som efter Fundatsen skulde optages, maatte man andensteds søge Lægedom; endelig traadte ogsaa den nylig tagne Bestemmelse, at Hospitalets Bønder ikke skulde holde dets Heste med Foder, meget i Veien for Bognens Udsendelse. Herredsgangen er derfor rimeligviis ophørt ved denne Tid; Hospitalets Pligt glemtes med dets Ret, og istedetfor et Sygehuus for Omegnen stod det da som et stort Fattighuus ligesom saamange andre, der stiftedes af rige Godsøiere for deres Gods, kun at det selv havde Bøndergods som en gammel kirkelig Stiftelse og Kirke og Præst tillige.

Om Præsteembedet og Kirken faae vi ogsaa de første sikkre Efterretninger af Biskop Jacob Madsens Optegnelser. Det er en Selvfølge, at Hospitalet i den catholiske Tid havde sin Præst som sin Kirke. Præsten omtales i den kongelige Ordning af 1486 som den, der skulde have Tiende af Brhdegaarden (1 Pund Korn) og 5 Mk. Penge om Aaret, samt ifald han ønskede det, en Sødskendes part med de Fattige; hans Pligt var at sige tre Messer ugentlig og som deres Sognepræst at gjøre dem deres Sacrament; han betragtedes i den Grad som Lem af Hospitalet, at han endog skulde gjøre de Andre Introit (v: tractere eller betale ved Indtrædelsen) ligesom Enhver, der indlagdes. Paa den Maade kunde vel en catholsk Præst ansees forsørgt, og dersom den, som var der ved Reformationen, lod sig reformere, kunde der hengaa længere Tid, inden der blev Spørgsmaal om noget egentligt Præstefald. Til dette manglede ogsaa de nødvendige Betingelser,

Præstetiende og Præstegaard. Præsten havde neppe mere end den ene Tiendehed, som var Hospitalet selv; dets Bøndergaarde laae i forskjellige Sogne, og de nærmeste hørte til Søerup Sogn, i hvilket Hospitalet selv antoges at ligge.¹⁾ Naar nu Stiftelsen ikke kunde byde sin egen Præst passende Vilkaar, maatte det ligge nær at combinere Embedet med et andet og navnlig med Sognekalder for det omliggende Land. Det maatte falde saameget lettere, som Eiler Rønnow, der havde Patronatsretten til Hospitalet, vistnok ogsaa kunde betragte sig som Patron for Søerup Kirke, da Bønderne hørte deels under Hvidkilde, deels under St. Jørgensgaard. Hvor hurtigt og hvorledes denne Combination blev iværksat, er ikke bekjendt; det kan tildeels sluttes af Præstens Bopæl, thi forhen boede Præsten i en Præstegaard i Søerup, øst for Søen; men som Hospitalspræst maatte han boe ved Hospitalet, og den første, om hvem det vides, at han boede der og paa een gang var Præst for Søerup Kirke og for St. Jørgens Capel, var Peder Lauritsen Hørre (ell. Hørret), som døde 1556; man kan tænke sig, at han har været den catholske Præst i Hospitalet og ved Vacance i Søerup har faaet dette Embede til efter Hans Hundritmarks Død, som var den sidste Præst, der boede Søerup; eller ogsaa, at

¹⁾ Af et særligt St. Jørgens Sogn er intet Spor i de ældre Actstykker; Dvægtienden, som er tillagt Hospitalet, kaldes alene Tienden af Søerup og Egense (Fundatten hos Hofmann VI, 67) og i Indberetningen af 1690 indbefattes alle Byerne og begge Kirkerne i eet Sogn ligesom ogsaa i Fordebogen 1570, (begge i Bispearch.) og i Pontoppidans Danske Atlas III, 514. Kun i kirkelig Henseende adskilles nu et St. Jørgens Sogn fra Søerup (Xray Kongeriget Danmark S. 732.) Oprindeligt turde mulig St. Jørgensgaard have ligget i Svendborg Sogn.

Sidsnævnte allerede har overtaget Hospitalscapellet uden dog at forlade sit Hovedsogn, og at det da blev gjort hans Efterfølger til Pligt at tage Bolig i St. Jørgensgaard. I ethvert Tilfælde var Foreningen steet inden 1556, thi da vare begge vacante ved Peder Lauritsens Død og 5 Mænd af Sognet og Herstæbets Foged kaldte under Tret til Søerup Kirke og St. Jørgens Capel.¹⁾ Hovedsogn og Annex slød sammen i denne Forbindelse: almindelig nævnes Søerup først, og i Præsteberetningerne ganske alene, idet St. Jørgensgaard indbefattes i Sognet; først Biskop Jacob Madsen betegner Søerup som Annex, men han har alligevel henført samtlige Tiendehdere til Søerup Sogn, uagtet rimeligviis nogle, navnlig Kogtved By, dengang søgte St. Jørgens Kirke.²⁾ Det saaledes combinerede Kald havde den store Ulempe, at Præsten boede i Hospitalet uden at have Abling, medens han havde 3 Gaarde i Søerup; og formodentlig boede han indskrænket. „Der er ingen Præstegaard, Ager eller Eng eller Skov, der Præsten kan bruge, men han haver en liden Baaning hos de Syge i St. Jørgensgaard, ligesom En af de andre Stækkarle, der er inde“, skrev Præsten Jacob Sørensen i Indberetningen 1570, og det medtog mere end 100 Aar, inden Embedet blev bragt i den nærværende Orden, ved Overenskomst og Mage-

1) Baafe Kaldsbrev og Collats forefindes i den gamle Provstebog liber copiarum og er affkrevet i en af Kirkebøgerne i St. Jørgensgaard, af hvilke flere af de følgende Data ogsaa ere tagne.

2) Naar Jac. Madsen i Bisitatæbogen (udg. af Crone S. 215 og 217) opfører 7 Tiendehdere i St. Jørgensgaard og 40 i Søerup, fortjener det at bemærkes, at i Haandskriftet har først været skrevet 33 i Søerup, og saaledes er det vistnok at forstaae, at der var 40 i hele Pastoratet, thi nu er Gaardenes Antal 38.

læg med Herregaarden og nye Bygningers Opførelse.¹⁾ I Aaret 1599 var Præsteboligen reent forfalden og blev opbyggt af Ny: det berettes ikke, hvem der bekostede den, men det kan neppe betvivles, at de Herkaber, som dengang opbygte en ny Lemmebolig og forskjønnede Kirken, ogsaa have bygget den Deel af Hospitalsbygningerne, som var bestemt for Præsten, saaledes som andre Hospitalet, der havde deres egen Præst f. Ex. Graabrødre Hospital i Odense, regnede Præsteboligen til Hospitalet. I Aaret 1638 afbrændte Præsteboligen tilligemed Hospitalet, og den blev endnu opbyggt saaledes, at den blev nagelfast med dette, og altsaa formodentlig af de samme, som opførte Hospitalet. Den blev ikke heller 1661 regnet blandt de Præstegaarde, som stænkedes til Børnehuset; men den vedblev at være fri, uagtet der da var tillagt den Jorder, og den beboedes, som der siges i Indberetningen 1690, „som en Hospitalspræstegaard.“ Den brændte atter 1712, og opførtes da i større Omfang, men adskilt fra Hospitalet.

Hvad angaaer Indtægterne, var det erkjendt, at Kaldet var ringe, hvorfor Christian den Tredie tillagde Præsten Kongens Anpart af Korntienden af Søerup Sogn (o: hele Pastoratet.) Af Hospitalets Bøndergods havde

¹⁾ Disse Forhandlinger, der endte med et Magekifte 1647, høre ligesom de idelige Collisioner mellem Herkabet's Fordringer og Kaldets Rettigheder mere til Præstehistorien end til Hospitalets. Rækken af Præsterne synes at være: Peder Lauritsen Hørre † 1556. Jacob Sørensen † efter 1571. Jacob Nielsen (hos Bisk. Jac. Mads. Jac. Selandinus) † 1592. Anders Mortensen den Ældre † 1606. Rasmus Hansen (hos Jac. Mads. R. Bogense) † efter 1626. Anders Mortensen den Yngre. Niels Hansen † 1656. Mogens Jensen Bierre eller Bjerg. Herman Daniel Weigner o. s. v.

han 6 Ortug Korn (9 Tønder) og noget Smør,¹⁾ hvilket formodentlig er den Sødkendepart, der tilkom ham; om han derhos havde de gamle 5 Mk. aarlig eller anden Pengeindtægt, vides ikke; men i Tidens Løb synes mange Forandringer at have fundet Sted med Præstens Indtægter, og navnlig fik han en betydelig Afgift af de Dvigowers Part. Mærkeligt er det isvrigt, at ingen af Præsteindberetningerne for Sverup Pastorat nævner nogensomhelst Embedsindtægt af St. Jørgensgaard; det er, som om Præsterne have anseet det for en privat Fortjeneste. I den sidste Indberetning af 1690 nævnes vel Hospitalet, men kun historisk som Fattiganstalt i Sognet: „der skal være 24 Huusarme, som have deres Bønder her i Sognet og andresteder her i Landet, af hvilke de efter Fundatsen nyder deres Landgilde, som dennem i Pund- og Tønde-Tal leveres.“ At Præsten dengang ogsaa havde Landgilde navnlig af de Dvigowers Bønder, er vist; thi i Præsten Weigners Beretning af 1705 siges, at han tog to Portioner af disse Bønders Landgilde og de 4 Fattige hver en; det var ikke umuligt, at dette kunde være Aldesfogdens to Portioner, da dette Embede var gaaet ind, og Præsten findes at have overtaget det Meste af dets Pligter, navnlig at modtage og uddele Landgilden og føre Regnskabet over Bøndernes Hjælper og Restancer. Samme Beretning omtaler ogsaa 5 Rd., som Præsten engang havde haft af et Huus i Sognet, og flere Smaapartier af de øvrige Hospitalsindkomster.²⁾

1) Jac. Mads. Bisitatsbog p. 217. (I Originalen er det meget usikkert, om der staaer $\frac{1}{2}$ Otting Smør og ikke snarere $3\frac{1}{2}$ Otting.)

2) Flere uklare Notitser findes i de Dphlysninger, der indhentes i Anledning af den nye Fundats 1735 (Bispearit). Sunds S. Nr. 77.)

Kirken, som i det 16de Aarh. almindelig kaldes St. Jørgens Capel, havde engang haft mere, end den behøvede, i Kirketienden af Brydegaarden, Sjølegave, Table- og Blokpenge; ¹⁾ men i Slutningen af det 16de Aarhundrede var den meget forfalden; Kirkeværgen forekommer ikke mere blandt Klostrrets Embedsmænd, Kirketiende er der ikke mere; men En af Klostrrets Patroner Erik Hardenberg og hans Hustru Anna Rønnow satte den i Aarene 1594—99 i fortrinlig Stand; de satte de 4 Kjønnne Hvelvinger over Kirkens Skib, skjænkede en Altertable, som bærer deres Navne, lode gjøre en ny Prædikestol, hvis Basis dannedes af den gamle store Døbefunt fra Albani Kirke i Odense, nye Stole o. s. v., ²⁾ og dog ejede denne Familie kun det Halve af Hospitalet. Hvorledes Patronatet deelte den fælleds Forpligtelse, er isvrigt ubekjendt, men den stod som en utvivlsom Byrde paa Patronatet i de følgende Tider.

Vende vi nu efter denne Excurs tilbage til Hospitalet selv, saa seer man af det nu Forklarede, i hvilken Betydning de Fattige kunde siges at „tilhøre“ vedkommende Green af Eiler Rønnows Familie; da Herkaberne havde Indfæstning, Hovetrie, Gjæstetrie og al Herlighed, kunde det være en meget reel Siendom. Men det maa ogsaa erkjendes, at Herkaberne, navnlig paa Hvidkilde, antog sig de Fattige med Kjærlighed, ³⁾ ligesom ogsaa Andre lagde deres Gaver

¹⁾ See Documentet af 1486, hvorefter Ridesvenden og Kirkeværgen skulde gjøre Regnskab for Kirkens Provst.

²⁾ Jac. Mads. Bisstatsbog S. 216—17 og Hofmanns Fundatsf. VI, 42. Den omtalte Steen findes nu hensat i Taarnet, som danner Indgangen til Kirken; om den indtil den Tid havde staaet i Albani Kirkeruin, som nedbrødes ved denne Tid, vides ikke.

³⁾ Præsten omtaler ved Forhandlingerne 1705 (Bispe-Arch.), at Patronerne endog pleiede at give de Fattige Klæder.

til denne Stiftelse. I det 17de Aarhundrede vides Lidet at være fæstet med Stiftelsen som en Heelhed; men de enkelte Dele af den have hver deres særlige Historie, dog vides, at samtlige Bygninger afbrændte 1638 tilligemed Præstegaarden, hvorved da Fru Anna Hardenbergs store Huus for de 12 Fattige gik til Grunde, og de nye Bygninger indrettedes, den ene til 18 Lemmer i 20 Fag Huus, og tvende til 4 og 2 Lemmer i 7 og 5 Fag Huus, samt Bryghuus, 5 Fag Huus. ¹⁾ Hvormeget Hospitalet leed i Svenskekrigen, da Søerup Bye og Kirke blev saa forfærdelig medtaget, er ikke berettet; kun vides, at Hospitalets Vandmølle da blev ødelagt, saa at den ei mere opførtes, og man gjettede senere mellem Ildbranden og Krigen, naar man vilde forklare det besønderlige Factum, at ingen Fundats for Hospitalet var at finde. ²⁾ At derimod Tidernes Tryk, som saa haardt medtog Landbostanden, maa have virket uheldigt paa en Stiftelse, der skulde opholdes af Landgilde, er utvivlsomt og kommer tilshyne især i den ene Deels Historie.

Ved Fru Anne Hardenbergs Død 1609 samledes, som ovenfor bemærket, de tre Fjerdeparter i Marquard Billes Besiddelse; de vedbleve imidlertid at benævnes efter de tre tidligere Besidderinder og havde mulig modtaget forskellige

¹⁾ I Fundatsen af 1735 (Hofm. VI, 72) angives de daværende Bygninger saaledes, naar man tilføjer det Huus, Præsten dengang havde faaet (S. 71 og 75.)

²⁾ Maafee turde Krigen dog snarest have foranlediget Tabet af Hospitalets Documenter, thi ifølge Opsatsen af 1486 maatte dets Privilegier og Breve ikke bevares andensteds end i et Gjemme i Kirken, og har denne Orden været opgivet, have de dog neppe været i Præstegaarden, men snarere hos Patronatet, hvor da ogsaa den nu fremdragne Afskrift af Ordningen 1486 er forefundet.

Gaver af dem; saaledes er der Spor af en Gave paa 100 Rdl., hvis Rente 6 Rdl. blev i Aaret 1626 af Præsten uddeelt til de Fattige paa „Fru Mettes Lod.“¹⁾ Men da Hvidkilde tilligemed disse 3 Fjerdedele ved Giftermaal med Billes Datter tilfaldt Falck Gjøve 1631, bleve samtlige 18 Fattige under Et kaldte de gjøeske, de Gjøers Lod, og fra denne Tid betragtes Hospitalet som kun deelt i tvende Dele, de Gjøers og de Dvighovers Lod, og de Belgjøerere, der betænkte Hospitalet, skænkede den ene eller den anden Afdeling deres Gave. De Gjøers Fattige fik et Legat af Tomfru Anna Gjøve til Hvidkilde paa 200 Rdl., hvis Rente 6 pSt. aarlig skulde udbetales 8 Dage før Juul; det blev betragtet som en aarlig Gave, og ingen Fundats blev oprettet; men Søster sønnen Henrik Wille Brahe til Svedholm, hos hvem Legatet indestod, afhjalp denne Mangel 1698 og forbandt sig og Arvinger til at forrente Capitalen med 12 Rdl., om end Rentefoden maatte blive forandret,²⁾ og ligesom dette Beløb hedsse er blevet betalt, saaledes er det i Aaret 1819 sikkret ved Udbetaling af 8 kongelige Obligationer paa 100 Rdl. hver. Formodentlig ere disse 200 Rdl. for en Deel de samme som de 100 Rdl., af hvilke Renten 1626 uddeelted til 6 af disse Fattige, thi da der ikke mere er Spor af hiint ældre Legat, kan man antage, at det har gaaet som en Forpligtelse paa Arvingerne efter Fru Anna Hardenberg, indtil En af disse,

1) Saaledes maa vistnok en Dvittering, som findes i Bispearchivet, forstaaes, naar den omhandler Renten af „de 100 Rdl. som det tilfaldt Fru Kirsten Hardenberg (Brahe) at betale paa Skifte efter hendes Søster Fru Anna Hardenberg.“ (Bispe Arch. Sunds S. 77. 4.) Fru Mette er den allerede før 1594 afdøde Søster, der var gift med Jac. Biffert.

2) Dette Document findes i Karen Brahes Bibliothek (Bogelsangs Catalog S. 79) og i Uffrist i Bispe Arch.

Somfru Anna Gjøe, forøgede det med 100 Rdl. endnu. Mere vides ikke om de tre Fjerdedele, som tilhørte de Gjøer.

Den ene Fjerdedeel, som stod ene under Navn af de Dvighoveres Løb eller de Fattige, som tilhørte de Dvighover, har en vidtløftigere Historie. Den fik tvende Legater, et af Fru Ellen Marsvin 1614 paa 200 Rdl. og et andet 1616 af Holger Rosenkrantz og Fru Sophie Brade paa 100 Rdl., af hvilke Renten 12 og 6 Rdl. fulde uddeles til de Fattige, der tilhørte de Dvighover.¹⁾ Men Hundrede Aar senere vidste man Intet om disse Penge; Patronen har rimeligviis ladet dem staae hos sig, og ved den følgende Patron Erik Dvighovs Død 1647 komme de mulig paa Dmtale indbefattet i den Sum, han var Hospitalet skyldig, og som kaldes baade Capital og Rente. Ligeledes foretog denne Patron Erik Dvighov til Sandagergaard sig egenraadig en stor Forandring med Godset 1645; thi han magelagde 30 Td. 3 Fdk. 1 Alb. Hartkorn, som laae ham beqvemt, med et ligesaa stort Hartkornsbetøb af sit Gods; han lod Magelæget underskrive af Vidner og thinglæse,

1) I total Mangel af Fundatser for disse Gaver, erfarees Sagen af 2 Indskrifter, som omtales i en Indberetning 1705 og endnu 1743 forefandtes i St. Førgens Kirke. „Den 19 Juni 1614 gav ærlig og velbyrdig Frue Fru Ellen Marsviin, salig Lodbvig Munkes til Lundegaard til den fjerde Part af St. Førgensgaardens Huusarme, som tilhører ærlig og velbyrdig Enler Dvighov til Lyffesholm, to hundrede Rigsdaller til Ewig Liid, og skal udgives aarligen tillieie 12 Rdl. af dem, som have samme 200 Rdl., til hver Juleaften.“ Den anden: „den 2 Juli Aar 1616 haver ærlig og velbyrdig Mand Holger Rosenkrantz til Rosenholm og hans Kære Frue Fru Sophie Brade givet til den fjerde Part af St. Førgensgaardens Huusarme, som tilhører ærlig og velbyrdig Mand Enler Dvighov til Lyffesholm et hundrede endende Rigsdaller til evig Liid og skal udgives af dem 6 Rigs endende Daller aarligen til hver Juleaften.“

men tog ingen Confirmation derpaa, og Enhver veed, hvad udpiinte Gaarde, der svarede store Afgifter (Maalestokken for Hartkorn dengang), kunde blive tagne for i Magekifte. Maaskee fik Hospitalet ikke engang al Landgilden af dem, men kun den Part, som svarede til dets egne Gaardes; thi senere forekommer der Spor af, at Herkabet ogsaa hist og her havde Deel i Hospitalsgaardenes Landgilde. ¹⁾ At de Fattige ikke kunde glæde sig under dette Patronat, er klart deraf, at to af de Qvikow'ske Pladser endog gik ind, og at Sognepræsten paa de Fattiges Vegne maatte nedlægge Forbring paa Udlæg i hans Opbudssbo, da han døde 1647, for 1363 Rdl. Dette Udlæg skete vel, i Fordegods for 1267 Rdl. og i to Perlehuer for 95 Rdl.; men uheldigviis var Fordegodsset i Jylland og ikke indbringende. Dersom de ovennævnte Legater vare indbefattede i denne Sum, blev saaledes Capitalerne restituerede i Fordegods, men til liden Fordeel. Forelsbig udlagdes Godset til Præsten, indtil det kunde blive bestemt, hvilken Arving der skulde overtage Patronatet, som skulde skee ved Lodkastning. Da Erik Qvikow den Yngre til Sandagergaard 1650 blev Patron, overtog han vel Godset, men vægrede sig ved deraf at forrente det hele Beløb, for hvilket de 23 Ldr. Hartkorn vare udlagte; han vilde kun forrente 1100 Rdl. og det endog kun med 30 Rdl. Man tog imod en Slags Revers af dette Indhold og mod Løftet, at han vilde være betænkt paa at oprette de gamle Pladser; af de 30 Rdl. skulde Præsten have 18 og de 4 Fattige hver 3, efter gammel Fundats! ²⁾ I hans Besiddelsestid bleve de

¹⁾ Docum. i Biske Arch. (Nr. 77) og Fundatsen af 1735 (Hofm. VI S. 65.) Saadant Sameje kunde være meget midligt.

²⁾ Doc. 16 Martz 1653 (i Biske Arch. Nr. 73 og 77); hvad her menes med Fundats, er vanskeligt at sige; formodentlig den gamle Bedtægt om Klosterpræstens Underholdning.

manglende Pladser ikke oprettede, og hans Enke Susanne Juul frasagde sig 1679 ganske Bestyrelsen af det jydste Gods. Nu maatte Præsten umiddelbar overtage det, og han svarede aarlig 33 Rdl. 5 Mk. 14 s. Det var en ny Art af Jordegods ved denne Stiftelse, forsaavidt Patronatet ingen Andeel havde deri: Præsten selv var Herskab og oppebar Indfæstning og Herlighed; men Indtægten var ringe; Godset laae i en af Jyllands daarligste Egne, i Hammerum Herred, i Gammel Arnborg og Fjeldstervang Bher. Præsten fik neppe 1 à 2 Rdl. aarlig i Indfæstning og Hospitalet neppe 9 Mk. pr. Tønde Hartkorn. De to Pladser bleve aldrig gjenoprettede og synes senere at være ligesom forberlede med den Gehalt, Sognepræsten nød af de Dvikhøvers Penge; thi der siges senere, at han oppebar to Portioner af de 6. ¹⁾ Med det oprindelige dvikhøvske Gods foregik omsider den sidste Forandring, at Erik Dvikhøvs Datter og hendes Mand C. v. Pappenheim folgte i Aaret 1689, aldeles som andet Jordegods, „den Fjerdepart af St. Jørgensgaard's Hospital med al Hospitalet tilliggende og dem arvelig tilfalden Jordegods og Bønder“ —, det var et Held, at Rjøberen var Ejeren af Hvidkilde og som saadan i Besiddelse af de øvrige 3 Fjerdedele.

De Gjøvers Part var nemlig 1679 blevet solgt af den sidste Gjøe som integrerende Deel af Hvidkilde, under Navn af „Forsvar for St. Jørgens Hospital den $\frac{3}{4}$ Part med dets til- og underliggende Jordegods“, til Kammerherre Wald. Chr. v. Gabell, og han samlede nu 1689

¹⁾ Fundbatten af 1735 kjender kun 4 Fattige og Præsten, som dele den Rente, der tilkommer de Dvikhøvers Part (Hofm. S. 70), og ligeledes i Præstens Forklaring af 1705 hedder det, at Præsten tager to Parter og de 4 Fattige hver sin af dette Gods's Landgilbe.

hele Hospitalets gamle Gods under sin Besiddelse. Man vil ikke kunne fortænke en Kjøber, der i Forbindelse med et almindeligt Jordegods, erhverver nogle Gaarde, paa hvilke der hvile særegne Forpligtelser, om han er tilbøielig til at see disse Forpligtelser mere i de factiske Tilstandes Lys, end saaledes som en tidligere Adelslægt mulig havde tænkt sig dem, som en Vedligeholdelse af den gamle catholske Stiftelse. Den havde tabt dette Præg i Tidernes Løb; ingen høiere Forvaltning betegnede den som en offentlig Stiftelse. Saare naturlig kunde den nye Ejer betragte den som et stort Fattighuus for Gudsset, som skulde holdes som det var, og maatte dets Gods give et Overflud, saa havde Kjøberen sandsynligen betalt sin Ret til dette. Man kan derfor ikke undre sig over, om den nye Ejer indskrænkede sig til at opretholde status quo; der var Ingen, der kunde paatale Hospitalets Ret, og om Fundatser vidste man aldeles Intet, da formodentlig de to Instrumenter af 1486 og 1590 vare forblevne hos de rænmøste Slægter, ligesom da ogsaa det sidste Kun var en Familievedtægt.

Men netop ved Begyndelsen af det 18de Aarh. blev Stiftelsen pludselig draget for Bysset. Da man efter Kingos Død gjennemgik hele Byens Stift for at undersøge alle offentlige Stiftelsers Tilstand, blev det ogsaa indberettet for den da nedsatte Commission, at et Hospital foresandtes i St. Jørgensgaard, hvis Tilstand kunde give megen Anledning til Klager. Det befandt det snart, at det ikke vedkom Biskoppens Bøe, om her var Noget i Norden; men ikke desto mindre blev den da anstillede Undersøgelse Udgangspunctet for en Omdannelse af den gamle Stiftelse, da det i Forbindelse med den Kingoske Sags Afgjørelse blev befaleet, at en Fundats skulde oprettes for denne. Ifølge Præstens Forklaring til Commissionen 1705 og andre An-

givelser vare der vel endnu 24 Portioner i St. Sørsgaards Hospital; men da Præsten oppebar to Portioner af de Dvighovers Part, vare der kun 22 Fattige; de havde to Huse, eet til 18 paa de Gjøers Part, et andet til 4 paa de Dvighovers; et tredie var fælleds Bryggerhuus; paa de Dvighovers Grund laae endnu et Huus, hvoraf Præsten oppebar Huusleien: det var Boligen til de to Portioner, han nød. Samtlige Bygninger vare Bindingsværk. Sognepræsten erklærede for Commissionen, at de vare i en slet Tilstand, og at de Fattige ikke sik, hvad der tilkom dem af Godset. Og saaledes forholdt det sig vistnok, naar man seer, at det ansaaes for en Fordeel, at de kunde faae deels 8 Rdl., deels 12 Rdl. i Penge istedetfor den Underholdning i Naturalier, som de 24 Bøndergaarde et Aarhundrede før havde kunnet yde dem, og dog ejede Stiftelsen saameget Bøndergods, at Matriklen af 1688 ansatte det til over 140 Td. Hartkorn, en Formue, hvorfor det med Føie kunde siges, som det blev sagt i Commissionen, at dette Hospital burde at være det næste efter Graabrødre Hospital i Odense. Aarsagerne til denne sørgelige Tilstand ligge nær; een var den almindelige Tilbagegang og Nød i Landbostanden i det 17de Aarhundredes sidste Halvdeel; meget Gods laae ode, og meget kunde ikke svare den ældre Landgilde. De Fattige skulde modtage deres Underholdning umiddelbar af Fæsterne; men til at inddrive deres Ret savnede de en let Afgang og en stærk Haand; de havde ikke længere deres egen Foged, Herkaberne skulde haandthæve deres Ret, men de høverigjørende Bønders Dyrholdelse var tildeels i Herkabet's Interesse. Desuden concurrerede de Fattige selv med Herkabet, idet dette havde Herlighed og tildeels Anpart i Landgilde af de saanne Gaarde, og Herkabet kunde forsøge sine Krav, medens

Hospitalets Landgilde blev uforandret. Naar hertil endnu kom Vanskeligheden i at faae det, som Bønderne leverede, omfat i Penge eller ligelig fordeelt, kunde det vel anbefale sig som det Fordeeligste, dersom Hospitalslemmerne kunde faae en fast Understøttelse i Penge istedetfor Landgilden; en saadan Omsætning var i Tidens Aand, og med den fuldendtes Stiftelsens Overgang til dens sidste Skikkelse.

I Aaret 1719 blev det ved den Høiesteretsdom, som endte den kinkofte Sag, paalagt Patronen Geheimeraad Gabel i Forening med Biskoppen, Provsten og Sognepræsten at forfatte en ny Fundats „efter første Fundatorum Intention“; men under den fuldkomne Mangel paa Kundskab om Hospitalets Oprindelse og ældre Fundatser, var det en meget vanskelig Opgave at træffe de første Stifterses Siemød og Tanke. Man holdt sig til det Forefundne, Overleverede, og dannede sig derefter et Billede af et almindeligt Fattighuus, hvor forskjelligt dette end var fra den gamle catholske Stiftelse. Både Patronen og Biskoppen afgik ved Døden, inden Fundatsen blev færdig. En kort Tid var Hvidkilde i Regjeringens Eie, for restende Skatter, men 1725 blev den solgt til Johan Behn tilligemed Hospitalets Gods, som deri var „incorporeret.“ Denne Patron bragte omsider Fundatsen istand 1735. Af de Forhandlinger, der gik forud for den, sees adskillige ikke uinteressante Ting: i Følelsen af det Vanskelige og Mislige i Naturalpræstationerne, var man strax enig i at foretrække en Understøttelse i Penge; Patronen tilbød at overtage det Meste af Godsset for en aarlig Afgift af 9 Mk. pr. Tønde Hartkorn af den gjæfke Part og 10 Mk. af den qvikomfke Part, hvilket Tilbud blev anbefalet af Præsten og antaget. Derimod foreslog han forgjæves at reducere de 18 Fattige paa de Sjøers Part til 12, og ligeledes

at henlægge 18 Rdl. aarlig til Kirkens og Bygningernes Bedligeholdelse; med Hensyn til det sidste Punct blev fremhævet, at Patronen havde Herligheden af Godsset som Erstatning for Bedligeholdelsen, og det blev udtrykkelig og gjentagende udtalt i Fundatsen, at dette paaligger Cieren af Hvidkilde til evig Tid (§ 1 og 10—11.) Fundatsen, som under 2 Nov. 1736 blev kongelig confirmeret, indeholder meget nøiagtige Bestemmelser om Præstationer af Brændsel, Kjørsel, Distributser og den hele Forvaltning, og er Grundvolden for den hele Stiftelses nyere Skikkelse.¹⁾ Den stadfæster det Bestaaende, at der skal være 24 Fattige, deelte som før i de to Klasser, der ere ulige i Tal og i Indtægter; men da den tillige stadfæster, at Præsten beholder de to Portioner af den qvikovske Part, blev der i Virkeligheden kun 22 Fattiglemmer, 18 gjæste og 4 qvikovske. Til deres Underholdning reguleres nu, hvad der havde enten som Fælledsindtægt (Dvægtiende af Egense og Søerup, Tablepenge o. desl.) eller til hver Part især; af sidste Slags var det omtalte Bederlag af Hvidkilde Hovedsagen, 132 Rdl. 3 Mk. 3 s. til de gjæste og 36 Rdl. 8 s. til de qvikovske; men ved Siden deraf beholdt begge Parter nogle Levninger af Godsset, saakaldet „reserveret Landgilde at oppebære in natura“, en Anomalie, hvortil man ikke seer nogen anden Grund, end at Patronen ikke tilbød at overtage dette Gods mod det samme Bederlag, og dertil kan atter have været flere Aarsager, saasom at nogle Ejendomme kun vare Huse, der allerede svarede Veie i Penge, andre vare saaledes beliggende, at de ikke kunde yde Høverie, saasom en Gaard paa Krøe, eller mulig saaledes frikjøbte, at der ikke kunde paalægges dem Andet end den

¹⁾ Den findes i Hofmanns Fundatsf. VI, 59—74.

Landgilde, de allerede svarede; ligeledes havde hver Part af de Fattige deres Deputat af Brændsel af Herregaarden istedetfor de Skove, som engang havde tilhørt Stiftelsen, men forlængst vare forsvundne i Hersefæbets; dog fik kun 4 Fattige paa de Øvikowers Part Brændsel, Præsten ikke. Paa denne Maade faldt omtrent 8 Rdl. i Penge og Andeel i nogle Naturalpræstationer paa hver Portion af de Gjøers Part; men de Øvikowers fik mere, nemlig over 12 Rdl. i Penge foruden lignende Naturalpræstationer. Grunden hertil var, at disse Fattige foruden det sjenste Gods, som forenedes med Hvidkilde, endnu ejede det jydste Gods, som Sognepræsten bestyrede og som indbragte 33 Rdl. 5 Mk. 14 s. aarlig. Ogsaa denne Forvaltningsform stadfæstedes af Fundatsen alene med Tilføiende, at dette Gods maatte sælges, naar det idetmindste udbragtes til den anførte aarlige Rente, og Capitalen skulde da modtages af Hvidkildes Gier (§ 2, 3). Ligeledes er det formodentlig kun Stadfæstelse af bestaaende Skik, naar det paalægges Præsten at holde og Fattiglemmerne at besøge en daglig Bedetime hver Aften og Morgen i Kirken, og andet deslige til Sædeligheds og Ordens Overholdelse. At Hvidkildes Gier alene skulde have Retten til at indlægge paa alle Pladserne, stadfæstes nu som en uomtvistelig Ret (§ 12), og den hele Stiftelse bragtes i det Hele i det ængeste Forhold til Herregaarden, idet Fuldmægtigen fra denne skulde komme med alle Pengene og uddele dem i Præstens og hans Medhjælperes Naash, og gjøre Afregning med Præsten for det jydste Gods (§ 6). Ved Siden af Hvidkildes Gier nævnes alene Sognepræsten som Tilshynsmand, og det maatte være ham, der havde at paasee, at de fik deres Ret deels af det reserverede Landgilde, deels af Herregaarden; han henvises otter til Stiftsøvrigheden, naar hans Fore-

stilling eller Paatale blev uden Virkning, og saaledes bragtes endelig denne Stiftelse tillige under et nyt Overtilsyn, hvorved den atter udreves af den Eigestilling med almindelige locale Fattighuse, som ellers characteriserer hele Fundatsen: at Biskop, Provst og Sognepræst vare beordrede til at deeltage i Fundatsens Affattelse, betegnede ikke nogen anden Synsmaade, thi disse vare Fattigvæsenets Forstandere, og det havde været consequent dermed, om Præsten alene var bleven henviist til Biskoppens Bistand; men man følte maaskee, at dette med Gods af forskjellig Art doterede Hospital, dog var noget Andet end et Fattighuus og idetmindste engang havde været en af de kirkelige Stiftelser, som skulde staae under Stiftslehnsmanden og Biskoppen paa eengang. Skade, at man blev sig dette for seent bevidst, efterat det factiff var blevet til et almindeligt Fattighuus.

Paa denne Fundatses Grundvold blev nu St. Sørsgaards Hospital bestyret i henved 100 Aar saa stille og ubemærket, at der saagodtsom intet Spor af det, der skete med det, er blevet bevaret, ikke engang i Forhandlingerne eller Archiver. Fundatsens Ophavsmand Johan Lehn, hvis Gods 1781 blev erigeret til Baronie, har uden tvivl meent Hospitalet det vel i alle Maader. Den Afgift, han tilbød af dets Bøndergods, 9 à 10 Mk. pr. Tønde Hartkorn, kunde vel synes ringe; men efter Forordn. 31 Jan. 1691 regnedes en Tønde Hartkorn godt Bøndergods for 40 Rdl., hvoraf Renten var dengang 2 Rdl., og naar Herligheden tilhørte en Anden, skulde den fraregnes med en Trediedeel, hvoraf følger, at Tilbudet ikke var uforholdsmæssigt til Tidernes Vilkaar, ligesom det da ogsaa efter daværende Kornpriser var omtrent $1\frac{1}{2}$ Tønde Byg pr. Tønde Hartkorn. Efterat Fundatsen var stadfæstet, indfrieede Johan

Lehn ogsaa snart sit Ord med Hensyn til Bygningerne, idet han allerede 1738 istedetfor de tre Bindingsværkshuse opførte eet nyt grundmuret Hospitalshuus, inddeelt i 12 Værelser, hvoraf de 11 til 2 Lemmer hver og det 12te til Bryggerens; i hver af hine var Kamin, og i dette var Oven, Bryggerkjedel &c.; mellem hver to Værelser var en dobbelt Skofsteen.¹⁾ Ogsaa Kirken istandsatte han 1737 og opførte Hvelvingen af Nyt.²⁾ Saaledes samlede alle de Fattige i een Bygning; det Huus til to af de qvibovske Lemmer, af hvilket Præsten oppebar Leien, var nu ene tilbage af de gamle Bygninger; det er i Tidernes Løb forsvundet, enten det nu er nedbrudt eller indlemmet i Præstegaarden. Efter 1738 ere forøvrigt Distributionsprotocollerne omtrent de eneste Kilder for Hospitalets Historie indtil 1811, og man finder der intet Andet end Aar for Aar den selvsamme Uddeling; men under den skjuler sig i det mindste een Forandring; thi i Slutningen af forrige Aarhundrede bragte Fuldmægtigen fra Hvidkilde alt hvad der skulde uddeles, og Præsten havde intet Bidrag dertil at yde af det jydsk Gods. Dette forudsætter, at dette Gods er bleven solgt, men naar og hvorledes, vides ikke;³⁾ ingen historisk Grindring vidste det Mindste derom, da Revisionen, som først 1816 synes at have faaet denne Stiftelse under Behandling, omsider 1820 spurgte om denne Hospitalets Eiendom. Man søgte i Præstens Archiv og i Hvidkildes Archiv, men fandt Intet; man skrev til Herreds-

¹⁾ Saaledes læses i Indberetningen af 1743 (i Bispe Arch.) og i Hofmanns Fundatsf. VI, 74. Bygningen staaer endnu væsentlig i samme Tilstand, nord for Kirken, dannende den nordre Side af Kirkegaarden.

²⁾ Notits i Kirkebogen.

³⁾ I Indberetningen 1743 er det endnu under Sognepræsten.

fogden i Hammerrum Herred, i hvilket Godset laa, men fik til Svar, at alle ældre Thingbøger vare brændte, og Decisionen maatte omfider opgive at søge efter Oplysninget. Efterregningen viser kun dette, at Afgiften af det forrige jydse Gods nu udrededes med det samme Beløb, som Præsten forhen svarede; de Fattige fik hverken mere eller mindre, kun Præsten havde tabt sin Indfæstning og Herlighed af dette fjerne Gods, men var ogsaa blevet fri for Uleilighed og Ansvar. Det ligger nær at formode, at Hvidkildes Gier er gaaet ind i Præstens Forpligtelse og har taget Godset til sig, eller ogsaa at Hospitalet har solgt det jydse Gods og at Capitalen er blevet sat i Hvidkilde; kun besønderligt, at Renten da netop blev de samme 33 Rdl. 5 Mk. 14 s. ! eller skulde et Overskud skjule sig under en anden Capital, som ikke kom ind under den fundatsmæssige Distributs? en saadan Capitalrente forekommer, som vi snart skulle see.

Udenfor Distributionsprotocollen og uden noget Spor i denne kommer en langt større Forandring pludselig tilsyne: det berettes i den i Aaret 1760 udgivne Deel af Hofmanns Fundatser, efterat de 24 Pladser ere omtalte, at „St. Johan Lehn til Hvidkilde har forbedret Hospitalet med 6 Lemmer.“¹⁾ Denne Notits stemmer godt overens med det Factum, at der i forrige Aarhundrede fra Hvidkilde aarlig uddeelttes 120 Rdl. foruden det Fundatsmæssige, uden at man i Begyndelsen af dette Aarhundrede vidste noget Nærmere om denne Gave, end at det kaldtes det Lehnske Legat og tilskreves Johan Lehn. At han virkelig har stiftet 6 nye Pladser, er oienlykt deraf, at der foruden den 1738 opførte Bygning staaer i St. Jørgensgaard et mindre ligeledes grundmuret Fattighuus med

¹⁾ VI, 42.

4 Børelser og Bryggers, hvilket kaldes det nye eller Lehn'ske Hospital. Saaledes har Johan Lehn's gode Villie udvidet den gamle Stiftelse betydeligt, idet den en Tid maa have talt 28 Lemmer, og hver af de 6 nye Lemmer have haft omtrent ligesaameget som hver af de 4 paa den quikow'ske Part. Men ingen Fundats blev forfattet: Stiftelsen maa være gjort mellem 1743 og 1759, og Pengene uddeeldes aarligen efter Vedtægt af de følgende Lehn'sbesiddere som det lehn'ske Legat udenfor Fundatsen, ¹⁾ ligesom de flere tidligere Gaver til de Fattige. Naar Johan Lehn saaledes viste sig som Hospitalets Ven og store Velgjører, kan han have seet sig bevæget dertil ved Betragtningen af den fordeelagtige Handel, han havde gjort ved at tilkjøbe sig Godsset, eller ved en Overtagelse og Afhændelse af det jyd'ske Gods, men ogsaa alene af kristelig Kjærlighed: en Gave af 120 Rdl. aarlig, som i Midten af Aarhundredet var henved 100 Tdr. Rug, var en Forsøgelse med næsten det Halve af hvad Hospitalet havde tilbage. Det er, som om Stiftelsen skulde reise sig engang endnu, inden den faldt til sin nærværende Forringelse, som betegner Hospitalets sidste Periode.

Jordegodssets Ombytning med Penge viste omsider sin beklagelige Virkning, da Pengenes Værdie i Tidernes Løb aftog i Forhold til Livets Fornødenheder: fri Bolig og Brændsel samt 8 eller 14 til 20 Rdl. aarlig var ikke meget allerede i Begyndelsen af dette Aarhundrede, da en Tønde Rug kostede 6 à 8 Rdl. og en Tønde Byg 4 Rdl. (1804—6), men da Pengecrisen i Aaret 1811 endog bragte Rugprisen op til 17 Rdl., følte det Utilstrækkelige dobbelt. Den daværende Besidderinde af Baroniet, Fru Ranzau-Lehn, ansøgte derfor under 30 Marts 1811 om Tilladelse

¹⁾ Dette sees af Forhandlingerne i Aaret 1811.

til at indskrænke Portionernes Antal til 16 istedetfor de gamle 24, og da at fordele al Indtægten lige mellem dem. Stiftsøvrigheden anbefalede dette Andragende, og ved kongelig Resolution af 13 Aug. 1811 blev den gamle Fundats forandret derhen, at alle Hospitalets ældre Indtægter tilligemed de 120 Rdl., som af Johan Lehn vare bestemte til flere Fattiges Underhold, maa efter Fradrag af det, som pro officio er tillagt Sognepræsten, inddeles i 16 lige Portioner, hvilke aarlig i 4 Terminer blive at uddele til 15 Fattige, saaledes at Een oppebærer to Portioner.¹⁾

Herved er Stiftelsens nærværende Tilstand begrundet: Adskillelsen mellem de tvende Slags Pladser, som tilfældige Forhold havde fremkaldt, er atter ophævet; Antallet af Forsørgede, som endnu efter Reformationen var 26 og tidligere vistnok meget større, er indskrænket til 15, men som nu, formedelst Johan Lehns Bygning, alle have Gneværelser. Ved den udelukkende Besættelsesret, som allerede Fundatsen af 1735 tillagde Hvidkildes Gjer, var Stiftelsen blevet ligesom et Led af Godssets og senere Baroniets Indretninger, kun at Stiftsøvrigheden havde Tilshn med dens Opretholdelse — istedetfor at den forud som en offentlig kirkelig Stiftelse havde ligget under Konge og Biskop og staaet aaben for Svage og Lidende i et vidt Omfang. Sörgeligt er Sammenligningen mellem Hospitalets Midler nu og forud, uagtet Joh. Lehns anseelige Legat; istedetfor Landgilde af 135 Td. Hartkorn Bøndergods har det omtrent 200 Rdl., medens de faae reserverede Gaarde af omtrent 12 Td. Hartkorn endnu med usforandret Landgilde indbringe omtrent 12 Td. Korn (eller 50 Rdl.). Efter dette Forhold vilde Hospitalet allerede kunne have haft over

¹⁾ Almindelig anføres denne Resolution som dateret 15 August; men Originalen, som findes i Bispearchivet, har Datum 13 August.

100 Td. Korn (ell. 400 Rdl.) af det afhænbede Gods, og hvormeget mere vilde det ikke kunne have havt, dersom det havde kunnet forhøje Landgilden efter Tidernes Medfør eller realisere Godset efter nuværende Tidens Priser, om det endog kun kunde have faaet 1000 Rdl. pr. Tønde Hartkorn af dets 145 Tønder! Det er at haabe, at Baroniets Besiddere ligesom Johan Lehmann ville mindes, hvilken vorende Værdie dette har erhvervet af denne Stiftelse, og Tid efter anden forbedre de Fattiges Kaar og Stiftelsens Gøner, om den endog ikke nogensinde kan vende tilbage til hvad den efter sin Idee burde være, et offentligt Forsørgelsessted for en stor Deel af det sydlige Fyen.

Som det nu er, have Lemmerne vistnok Grund til at paaskjønne Herkæbets gode Villie, ligesom Stiftsøvrigheden har ved en grundig Revision af alle Detailler i Aarene 1820 og følgende sikket og klaret alle dets Rettigheder. Haven er fordeelt efter det nye Lemmetal 1812, Kirkegaarden planeret og udlagt til Kirkesognets Gaarde og Huse 1825 og udvidet. I Stiftelsens Forvaltning er kun foregaaet den Forandring, at saavel Kirken som Hospitalet er blevet undergivet det almindelige Syn af Provsten, medens Hospitalet isørigt er forblevet under Stiftsøvrigheden og ikke underlagt Amtets Fattigdirection som andre locale Hospitalet. Med Præstegaarden foregaaer nu den Forandring, at den ved en forestaaende Ombygning faaer en Indløsningssum som almindelige Præstegaarde, medens Forholdene successiv have forandret sig i den Grad, at der ikke mere er Plads for den Betragtning, der uidentvivel en gang har været erkjendt, at Præstegaarden som en integrerende Deel af Stiftelsens Bygninger ogsaa havde Krav paa at vedligeholdes af den.

Bilag 1.

Statut for St. Jørgensgaard af 1486.

Efter Manuskript i Karen Brahes Bibliothek.

Vi Karll med Guds Raade Bischof i Odense, Gregorius Marsuin, Bor Kieris Raadige Herris ombudsmand paa Nyborg, Hanns Andersen, Borgmester i Suenborg, Niels Mogensen, Hendrich Jensen, Peder Ebsen, Røyter Persen, Oluf Andersen, Madz . . . och Maarten Berchmester, Raadmænd och Bymænd i samme sted, giorte Bitterlig, att Effter Bor Kierre Raadige Herris befalling, var vi forsamlet i Suenborg Raadstue dend fredag Nest Effter St. Ambrosii dag Nar Effter guds byrd MedLxxx Sexte om Rogen god och gudelig shiichning att shide och sætte Mellem dennem som tillshichis och tillshichet Er, af fornte Bor Kierre Raadige Herre att verre forsuar till St. Jørgensgaard, guodh och thienner, som liger udenfor suenborg, Och de Brødre och sødshinde, som der indgiffuen Er och her Effter shiellig Indgiffuendis Border, da Vi paa fornte Bor Kierre Raadige Herris fuldbyrd och Samthche, Om Hans Raade saaledes (vil), haffue vi saa sat och shichet, først om Avlsgaarden, Mand kalder Brydegaarden till fornte St. Jørgens, att dend som fornte gaard besider och bruge shall, Hand shall aarlig giffue Sex Drtte Byg till alle sødshindis Behoff och dertill Tiende, baade Kierchen och Præsten som aff Arrild haffuer veret Seduane; Thi att fornte gaard haffuer arild (altid?) giffuet Sex Drtte Byg till alle Sødshindis Behoff, uden nu det stund Tees Persen haffuer hafft fornte gaard, doch hafde hr Claus Ronou, der paa hans Begne, Med alle Sødshinde Willie och tilladelse och gjorde dennem derforre aarlige skllift och synderlige Willie, som de selffuer

kundgjorde och tillstode for os. fremdelis att det Landgilde Och Reentte, som alle var denne (Vordene?) och Thienz nere giffue aarlige, der lige til fornte St. Jørgens, i Korn, Smør, penge, lamb, gies, hønø och oldengielde hvad det heldst er, dett shall alt sammen schiffis tillige Mellem alle Sødshinde och Siuge och VIII karste Sødshinde, som skulle vordene och arbeide om all derris bierring. Item shall derris Præst aarlige haffue 5 Mk. Penge for 3 Messer, hand shall sige for dennem i Kircken huer uge, vill hand och haffue En Sødshinde Deel Med dennem, da shall hand dend haffue for att hand er derris Sognepræst och shall gjørre dennem Derris Sacra: och shall hand da gjørre dennem Introit som It andet Sødshinde, der Indgiffuis, som Præsten tilforn giortt haffuer. Item Er det Saa, att Noget af de Ste Karshe, som skulle gange och færdes efter Guds Almisse paa alle derris Begne, ere giffit och haffuer hustru och døer . . . s Hustru, da shal hand Aldrig siden giffite sig Och ei heller i andre Maader leffue i noget u-qvemmelig leffuet, men leffue Keenliffuet, som Klostermend bør at leffue, icke skulle de siuge giffite dennem, om Noget af derris fællig døe bliffuer, vden Noget vil Dyris at leffue vdi Egteshab med dend Siuge. Item dend derris Ridespænd shall værre, dend skulle alle Sødshinde sielffuer Reise, och shall hand hafue tuende Sødshinde Lod, och derfor shall hand giffue Tienerne Mad och Dull och laane dennem huus, Naar de hde derris landgilde, och schiffte derris Keenntte och proviant Imellem dennem, som først er Rort. Ittem det giesteri, som Tienerne skulle holde, der (det) shall [Den] nyde, som tillshichet er af vor Raadige Herre at verre derris forsuat, dog shall hand dennem en forgieste, Meden huer Tiener, som det formaar och haffuer goed gaard, der effter shall holde hannem Tho Heste Thuende

Lider om Aaret och de der Minder formaar, skulle holde hannem Tho Heste En tiid om Aaret och skulle dog Closters Bud holde Huus med Dll (o: holde med Huus, Dll) och Hestefoer, naar de farre effter guds Almisse. Ittem de Tiennere, som giffue frihedspenge, skulle inttet Arbeid giorte, och huilcke icke giffue frihedspenge, de skulle giorte den dertis forsuar [er] et dagsarbeide i Rughesten och To Dagsarbeide i Byghosten och hielpe hannem med Bogn, naar han ferdis till Thinge eller Andensteds i Closters Huertff och Grinde. Shall och ingen udsattis af dertis gaarde af de Mændene (Bordene?) och Thiennerne som liger till fornte St. Jørgensgaard vden Welling (redelig?) Shiell och med Lougen, och naar Saadant skee shal, da shal det skee med Ridesuendens och Kierche Bergens fuldbyrd och Samthche, och shall der da nogen Minde giffues forre af nogen bollig eller gaard, som bliffuer sted bort, da shall hun verre Mulig, huilchen Minde eller Gaffue hand shall nyde, som er tilshichet af fornte Bore Kiere Raadige Herre att værre dertis forsuar. Ittem skulle de och haffue 3 laase for huer Kierche Bloch och for de giemmer, som de haffuer dertis brefue och som liger (Privilegier?) vdi, och skulle dertis breffue ey andensteds forris eller verre uden i Kierchen, och till de 3 laase shall den dertis forsuar er, haffue een nøyll till En laas och Præsten En Nøyll till En laas och Ridesuenden med Kierche Bergen En Nøyll till den 3die laas, och shall ingen af disse fornte haffue magt at formene Ridesuenden och Kierche Bergen at gange i blochen, naar behoff giortis. Ittem shall till Kierckens Bygning och ornamenta, der offuer (sic) som kommer i baade blochene, Siellegaffue, tafflepenge och det pund Korn, som Lindis till Kiercken af Brydegaarden, och hvis der till icke Behoff giortis, det shall shiffis och deraf skulle Ridesuenden och

Kierche Bergen giørre Kierchens Proust aarlig Regenshab. Ittem skulle de och selfsue for (forsee?) dennem med Heste och Vogn til at lade hendte Guds Almiøse med Som dennem giffuis aff gott folck och skulle sielfsuer besørge dennem forring till fornte Heste. Ittem er nogen, som plagede ere af saadan udhydste Siuge, at de ey kunde værre blandt Karshē Menniske i de Herrett och de Egen, som de lade samle guds Almiøse, da skulle de dennem indkreffue och skulle de indkomme uden nogen gaffue och [er] der (det) i deris Magt och formue, da skulle de giørre dennem Introit som tillforn haffuer veret seduane. Ittem skal der och icke verre Karshē Sødshinde Inttet uden Ste Karshē, som skulle gange effter de Siugis Begiering (Bjergning) och guds Almiøse och de skulle haffue lige Deel och provent med de siuge som først er Nært, och naar Sødshinde entten Siug eller Karshē afdsør, da shall all derris hoffuitlod bliffue ved Closteret och derris gods till alle Sødshinde behoff och ey arffuis ud af Closteret. Er det saa att nogen Sødshinde sig forbrøder, da shall hans brøde bliffue ved Sødshinde i Closteret, till alle derris behoff, forbrøder och nogen Diffuet, da shall hand rettis till Sundhē Herridh Ding och hans guodhē eller Brøde, som effter lougen er forbrøtt, shall bliffue till alle Sødshinde behoff. Ittem shall dend derris forsuar er paa vor tierre Naadige Herris Begne ey forhugge eller forhugge lade eller forderffue Closters ihoue och ey lade hugge i dennem vden Ridesuendens och Kierche Bergis Samthē. Item skulle alle Sødshinde och huer serdelis baade Siuge och Karshē, huer dag effter att de kaldis Clostermend, læsse femten pater no: och Ave Maria betimelig dags for otte Sangs tienner (tiennest?) och ellers op paa Dagen for middag femten pater no: och Ave Maria for andre Tider, och om Aftensangstiennet

(tiennest?) femten pat, no, och Ave Maria och bede till Gud for dem, dett sted først funderit och dennem dertill haffue patronerit, for alle dennem, der giørre dennem till gode, for Gudz (sic) och for alle Christen Sielle. Effter att alle disse fornte artidke varre opkast, læst og aabenbare kundgiort for Erriæ Christensen, som till shicket er af Worris Kierre Raadige Herre att varre forsuar till fornte St. Jørgensgaard och gudz, och for Michel Pouelken, Reimert Madgen och fleerre Sødshind, som varre fuldmegtig gjorde af alle Sødshind paa derris Vegne, da fuldbyrdet och samtogte de paa alle Sider fornte shickelse och Artidke i alle Maade och nøgis dermed paa alle sider. Till ydermeere befestning at dennem nøyehis paa baade sider i alle Maader som forshreffuet staar, da henge vi vorte Zigaretter neden for dette breff. Datum anno et loco supradictis.

B i l a g 2.

Bedtægt for St. Jørgensgaard af 1590.

Efter Afskrift i Karen Brahes Bibliothek, med enkelte Tilføielser af den i det Ibh. Selskabs Skrifter 6 Deel S. 53 aftrykte Tægt, som ere betegne med [].

Vi Efferstreffne Erriæ Harnbierge till Matstrup, Befallingsmand paa Hagenshou paa sin Kiere Hustruis fru Anne Rønnous Vegne, Fru Bergitte Rønnous till Lysholmb, Fru Mette Rønnou till Hvitkiel, Fru Karren Rønnou till Hvitkiel, Bekiender, at effterdi der befindes attskillige wordelighed och Misbrug vdi Sti Jørgens Hospitall blant de fattige der sammesteds, var vi den 30 Januarii No 1590 vdi den Hellige Trefoldigheds Raft paa Hvidkiel forsamlet och gjorde denne effter følgende drøgelige forordning: Først det (o: at) Sti Jørgens

Hospitall her effter som hertill baade vdi Bores och vorre Arffvinger och derris Effterkommeris Tid shall holdis ued magt och Lige, effterdi det er forordineret och stiftet Gud Allermegtigste till Loff och Bedtsffuindis och hjelpeløse till en Nødtøfftig underholding.

Sammeledis naar Nogen aff os fierre Salling Giler Rønnois Døttre af dette forgengelige formedelst Døden henfallendis vorder, skulle vorris Arffvinger ingen mact eller myndighed hassue at schifte Sti Jørgens Hospitalls godh vdi flere Parter vnder huer Andere end disse fiere.

Ittem naar Nogen aff os fierre Søstret døer, afgaaer och lader flere end en Arffving effter sig paa suerdsiden, shall de faste Loder under dennem indbyrdis huem der shall verre forstander for samme fierde partt, och iche deellis vdi flere end fierre Partter, som forbemelt er, och huem som loden paafalder, som shall verre forstander, verre forpligt christeligen och louligen samme Part for at staa, som hand vill forsuarre for Gud och verre bekiendt for Verden.

Skall och baade karshe och suage sydsrhinde Thuende gang om Dagen, for Middag och effter Middag, søge Kiercken och med derris aandelige Bønner verre Gud tachnemelig for derris ophold, och alle andre guddommelig Belgierninger. Huem herudi forsømmelig er, vden det er med suaghed beladen att de er christeligen och louligen undskylt, shal de hassue derris Rentte forkast effter gammel Sedvanne.

Dernæst effter gammel Privilegier och Kongel. stadfæstelse hassuer vi giort denne forordning, att naar de drager vdi Herridhgang vdi Bog Herredt, Sundz Herredt, Salling Herredt och Gudme Herrett effter Guds Allmisse till de fattige, da shall de selffuer forsørge dennem med Hestfoerring. [Heste Vogn och fuoring].

Ittem er der Nogen i forsh. Herrett, som de er forloffuet att gaa udi, der er besmittet med udsættishe Kranckhed, da skulle vi lade dennem indkalde udi Hospitallet uden nogen gaffue, effterdi de icke forseye eller benegter dennem Guds Almise, naar de dennem besøger, Doch dersom Nogen er besmittet med sig Kranckhed och begierer at indtagis udi Hospitalit och de ere formouffuendes, shall de giørre Introit eller Indgang effter dertis formue, som seduanligt verret haffuer, och huem som indkommer, giffuer fem Markk, huilke skulle uddeellis iblant alle Sødshinde, och naar som de Penge uddeellis, shall En af voris Fogder, som tillstede erre, klappe till Lyd, att den som indkommer, shall i alle Brødris och Søstris Offuerwerrelse giørre sin Ged, hand vill verre alle Sødshinde tro, huld och god, baade inden och uden Hospitallet, Saa sant hielpe ham Gud och hans hellige Ord.

Disligeste shall der icke verre effter denne dag fleere end fierte karshe Sødshinde, de Thou skulle vandre effter de Sygis Biering och Guds Almise, och de andre Tho skulle vare paa de siuge i de Luende dertis afwerrelse, och de skulle haffue lige Præbent och føde med de siuge, och paa huers af disse 4 Loder shall være En af de karshe Sydshinde.

Naar nogen syg eller karsk Sydshind dør och afgaar, da shall ald dend Hoffuet Lod bliffue ved Klosteret och dertis godk till alle Sødshindis behoff och en arffuis aff Klosteret. Er det saa, at nogen Sødshind sig forbryder, i huis maade det verre kand, da shall hans Brøde bliffue [medsydshend] i Klosteret til Allis Behoff.

Ittem forbryder och nogen Liffuet, da shall dend rettis till Sundk Herrik Ting effter gammel Priveligie och Kongl. stadfæstelse och hans Boelslod, som effter Lougen

er forbrutt, deelis och Schiffis till alle Sødshinde i Hospitalet,

Och effterdi vi haffue Schifft de fattige folk iblant huerandre udi fire parter, shall huer verre forstander for sine, och huer uddeelle blant sine derris underholding effter som huer Lod er falden, och de erre forordnet at drage i Herredhgang effter Gudh Almise och huad de bekommer, shall de indføre udi Hospitalet, och de som ere betrode at gange udi Herredhgang det vddeelle blant alle Sødshinde, som de ville verre for os alle 4 bekient udi En aff vorris Fogders Reuerrelse.

Effterdi Sti Jørgens Lund till Rafnligt (Upligt?) er forhuggen, shall dend verre lyst udi fred och icke der udi huggis Geg, Bøg, Esh eller nogen undershou, till saalænge dend kand faa sin rette grøde och vert igjen. Disligeste shall ingen tilladis at haffue Greesbeed vdi, paa det at dend unge shou, som opvoxer, skall icke forkommis och afbeedis. Skall och ingen aff St. Jørgens Tiennere maag hugge aff Skousuen uden det bliffuer ham forrevist af Fogden.

Effterdi forshr. St. Jørgens Hospitals Privilegier och Statuter er confirmerit och stadfæstet aff fremfarne Konger her udi Dannemarch, ville vi dem selff alle udi vorris Liffstiid holde, disligeste af vorris Arffvinger [och derris Effterkommere uryggeligen] under Gudh vrede haffue holdet.

Till ydermehre Vidniskhrd beder och nehagtig Forvaring haffue vi vorris Zegnetter her under trøgt och med egen Haand undershreffuett,

Skreffuet paa Guide Kilde ut supra.

II.

Bisshop Niels Jespersens Læseplan for Odense latinste Skole.

I Skolens Program for 1858 S. 16 Not. har jeg lovet ved en anden Leilighed nærmere at omtale den der paa-beraabte ældste Læseplan for Odense Skole, der skriver sig fra Tiden imellem 1560 og 1587. Det er mig kjært, at der allerede nu tilbyder sig en Leilighed til at indfrie dette Løfte faaledes, at jeg endog kan udgive dette Actstykke, hvoraf ethvert Spor synes at være forsvundet her i Lan- det; det nævnes ikke af de ældre Forfattere, som have givet Bidrag til Skolens Historie, og hverken har det været Nyerup bekjendt, ei heller findes det i de Archiver, hvor man nærmest skulde formode, at det var opbevaret, Bispegaardens eller Skolens. Til min Kundskab er det kommet ved en Afskrift efter et Haandskrift, der nu enten er forsvundet, eller dog skjult et eller andet Sted i Sver- rig, men i sin Tid er blevet benyttet af Provst Dr. P. W. Becker under hans Ophold i Stockholm i Maret 1836. Smedens han (efter de Oplysninger, han har meddeelt mig i et Brev) der ventede paa at erholde Tilladelse til at be- nytte Rigsarchivet og savnede litterair Ghæfselsættelse, er- holdt han tillaans af Gieren, Pastor J. N. Ekdahl et Haandskrift uden Titel, som syntes at være en Art Copi- bog for Odense Bispestol. Heraf affikrev han nogle Breve,

henhørende til den danske Kirkehistorie i Slutningen af det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede samt følgende Ting til Odense Skoles Historie: 1) en Formular til Rectorernes Ed, 2) nærværende Læseplan af Biskop N. Jespersen, 3) Begyndelsen af Skolens ældste Love, der ligeledes maae henføres til N. Jespersens Tid. Han bemærker, at Haandskriftet paa de fleste Steder var meget slet skrevet og paa nogle skjedesløst. Om der fandtes Mere om Odense Skole deri, kan han ikke erindre; snart fik han ved Afgangen til Rigsarchivet Arbejde nok med Sager, der interesserede ham mere, og han brød sig da ikke videre om det omtalte Haandskrifts øvrige Indhold. Hvad han havde affrevet, sendte han mig i Aaret 1847 først til Gjennemsyn, og overlod det siden ganske til min Raadighed. Af de gamle Love, hvoraf Dr. B. blot har affrevet omtrent den første Side, har allerede Nyerup givet et kort Udtog i sin Skolehistorie efter en, som det synes, ikke ganske fuldstændig Affskrift; et complet og correct Exemplar deraf eier Skolen, og efter dette agter jeg i et Program at udgive disse Love tilligemed nogle andre Actstykker henhørende til Disciplinens Historie; Læseplanen derimod, der ikke blot hidtil er utrykt, men ogsaa ubekjendt, og derhos er interessant i og for sig som det rimeligviis eneste Bidrag af dette Slags til Underviisningsvæsenets Historie i den sidste Halvdeel af det 16de Aarh., fortjener vel en lille Plads i disse mere omfattende Samlinger til Fyens Historie, der ere beregnede paa en større Læsekreds, end den er, i hvis Hænder Programmer i Almindelighed kunne ventes at komme. Planen slutter sig naturligviis til Kirkeordinansen og de antvorskovske Synodalier, dog med ikke saa Modificationer baade i de Forfattere, som skulle læses, og i Underviisningens Omfang og Orden, foruden at den indeholder

endeel nye eller nærmere Bestemmelser om Skoletidens Anvendelse og Musikunderviisningens Fremme. Iøvrigt har denne Plan neppe gjeldt længere end til Skolereformationen 1604 som Rettesnor for Odense Skole.

Da det er at formode, at det omtalte Haandskrift indeholder flere Ting af Interesse for Skolen og Kirken, nærmest, som det synes, med Hensyn til Fyen, har jeg gjort mig Umage for at komme paa Spor efter, hvor det findes, for derefter, om muligt, at faae det tillaaens paa en kort Tid; men disse Bestræbelser have hidtil været frugtesløse. Nogle svenske Læger, hvis Bekjendtskab jeg gjorde her i Krigens Tid, navnlig den senere afdøde Dr. Flyborg N. af D., som en Tidlang var min Huusfælle, lovede at interessere sig for denne Sag, og de henvendte sig ogsaa efter deres Tilbagekomst til Præsten Gkdahl, men han henviste dem til en anden navngiven Mand, til hvem han erklærede at have overladt Manuskriptet; da de hos denne erkjendte sig derom, fik de det Svar, at han ikke kjendte en saadan Bog eller vidste sig at være i Besiddelse deraf, og med dette Svar maatte de lade sig nøie. — Dr. Becker kalder Bogen en Art Copibog for Odense Bispestol, og mig er det allerede af det, som jeg kjender af dets Indhold, klart, at det har været en Embedsprotokol for Odense Bisper i en Deel af det 16de og 17de Aarhundrede, hvis oprindelige Plads altsaa har været i Odense Bispearkiv. Sin Charakter som Embedsprotokol røber den bl. A. ved at der under Rectorreden staaer endeel Rectorers Underskrifter med Aarstallet for deres Tiltrædelse. Hvilke disse Rectorer ere, er desværre ikke betegnet i Afskriften, og ved denne Udelabelse er tabt et vigtigt og sikkert Correctiv for de meget forvirrede, indblyrdes uoverensstemmende og tildeels aabenbart urigtige Angivelser af

Tiltrædelsesaatene for Odense Rectorer i det 16de og de første Decennier af det 17de Aarh., der findes i Thura's haandskrevne Valvæ scholarum apertæ, Bloch's Thens Geisl. Hist. og andre lignende Bidrag til Skolens Historie. Det Eneste, som Afstiften Exempelviis anfører, er Aarstallene 1588, 1604, men allerede det sidste af de nævnte Aarstal er uforeneligt med Thura's, Luja's og Bloch's Angivelser. — Ved et besynderligt Tilfælde er denne Protokol enten i den svenske Krig eller senere, uvist om ved Ran eller Daar, kommen til Sverrig, hvor den senere har været i Privatmands Eie, og hvort den mulig endnu findes skjult i en eller anden Videnskabsmands Bibliothek. Det vilde nok være Untagen værd at fortsætte Forsøgene paa at opspore den, og det skulde glæde mig, om de her meddeelte Oplysninger og det udgivne Stykke af dens Indhold bidrog til at henlede Opmærksomheden paa den.

Gentilken.

Ratio exercitiorum in usum inventutis scholæ Otthonianæ instituta a Nicol. Caspa. Vibergio Dioces. Fion. Epo.

Omni die, æstate pariter et hieme, mediata sexta statim a tertio pulsu in templo Canutino, scholam sese conferant omnes scholastici sub poena constituta, exceptis iis, qui precibus matutinis intersunt, qui sub sextam quoque comparebunt.

Statim audito horæ VIæ signo cantet universa schola: Veni Sancte Spiritus! Postea recitet unus in classe lud(imagistri) sequentem præcantationem, ita præcinendo:

Domine exaudi orationem meam.

Schola resp. Et clamor meus ad te veniat.

Oremus.

Audi preces nostras, o æterna patris sapientia Domine Iesu. Qui teneræ ætati domum docilitatis clementer addidisti, adde, quæsumus, etiam ad naturæ propensionem auxilium gratiæ tuæ, ut litteras ac liberales artes, tuæ gloriæ servituras, citius perdiscamus: quarum adminiculis adiuta mens nostra cognitionem tui (quæ summa felicitas est) plenius assequamur [leg. assequatur]: utque directis ad tuæ sanctissimæ pueritiæ exemplum moribus nostris, in dies in tuam gloriam proficiamus ætate, sapientia et gratia apud Deum et homines. Quo conspecto utique studiorum nostrorum fructu, te in ecclesia sanctorum perpetuis laudibus persequamur, qui vivis et regnas in consortio æterni patris et spiritus sancti. Amen.

Implorato divino auxilio mox quisque suum opus in nomine Dei auspicabitur ita procedendo per totam diem, horis ac lectionibus observatis, prout sequens tabella monstraverit.

Completo huiusmodi diurno exercitio, statim audita quinta, similiter cum gratiarum actione et invocatione Dei (ut sequitur) omnes domum pariter in diem sequentem sunt dimittendi.

Precatio vespertina.

Cantetur: Omnia quæ fecisti nobis Domine etc.

Postea legatur sequens collecta præmisso versiculo ut supra.

Oremus.

Omnipotens sempiternæ Deus, qui per Iesum Christum filium tuum dominum nostrum pacem hominibus confirmasti, et colla superbiorum propria virtute calcasti,

respice, quæsumus, oculis misericordiæ tribulationes ecclesie tuæ sanctæ, et præsta nobis auxilium gratiæ tuæ, ut quæ de manu tua bona suscepimus mala, quæ peccatis nostris commeruimus, forti animo sustineamus, ut ab iis tandem liberati in tua iugiter pace ac laude lætemur per Christum Dominum nostrum. Amen.

Grammatica græca Lossii.

Grammatica lat. Philip. maior et mi(nor).

Syntaxis Despauterii.

Dialectica }
Rhetorica } Philippi me(lanchthonis).

Dialectica }
Rhetorica } Lossii.

Officia Ciceronis.

Virgilio Æneis et Bucolica.

Terentius.

Horatius de arte poetica.

Mancinelli prosodia.

Ciceronis Epistolæ familiares.

Erasmi Colloquia minora.

Mancinelli speculum de moribus.

Catonis disticha.

Dialogi Sebaldi Heiden.

Rudimenta Despauterii.

Donatus.

Elementale Enchiridion Lat.

Catechismus Chitrei et Lossii.

Evang. Dominicalia græce et lat.

Computus Ecclesiasticus Spangebergii.

Catalogus
auctorum,
qui præle-
guntur in
schola
Otthoniana.

Hos auctores immutare vel schola explodere præter Episcopi consensum nemini liceat.

**Ratio prælectionum ex præscriptis auctoribus
in singulis classibus ad captum auditorum ac-
commodata.**

In classe Ludimag.

ante prandium.

Dieb. Lunæ et Martis inter VI et VII grammatica græca Lossii. Inter IX et X Erothema(ta) dialecticæ Philip. ¹⁾ doceantur.

Die Iovis inter VI et VII prælegatur Syntaxis Philip., ad quam, iuvandæ memoriæ gratia, adhibeantur versus ex Despauterio. Inter IX et X rursus in Dialect. Philip.

Die Veneris inter VI et VII pergatur in Syntaxi Philip. et Despaut; verum inter IX et X doceatur Rhetor. Philip.

Die Saturni inter IX et X prælegatur Catechis. Chitrei.

A prandio.

Diebus Lunæ et Martis inter I et II doceatur Terentius. Inter IV et V Æneis Virg.

Die Veneris inter I et II Officia Ciceronis. Inter IV et V Horatius de arte poetica.

Die Saturni inter I et II explicabit Ludimagister Evangelium Dominicale sequentis diei græce, ubi iuxta constructionem textus diligenter singulas dictiones ad grammaticam examinabit monstrando themata difficiliora cum derivationibus temporum et modorum ex paradig(matis) et regulis grammatices. Inter IV et V prælegatur classibus superioribus computus ecclesiasticus Spangebergii.

¹⁾ Bogens Titel er: Erotemata Dialectices continentia integram artem, ita scripta, ut iuventuti utiliter proponi possint, edita a Ph. Melanchthone. Viteb. 1547.

In classe IV.

Diebus Martis et Iovis inter VI et VII doceatur grammat. latina Philip. de Etymolog(ia). Inter IX et X eiusdem syntaxis additis versibus ex Despau.

Die Veneris inter VI et VII prælegatur Prosodia Mancinelli; sed inter IX et X Dialectica Lossii simpliciter quantum ad regulas et præcepta attinet.

Die Saturni inter IX et X docebitur Catechis. Lossii maior.

A prandio.

Diebus Lunæ et Martis inter I et II docebit hypo (didascalus) Terentium ac primum quamque scenam brevi argumento complectatur; postea textum simpliciter exponat, tandem præcipua membra et phrases ostendat. Postea decem ad summum versus ex Æneid. Virg. simpliciter construat. Sed inter III et IV eodem [leg. eosdem] diligenter ad gramma(ticam) examinabit.

Die Veneris a I et II prælegat Rhetor. Lossii. Inter III et IV rursus pergat Virg.

Die Saturni inter I et II construat Evang. Dnicale, locos præcipuos et summam tantum monstrabit quam brevissime.

In classe III.

Diebus Martis, Iovis et Veneris inter VI et VII docebit Gramma. Philip. de Ety(mologia). Inter IX et X eiusdem syntaxin adiunctis versibus ex Despau.

Die Saturni inter IX et X explicet Catechis. Lossii simpliciter.

A prandio.

DD. Lunæ et Martis inter I et II simpliciter construat Terentius. Postea V versus ex Bucol. Virg. explicet hypo.

Inter III et IV rursus eosdem diligenter iuxta coniugationes et declinationes ac reliqua grammaticæ accidentia repetat et examinabet.

D. Veneris inter I et II prælegantur epistolæ familiares Ciceronis. Postea pergatur inter III et IV in Bucol.

Die Saturni inter I et II explicabitur textus Evang. Domi.

In classe II.

Diebus Martis, Iovis et Veneris inter VI et VII post prælectionem Donati docebit grammaticam mino(rem) Philip. de Etymolo.

Inter IX et X eiusdem syntaxin unica tantum regula proposita, cuius usum exemplis additis diligenter monstrabit.

Die Saturni inter IX et X docebit Catechis. Lossii.

A prandio.

Diebus Lunæ et Martis inter I et II simpliciter docebit pueros constructionem colloquiorum Erasmi minorum, ac simul construat IV versus in Speculo Mancinelli de moribus, ac monstrabit, ad quam orationis partem singulæ voces spectant. Horum versuum rationem postea inter III et IV coniugando ac declinando quam diligentissime exigit.

Die Veneris inter I et II prælegat libellum Erasmi Roterodami de moribus. Postea inter III et IV pergat in Mancinello.

Die Saturni inter I et II exigit prælecta in Catechismo ad intellectum sensus et verborum, ut ea pueri intelligant.

In classe I.

Ante prandium servabunt easdem prælectiones et exercitia quemad(modum) in II^a classe præterquam quod

novicii in hac classe dimidiata decima incipient construere Donatum et Rudimenta, priusquam domum dimittantur.

A prandio.

Diebus Lunæ et Martis et Veneris inter I et II parva colloquia Sebaldi Heiden proponat hypo. Postea construat distichon ex Catone ac similiter orationis partes circa singulas dictiones monstrabit.

Inter III et IV eosdem versus a pueris rursus exigit et ad coniuga(ndum) et declina(ndum) diligenter assuefaciat.

Die Saturni inter I et II similiter in Catechismo prælecta repetat et examinabit.

ABCdarii et donatistæ bis singulis diebus inter VII et VIII, rursus inter IV et V quam diligentissime ab ipsis hypodi(da)scalis examinabuntur, interim e superioribus classibus suos habeant informatores.

Verum hic summa adhibenda est diligentia, ut pueri in primis distincte legere ac recte et expedite pronuntiare discant, ne postea vitium linguæ a pueritia usu acquisitum frustra corrigatur.

Hî dimittantur singulis vesperis duobus glassematis solito more, quæ postera die ab ipsis exigit hypo.

Horum nemo in primam infimi hypodidascali classem, priusquam Donatum et Rudimenta ad unguem recitare noverit, transferatur.

Sequuntur nunc pub. quædam exercitia in usum iuventutis per totam scholam observanda: ac primum de ratione et ordine repetendi prælecta.

Omnis lectio, priori die sua hora ordinaria habita, sequenti die eadem hora breviter repetatur, priusquam ulterius pergatur in lectione ordinaria.

Omni die Lunæ ante prandium exacta reddatur ratio omnium lectionum præcedentis hebdomadis memoriter, ordine quo prælectæ sunt, diligenter servato, excepta lectione Terentiana. Omni die Mercurii ante preces pub. recitentur memoriter in superioribus classibus prælecta in Terentio diebus Lunæ et Martis. In reliquis vero Donatum præmittant accommodo [leg. accommoda v. accommodata] cuique diei sua orationis parte cum paradig. declinationum et coniugationum, prout hactenus scholæ consuetudo obtinuit.

Omni die Saturni ab hora sexta ad octavam pariter in omnibus classibus reddatur sensus lectionum omnium totius septimanæ (excepta grammatica) in lingua vernacula prout ante sunt explicatæ: ubi selectiora quæque in singulis prælectionibus ita accurate a discipulis reposcant fideles præceptores, ne in lusus pueriles bona evanescent exercitia.

Inter examinandum nunquam recto procedendum est ordine a superioribus ad infimos (ut hactenus) transcurriendo, sed inverso potius utendum, quo facilius negligentiores deprehendantur ac dolo huiusmodi capti ad maiorem diligentiam excitentur.

Instituantur præterea duo pub. examina, quæ bis quolibet anno statim a festo Paschatos et Michaelis per totam scholam procedant, ubi in præsentia Præpositi ac reliquorum pastorum periculum faciant Ludimag. et hypo. quisque in sua classe, quid in studiis eo usque profecerint adolescentes. ¹⁾

¹⁾ Om Examen i de fyenste Skoler findes i Skiftet bagved Plannen følgende senere Bestemmelse af Biskop Hans Michelsen: Institueres examen omnium prælectionum in scholis quolibet trimestri spatio, præsentem pastorem loci vel præposito vel utroque, si ita foret occasio.

Peracto hoc examine, antequam dimittatur schola, accedat censura præpositi et pastorum de iis, qui in superiores classes aut sunt transferendi, aut propter ingenii tarditatem ad alia exercitia, relicta schola, evocandi.

Stili exercitia.

Omni die Mercurii, finitis sacris, dabitur in singulis classibus argumentum pro stili exercitio, quo ingenii sui specimen subinde exhibeant adolescentes, ut usus aliquis prælectionum et fructus in eis tantum conspiciatur.

Scribant igitur in classe Ludimagistri et supremi hypo. alternatim prosam et carmen, in classe tertia alternatim epistolam et fabulam oratione soluta.

Inferiorum classium pueri pro stili exercitio scribant nunc fabulam nunc vero analysin alicuius sententiæ prius ipsis monstratæ, quam hactenus proverbium vocitavit consuetudo.

Huic examini totum tempus promeridianum [stål vel bære pomer.] diei Iovis erit destinatum.

Verum ut superiores in classe Ludimag, præsertim qui publico scholæ beneficio gaudent, subinde stilum ad altiora accommodare discant, tenetur unus post alium, ordine servato, bis in singulis anni quartalibus iuxta decretum Ludimag. brevisculam orationem ad præcepta dialectices et rhetorices accommodatam, schola auscultante, aperta voce recitare, idque die Dominico inter primam et secundam, ubi totius scholæ frequentia necessario requiratur. Qui vero ad hoc exercitium non fuerit idoneus, scholæ beneficio indignus censebitur.

Ad hæc, quum in præceptis dialectices paululum profecerint adolescentes, quæstiones et axiomata ex artibus dicendi proponat Ludimag., pro quibus ipse singulis anni

quartalibus pub. in schola disputabit; ad quas respondebunt per vices hypodidascali; præmissa brevi oratiuncula, more solito hic quisque in classe Ludimag(istri) unum tantummodo argumentum in formam syllogismi vel enthymematis redactum opponat, sub poena a præsidente Ludimagistro indicta: ut quum ad sublimiores scholas vel academias sese contulerint uspiam adolescentes, huiusmodi exercitii gustum aliquem secum adferre possint.

Postremo ut eo magis excolantur præstantiora ingenia nostræ iuventutis, decretum est (semel, bis) in anno vel in schola vel alias apto quodam in loco comoediam aliquam ex Terentio, prius prælectam pub. exhibere, cuius spectatores erunt ministri verbi cum præstantioribus ex senatu antea a Ludimag. solenniter ac honorifice invitati.

Exercitium utriusque Musices.

Omni die Lunæ, Martis, Iovis et Veneris inter XII et I dimidia hora canatur Officium Dominicale et Alleluia, et dimidia Antiphonæ sequentis diei Dominicæ.

Huic exercitio præsent per vices hypo. singuli suum diem in septimana ordine observantes. Ad hanc musicam eligantur aliquot e superioribus classibus, qui voce valent, quam libris suis inscriptam diebus Saturni hora prædicta ipsi Ludimag. offerent examinandam; ¹⁾ tum infimus hypod. submissa voce interim in schola musicali suos informaverit. Solus Ludimag. adiuncto sibi supremo hypodidascalo curabit exercitium musices figurativæ, idque saltem diebus Mercurii (finitis sacris a IX in X rursus) a duodecima in I præcinendo cum iis qui adhuc [leg. ad

¹⁾ Meningen heraf er vel, at Rector skal prøve, om Disciplene kunne synge efter deres Noder.

hoc] exercitium sunt delecti, reliqua schola in diem sequentem dimissa, ut eo alacriores ad studia redeant adolescentes.

In ornamentum sacrosancti ministerii verbi exhibebit schola plerumque in templo (Canutino et alibi) specimen aliquod musices huius (ante et) post concionem pub., quo minori cum labore et lectionum dispendio partes, quas in summis festis vel alias exhibere tenentur, et præmeditari et facilius addiscere queant.

III.

Actstykker og Dom vedkommende Skibspræst Hans Jønsens Kaldelse til Sognepræst for Ørsted Sogn 1572.

(Meddeelt af Biskop Dr. Engelstoft.)

De Actstykker, som her meddeles efter Originaler og Copier i Bispeskrivningen, give saa mangefidige Bidrag til Behandling af Menighedernes Kaldsret og dens Udøvelse, at de vel fortjene at offentliggjøres, og jeg gjør det saameget hellere, som den korte Beretning, vi hidtil have haft om denne Sag, (Bløch slyenske Geistl. 2 D. S. 356) let maatte forekomme Dem, der ikke kjender Acterne, uforstaaelig, og derhoj ogsaa Præsterækken i Ørsted Sogn, saaledes som den sammested findes angivet, fuldstændiggjøres ved det, som her fremkommer. Man seer (af det under Nr. 5 meddeelte Kongebrev), at den Sognepræst, som døde 1572, ikke var den første efter Reformationen, Hans Justesen (Bløch a. St.), men Studenten Hans Lauritsens Fader, altsaa en Hr. Laurik, som formodentlig i ældre Aar er kommet i Embedet efter 1556 eller maaskee ikke mange Aar før sin Død. Sønnen var fraværende, ved Universitetet, da Faderen døde; men Bønderne nølede med at tage Bestemmelse, indtil han efter en Maanedes Forløb kunde komme hjem; da kaldte de ham med Provstens Samtykke og Medvirkning og vel ogsaa tildeels under Forudsætning, at han vilde ægte Hr. Hans's (den næstforrige

Præsts) Datter. Men efter som Biskoppen forlængst ansaa Embedet for besat ved sin Foranstaltning, kom det til Process. Han anlagde Sag mod den biskoppelige Præst, men en Probsteret frifandt Denne for hans Tiltale og erklærede hans Beretning til Kongen (formodentlig kun det Punct, at han blev fortrængt af den Anden) for vrang Beretning; men da Sagen efter Kongens Brev dog tilsidst maatte afhænge af det Spørgsmaal, om han var lovlig kaldet, stævnedes Biskoppen Probsten og Kaldsmændene for en Landemodestret som dem, der havde givet en „vrang Person“ Kaldsbrev, og fik dette casseret efter en Critik, som uidentivl vilde kunnet fælde de fleste Kaldsbreve. Man seer her et Exempel paa de kongelige Anbefalingsbreve og den Brug, som en Biskop kunde gjøre af dem til at ophæve Valgretten eller forandre den til en tvivlsom Forkastelsesret, som Bønderne, der ikke engang kunde skrive deres Navn, vanskelig skulde kunne benytte. Ligeledes seer man en mærkelig Anvendelse af et Ord i Kirke=Ordinansen, som blev forstaaet om en biskoppelig Præsentationsret, der er ganske fremmed for den egentlige Lovgivning om Kaldelse og ogsaa senere blev udtrykkelig forkastet (Pont. Ann. Eccl. III, 561.) Den hele Sag har megen Lighed med en Strid, hvori den samtidige Biskop i Aarhus Laurik Bertelsen var indviklet, men som fik et modsat Udfald (D. Magaz. IV, 205 fgg.), og er som et Blad af de Tidens Historie, da Biskopperne endnu, maaskee i Kraft af den gamle Kirkeret, udøvede en afgjørende Indflydelse paa Embedsbesættelserne (jfr. mine Afhdl. om Beskikkelse af Kirkens Tjenere Theol. Tidsskr. 5 Bd. 2 H. S. 191 fg.); under en uheldig Lovgivnings Tryk maatte de hævde høiere Hensyns Ret, som de kunde, og der er neppe Tvivl om, at disse i dette Tilfælde talte for den ældre allerede præ-

vede Mand fremfor den unge Præsteson, som maaskee hadde Lovens Mening for sig. Bønderne maatte formodentlig efter deres Kaldsbrevs Forkastelse udfærdige et andet for den rette Person, og Hans Lauritsen, der kan være født 1540—1547, vil formodentlig forefindes et andet Sted i Stiftets Præsteskab.

1.

Frederich thennd anndten med gudh Naade Dan-
marckis Korgis Wenndis och Gottis Koning

Wor synderlig gunnst tiilforrn. Wiider, ath effthertthi
thenne Bressuifere, Hr. Hanns Jenseenn, hassuier nu enn
tiidlang ladett seg bruge for enn gudh ordh thiennere paa
wore Drlougs schibe Och nu wonderdanigst aff os hassuier
begieritt, ath hand med itt kald kunde bliffue forsørgitt,
Thi bede wij etther och begiere, ath naar nogen sognnet
ther wdj syens Stigtt Vacerer och ledig bliffuer, athj tha
ere fornnte Hr. Hanns Jenseenn behjelpelige ath hannd
thennom kannnd bekomme, saa hannd med itt kald kunde
bliffue forsørgitt, doch atth aldingist skeer effther ordinangkenn,
Ther med giøre i os synndligen (sic) tiill wilgie. Schreffuit
paa wortt Slott Helsingborg thennd xxiiii Dag Septembris
Aar MDLXIX Vnder wortt Sigtt.

(Uden Underskrift med Kongens Borsegl udvendig, Original i Bispearch. Baag 5. Nr. 27.)

2.

Niels Jesspersenn, Superintendens wdi fiønns Stigtt,
Hellsker Etther her peder Jenseenn proist y bogherrit Och
mennige Almue och Sognnesolck wdj Ørsted Sognn, kjer-
liigen wdj Jesu Christo: wiide maaij kiere wanner, att
thenne bressuifere her Hanns Jenseenn hassuier mig nogen
thiid fiiden besøgt met kgl. Maj. wor aller naadigst herris
bress och forschriffitt, wdi huilckit hogbemellte Kgl. Majt.

mig Naadigt befaller, att Jeg fornte her Hanns skulle vere
 behielpelig thiill att maa bekomme, wiid ithh lougliig fallb
 effther Ordinannghen, huilcke Sogner forst leddiig bliiffuer
 her wdj Stiigthenn effther samme breffs datum. Och eff-
 ther Etthers Sogenn nu er bleffuen leddiig och behoffuer
 Enn Sognepraest, Tha haffuer fornte her Hanns mig paa
 thet nye meth fornte kongeliig breff besøgt Och werredt
 min forschriffth thiill Etther begierindis I thenne sag, huil-
 cken Jeg huercken maa eller bør hannom att beneethe, forst
 for theth kongeliig breff och befalling hand thiill mig fordt
 haffuer Saa och forthij hand her wdj Bhen End thiid lang
 haffuer werridt wdi kieræetieniste Och ther wdj stædiid sig
 Christielig och thillbørlig vden all anklage och beskylning;
 huorfor Jeg hannom nu thiill Etther meth hogbemelt Kon.
 Matt. breff forficker: Bedendis och paa Kon. Matt.
 wegne aluorliig befaller, Att effther I hanns prestthienist
 for Altheriid och paa predickestolen wdj fornte Etthers kiercke
 hørt haffuer, I tha wille Etther christeliigen wdj thenne
 sag betende Och giiffue hannom her paa En goed och Enn-
 deliig anttsuor estther hogbemeltt Kon. Matt. Ordinanngis
 och breffs lydellse thiill thet beste, som I wiille bekiendt
 werre. Och huis suar I hannom giffuer, att I thennom
 schriffliigen lader hannom bekomme wnder prostenns och
 flere Dannemendz Besegling, huis Jeg siiden paa mit Em-
 biids wegne wdj thenne sag met fornte herr hanns haffuer
 att giorre, wiill Jeg thiilltennæ wdj sin thiid thillbørligen
 att wdretthe. Etther alle gud almectigste Guindeliig befa-
 lendes. Datum Otthennz then 26 Nouemb. aar 1572.

Niels Jespersøn
 Superintendens (L. S.)
 mette egen Handh
 (Original sammesteb.)

3.

Naade och friid wdj Chsto: kierre wenner, som Etther
 well fortenncker, att jeg for nogen thiid siden forskickide
 thiill Etther thenne bressuiiser her Hanns Jennsenn meth
 Kon. Matt. wor aller naadigste herris Bress, och ther hoef
 mit folgebress, wdj huilckid Jeg war begierindis, att I
 wille Etther Christellig och rett betenncke om itth gott, En-
 deliigt och schriifthellig suar att giiffue fornte her Hanns,
 Om I hannum for Etthers Sogneprest wille wduelleie och
 anamme Effer som I noch som aff Hogbemelt Kon. Matt.
 Bress kunde forfare. Att thet So er Hans Kon. Matt.
 Naadige wiillie och begiering, att hand met itth kalld thiill
 kiercketienist wdj fienns stigt met thet forste loughliigen
 kunde forforgis. Saa hassuer fornte Her Hanns Etther
 om thenne sag nu thre Søndager effther huer ander be-
 søgt, Och hassuer dog ingen schriifthellig suar eller bestied
 her thiill aff Etther motthe bekomme. Huilckid maa well
 kie wdj sin thiid Etther kand thiillregnis for En foract
 Smod Hogbemelt Kon. Matt. bress och Naadige begiering
 paa thenne fattiig mandz wegnne. Kierre wenner, saa
 forskicker Jeg fornte Her Hans End nu then fierde gang
 thiill Etther, Och liige som thiillforrn begiet En Ennde-
 liig och schriifthelig suar, Om I wiill lade hannom nyde
 Kon. Matt. forschriifft och naadigste begierring saa moget
 gaatt att, att I Enten wiill falle hannom effther ordi-
 nanngen thiil Etthers Sogneprest Effer thij hand findis
 aff gudz naade ther thiill duelig och bequem, Eller att I
 nu hannom Endeliig giiffuer schriifthellig suar fra Etther,
 for huis skielig orsag I hannom wiill och kand foruise.
 Desliigist huor for hand icke saa hoef Etther maa nyde
 Kon. Matt. schriiffuelse och min ringe forbønn saa mgit
 gott att, som Jeg allerede kand spørge, att ander folk

hoeß Etther nyder, for giiffthermoell, suogerftab och ander middell, som icke effther Ordinanzen sommelige ere wdj præstefalld att flulle beactis. Kierre wanner, saa beraader Etther Endnu forthij wdj thenne sag thiill thet beste, som I her-effther ansuarre wiille, huis ther andit wdj sin tiid kand efftherfollge. Gud giiffue Etther the beste raad, Hannom Etther alle Guindeliig befalendis. Dat.^m Otthens then 13 Decemb. aar 1572.

(Copie i Bispearchivet.)

4.

Niels Jøpserßen, Superintendens wdi siøns stiigt, Hælper Etther, meniige allmue och Sognesolk wdj Ørsted sogn wdj Bogherritt, wennliigen wdj Christo, Etther thij thenne bressuifer her Hans Jønsen haffuer nu met Kon. Matt. wor naadige Herris bress och ther hoeß mine følge bressue Etthers herris Prost och Etther nu then sempthe gang besøgt Och werridt begierindis En Gundelig och schriifthellig suor aff Etther paa Hogbr. Kon. Matt. bress, huilcken hand icke end nu thiill thenne Dag haffuer motthe bekomme. Thaa haffuer Jeg samtøgtt och beuulgitt fornte Her Hans her effther att maa och flulle giøre Etther all thiillborliig prestethiennist inden och wden fornte Ørsted kiercke effther Ordinanzen och ingen anden, thiill saa lennge I wiille giffue hannom the suar, hannom nøis med och I kon. Matt. bress fuldtgiorrer som I forantsuare wiille. Saa wiill I ther for werre fortendtt hannum att lade wbehindrett giøre Etther huis prestethiennest I behøffuer wdj kiercken och Sognidt Och hannom thiill thet beste med ord och gierninger forfremmer, Saa lenge then sag Etther och hannom Imellom kand komme thiill En goed och Gnn-

beliig ende. Etther Gud befalendis. Datm Otthense
then 20 Decemb. aar 1572 Bnnder mitt fignett.

(Copie i Bispearchivet.)

5.

Frederich thendt Anden med Gudh naade Dan-
marckis Rorgis, wendis och gottis koning

Wor synderlig gunst tilforrn. Wiider att thenne Bress-
uiser hans Lauritsen haffuer beret for Dh, huorlebis hand
effter hans Faders død och affgang, som war Sogneprest
wdj Drsted sogn, Er kaldit fran Uniuersitetit i Kiøpnehaffn
Dch siden aff Prousten och Siuff aff Drsted Sognemend
effter Ordinancken haffuer fangit kald til samme sogn och
Menige Sognemend thett haffue beuilgit. Nu beclager
hand, att ther hand er kommett til etther, wille i hannom
icke Ordiner, Si helder til same Sogn beuilge, Aff thendt
Aarsage, att wij tilforrn haffue meddeelt en schibsprest wor
forschriftt til etther, Attj hannom medt eth kald ther i
stigtet wilde forssørge, Dch fornte hans Lauritsen mener sig
ther wdj att ssee wreth. Tha effterthj fornte wort Bress
etther tilschreffuit for fornte schibsprest icke er meendt noget
Emodt Ordinancken attj skulle handles eller giøris,¹⁾ Bede
wij etther och wille, Atti forfarer her om leilighedenn, Dch
ther som thet befindes, att fornte hans Lauritsen er lou-
ligen effter Ordinancken kaldit til fornte Drsted sognen Dch
effter attj hannom haffuer Examinert och hand findes duelig

¹⁾ Selsamme Forklaring havde Kongen givet i et andet Brev
af 9 Sept. 1571 til Biskop N. Jesp., der ogsaa i Rnslings
og Ellested Pastorat havde forsøgt at anbringe en af Kongen
anbefalet Skibsprest (maaskee den sanne) imod Bøndernes
og Herremandens Kaldbrev, som var givet den afsøde Præst
Søn Sone Hansen; (Doc. i Bisp. A. Gudme Herred Nr.
25) og der si Sagen det Udsald, at Menighedens Valg gif
igjennem. (Fac. Madf. Visitatsbog v. Crone S. 177.)

och bequem til same kald, Atti i tha Ordineret hannom och
 Behindrit lader hannom komme til fornte Sogen Och
 therpaa ingen forfanning giorer hannom. I kunde dog gior
 thend forordning, At fornte schibsprest med ith andit kald
 maa bliffue forførgit, dog att aldtning ther med handlis
 effter Ordinanngen, Och attij med sønderlig flid hæffuer
 Opseende, At ingthett gioris eller handlis Gmoed Ordi-
 nanngen, Thj wij thend for aldtninge wille hæffue wed magt
 holdit. Ther med gior i wor wilge och besalinge. Och
 wij forlade Os ther wißelgenn til. Schreffuit paa wort
 Slott Skanderborg thennd vij Dag Januarij Aar Mdxliiii.
 Wnnder wort Signett.

Frederich.

(Original i Bispearchivet.)

6.

Aar 1573 then 19 Januar beklagitt Hans Lauriken I
 Ørsted, att Her Hans Jennsen wdj Otthense gior hannum
 forhindring paa thet prestekald, som hand siger sig log-
 ligen att werre kallidit thiill aff herris prosten och vij
 (VII) kaldymend wdj Ørsted Sogen Effther Ordinanngen,
 Och begier steffning aff Her Jens Sogneprest ij Otthens
 och proist ij Otthense herrit vdi thenne sag, Offueruerin-
 dis m. (Mg.) Sorgen Simeßen och m. Hans lang (Lange)
 Sognneprest och lesemester her sammesteds. ¹⁾

Thette forschreffne bekender Jeg Hans Lauriken mett
 thenne mijn egen handschrift, datm aar och dag som for-
 schreffuit staar.

(Original i Bispearchivet.)

¹⁾ Ved dette utvoldsomme Datum herigtiges Chronologien for
 Rækken af Lectorer i Odense hos Bloch s. G. 1 D. S. 276.

Wii epthersæ Anders Knudttsen y Kiungbhe prouest y
 Landeherritt, Jacob Henrichsen y Otthenze prouest y Ot-
 thensherritt, Lauris Hansen y Nyborg prouest y Biding-
 herritt, Hans Eskildsen y Suinborg prouest y Sundz-
 herritt, Lauris Jespersen y Espe prouest y Sallingherritt,
 Sorgen Hansen y Kiertheminde prouest y Bierigherritt,
 Hans Andersen y Rærduff (o: Ræraa) prouest y Nafum-
 herritt, Lauris Andersen y Agernes prouest y Schambhe-
 herritt, Oluf Persen y Medelfar prouest y Wendzherritt
 och Hans Jespersen y Bogense prouest y Schoffbzherritt
 giøre alle witttherliggt, att nar epther gudz byrdtt 1573,
 den 3 Dag Martii wor, wdi St. Knuds kierche y Ot-
 thenze, skickedtt for os Hans Laurisen, som nogen tiidtt
 lang haffuer studeritt wdi københagn oc hagde for os wdi
 rætthe kalldett Her Hans Jensen Schiffspresth y Otthenze
 boendis, och skildett hannom, att handt hagde falldett wdi
 hans loglige kaldtt till Drstedt Sogen, som hand sagde sig
 att haffue bekomidt aff Herrikprouesthen oc wii kaldzmendtt
 epther Ordinanzen, huilkedtt handtt haffuer och beklagedtt
 for kongl. Maj. wor allernaadigste Herre, som hans naa-
 dis hogmectighedts breff, hederlig høylærddt mandtt Mesther
 Nils Jespersen, fyns stictis Superintendenth tillschreffuidtt
 wüder bemeler, biudendis att forbemelte Mesther Nils
 Jespersen schulle then sags leylighedtt y grunde forfare, om
 forschrne Hans Laurisen er haa loglig kaldett epther Or-
 dinanzen som dett sig bor oc som handtt for kongl. Maj.
 berætth haffuer oc att alting schulde forhandlis epther Or-
 dinanzen, Ther til suaredtt her hans Jensen, att kongl.
 Matt. haffuer naadelig giffuedtt hannom en forschriff til
 forbemelte M. Nils Jespersen, att handt schulde forhielpe
 hannom till ett loglig kaldtt, nar noget Sogner ther wdi.

fyns Sticth vacerede. Och Mesther Nils ther for hagde
 forskiedett hannom till Orstedt Sogen medtt samme Egl.
 M. breff oc sin egin fylge breff ther hoß, Bedendis oc
 formanendis Sognemendene att the wilde ansee Kongl. Maj.
 willig oc giffue hannem ett gaat oc ændeligh schrifttelig
 swaar paa sin begering til eller fraa som the vilde vere
 bekiendt. huilchen Egl. Maj. forschriff oc sameledis Mesthr
 Nilshes fylgebreff hand beklagede sig att kunde inthett gaatt
 nyde adtt. Och icke heller hand motthe bekomme ett schrift-
 telig swaar ney eller ia. Deshemellom en maanedztiidtt ep-
 ther att her Hans Jensen hagde huer Søndag besøgt
 dennom oc giort dennom tienisth paa guds wegne, da kom
 fornte Hans Laurisen hiem oc falldt hannom wdj hans
 forßætt oc begering, oc dett forhindrett hannom at hand
 ingen fremgang fange kunde. Och menthe at Hans Lau-
 risen hagde der medt giort hannom wrætth oc sig icke att
 haffue forwrettedt Hans Laurisen wdj noget maade, Oc
 menthe att hans Laurisens kalldt war wlogligh giordt oc
 emodtt Ordinansen. Tha fremstodtt hederlig mandtt Her
 Per iensen herrigprouest y Baagherridtt och bekiende att
 then samme dag, som Hans Laurisen sich thet kaldtbreff,
 som hand paa theder (?) da gaffue Sognemendene Hr Hans
 ændelig swaar, att de icke wilde haffue hannom til deris
 Sogneprest, men dett bleff forßømmidtt att hand icke sich
 det swaar schrifttelig epther Superintendentens forschriff och
 begering. Tha epther sliig berettning begerede de dom paa
 begge sider. Ther for epther sagghens leylighedtt oc proue-
 stens egen bekændelse wisthe wii icke andet att sige ther
 paa medtt rætthe ænd Eptherthii att her Hans iensen
 nochsom haffuer beuiist medtt Kgl. Maj. breff oc Superin-
 tendentens forschriff att haffue sig præsentierdt for Proue-
 sten om ændelig oc schrifttelig swaar paa sin forßætt om

itth loglig kaldt epther Ordinangen til forskrne Orstedt Sogen strax epther dett vacerede oc der ingen ænd da til samme Sogn kalditt waar, oc icke ændtt til thenne dag nogen schriftelig swaar haffuer maath bekommidt, da kandt wii icke finde att forskrne her Hans haffuer giort Hans Lauriksen forhindring paa thet kaldt hand paa theder (?) Men Hans Lauriksen att haffue færdtt wrang beretthning for Kgl. Maj. wdi den sag bode emodt Superintendenten och forskrne her Hans Jensen. Till windsbhrdtt trycke wii wore Signetther nedenfor theze wortt obne breff, Schreffuidt y Otthenge aar och dag som forskrutt staar.

(Li Segl i Bøx, alle med Forbogstaverne af deres Navne og Bomærker eller Waaben, undtagen Dlus Personø, som kun har det Sidste.)

8.

Wdy epthersne Anders Knudsen y Biingby prouest wdy Lundeherrid, Jacob Henrichsen prouest y Otthensherrid, Laurik Hansen y Nyborrigh prouest y Windingherritt, Hans Eskilsen y Suineborrigh prouest wdy Sundsherritt, Laurik Jespersen y Espe prouest y Salingherritt, Jørgen Hansen y Kiertemynde prouest y Bierrigherrid, Hans Andersen y Nerduff prouest y Nasumherritt, Laurik Andersen y Ughernes prouest y Schambherritt, Dlus Pedersen y Medelfar prouest y Wendsherridt, Hans Jespersen y Bøgense prouest y Schoffbheherritt Giørre alle witterliggt, att aar epther gudk bhrdt MDLXXIII then 10 Dag Martii wdy Erligh wellbhrdigh mands Haack Ulffstandz till Hede- bierrig Kgl. Maj.s Lensmand offuer Nesbhhoffuids Leen Neruerelke, wore for os wdy retthe steffnid oc her paa Kgl. Maj. gaardt y Otthens matthe hederlig wellerdt mand Her Peder Jensen y Afsens prouest y Baagherritt och vii (7) kaldzmenndt aff Orsted Sogen y forskne Baagherrid

nogen tiid tilførn tilbetrodt aff Orstedt Sognemend ath kalde dennem en Sogneprest, Guilde fornte Her Peder Jensen prouest med Samme vii kaldsmend hederlig hoglerdtt mand Mesther Niels Jespersen, Superintendentens offuer Høns slict tilltalde for eth kaldsbreff, som the hagde giffuid en wng person widtt naffn Hans Lauriksen, wdy huilket breff the hagde kaldit hannem thill theris Sogneprest ath were, Om samme kaldsbreff er saa loglig och rett giord epther Ordinangsen, at det kand haffue magt oc bør at staa for fulde, eptherdij at det sandeligh findis wdy trende maade att werre giordt emod Ordinangsen, Først att Superintendenten haffuer icke werrid besøgd om gode raadt wdy den sagh, Thesligeste at samme kald findis eth wildigt kald at werre Och ther hoef wnsiactigh beseglidt, epther som forskne Mesther Niels Jespersen samme kaldsbreff her for dom lydelig sictedt och lodt schriffue paa. Guildeb altsammen hand menthe obenbarligh att werre giordt Emodtt Ordinangsen. Ther till swaridt forskne Her Peder Jensen prouesthen, att hand hagde aff wanwittighedt forsammit. at forstiche epther Ordinangsens lydelse Kircke werge thil Superintendenten ath Raade med hannem om en god Sogneprest at bekomme ic. ¹⁾ Och thisligeste sagde Her Pte

¹⁾ Bistnok staaer der i Kirkeordinantsen i Ufsnittet om Superintendenten i Udkastet til Kirkeordinantsen (Kirkeh. Saml. I D. S. 112), at ved Vacancers Indtrædelse „skal Provsten paaminde Kirkeværgerne, hvillke det tilbør, at de hos Bissen og Øvrigheden skulle være derom, at de maa faae en god Prest“, og det er blevet staaende i den endelige Redaction af Kirkeordinantsen alene med Forandring af Ordet Øvrigheden til „Raadet“; (sml. Udg. 1640 fol. 85, Krag Chst. 3, I D. S. 594) men ligesom denne Forandring allerede gjør denne Bestemmelse uklar eller indskrænker den til Kjøbsterne (om Bispens Raad er i al Fald ikke Tale), saaledes staaer der i

Jenssen icke ney for at Hans Lauritsen wor io kaldit till Orsted Sogen y den meningh, ath Saligh Her Hansis Daatther kunde med Hans Lauritsen wdy Ecteschaff bliffue forsorgidt y Orsted prestegaardt. Ydermere wore forne kaldsbreffs Beseglinge schreffne med Figurer och mercker, huilcke en partt aff kaldsmendene kjende for sine, Oc en partt aff kaldsmendene kiende inthett till forskne mercher. Alleniste sands kuende nyethe Besegling for samme kaldsbreff. Och wor ther for forbemelte Westher Niels Jespersen aff os dom begierendis. Tha epther wy grandgiueligh haffue lest Och offuerseett Och wdy sandhed well forfarid forskne kaldsbreff wdy alle fornte III articler at werre giordtt Emodt Ordinanssen, huilckedt Herritsprouesthen sielff bekiende och the vii fornte kaldsmend icke benecte kunde, och ingen anden schelliigh och nyactigh gensuar her for os er forbaaridt aff thennom som fornte kaldsbreff giord och besegledt haffuer, huormed the med retthe kand beuise samme kald logligh at werre giardt. Tha sagde wy forskne kaldsbreff icke att werre giord epther Rgt. Maj. Ordinans. Och her fordi ingen macht at haffue. Thill windisshyrdtt trycker wy wore Beseglingher nedenfor thette wort Obene breff. Giffuitt y Otthens Mar och dagh som forser. staar.

(De samme 10 Segt nedenfor.)

Virkeligheden aldeles i Strid med Kirkeordinantsens samlede Lovgivning for Præstekaldelse (i det derom handlende Afsnit III) saavel som de Riber Artikler af 1542 (Art. 1). Det er et Spor af den i Udkastet foreslaaede Ordning af hele Embedsbesættelsen (a. St. S. 82), som fuldstændig blev forandret, inden Ordinantsen udkom, og afgav som saadant et Støttepunkt for den Anskuelse, der vilde lægge Præstekaldelsen væsentlig i den geistlige Øvrigheds Haand.

IV.

Smaaftykker af den fyenfte Præstehistorie.

Meddeelte, især efter Breve i Ddense Bispearchiv, af Sognepræst
G. Strøm i Marslev.

1.

Om Præsten Hans Madsen i Svanninge og hans Sønner.

Med at gjennemføge Ddense Bispearchivs ældre Documenter traf jeg paa et Kongebrev af 1563, som angaaer to Sønner af den fra Grevens Feide navnkundige Præst i Svanninge Hans Madsen. Dette gav mig Anledning til, fra trykte og utrykte Kilder at samle hvad jeg kunde finde om denne Mand's øvrige Levnetsløb saavel som om Sønnernes, og hvad jeg saaledes har fundet, meddeeler jeg her, skjøndt det ganske vist kun er Lidet, jeg har at føie til det tidligere Bekjendte.

Adskillige Efterretninger samstemme i, at Hans Madsen allerede nogle Aar før Grevens Feide var Præst i Svanninge, samt at han allerede dengang var gift og havde Børn. Saaledes findes der i Geheimearchivet en gammel fyenst Indtægt- eller Regnskabsbog af 1531 (Noget af den fra 1529 og 1532), hvori der forekommer: Hr. Hans i Svanghns. I Beretningen i Danske Magazin (1 Bind, Pag. 45 fgg.) om hans Færd i Grevens Feide omtales hans fattige Hustru og Børn, som maatte tigge, medens han var bortslæbt fra Sognet. Og endelig angiver Biskop

Jacob Madsen i sin Bisitatsbog¹⁾ Svanninge som de to Sønners Fødested og deres Alder 1588 til 58 og 56 Aar, saa de maae være fødte omtrent 1530 og 1532. — Det kan dernæst vistnok ikke være Andre end ham, der som „Hans Madsen, officialis in spiritualibus i Sallingherred“ i Spidsen for dette Herreds Præster har medbeseglet deres Hylbing af Christian den 3die i Vesterhæsinge 5te Paaftedag (1 April) 1535²⁾. Thi vel falder det strax lidt forunderligt at tænke, at en Præst, der saa bestemt havde brudt med Papiismen, endda kunde beklæde en saadan Stilling; men Forundringen maa dog tabe sig eller reent falde bort, naar vi erindre baade det Baklende i alle Forhold paa hiin Tid, og at det var Knud Gyldenstjerne, der i de nærmeste Aar forud sad paa Fyens Bispestol. Det vilde vel ogsaa være endnu forunderligere, om Hans Madsen, som kort efter viste Christian den 3dies Sag saa stor en Tjeneste, skulde have været den eneste — eller i al Fald en af de ganske saa — af Salling Herreds Præster, som ikke havde deeltaget i hans Hylbing paa en Tid, da den udvalgte Konges Tropper havde den største Deel af Fyen i deres Magt; langt rimeligere er det at see ham, i sin Kreds staae i Spidsen for den³⁾. — Efter Reformationens Tilendebriugelse træffe vi

¹⁾ Udg. af A. Crone, Odense 1853.

²⁾ Geheimearchivets danske Samlinger Nr. 565 A. Hylbingsbrevet er aftrykt i Bedel-Simonsens Fyens Bilkaar i Grevens Feide, Pag. 101 fg.

³⁾ Der kunde her opstaae det Spørgsmaal, om Hans Madsens Bortførelse fra Svanninge ikke maatte sættes saa langt tilbage i Tiden, at det derved blev ham umuligt at have været tilstede ved Hylbingsbrevets Udfærdigelse den 1ste April. Her-til kan jeg kun svare, at vel er det af adskillige Beretninger temmelig klart, at hans Fangenskab maa være begyndt ikke

ham som **Provst** i Galling Herred og Sognepræst i Svanninge endnu i mange Aar. Saaledes forekommer han ikke blot 1545, i Sagen for Odense Provstiemøde om hvort Græs og Træer paa Kirkegaarden tilhørte¹⁾, men endnu 1556, da han var med at udstede et Kaldsbrev af **Ubballe Kirkegaard** den Paaskedag for Hr. Jens Andersen, hidtil Kapellan ved St. Nicolai i Svendborg, til Sognepræst for Ubballe og Vesterfjerninge²⁾. — I Beretningen om ham i Danske Magazin hedder det, at Kong Christian den 3die „rigelige Lønte och vel wnte fornessnte Hr. Hans Matsen ald hans Diffs Tid“; men hvori dette har bestaaet, veed jeg ikke. Der findes vel i Geheimearchivet³⁾ et Udtog af et Kongebrev, af Nyborg St. Elisabeths Dag 1550, til Prioren i St. Knuds Kloster i Odense, at Kongen har undt Hr. Hans Matsen, for hans **Udørdoms og Skrobeligheds Skyld**, Underholdning i Hospitalet, og man kunde herved komme til at tænke paa Hans Madsen i Svanninge, dersom ikke Kaldsbrevet af 1556 syntes at staae afgjørende i Veien for denne Antagelse. — Da en af hans **Sønner** 1563 var Præst i Svanninge, falder Hans Madsens Død eller Afgang fra Embedet imellem 1556 og 1563. Nøiere

faa ganske kort Tid før Slaget paa Ornebjerg (11te Juni 1535); men der vil dog heri Intet være til Hinder for at han kan have deeltaget i den ovennævnte Hylbing, da Plyndringen af Sandholt, og dermed ogsaa hans Vortførelse, med meest Rimelighed maa sættes til den sidste Halvdeel af April Maaned, og der saaledes endda bliver 6 til 8 Uger imellem disse Begivenheder og Slaget. Jofr. C. Patuban-Müller, Grevens Feide, I, Pag. 415 og 425.

1) E. Pontoppidan, Annales Ecclesie Danicæ, III, Pag. 285.

2) Kaldsbrevet findes i Bispearchivet, Sunds Herreds Breve Nr. 49.

3) Regnskaber over alle Lande, Nr. 3, Fol. 239.

løder det sig vel ikke med fuld Sikkerhed bestemme; dog tyde adskillige Spør hen paa Aar 1561 eller 1562, navnlig det, at Hr. Lauritz Jespersen i Espe, der sandsynligviis blev hans Eftermand i Provstiet og resignerede den 7de Mai 1604, var Provst i 42 Aar.

Den ældste af de to os bekendte Sønner er Hr. Mads Hansen, Sognepræst i Horne, som, skjøndt han havde faaet fast Fod i „det bedste Kald i ganske Thyen“ (som Thom. Brod. Bircherod kalder det) med 150 Decimantes, dog — som det følgende Kongebrev viser — ikke var bange for, ved Krigen's Begyndelse 1563 at gaae ud med som Skibspræst og saaledes synes at have slægtet Faderen paa i Mod og Kjærlighed til Fædrelandet.

(Odense Bispearchiv, Salling Herred's Breve Nr. 46).

Frederich thennd Kændenn, Mett Gudhs Naade
Dannmarkis, Norgis, Wendis och Gottis, konning

Wor synnderlig gunst tiilforne. Wider att wij nu haffue for ordinerett off Glskelig Frannhs Bilde¹⁾, vor Mannnd thiennere och Embismandtt paa wort Slott Drum att skall wd mett woris orlogs flibe, och er hannnd begerennedes her Maths vdi Horne synn sognne prest att mue følge sig og lade sig bruge for enn flibs predikanttt. Thij bede wij ether och begere attj forhandleritt saa mett forne her Maths giffuer sig hid mett thett alderførste, och attj tiifligeste forhandlerett mett her Jørgenn vdi Suaninge att hand thager vare bode paa horne och Suaninge Sognne tiill saa lennge forne her Maths komet tiill stede vdi genn och giøtter almuenn sinn tiilborlige thienniste. Her mett skeer off tiill-

¹⁾ Frands Bilde til Søholm og Hvedholm saidt allerede 1563, under Forfølgelsen af de Svenske efter Slaget ved Malmö.

wiillige thii lader thett ingeenn lunde. Befalende ether gudt. Schreffuid paa vortt Slott kjøbne haffnn themn xv Dag Aprilis Aar mdlxij vnnder vort Signett

Udskrift: Oss Elskelig Hederlig och Høylert Mannh Mester Niels Jespersøn Superintendent Wdj Fyenn stigt.

Uf Biskop Jac. Madsens Visitatsbog ¹⁾ sees, at Hr. Mads Hansen (Evaning) var født i Evanninge omtrent 1530. Naar han blev Præst i Horne, kan jeg vel ikke med fuld Bestemthed sige, men jeg antager, at det er fleet senest 1559, hvilket jeg slutter af den Orden, hvori Præsterne i Salling Herred have beseglet Fuldmagten til Prinds Christians (den 4des) Hylдинг 1584 (i Geheimearchivet). Han er nemlig der den allerførste, lige foran Hr. Jens Lauritsen til Jordløse og Haastrup, hvilken ifølge Visitatsbogen var ordineret under Mag. Tørgen Jensen († 1559) og 1589 havde været 30 Aar i Sognet ²⁾. — Hr. Mads

¹⁾ Det er denne, som i det Følgende er benyttet, hvor ikke en anden Kilde er anført.

²⁾ At den ovenfor antydede Regel — som ikke er uvigtig til noiere at bestemme Præsterækken i det 16de Aarhundrede — kan betragtes som almindeligt gjældende, idetmindste for Fyens Vedkommende, har jeg overbevist mig om ved at sammenligne de fynske Præsters Hyldingsfuldmagter af 1584 og 1608 med hvad der ellers er bekjendt om Præsternes Embedstilltrædelse: først underskriver Provsten, dernæst Sognepræsterne efter Embedsbalder (dog at Dpræsterne undertiden, uden Hensyn til Anciennitet, staae sidst), endelig Kapellanerne. Ved en Sammenligning af Fuldmagterne fra 1584 med dem fra 1608 for samtlige Herreder i (det nuværende) Fyens Stift har jeg fundet, at kun i eet eneste Tilfælde er en Præst, som er yngre end 1584, i Fuldmagterne fra 1608 rykket op iblandt dem, som allerede havde underskrevet 1584, nemlig Hr. Tørgen Marcusen til Frue Kirke i Svendborg (kalbet 1587), der formodentlig som Kjøbstadpræst har tiltaget sig Forrang for Landsbypræsterne og derfor har underskrevet næst efter Provsten, der dengang var Sognepræsten til St. Nicolai i Svend-

Hansen var gift med Dorteaa, Datter af den nysnævnte Biskop Mag. Jørgen Jensen Sadolin i Fyen, og havde en Søn og to Døttre. Han døde 1593, men havde dengang allerede i nogle Aar holdt Kapellan, nemlig Hr. Peder Mogenssen (Viburgensis), der tillige blev hans Svigersøn; dog holdt han endnu 1588 selv Messse med en smuk og stærk Røst. — Kapellanen synes ikke at have duet meget og havde maattet give Biskop Niels Jespersen sin „Obligat“¹⁾; han blev heller ikke Sognepræst efter Svigerfaderen, men kaldet tilfaldt Mag. Hans Lang, hidtil Læsemester i Odense. Hr. Mads's Hustru overlevede ham og havde 1595 en Strid med Eftermanden angaaende Raadensaaaret.

Den i Kongebrevet ogsaa omtalte Hr. Jørgen i Svanninge er en yngre Søn af Hans Madsen og født sammesteds omtrent 1532. Han var 1588 anden Gang gift og havde med begge sine Hustruer 6 Børn, hvoraf de 4 med den sidste, som var en Væverpige fra Alsens; 1589 var han forlovet med en Datter af Hr. Hans Lunde i Nørrebroby. Han fik ved Bisitatsen et meget godt Vidnesbyrd af Menigheden og prædikede sagtmødt og godt; 1603 hedder det: omnia salva, sit gloria Deo! 1584 var

borg. Ligeledes have kun i eet eneste Tilfælde 2 af de Præster, som underskrev 1584, byttet Plads ved Underskrifterne 1608, og det endda 2 Præster, som begge vare kaldede i eet og samme Aar, og hvor muligt den Omstændighed, at den Ene tidligere havde været Kapellan i Nyborg, har ved senere Derveielse gjort Udslaget til hans Fordeel.

¹⁾ Denne Obligat findes i Bispearchivet (Galling Herreds Breve Nr. 47). Den er af 23de Novbr. 1587, medbeseglet af Hr. Mads Hansen, og man ser af den, at Hr. Peder Mogenssen endog i nogen Tid havde været suspenderet fra sit Embede, og at han maatte love, i Fremtiden at vare sig for „ibelige druckenstak, trette, slagsmaall och anden uskikkelighed.“

han en af Salling Herreds Præsters Deputerede ved Hyl-
dingen; den 7de Mai 1604 blev han udsalgt til Provst i
Herredet, men skal allerede være død 1605. Det er fra
ham, at Beretningen om Faderen i Danske Magazin strik-
ket sig.

2.

Bidrag til Skaarup Præste- og Degne-Embedes Historie
i det 16de Aarhundrede.

Det efterfølgende Brev henhører til en Strid, som
noget efter Reformationen ikke var ualmindelig i Land-
sognene, nemlig om Sognet skulde betjenes af en Sædedegn
eller af en Degn fra Skolen. Vel havde Kirkeordinantsen
fastsat, at de Landsfogne, som laae „noget nær“ ved Kjøb-
stæderne, skulde tage sig Sognebegne af Skolerne; men deels
var dette Udtryk temmelig ubestemt, deels var det en hyppig
Klage, at disse Sædedegne baade forsømte Kirken og
Skolen, hvorfor man paa mange Steder stred for at be-
holde Sædedegnene eller faae dem igjen, indtil det endelig
blev bestemt, at alle Sogne, som laae under 2 Mill fra
Kjøbstaden, skulde tage Degn fra Skolen¹⁾. — Brevet af-
giver et ret mærkeligt Bidnesbryd om, hvorledes det i
Skaarup Sogn gik til i denne Henseende. Provsten og
Præsten havde med stor Møie (multis sudoribus) bragt det
saavidt, at ogsaa dette Degnedømme var blevet lagt ind
under Svendborg Skole; men Fruen paa Klingstrup²⁾

¹⁾ I Danske Magazin (6 Bind, Pag. 191) findes saaledes et
Kongebrev af 28 Januar 1574, indeholdende den ovennævnte
Regel for Sjællands Stift. Rimeligviis har det tillige skullet
gjælde for de vørige Stifter.

²⁾ Elisabeth Urne († 1584), gift først med Peder Nykke,
senere med Johan Bukholt.

antog Lsbedegnen til Lærer for sine Søner og vilde nu, efterat han havde forladt Skolen, beholde ham som Sædedegn. Herimod kjæmpede Præsten, støttende sig til Ordinantsen og Lehnsmanden paa Nyborg Frands Brochenhuus's Brev; men Fruen, som havde fundet Medhold hos Sognemændene, havde aflagt Biskoppen et Besøg, og nu gik Rygtet, at denne ogsaa havde slaaet sig til hendes Parti, og at Præsten — som havde affat Degnen og kun vilde beholde ham, ifald han vilde vende tilbage til Skolen — saavel som Provsten til Tak for deres Gjenstridighed skulde affattes. Det er i den Anledning at Præsten skriver til Biskoppen og opfordrer ham meget alvorligt til ikke at give efter, men at haandhæve det efter Ordinantsen lovligt Bestaaende, saameget mere som ogsaa Sognemændene i Tved begyndte at blive urolige og efter Skaaruppernes Exempel forlangte en Sædedegn; det var saaledes at besrygte, at alle de omliggende Sogne snart vilde gaae i samme Spor, til Skade baade for Skolen i Svendborg og for den engang indførte kirkelige Orden.

Brevskriveren Hr. Jens Gregersen, Sognepræst i Skaarup og Tved, var — som han ogsaa fortæller i Brevet — allerede 1565 en gammel Mand, omtrent 70 Aar; dog gik hans Formening, at han snart skulde hilse af med Verden, ikke i Opfyldelse, thi af Biskop Jacob Madsens Visitatsbog erfare vi, at han først døde 26 Aar efter, 1591, 96 Aar gammel. — Naar det i fast alle Beretninger om ham hedder, at han var Præst i Skaarup fra 1515 indtil sin Død 1568, da maa dette være en Feiltagelse. Thi dersom han virkelig har været Præst i Skaarup i 53 Aar, da maatte der her regnes tilbage, ikke fra 1568 men fra 1591, altsaa ikke til 1515 men til 1538, skjøndt jeg snarere antager, at han endnu senere er bleven Sognepræst

i Skaarup, og at han — dersom han overhovedet har været Præst i 53 Aar — enten har begyndt som Kapellan eller været i Embede andensteds før ¹⁾. Aarsagen til at hans Afgang sættes til 1568, er vistnok ingen anden end den, at han det Aar fik til Kapellan sin (senere) Svigersøn Hr. Laurits Hansen, til hvem han formodentlig overdrog ikke alene Tved og Præstegaarden i Skaarup, men ogsaa hele Embedets Bestyrelse, medens han selv trak sig aldeles tilbage til Svendborg, hvor han isøvrigt formodentlig har boet al sin Tid. Biskop Jac. Madsen siger rigtignok 1589, at Kapellanen dengang havde været der i 19 Aar; men i Sunds Herreds gamle Provstebog („Register paa adskillige Sager 1565“, Pag. 173 fgg.) findes i Afskrift Kaldsbrevet af Søndagen efter St. Bartholomæi Apostoli Dag 1568. — Da dette Kaldsbrev ikke blot indeholder adskillige Oplysninger om de her behandlede Forhold, men tillige forekommer mig ret mærkeligt i Henseende til Valgmaaden, meddeler jeg det her efter den forøvrigt vistnok mindre nøiagtige Afskrift.

„Her Laurits Hanssens kaldsbrev at verre mettienere til Schorup. Vi efterskreffne Lizebet Wrne, salige P. Bykås efterleuerste, til flintstuppe, Rasmus skriffuer ridefogit i Sundsherrit, Hans Otffen i Bjørnemosse gaardt, Laurits Jenssen i Obh, Jørgen Olffen i Holpedrup, oc Boddel Matffen i Skorup kiendes og gjørre bitterligt for alle aar efter guds byrdt MDLXVIII søndagen nest efter sancti bartholomei apostoli dag til en almindelig sogne steffne paa Skorpe kyrke gaar var skiket hederlig og vellerd mand Her Jens Gre-

¹⁾ See strax i det Følgende Thingdommen af 1577, hvorefter der synes at have været mindst 2 evangeliske Præster i Skaarup før ham. — Vist er det imidlertid, at han var Præst 1541, thi da nævnes han allerede; Hr. Jens Gregorssen.

gorssen fogne prest ther samestedis, huilken som gaff til fiende och berette huorledis hand hauer verrit theris thienes och fogne prest udi forskreffne sogen medt tuede sogen vdi nogne aar, men nu komet hannem alder, stor siugdom, och skrøbelighed tilhande, so thet er hanem for sodan aarsage skyldt møgit besuerligt paa syn alderdom ene at thiene og forestaa forskreffne thuende fogene. Tisligeste er thet forskreffne fogne folk vdi forneffnde skorpe sogen møgit och besuerligt theris fogne prest at verre fraa thenem saa langt besiddendis och ike at hafue vdi sogen hos denem. Thi er menijge fogne folk nu same Her Jens Gregorssen saa til ens och endelig inde komet same ledis anseendis baade hans tisligeste menijge fatige folks leilighed och vilkor vdi forne sogen och bleff saa raadeligt anset och besluted at kalde en goed lerd mand at verre hans med tienere och theris sielle sørgere oc bue vdi preste gaarden hos thenem vdi sogenet, ther paa bleff vd valt tijsse efftherne sexsten the elste mendt, fulmøndige aff menige fogne mend og fogne folk som vor Bodel Matissen vdi skorp (15 andre Navne). Huilke som vdt ginge ij beraad och velberaade ingen (igjen) inkome hjemblet og kunde giøre, paa theris egen och menijge fogne folkis och inbøgs vegne met theris gode raad fulde villig och samtyke kaldte och udvalde Her Lauris Hanssen fraa Gulbieri sogen, som er barnfødt her ij sogen at verre forne Her Jens Gregorssens medt tiener for en prest mand och lere fader til skorpe kirke och sogen vdi Her Jenss Gregorssens liffs tid och effter hans dødt, om hand ted liuet thaa at verre theris rete fogne prest och sielle sørgere. men huor saa skier at gud alder mectijste hen kalder forne Her Lauris Hanssen vdi forne Her Jens Gregorssens liffs tid, ta skal forne Her Jens Gregorssen ike verre (?) udskot eller verre aff sagtt fraa forne skorpe sogen

men tha som tilforne ath verre theris rete sogne prest medt saa stor retighed som hand tilforn hagde huos them vdi alle maade. til hues yder mere vniisbyrdt at tijsse forskreffne uindis byrd och vilfor at saa gangen och samthket bleff af menige skorpe sogne folk effter thi XVI mends udtuelle vch ti ter inted uder mere adt ful burde effter ordnansens tha hassue wi forskreffne tryket vort beserjling neden thette vort obne breff.

Jeg Hans Eschildssen Proust i Sundzherrit orsaa samthket thette kaldzbreff met alle sine articklet oc vnderscriuer met egen haand; Met saa stiel at thet bliffuer oc samthct oc stadfest aff sffriggheden efter Ordinandzens Lydelse."

I Tved kan Hr. Jens Gregerssen ikke være bleven Præst før 1558, i hvilket Aar dette Sogn ved Kongebrev af 11te Juni blev annecteret til Skaarup, medens det indtil 1554 havde været et Sogn for sig eller bestyret af en Kapellan fra Frue Sogn i Svendborg, samt fra 1554 til 1558 havde været lagt ind under det sidstnævnte Sogn og dets egen Kirke i den Tid lukket.

At Provsten og Præsten beholdt deres Embeder, følger af sig selv; at deres Mening ogsaa tilfids krængte igjennem, sees allerede af en Thingdom af Sunds Herreds Thing af 4 Decbr. 1577¹⁾, som tillige viser, at Uroligheden i Skaarup angaaende Degnen ikke endnu var stillet efter 12 Aars Forløb. Det hedder nemlig deri, at Provst Hr. Hans Eschildsen havde i Rette deelt nogle af Skaarup Sognemænd og befjldt dem for, at de ikke vilde give deres Sognebegn deres rette Redsel og Degnekorn, nemlig

¹⁾ Bl. Provstebog, „Register paa Lings vinder og Sogne vinder om Løn til Sogneprester og Sognebiegne i Sundzherrit, 1572“, Pag. 244 fgg.

2 Skpr. Byg af hver, som pleier og faaet. Der fremlægges et Thingvidne af Sunds Herreds Thing samme Aar, at Hr. Michel Clausen, Kapellan i Svendborg, og Rasmus Laurigen, en Studiosus, vidnede, at de vare Sognebegne til Skaarup, da gav hver Mand dem 2 Skpr. Byg, baade de, der brugte Halvgaard og Heelgaard, og de, som vare to Mænd i een Gaard. En Mand vidner det samme „udi Her Rasmussis og Her Hansis tiid, som den tiid var Sogne Prester til Skorup, oc Jens Diegen og Niels Diegen var den tiid deris Sogen Diegne.“ Da nogle Mænd mene, at 1 Skp. kunde være nok af de smaa Boliger og Gaarde, svarer Provsten, at „Kong. Maj. haaffuer beuilgit Diegnene af Scholen til at studere met, oc forfremme Gudz ord, all den vanlige Rente som Bonden haaffuer aff Arrildz tiid giffuit Sogendiagnene vdi alle de Sogne som ligger en Miil eller tho neer huer kjøbsted“, og han formaner dem til at gjøre det saaledes; men „de paa begge parter gaff dennem mandelig (sic) vdi rette.“ Dommeren kjender da efter Provstens Vaastand til Fordeel for Degnen, „thi hand gjør den halluff gaard saa stor tieniste, som den hele, det ieg meen, og imeden det vindisbyrd er vid sin fulde mact.“ — Men om denne Seier strax er vunden, eller om Kongebrevet af 28 Januar 1574 først maatte komme til, turde vel være tvivlsomt.

Den i Brevet nævnte Joannes Eskildi er Hr. Hans Eskildsen, Provst i Sunds Herred (vistnok senest fra 1562¹⁾) og Sognepræst til Frue Kirke i Svendborg, † 1587.

¹⁾ Der herfter i de svendborgske Præsterækker fra den Tid ikke ringe Forvirring, nærmest fordi der tillægges Hr. Christen Clausen Skrol, Sognepræst til St. Nicolai og Provst i Sunds Herred, ikke blot en Embedstid, men ogsaa et Embede (ved Frue Sogn), som vistnok ikke tilkommer ham.

Han er sandsynligviis den Johannes Aeschylus, som 1533 studerede i Wittenberg (Ny Kirkehistoriske Samlinger, 1 Bind, 3 G. Pag. 465).

(Obense Bispearchiv, Sunds Herreds Breve Nr. 38, 7.)

S. D. p: Ex ore omnium perceperam: et applausis manibus parochianorum meorum reticens percutior, Domine Episcopo, nam populus stultus magis de assidente Diacono, quam de redemptore Christo, quasi rapta præda, gloriatur: et thrasonica ¹⁾ voce, ut me miserum Anaxarcum ²⁾, ut aiunt, contudent (sic), lætanter proclamant invidi: Fuit nobilis illa matrona et Domina Elizabetha apud Episcopum: nunc Joannem Eskildi et Joannem Gregorii, qui olim nobis a scola Suenburgensi Diaconum intrusit, a ministerio depositos habemus: ille a præpositura dilabatur; hic, irritator, a parochia secludatur: Diaconum habebit in castello suo, usque in tempus Pasce, Domina: Et confracta ordinatione Regia, assidentis Diaconi aperitur nobis ha, ha, ha, patens fenestra: laus Deo: hanc cantilenam, quasi in psalterio et cythara, olorina voce iucundi victores decantant etc. (?): et cum malefecerint, lætantur: At interim, tua interest, ut de tua vigili diligentia non dubito, cum sis Episcopus Ecclesiæ Christi crucifixi, illius commodum et huius gloriam quærens, victricem hanc in lamentationis funus permutare: Certo enim scio, tuam Episcopatus dispensationem in Christo non adulationi, sed veritati, non homini, sed Deo,

¹⁾ Thraso den stortalende Soldat hos Xerentz.

²⁾ Anararchus, en Philosoph af Demofrits Skole, levede paa Alexander den Stores Tid. Efter Nogle Beretning — hvortil der rimeligviis her sigtes — blev han af den cupriste Tyrann Nikofreon stødt ihjel i en Morter.

non carni, sed spiritui posse favere: sicut iustum est me iam pice iniuriarum defoedatum de tua sacerdotii auctoritate sentire: Si Diacono, plus quam ingrato, ut suo tempore, coram te, illum coloribus pingam, in Curia Dominæ permissum fuerit, relicta scola, quacunq̃ occasione data, permanere, omnes parochiæ iam scolæ multis sudoribus annexæ, dirumpuntur et dilabuntur: vexatus, gusto, quæ scribo: nec aliquam rursus ad scolam languescentem, iam facilitatis humanæ anchora sepultæ, parochiæ resurgant: quod hodie gemens experior: nam Tvednenses rustici, auxilio castrensi freti, iustificant sese prævaricatione ecclesiæ Scorpensis: non est Diaconus, e scola, in Scorp; igitur et nos assidentem Diaconum eligere volumus: quid ad hæc dicam? confusus, reticeo, non habens, quo confugiam: si enim ædificantes dormiunt, perit labor inanis: oportet igitur, ut milites Christi Ecclesiæ magis considerent, quæ sunt Christi, quam ea, quæ placent humanæ voluntati: principiis obsta, ut dicitur: ex parva enim scintillula sæpius devorans ignis crescit in peius: Præterea et cum Diacono, etsi omnia disturbaverat, sed ut servaretur vinculum pacis, supportavimus, ut si rursus scolam vellet visitare, parochiam retineret; et tribus vicibus, in quacunq̃ hebdomada, usque in tempus Pasce, pueros Dominæ instrueret: at Domina detrectat, vereor, propriæ voluntati studens, et, si licet dicere, promissæ obligationi satisfaciens: Diaconum igitur hoc nolentem perficere, a pensione et a ministerio, fateor, disturbavi: ne Regia ordinatio et litera, a Francisco Brochenhuse, accepta per me exauctoraretur: Si in hoc peccavi, qui multa mala propter scolæ substantiam passus sum, fateor me peccasse; et si Dominus confortaverit imbecillem, plura, terram iam salutans, senex patiar: non est enim

vita præsens mihi chara: utinam vivens studere possem gratiæ Christi et commodo ecclesiæ Dei: vellem potius, ut Regiis litteris, inchoatum, confirmaretur, quam inebriatione humanæ indulgentiæ disturbaretur: nunc habes transcursum controversiæ formam, quam Domina illa, accusationis vicissitudine, tibi offert, et cor pium accendit; sed, ut arbitror, ignem furoris extinguere in Christo didicisti. Confortet te Dominus Iesus: medebitur, si placet, tua virtute, quam conferat tibi Christus; probitatem Episcopatus tui, proximus morti carnis, obsecro, ut omnia boni consulis: nam canus, tremulas manus, oculos lubricantes in corporis parvo sensu possideo: Coadiutor meus tempore tribulationis meæ me dereliquit, amplexus Lollandiam: Auxilium quæro, si possum: Vale cum uxore tua pia: saluta, meo nomine, omnes commilitones tuos in Evangelio crucis et salutis: Conservet vos Dominus Christus in verbo veritatis et spiritus Dei, in gloriam Ecclesiæ Christi:

Amen.

Scriptum e Suenburgia quinta feria pentecostes 1565
Joannes Gregorii: immerito pice accusationis, Deus novit, maculatus.

Udskrift: Episcopo Fionensi doctrina et pietate spiritus ornato; Domino magistro, Nicolao Caspari, publica litera:
De Diacono in Scorpe.

3.

Fr. Oluf Berche i Skalkendrup for General - Kirke-
Inspectionens - Collegiet (1738).

Det ved Forordningen af 1ste October 1737 oprettede
General-Kirke-Inspectionens-Collegium synes i de 2—3 første
Aar af sin Virksomhed — i Genhold til Ordene i § II af

dets Instrux; „det skal paasee, at den geistlige Stand renses for alle ubuelige, uvidende og forargelige Præster“ — at have havt et skarpt Die med Landets Præstestand, og i Odense Bispearchiv findes der fra disse Aar Beviser for, at ikke saa ganske saa Præster i Thens Stift enten bleve affatte eller kom i Uleilighed ved Collegiets Nidkjærhed. Den daværende Biskop i Then, Christian Ramus, var langt fra at foranledige noget af disse Skridt; tvertimod viser han sig ved flere Leiligheder som et temmelig uvilligt Medskab for Kirkecollegiet: de aarlige detaillerede Indberetninger om Præsternes Forhold afgav han ikke efter Ønske, og hvor Collegiet gav ham Befaling at undersøge en Sag „med al Forsigtighed“, gif han aabenlyst frem og sendte den f. Ex. til vedkommende Præst selv til Erklæring, hvorfor Collegiet ogsaa af og til tilkjendegav ham sit Misbehag. Derimod var det enten Rygter eller Klager, for det meste „uden Grund“, som fremkaldte slige Undersøgelser.

Et Exempel herpaa findes i de følgende Breve fra General-Kirke-Inspectionens Collegiet til Biskoppen. Hr. Oluf Knudsen Berche, Sognepræst i Aunslev og Bovenne fra 1711 til sin Død d. 14de Januar 1750, slap vel for Tiltale og Affættelse; men han slap som ud af Ilden. Thi for en Præst paa omtrent 50 Aar, og en Præst som han rigtignok upaatvivleligt har været det, maa det have været strengt, at blive kaldet over til Kjøbenhavn for at blive undersøgt i Bære og Levnet, og der at udstaae en Overhørelse paa idetmindste 69 Spørgsmaal, tildeels af en temmelig pønselig Natur: han har for henved 30 Aar siden lykkelig og vel tilendebragt sine Studeringer, men nu sidder han pludselig atter ved Examensbordet, og denne Gang lige overfor de alvorlige Herrer af Inspectionens Collegiet, som sikkert ikke have undladt, ogsaa mundtligt

at httre deres Garme og Bedrøvelse over hans „uøle Tan-
ker“ og „elendige Svar.“ — Om den strenge Kuur hjalp
paa ham, og navnlig om han paa sine gamle Dage blev
særdeles opløst af den Bog, som det blev ham paalagt at
skaffe sig, skal jeg ikke kunne sige. Derimod findes der i
Bispearchivet ¹⁾ en lille Beretning om ham fra hans tid-
ligste Embedsaar, der karakteriserer ham nogenlunde paa
samme Maade som Collegiets Skriveller. Det er en
Indberetning om Fødte og Døde til Biskoppen af 3die
Januar 1715 fra Mag. Christoffer Nyrop, Sognepræst
i Nyborg og Provst i Binding Herred (senere Biskop i
Christiansand); han melder deri, at der endnu ²⁾ refterer
Beretninger fra adskillige Præster, men — fører han til:
„Ingen er saa nachlessig som Skalkendrup Præst, der dog,
som den nærmeste, allerførst kunde præstere sin obedi-
ence; men der tages iagten bedre ubi agt, end Embedets Sager;
hvilket jeg og har sat mig for ved visitatzen at sige ham.“

Af de efterfølgende Breve er det isøvrigt tydeligt, at
Collegiet heller ikke i denne Sag stolede i nogen synderlig
høi Grad paa Biskoppens Iver, men at det baade havde
indhentet og i Fremtiden agtede at indhente sine egentlige
Efterretninger andensteds fra.

(Dense Bispearchiv, Pakker med Resolutioner o. s. v., 1738).

a.

Velædle og høværverdige

høytærede Herr Biskop

Indlagte til Hans Kongelige Majestæt indkomne Me-
morial uden Haand tilsende Vi hermed Ederes Høværber-

¹⁾ Stiftets almindelige Breve Nr. 426.

²⁾ Indberetningerne om Fødte og Døde gjaldt dengang Kirke-
aaret, ikke det borgerlige Aar.

dighed, med kienstligst Begiæring, at De vilde behage, med all Forsigtighed saaledes at erkjendige sig om de deri imod Præsten Herr Olle Lercke angifne Posters Rigtighed eller Urigtighed, som Sagens Rigtighed det udkræver, og Ds siden den befindende Bestaaffenhed tillige med Deres gode Betænkning saaledes at tilmælde, at Vi derefter kunde gjøre allerunderdanigst Forestilling til Hans Majestæt. Til hvilken Ende Eders Høværverdighed behager at sende Ds Memorialen selv tillige tilbage. Vi forblive stedse med Consideration

Eders Høværverdigheds

Kiøbenhavn den
7 January 1738

Tienstberedvillige Tienere

I. L. v. Holstein I. W. Schrøder A. Højer
I. B. Bluhme M. Hviid.

b.

Belæble og høværverdige
høytærede Herr Biskop.

Af Eders Høværverdigheds under 14 February sidstleden til General-Kirke-Inspectionen indsendte Relation om Præsten Ole Lerche, have Vi seet, hvorviit samme Præst formeener sig at kunde enten nægte eller undskyldte sin hidtil brugte Dpførsel. Men som Ds fra flere Stæder er tilkommen bedrøvelige Efterretninger om denne Præstes baade store Uviidenhed og forargelige Levemaade; saa finde Vi uforbigiængeligen fornøden, hannem selv derover nøyere at fornemme. Vi anmode altsaa Eders Høværverdighed, at befale Præsten Hr. Ole Lerche, at han Ugen efter Quasimodogeniti ufeilbarligen sig her i Kiøbenhavn personligen indfinder, og, efter Ankomsten, strax ved General Kirke Inspectionen anmelder. Da Vi af Eders Høvær-

værdighed imidlertid forvente en liden Efterretning at have
saadan Ordre er givet i rette Tiide¹⁾.

Vi forblive i det øvrige o. s. v.

General Kirke Inspect.

Collegium den 15 Martz 1738.

(Underkrifterne).

c.

Velædle og hørbærdige,
høytærede Herr Biskop!

Vi have den Ære herhos at tilsende Eders Hørbærdighed in Copia de Erindringer, som Vi have eragtet nødvendige at give Hr. Oluf Lerche, efterat Vi have næppe examineret ham, om de imod ham saavel i Henseende til hans Lærdom, som hans hidtil førte Liv og Levnet indkomne Poster, og udi samme Examine befundet hans Kundskab om de allernødvendigste, og den christelige Religions Grund egentlig vedkommende Lærdomme saa slet, som vi aldrig af en Lærere, allermindst saadan een, der i saa mange Aar har staaet udi Embetet og lært andre, havde ventet, eller Os kundt foreskille; saa og med Smerte erfaret, at de om hans Dypførsel indlagde Puncter, efter hans egen Tilstaaelse, til største Deel at være ikke ugrundede. Vi communicere Eders Hørbærdighed dette i den Henseende, at De vilde behage at have et agtsom Øie, saa vel paa andre i slige Omstændigheder, maaskee, staaende Lærere i Deres Stift, som og in specie paa bemeldte Hr. Oluf Lerche, med tienskelig Begjering, at De vilde næppe paa agte, om og hvor viit han efterdags maatte efterkomme de Os, som Vi efter Kierligheden formode, oprigtig givne Bøfter og Forsikringer om Forbedring i Kundskab og

¹⁾ Det Øvrige af Brevet angaaer to andre Præster i Stiftet, som ligeledes vare angivne for Collegiet.

Omgængelse. Skulde han i Fremtiden imod Formodning fremture i sin Blindhed og øvrige slette Forhold, saa at Meenigheden derved i Steden for at opbygges meere skulde nedbrydes, vil vi udbede os derom betimelig Underretning. Vi ere i det øvrige med megen o. s. v.

Kiøbenhavn,
d. 13. Maji, 1738.

(Understrifterne).

(Den inlagte Copi af Erindringerne lyder saaledes:)

General-Kircke-Inspectionen har af de endog til Hans Kongelige Majestæt indkomne Klager over Præstens til Avensleff og Bogense i Fyen Hr. Oluf Lerches Bankundighed og slette Forhold i Embedet saavel som i Liv og Befnet, saa og af de derpaa fra Vedkommende indhenteede Dphøninger, og endelig af Hr. Oluf Lerckes egne Besvarelser her for General-Kircke-Inspections-Collegio med Bedrøvelse befunden, at Hans hidtil hverden i Lærdom ei heller i Befnet har været saaleeds skicket, som det en retsfindig Lærere i den Evangeliske Kircke baade efter Guds Ord og Kongens Lov tilkommer.

Hans Besvarelser paa de Hans forelagde enfoldige tydelige og enhver Lærere og Skoleholdere usforbigængeligen fornødne Catechetiske og practiske Spørsmåale, som af Collegio med Flid ere overvejede, viise og røbe Hans usforventede store og ynkelige Bankundighed, endog i Christendommens allernødvendigste Stykker; i det Hans f. G. skild ad qvæstionem 1. ey iblant en ret Evangelisk Lærers tilhørende Requisita og fornemteste Pligter regner et opbyggeligt og Christeligt Befnet, men det ganske forbigaar, som noget der ei har lagt Hans hidtil paa Hjertet. ad qvæstionem 2dam meener at det indvortes Kald af Gud til Lære-Embedet, bestaar paa Vocandi Side i hans

- gode Intention, og ved saa elendigt et Svar viiser, albrig at have haft Kundskab om dette indvortes Kalb, eller nogen ret Bekymring derom.
- ad 12^{mam} og andre Spørksmaale ey veed ret, hvad Anfegting er, og hvorleedis en ret Troende og tro Lærere med Anfegtede bør handle, og kand trøste dem med den Trøst, Gud selv er trøstet med af Gud; men heri alleene refererer sig til Ritualen.
- ad 15^{mam} At hand ei kiender nogen Pligt at paaligge en retfindig Lærere i henseende til Hans Meenighed og de ham betroede Siæle uden for Kircken, og den Guds tjeneste sampt Catechisation og Repetition som der kand skee.
- ad 19 et 20 viiser sig gandske ubiidendes i den forskjel der er paa Naturens og Raadens Krafft og Virkninger, og hvorleedis begge htre sig endog i Ombvendelsens baade Begyndelse og Fremgang; saa og
- ad 24^{mam} hvori en falsk Ombvendelse bestaaer, og hvori den fra den sande Ombvendelse er adskilt og kand kiendis?
- ad 26 et 27^{mam} ey veed noget kiendetegn hvorpaa en uomvendt ærbar Hedning eller Mund-Christen kand stilles fra et sandt ombvendt Guds Barn, mindre hvad Han skal foreholde eller raade begge.
- ad 29 er i den usle Tandke, at en Christen her ey kand efterkomme ey alleene Loben, men ey endgang Guds Billie i Evangelio; om endstjønt Gud bør stræbe derefter saa viit mueligt.
- ad 31—33. Viiser sig gandske ubiidendis og uerfaren, hvad en sønderknuset Aand og et angergivet Hierte er?
- ad 61 Confundeerer Igjensføbelsen med Helliggjørelsen.
- ad 49. 50. 55. 57 og 69 og ellers mange andre Spørksmaale svarer saa slet og urigtig, at det noksom skionnes, at Gud ey kiender Troens Art, Krafft og

Virkning, hvorleedis den renser Hjertet og overvin-
der Verden; hvorleedis en Synder igiensødis ved den
Helig Aand, og bliver et nyt Creatuur; hvem der
fand gaar værdig eller uværdig til Herrens Rådere;
hvorleedis de Uværdige om deris Uværdighed bør over-
beviises; hvortil de bør anviises, og hvad Raad en
retskaffen Christi Ords Tienere bør give sliq en Siæl
til dens Frelse. Hvilken Blindhed og Bankundighed
er desmindre at undskylde hos en saa gammel Præst,
der i 20 til 30 Aar har forestaaet sin Meenighed, og
altsaa burde have forhvervet sig saa stor en Erfaren-
hed, som hand nu viiser en bedrøvelig Uviidighed.

Ligeleedis maa General-Kirke Inspectionen af Hans
egenhændige Erklæring paa de Ham forelagde Postter om
hans Forhold i Embede Liv og Lefnet med Smerte see,
at uanseet Hand negter de fleeste imod ham indklagede Po-
ster, Hand dog ey fand fragaar mange ting, som tillige
med de om Ham indhentede troeværdige beretninger nok
som viise, at han hidtil ey har tænkt paa, at være Mee-
nighedens Forbillede, og at lære dem med sit eget gode og
gudelige Exempel, men langt meere med Slagsmaal, Fedter
og Bander, hengivenhed til verdslige Lyster og bekymringer
og derimod uforsvarlig Skidesløshed i det Ham betroede
vigtige Embede været en anstødelig og forargelig Præst
baade inden og uden Kirken.

Men i hvor stor end denne Hr. Oluf Lerkes Ban-
kundighed, og i hvor anstødelig Hans Forhold hidtil fand
have været; saa dog siden Hand selv lover at bedre sig ved
Guds naade efterdags i begge deele: saa vil General-Kirke-
Inspectionen dennegang antage saadant Hands giordte Løfte,
og dermed formane og erindre Ham, for sin egen Persohn
med Petro alvorligen og redeligen at vende sig til Gud i

Christo, da Hans siden med ret Krafft og Betsignelse kand lære, ombvende trøste og styrcke sine Brødre; og at lade en sand Gudsfrøgt i Troen og hiertelig Længsel efter Guds Riiges Formeerelse være sit eeniste Øhemaal, hans korte øvrige leve tiid igiennem til den Ende at stræbe efter at faae en lefvendis og sand kundskab om Sandheden til Gudelighed, og Guds Raad, Bey, Orden og Virkninger til Menneskens Saliggjørelse, og dertil at skaffe sig en og anden Bog, som dertil kand være Hannem fornøden og tienslig; at vorde en troe og flittig Lærere og Hørde for sin Meenighed, heldst med ufortrydelig at catechisere dem baade i Kircken og Hjemme, at søge dem i Hans og deris Huuse, men fornemmelig i Sygdom og Rød, og ingen af dem at forsømme; at udbeede sig dertil Guds Aand og Raade, og albrig at rive sig i sit Hierte løs fra dens Opsigt og Regiering, men just ved dens Frygt lyst og krafft at vogte sig fra all Overuilelse og Anstød, samt at overvinde alle paakommende Fristelser og Banfæligheder. Da General-Kircke-Inspectionen vil af hiertet glæde sig, naar Hans saadant sit Løffte efterkommer, og eh alleene derom indhente Biskoppens underretning tiid efter anden, men endog paa anden maade erkjendige sig, hvorleedis Deris Forhaabning af Hr. Lerke opfyldis. Da det skulde inderlig bebrøbe samtlige General-Kircke-Inspectores, om de imod Forventning skulde fremdelis see sig nødt til at handle alvorligere imod ham, i saa vigtig en Sag, der angaar Guds Ære, saa mange Siælis Salighed og deriblant Hans egen Frelse.

(Underkriffterne).

In fidem Copiæ

A. Højer

V.

Smaastykker af den nyeste Præstehistorie.

Meddeelte af G. Strøm.

4.

Christoffer Balkendorf og Præsten i Svindinge (1591).

Iblandt den danske Adels ikke faa store Skikkelser i den sidste Halvdeel af det 16de Aarhundrede indtager Righofmesteren Christoffer Balkendorf en af de første Pladser. Et langt Liv i de høieste Stillinger, betegnet med Gudsfrugt, Fædrelandskjærlighed, Arbeidsomhed, Digtighed og en storartet Godgjørenhed burde sikkre ham en Plads i vor Historie som en af de Mænd, vort Fædreland kan være stolt af, selv om det var aldeles historisk sikkert, at dette Billede har været vanziret af en eller anden Plet. Det ligger naturligviis udenfor min Opgave, her at gjøre noget Forsøg paa at afvaske de Pletter, som man i det Større har sat paa ham, f. Ex. Bedømmelsen af hans Døforsel imod Tyge Brahe, sjøndt jeg troer, at dersom man vilde gjøre sig noget større Umage, end det nu mængengang skeer, for at sætte sig ind i det 16de Aarhundredes religiøse og kirkelige Tankegang, vilde man idetmindste komme til en mildere Betragtning af denne Sag. Derimod er der sat en anden Plet paa hans Minde, rigtignok af mindre Betydning, dog vanzirende nok, som jeg haaber fuldstændigt at kunne rense ham for i det Følgende.

Det hedder nemlig i Pontoppidans *Annales Eccl. Dan. T. III S. 518*: „*Hr. Sorgen Jespersen, welcher damals 36 Jahr zu Swinninge in Fynen Prediger gewesen, ward vom Ritter Christoph Walkendorff zu Glorup, als patrono loci, beym Bischoffen Jac. Matth. angeklagt, wie er in Ausspendung derer heil. Sacramenten nicht recht und Ritual-mäßig verfahren, daher gedachter Herr einen andern gelehrten und NB. umgänglichen Mann bekehrte. Hr. Sorgen entschuldigte sich mit seinem schwachen Gesicht, und bath sehr wehmüthig den Bischoffen und Patronen, daß er nicht platterdings vom Ambt verstoßen werden mögte, sondern einen Capellanen halten. Sein Haupt-Versuchen war, daß er die Ermahnung an die Communicanten, und verschiedenes im Tauf-Formular ausgelassen. Am 10 Aprilis ward er in der Drendruper Kirchen, im Beysehn aller Gardes-Bruder seines Ampts entsetzet.*“ — Og den Anklage, som allerede er indeholdt i disse Ord, er vidtløftigere bleven udviklet og stærket af Gjesfing i hans *Tubellærere*, hvor det II, 2, 148 hedder om Hr. Sorgen: „*Efter at han nu havde opnaaet nesten sit 70de Aar, og havde været i Embedet 36 Aar, er han saa uheldig, at han ikke ret og ritual-mæssig havde uddeled det hellige Alterens Sacramente, hvilket Ridder Walkendorf mældede for Stiftets Biskop, Hr. Jacob Madssen Weile, satte i Rette paa ham, og begjerede af Bispen en anden lærd og NB. omgængelig Mand.*“ Der følger nu en Beskrivelse af hans Klager og Forseelser, omtrent som hos Pontoppidan, og derpaa føies der til: „*Men der var ingen Redning, ingen Bønhøring; Walkendorff vilde have ham dømd.*“ Ligeledes har Gjesfing (I. c. II, 1, 18) af denne Historie taget Anledning til at skildre Walkendorff som „*en myndig, en stræng, en usorsonlig Herre.*“ — Den samme Dom i det Væsentlige fælder Bloch i sit

Manuskript om den fynske Geistlighed og mener, at maa-
ske Hr. Tørgens Rigdom har opvakt ham Misundere, samt
at hele Sagen seer mistænkelig ud, som om der har stukket
noget Andet under, især da Balkendorf under Sagen for-
langte en anden lærd og omgængelig Prædikant.

Disse Domme om Balkendorfs Fremgangsmaade i denne
Sag maae efter de nedenfor aftrykte Aktstykker ¹⁾ betragtes
som skjæve og uretfærdige. Thi hvad for det Første Be-
skylningen angaaer, at Balkendorf af Bispen forlangte en
anden lærd og NB. omgængelig Mand istedetfor Hr.
Tørgen, da kan jeg ikke betvivle, at den har sin Oprindelse
fra et Brev, som (uden Datum eller andet Mærke) findes
fra Balkendorf til Bispen Jacob Madsen i den samme
Pakke, som indeholder Papirerne angaaende Hr. Tørgens
Affættelse foruden meget Andet, som især vedkommer Gudme
Herred. Men deels er det meget uvist, om dette Brev i
mindste Maade vedkommer Svindinge Kald og Hr. Tørgen
(det angaaer tilmed ikke Orsket om en anden Præst,
men om en Kapellan), og det lader sig ligesaavel antage, at
det er et Brev af April eller Mai 1600 angaaende Frø-
rup Kapellani ²⁾; deels vil i enhver Fald en Gjennem-
læsning af det vise, at det ikke er en NB. omgængelig
Mand, som Balkendorf ønsker til Kapellan, men en Mand,
der „wor from og stille med goed ombyggelse,
Dh ikke wor en Dranckere“, hvilket ikke blot er noget
heelt Andet, men efter Omstændighederne endog det Mod-

¹⁾ Samtlige af Odense Bispearchiv. De findes alle iblandt
Gudme Herreds Breve Nr. 25, undtagen selve Dommen, der
som et løst Papiir findes indlagt i en gammel Fordebo for
samme Herred.

²⁾ See Jac. Madsens Visitatsbog, udg. af Crone, Pag. 86
og 257.

fatte. Og dernæst med Hensyn til selve Svindingesagen og Hr. Jørgens Affættelse, da vil jeg helst lade Aktstykkerne tale for sig selv og her kun bemærke, at jeg troer, vor Dom maa blive den, at Christoffer Balkendorf ogsaa her staaer som en Hædersmand, og at han i al Fald bør i denne Sag for Actorerne's ubeføiede Tiltale fri at være.

Nr. 1 er det ovenfor omtalte Brev uden Datum. Nr. 2 og 3 ere Balkendorfs Skrivelser af 25 og 27 Martz til Biskoppen. Det sees tydeligt af disse, at han kun ifølge sin Pligt som Kirkepatron optræder som Klager, og at han slet ikke vil have med Dommen at bestille, som han overlader til Biskoppen at sørge for efter Ordinantsen. Derefter var Biskoppen selv i Svindinge Kirke d. 28 Martz, Palmesøndag, modtog Balkendorfs og Sognefolkets Klage¹⁾, og nu følger (Nr. 4) Stævningen af 31 Martz. Nr. 5 er Hr. Jørgens Bekjendelse og Bøn; Nr. 6 Dommen, afsagt i Ørendrup Kirke d. 10 April, underligt nok af Biskoppen og Provsten i Herredspræsterne's Nærværelse. At denne, vistnok meget strenge Dom har vakt endeel Opsigt og Eftertale, sees af Nr. 7 og 8, Breve fra Skriver Niels Mikkelsen paa Glorup og Provsten, og navnlig tyder det første af disse to Breve paa en Frygt for, at Balkendorf skal være utilfreds, idetmindste med Domspræmisserne, idet han kun har villet have sat i Nette, om Hr. Jørgen har forbrudt sig imod Ordinantsen eller ei.

Det fortjener at ansøres, at Balkendorf idetmindste indtil 1589 havde viist sig som Hr. Jørgens Belgjører, thi under det Aar hedder det om Præsten i Biskoppens Bisittatsbog Pag. 171: „Dives vir, usuram exercet Hand maa takke Gud oc Christoffer Balkendorp; hand

¹⁾ Jac. Madsens Bisittatsbog Pag. 173.

thiender hannem huer 20 Kerff aff Glorup Gorb oc gør hannem andre store Belgerninger. A^o 88 fik hand 11 Læs Korn (A^o 89 10 Læs) aff Gords Affuel; huer Dffer Dag 1 Dr. aff hannem, 1 Dr. aff Tomfrue Anne, dog de ere icke tilstede.“

Endnu er der eet Punkt, som jeg ikke tør forbigaae. Bisshop Jacob Madsen siger nemlig i sin Visitatsbog Pag. 174: „A^o 1596 muteret B. Christoffer Balkendorff disse Cæremonier vdi Kirken sine mea approbatione & contra Proregum litteras, æditas 88, inter quos vnus erat, quibus quoque subscripsit: 1) Becte Børn at døbis samme Tiid de erlige. 2) Ingen Børne Dffer. 3) Barffel Quinder icke at| ledis i Kirke, icke heller offre, men sende Præsten, huad hun vill, hiem i Guffit eller i andre Maade hannem thet antuorde. 4) Ingen vtucktige at stande obenbare Schrifte“ — og heraf har Bloch i sit ovennævnte Manuscript taget Anledning til at paastaae, at Balkendorf i al Fald ingen Ret havde til at klage paa Præsten, da han selv ikke holdt sig nøie efter Ordinantsen og Rigsforstandernes Befalinger. Det vilde unegteligt see slem ud, hvis det forholdt sig saaledes. Men jeg troer dog, at Gaa-den kan og bør løses paa en anden Maade, nemlig den, at deels Ordet „muteret“ ikke er at tage aldeles strengt efter dets egentlige Betydning, men kun om et Forslag eller i al Fald en foreløbig eller midlertidig Forandring, deels at huad Balkendorf saaledes forandrede eller vilde have forandret, var Skikke, som — idetmindste efter hans Mening — ikke vare paabudte i Kirkeordinantsen, hvilken han aabenbart betragter som den eneste og egentlige Grundbold for den danske Statskirkebygning. Derhen tyder nemlig en

Dpsats i Bispearchivet¹⁾ af Biskop Jacob Radsen, med Udskrift: „Responsio mea data Generoso Ch. Walk. ad articulos de cæremoniis reformandis in ipsius ecclia Suinding A^o 1596. Janua.“ Denne Dpsats er noget vel lang og denne Sag uevdkommende til her at kunne meddeles i dens Heelhed, skjøndt den isvrigt nok kunde fortjene at aftrykkes, da den — ligesom et Par af de meddeelte Aktstykker — indeholder adskillige Dphsninger til Liturgiens Historie i det 16de Aarhundrede. Jeg vil derfor nøies med at anføre hvad der ligesrem vedrører det her omhandlede Spørgsmaal, idet jeg tillader mig at udhæve de Ord, som der især ligger Magt paa. Den begynder saaledes: „Gunsfige Christopher, Herre, Patron oc gode Her Lenssmand, Effer som Ethers thieneer haffuer mig offuerantuordt nogle articler kirke Ceremonier antørendis, som G. F. beger att holdis vdi Ethers Kircke Suinding effter Ordinangen, oc paa dem begeret ett venlig Suar, saa“ o. s. v.; og derefter følger da Svaret, hvori Biskoppen indrømmer, at hvad der i de 3 første Punkter foreslaaes forandret, ingen Gjæmmel har i Ordinantsen (Nr. 3 strider endog snarere imod den), men kun i kirkelig Praxis, hvorimod han med Hensyn til Nr. 4 fremsætter Ordinantsens Bestemmelser om „forherdede Menisker, och om afløssning“ i den Hensigt at vise, at denne Forandring er imod Ordinantsen. Heri har Biskoppen vistnok Ret, men at de paaberaabte Bestemmelser ogsaa kunde forstaaes anderledes, saa at kun de haardnakkede grove Syndere skulde staae aabenbar Skrifte inden Afløsningen eller Altergangen, og at Balthendorff kan have forstaaet dem saaledes, maa vistnok indrømmes. — Naar Biskoppen mod Slutningen af sin Dpsats

¹⁾ Stiftets almindelige Breve Nr. 184.

tilføier: „Jeg vel ved huad vskickelighed der haffuer meret vdi Ethers K. Kirke, aff de Aarsager mig for giffuis, oc formoer G. Bendix¹⁾ skal vel føre der raad thil, oc holde sig effter Ordinantzen oc de befallinger i saa maade ere vdgiffne“, og naar den samme Biskop endelig i et samtidigt Brev til Hr. Bendix af 29 Januar 1596 (ligeledes i Pakken Nr. 25 af Gudme Herreds Breve) fortæller, at Valkendorf har „aff mig verit begerendes, attj vdi nogre Articler maatte underuises, som en part aff Sognefolket icke ret forstaaer, men effter languarendis Seduanne, mere slaaer deris Haab til Ceremonier end til Verdomen vdi sig selff, oc er sted aff thenne Aarsage, att Sognefolket for Ethers tid, ere icke ret vnderuiste vdi disse sthæer“, hvorfor han skriftlig tilkjendegiver Præsten sin Mening derom, „paa det attj saa well som andre Gudz Ordz tienere her i Stigtet, kunde gøre skilmis, imellom lerdomen i sig selfsue, Sacramenterne, som ere fornøden att holdis; oc Ceremonier som aff gammel skick oc Seduanne brugis i Kirkerne, oc paa det den Christne Almue kunde disshbedre ved Predikanterne deris Verdom, forstaae sin Salligheds Sag, som icke henger paa vduortis Ceremonier, men paa den Hellige Prophetiske, Christi, oc Apostoliske Verdom“ — da synes dette heller ikke at tyde paa Andet end Valkendorfs Nidkjærhed for at det i den ham ved Patronatsretten betroede Kirke maatte i alle Maader gaae til efter Reformationens Grundsætninger, og der bliver i alle Tilfælde en meget stor Afstand imellem Hr. Sörgens Sjudyteri i de hellige Handlingers Udførelse og Valkendorfs Iver for Ordinantsens Overholdelse, selv om denne Iver

¹⁾ Hr. Bendix Hansen blev Sognepræst i Svindinge 1593 efter Mag. Simon (1591—1593).

bragte ham til at oversee Betydningen af den kirkelige Praxis og de senere udgivne kirkelige Anordninger, ja endog saa i et enkelt Stykke til ufrivillig at afvige fra Ordinantsen.

1.

Kierre Her Bischof, Min besynderlig gode wenn, Gud aldtmegtigste werre altiitd hoer etther, Min thienner haffuer sagdt mig paa etthers wegne, om en goed kaerll, till en Cappelann, som i wille slj mig, Huorffore ieg etther wenligenn betacker, Och will och wiidere talle med etther her om, Naar Gud will ieg kommer hiitd till Landit igienn, Thj ieg wille gierne haffue en smud lerdit Persone, som wiste hues hannum burde att sige paa Predickestoellen, Och wiste at forsuare sinn Predicken och lerdom aff schriftenn hoer sinne Medbrødre, Och andit gott fold, Och ther hoer wor from og stille med goed ombgenggelsse, Och idde wor en Drandere, Hues ieg kunde tha for etthers, och for hans egen schldt, giere hannum till gode, will ieg gierne findis willig ther till, som etthers gode wenn, som i alt gott aff, mue tillforlade, saa sant hielpe mig Gud,

Christoffer Walden=
dorff egenn handt,

2.

Minn gandsche wenlig helsssen, etther nu og altiitd tillforne medt wor Herre, Kierre Her Bischof, besynderlig gode wenn, Nest minn wenlig tacksigelsse for megitt beuiist gode, Guilckit ieg will altiitd findis willig at forschylle och forthlenne, i alle the maade, etther til willie och gode kand werre, Giffuer ieg etther wenligen at wiide, at nu sidenn ieg er kommen hiem fra Otthenssse, er mig beretthitt, at

min Sogen Prest her i Guindingge, med naffn Her Sør-
 gen, icke haffde nu i Søndags med Daabenn, holtt thet
 medt lessning, och andre Ceremonier, som Ordinancken in-
 beholder, Men haffuer ladit thend meste partt ther aff
 bliffue tilbage, Saa haffuer ieg i dagh, sielff wild hørtt
 hans vndschildtning her vdi, Tha gjorde han inggenn vnd-
 schildning, andit end bad om forladdelse, Saa haffuer ieg
 hafft naagre aff Sognesoldit for mig, Och wille och wiide
 huad the sagde och wiste her om, Tha haffue the sagtt at
 hand paa naagre aars thiidt, icke haffuer holt thet med
 lessning, offuer Børn at døbe, som i andre Kircker her om
 kring, Degnen haffuer och berett mig i dag, at forne Her
 Søren wndertidenn holder thett medt børnn at døbe eff-
 ther Ordinancken, Och vndertiden icke, daag mindst effther
 Ordinancken, Och efftther sliq leiglihed, Och nu aller meest
 i min allernaadigste Herre Pringis, och vdtualde Konnings
 vngge Nar, Och thissligiste ther hoës for thendt aarsage, at
 salig och hœiglofflig Ro. Ma. Konning Christian, forlenthe
 min broder och mig arffueligen med Jus patronatus, till
 samme Guindingge Kircke och Prestegaardt, daag at holde
 ther een schickelig Personne, som schulle werre Ordinancken
 wndergiffuen, Saa schall Gud och gott folck wiide, at hues
 her till dags i saa maade aff hannum skiedt er, Thett haffuer
 werit mig gandsche wuittherligt, Och emoed min willie,
 Haffuer therfore for min Persoen inthitt wildt giortt wedt
 sagenn, Men thend indstillitt i etthers gode Raad och be-
 tendende, som bedre wedt huor wiitt, i kunde her vdi giøre
 och lade effther Ordinancken, end ieg will mig vnderstaa,
 Seg wille icke gierne haffue thend Dannemandt nu paa hans
 allerdom, i naagen schade, Icke wilde ieg heller gierne, att
 i min Kircke, som ieg paa Guds wegne er forsuar till,
 schulle nu i thenne thiidt, begyndis naagit Nyett, wiidere

end Ordinancken indeholder, Och will therfore nu som tillforne haffue thenne sag i etthers hendder (som Ordinancken, aff Salig Ko. Ma. er betroett, her i stifttidt) hiemstillit, Kierre Her Bischof, hues ieg i naager maade kandt giøre, thett som etther er kiertt och till willie och tieniste, will ieg altiid som etthers gode wenn findis willig, Och will her med haffue etther Gud aldtmegtigste befallendis, Aff Glorup 25 Martij A^o 1591.

Christoffer Baldkenn=
dorff egenn hanndt.

Udskrift: Hederlig och Høiglert mandt, Mester Jacob Madkenn, Suptendens offuer Fyens Stigtt, minn besynderligh gode wenn, gandsche wenligen tillskriffuitt.

3.

Minn gandsche wenlig helssfen etther nu og altiid tillforne med wor Herre, Kierre Her Bischof, besynderlig gode wenn, Betæker ieg ether wenligen och gierne, for megit beuiist gode, Guildkitt igien att forschylle, ieg altiid gierne will findis aff formuen willig, Jeg haffuer bekommit etthers schriffuellsse och suar, paa min schriffuellsse, som ieg schreff etther till, om min Sogne Prest, Her Jørgens forseelsse och forsømmelsse, i hans Kirckethieniste, vdi Daabenn, Naar hand nu paa naagen tiidt haffuer hafft børnn at døbe vdi Kirckenn, Och i ther hoës skriffue mig till, at naar i wiste min leiglighed, Tha wille i gierne komme hiid till Kirckenn, Och forhøre sagen vdi Retthe, For huilcken etthers wenlige och gode beskiedlig schriffuellsse, Jeg etther paa thett wenligste betæker, Will ochsaa, etthers gode willie som ieg altiid aff etther, baade i thisse och i alle andre maade haffuer formerdt, med ald wenlighed og gode forschylde, Saa giffuer ieg etther wenligen at wiide, at ieg

agter, med Gudh hielp nu strax att begiffue mig offuer till Siellandt, Och kand icke therfore, som ieg gierne wilde, for etthers schylt, beramme naagen dag, naar i kunde giøre etther umage att forhøre sagen i Retthe,

Och will endnu her om, som tillforne, lade etther wenligen wiide min mening her om, at ieg icke will fordrifte mig till, for min Persoen, att giøre eller beuilge naagitt i samme sag, som i naager maade kand ther heden tydis, at naagit schall werre giortt eller forsømmit, aff thet som Ordinancken tillholder naagen Sogne=Prest eller Kircke=thiennere, att schulle giøre eller lade, Sæe will ieg helder i thiffse, eller i andre maade, besuerte etther med forschrift eller forbønn, som naagen kunde med retthe thiid heden tyde, attj haffde naagit wiidere beuilge emoed Ordinancken, end som i med Ordinancken well kunde forsuare, Saa enddaag, ieg icke gierne haffde hørtt thenne gamble mandh forsømmelsse och forseelsse paa hans allerdom, will ieg daag aldeelis inthitt wiidere giøre her vdi, endt hues som i (ther er aff Konn. Mayh. betroit till en Bisshop her i Landit) effther Ordinancken kunde fiende rett at werre, will therforre haffue etther paa thet wenligste ombeditt, att naar etthers leiglighed kunde begiffue sig, attj tha wille haffue thend wmage, och om thenne forne leiglighed forfare hues forsømmelsse eller forseelsse, som hoës forne Her Sorgen findis kandt, Och i thett schriftligen wille mig medielle, paa thett at ieg icke schulle giøre naagit mere eller mindre, end mig med Rette burde at giøre,

Kierre Her Bisshop, tager mig icke nu, thenne min langge schriffuellsse op, anderledis end i en goed mening. Thersom ieg i naager maade kand giøre thett som etther till willie ære och gode kandt werre, Tha giør ieg thett gierne, saa sant hielp mig Gud, huilken ieg will nu och altidt till

Siell och lifff, Etther med alt hues etther kiertt er, haffue befallitt, Glorup 27 Martij No 1591.

Christoffer Balkenn-
dorph egenn handt

(Udskrift som paa forrige Brev.)

4.

Jacob Mathen Superintendens offuer Fyens Stigt, Sune Hanssøn prouist wdi Gudmeherred, helsner eder Her Sorgen Jespersøn Sogneprest wdi Suindinge. Wider at W. mand Christoffer Waldendorp thil Glorop, wnder huis iure patronatus i er, haffuer ladet berette for os, at i wed tho aars thid oc maa skee lenger; haffuer icke holdet det met børn at christne wdi hans kircke som hand haffuer ius patronatus thil, som det skeer wdi andre sogne kircker, men meget wdelucker aff de siduonlige bønnen, oc læsning som efter Ordinangen bør at holdis offuer smaa børn nar de skulle christnis. Oc en ocsaa tit och offte icke haffuer den Formaning thil dem som wille anamme Sacramentet for Altaret, men den ocsaa mod Ordinangen wdelucker huilcket han mener eder at haffue giort mod eders Ged i haffuer giort paa Ordinangen, saa mod de Konge Breffue der ere om saadanne Cæremonier wdgifne, at skulle holdis wed fuld mact oc wforkendct i alle maade. Och mener eder her met effter saadanne eders forseelse at haffue forbrut eders kald. Som hand wider wil, wed sin fuldmyndige eder for os giffue thil kiende. Thi steffner wi eder forne Her Sorgen Jespersøn wdi egen person at møde i Drenstrup kircke for os wdi rette, Løffuerdag for Dominica quasi modo geniti, som er den 10 Aprilis, god betid ved Halffuedsmiddag at nyde och wndgielde huis ret er. Tagendis met eder huis windisbyr oc beuisning i wille eder met

forfuare i denne sag. Eder Gud befaendis. Skreffuet
wdi Dthensse 31 Martij A° 1591.

(Biskoppens Segl med et Baaben i; Sone Hanssen
ovenfor: IMW; i Randen: SINE FVCO) Egen hand

Udenpaa: Langfredag var lest thenne steffning i mitt
huff vdi tho danemendhs neruerelse som er Peder Mordssfen
och Sone Jenssen i Suinding.

Jørgen
Jesperssen egen handt.

5.

Bekender ieg Jørgen Jesperssen, som haffuer nu vdi
XXXVI samfelde aar, verret (vuerdig) en fattige gudhs ordhs
tiennere vdi Suindinge, at hues nogen finde forkorttet er
i lessning offuer børne daab, och vdi formaningen for alte-
ret, icke er skeet (saa sant hielpe mig gud) aff moduillighed
eller egenfindig forsett, men formedelst min alderdoms skrø-
belighed, oc mine øgnes suaagthed, oc begerer therfor aff
min kiere øffrigheid, for Ihesu naffns skhld, min forseelsse
paa denne tid att motte med naade antagis och tilgiffuis,
och vden dom giffuer mig underdaniht vdi min allerkeriste
øffrigheidhs velbyrdige Christoffer Baldendorffs egen hand,
och begerer hdmøgeligen for gudhs skhld, at ieg motte holde
en capellan, den mijn kiere herre och øffrigheid vil mig til-
skicke, och icke aldelis at forskuidis med min fattige hustru
och børn.

Jørgen
Jesperssen egen handt.

6.

Jacob Magon Superintendens offuer Fyens Stigt,
Sone Hanssøn Gudsorbs tienner thil Rysling, oc Gluested
kirker, och prouest wdi Gudmeherred, gjorde witterligt for

alle, at aar 1591 April. 10 wdi Drendrop kirke, haffde erlige oc welbyrdige mand Christoffer Balkendorp thil Glorop, Danmarkis rigis raadt, och houiꝰ mand paa Drettingborg, paa den ene, steffnet wdi rette for os hæderlig oc wellerd mand Her Sorgen Jespersøn sin sogneprest thil Suindinge paa den anden Side, och wid sin fuldmyndige foget, som wor da paa Glorop Nils Skriffuer, lod berette det W. Christoffer haffde Jus patronatus thil Suindinge Sogen, och den bekommen aff høglofflig Konning Christian den Tredie, dog met saa skiel, at hand skulle holde en lærd Sogneprest thil samme sogen, som skulle werre Ordinanthen wndergiffuen, och prædike Guds ord, oc holde de Cæremonier wdi Kirken som Ordinanthen met fører. Nu wor hannom thil widendis wordet, at forne Her Sorgen haffde handelet sig wdi sin Kirke tienniste mod Ordinanthen, oc Kongelige Bressue wdgifne i sinne meninger, at præsterne skulle følge Ordinanthen oc bruge den ordening oc skick i Kirkerne paa Landsbherne, saa wel som i Kiøbstederne, som brugis i wor Frue Kirke wdi Kiøbenhaffn. saa at huis forsømmelsse eller moduillighed her kand emod findis skulle de stande thil rette for, oc wden naade bliffue straffet. Oc gaff hand Her Sorgen disse tho sager. Først at hand wdi nogle aar, haffuer døbt børnene strax effter det er ringet sammen før tiennisten er beghnt, oc wille icke teffue thil alle faderne er kommen, men christnet dem wdi en eller tho fadernis nærerelsse i det meiste. Oc mente borne daaben at burde skee effter Epistelen er læst for Altaret och Alleluija er sungit. Disligeste nar børnenne er kommen i kirken och skulle døbis, haffuer hand icke paa Kirke guluet læst offuer børnenne, men strax inden Kirke døren, och brugt allene besuerringen, oc somme tide den første bøn der hos som staaer wdi manualen, och icke bedit den anden bøn icke heller oplæst

Euangelium eller Fader wor och strax der effter ganget thil Funten, brugt dog der hos disse Ord. Forsager du diøffuelen. oc Troens articler, och døbt dem siden wdí Faders, Søns, oc Hellig Aans naffn. Mente at Her Jørgen burde at læse offuer børn alt huis der staar wdí manualen, oc handele met dem som skeer wdí andre Sogne Kirker. For det andet, gaff hand hannem sag at hand icke heller wdí nogre aar haffuer læst den formaning thil dem som wille anamme Christi Legem och Blods Sacramente som siduonligen skeer wdí andre Kirker. Saadanne forne Her Jørgens forseelse och forsømmelse beuiste forne Nils met effterfø. windisbyr, som wor Her Jørgens egen Sognebogen Anders degen, Peder Morsson (11 andre Bønder) met tuende Dannequinder som ere Foester moder i sognet Marrine Peders, oc Karrine Lauriths, huilke som want for os. met opracte fingre og Hellig Aans eed, at paa to eller tree aars tid haffuer Her Jørgen icke anderledis forhandelet sig met børne daaben och formaning, en forne Nils Skriffuer hannem beskjldit haffuer. Thesse samme ord bekiende mening Sogne mend samdirecteligen i Guindinge Kirke Palme Søndag nest forgangen, wdí W. Christoffers egen, oc Superintendentens neruerrelse der de bleffue atspurt om denne leghighed oc for dem bleff oplæst aff manualen huad en Sogneprest burde at læse offuer Børn, oc om Her Jørgen haffde læst det alsammen som da bleff dem forholt. Da møtte for os wdí rette forne Her Jørgen Jespersøn bekiende sin forsømmelse at werre skeet lige som forne windisbyr wunde, Oc antuorde fraa sig samme sin bekiendelse met sin egen hand skreffuen for dom som liuder ord fra ord som effter følger. Bekender ieg Jørgen Jespersen 1)

1) Her følger den foranstaaende Ufbigt Nr. 5.

Thil denne forne berettning suarede Nils Skriffuer at Her Sorgen kunde sig ikke met den wndshulle thi hans hosbonde W. mand Christoffer Walkendorp haffde nogen thid forleden bødit hannem en lærd mand thil mettierner, huilken hand icke da anamme wille. Oc thil spurde Her Sorgen om Superintendenten haffde hannem icke aduaret at skulle holde de fiduonlige Cæremonier i Kirken som holdis i wor Frue Kirke i Kiøbenhaffn oc om hand icke haffde hørt oc seet Konge breffue Daaben och andre Kirkens Cæremonier oc lærdom anrørindis. huilkit han icke benectit. Thi her frem lagdis en Copi aff forne breff huilkit Her Sorgen haffde for tu aar met sin egen hand wonderstreffuet. som hand oc bekiende. Men bad at Nils skriffuer wille lade sagen nogen thid opstaa, at hand kunde medeler thid besøge den gode mand Christoffer selffuer, oc aftale denne sin forseelste. Huilkit Nils Skriffuer sagde sig icke at tore eller wille giørre, men wor endelig Dom begerindis, oc satte wdi rette effter saadanne beuisning oc Her Sorgens egen bekiendelste om hand icke haffde forbrøt sit kald thil Guindinge sogen, oc burde det at afstaa. Tha effter thiltale, gensuor, oc sagens leylighed, saa effterdi her beuissis for os met forne sognemend, oc tuende foster moder, som haffuer werit hos wed børne Daaben, som steet er wdi Guindinge Kirke, at Her Sorgen huerken wdi rette tide effter Alla wor siungen oc faderne haffuer werit thilstede døbt børn. disligeste wdeluct møget som hand burde at læse effter den danske manuals indhold, som steer allestede i riget. Och lang thid icke heller hafft formaning thil dem som berettis wille. oc er atuart aff Superintendenten thilforne at skulle holle de fiduonlige Kirke Cæremonier i hans Sogne Kirke som holdis i wor Frue Kirke i Kiøbenhaffn. disligest hand haffuer selffuer en Copi aff

Ko. Maa. breff vdgiffuen for ij aar siden vnderfcreuit faadanne Kirkenſ tienniste anrørendis, at huis der emod giørris met forſømmelſſe eller moduillighed aff Guds ords tiennere, ſkulle de ſtande thil rette, och vden naade bliffue ſtraffit. Oc Her Tørgen ocsaa bekiender ſelſſuer ſkriffeligen ſin forſømmelſſe at werre her emod ſheet, huilken hand wil vndſkyldde met ſin allerdoms ſtrøbelighed, och øggens ſuag=hed, och hannem er gunſteligen beuilgit oc thilbudit aff forne W. Chriſtoffer Valkendorp en lærd mand thil met=tienner at maatte holde, och hand den icke da wille anamme. Gaffuer wi eſfter Ordinangkens liudelſſe vdi herreds preſternes neruerrelſſe affſagt for rette, forne Her. Tørgen at haſſue giørt mod Ordinanken oc ſin eeds forplict ſaa mod Ko. Maa. vdiſkreffne breffue, oc der met at haſſue forbrut ſit kald og det at affſtaa. Datum die et loco vt ſupra.

7.

Minn ganndsche wennllig heſſſenn ether nu och altidt thill forne med vor herre, Kierre Meſter Jacop thillfor=denndis ſynnderllig gode wenn thacker ieg ether wennligenn och giernne for alt gott ſom i mig giørtt och beuiſt haſſuer for huilckit att for thienne och forſchulle ieg altidt aff for= mugenn will ſinndis willige att giørre huis ij kanndt haſſue gott aff, Giffuer ieg ether wennligenn thillkiennde att ieg nu ſhall haſſue it bud offuer thill min hoſbunde Chriſtoffer Valkendorff om nogenn erinnder ſom hand haſſuer ſchreffuit mig thill om, Thj beder ieg ether wennligen att ther ſom thennd domb er ferdige formellenndis om Her Tørgenn ij Guinndinge attj thaa wille ſennde mig thennd med thette budt, och biude mig it ordt thill, huad ſkriſtrn ſhall haſſue for forne domb at ſchriſſue och ſteffningenn, ſaa will ieg bethalle hannom ther for med enn godt willie, Kierre

Mester Jacop ther som forne domb er icke endnu ferdige att ther thaa motte bliffue inndførdt om forne Her Sorgen icke haffuer giort emod Ordinandkenn, thj Christoffer haffuer schreffuenn mig thill att ieg icke annderledis schulle sethe ij rethe. Thj ieg forseer mig thill ether, attj som min thillforlladenndis gode wenn rammer thedt beste medell her wdj effther som min hoffsbund ether thilltroer, ieg will altid finndis willig att giørre huis ij kand haffue ærre och gott aff, thedt kiende gud allmectigste, som ieg nu och altid will haffue ether med alt huis ether fiertt er euinndelige befallennndis, Actum glorup thennd 23 Aprillis Anno 1591

Niels Mickelliffen

Kierre Mester Jacop ieg sennder ether her hos it breff som wonder-skriffuerenn paa Vordinnborg haffuer schreffuit ether thill som er født wdj Ribbe,

Udkrist: Hederlig och Høylertd mannd Mester Jacob Madkenn Superinthendent offuer Fyens Stigtt min gunstige gode wenn wennlligenn thillschreffuit.

8.

Stem. et omnis boni augmentum

Præmissa gr. act. & salutatione fraterna beder ieg Eder fiere H. Simen att J ville verre mig ith vist bud till Andream Dnj. pris. amanuensem seu famulum att hand vilde giøre saa vell oc giffue mig en Reuersall oc vdschrifft aff den Dom som blef affsagd i Drendrup i Her Sorgens sag, Thi der springer rund om anden hoff off att de wille appellere oc haffue sagen andenstedz heden. Oc der sigis dem effter att de lade sig høre att der skall verre mere i Dommen end der vor handlit i rettergangen, oc at der er vdeluct oc glemb det der blef handlit som forne H. Sorgen kunde verre til behielpning. Wilde Andreas giøre saa vell

oc tale med fader att ieg kunde bekomme en vdschrifft af dommen vil ieg gerne forskylde hans wmag oc thiene han- nem igen aff formuen. Det verre och gott att gieme thet ther bleff tegnit der Dommen gik. Jeg har ingen Sauff- mend i denne sag andit end ieg saadant kand formerke aff folckis snack mest naar kanden har verritt for munden, Kiere Her Simen thiener mig her vdi oc om thet er mue- ligt sli mig besked med thette bud eller frem i beber i wgen. Hisce vale cum casta & siliola salutesque quæso Dominum patrem, patrem & preceptorem. Rhyflinge 6 Julij No 1591.

Zeno Johannis.

Udskrift: Till min Suoger oc gode wen H. Simen medthiener till S. Alban wennligen til haande.

5.

En langelandst Præsts ulovlige Dngang med Skydegeværret 1568 og 1570.

Bed adskillige Synodalmonita i det 16de Aarhundrede blev det Præsterne indskærpet, at de ikke maatte omgaaes med Vaaben af nogensomhelst Slags; kun paa Vognen, naar de reiste, maatte de have et Sværd med sig til For- svar, ikke til Angreb.¹⁾ — De nedenfor aftrykte Aftstykker af Odense Bispearchiv (Langelands Sønder Herred Nr. 29) fremstille os et Exempel paa en saadan Overtrædelse. Hr. Mads Pedersen til Longelse og Fuglsbølle har 1568 i Hidfighed skudt paa en af sine Sognemænd og saaret ham svært (Nr. 1 og 2); han bliver derfor af Landemodet dømt fra sit Kald paa Kongens Raade og Unaade (Nr. 3). Ved Forlig med Sagvolderen og den kongelige Lehnsmænd

¹⁾ See f. Gr. Pont. Ann. Eccl. III, p. 31.

(Nr. 4) kommer han atter i sit Embede, med Forbud imod nogenfinde oftere at bruge Gebær; men da han 1570 har handlet imod dette Forbud, dog formodentlig paa en uskyldigere Maade end to Aar før, maa han udstede en „Bepligtelse“ (Nr. 5) om, under sit Præsteembedes Fortabelse, ikke tiere at vise nogen Uhydighed i dette Punkt eller andre.

Anledningen til den hele Historie var Præstens Fortrydelse over Ungdommens Matteløb og Sviir ved Maagilderne. At det var en farlig Sag at blande sig deri, viser en samtidig Historie i Bispearchivet, som synes at være kommet den vedkommende Præst dyrt til at staae, og som jeg maaskee ved Leilighed skal meddele.

1.

Gratiam et pacem a Deo Patre per Jesum Christum. Kære Mester Niels vider at ieg er kommen vti forfarenhett oc visselig spurdt at Her Math i liongelsj er kommen i trette met en mand (Staffen i Alsmoess) heme i prestegaarden, then mandag nest effter søndagen iubilate oc haffuer Her Math dess verr saarett samme mand met et bøssebudt. oc ligger manden til lege i høffuig oc er suarlig siug oc ved mand icke huor sagen kand affgaa met samme mand. Thi vilde ieg gerne begere af eder kære mester Niels at i vilde vel gøre oc dele eders gode raad met mig oc giffue mig scfftelig til kende met thette bud, om Her Math maa bona conscia. & sine scandalo Ecclesiæ, bruge sin tienniste i then hellig kircke eller eh, at ieg kunde vide huor effter ieg kunde rette mig, mend thenne saeg hun staaer paa aaben oc vforlicet, kære mester Niels giffuer oss thet beste raad her uti. Men huad vider er att bestille om samme saeg — giffuer ieg eder selff at betencke. Vale quam plurimum

faustus. Ex Magleby ottensdag nest for then søndag cantate 1568.

Peder
Andff pft til Magleby

Udskrift: Clarissimo viro pietate et eruditione præstanti, Magistro Nicolao Caspari fionix dioceseos superatendenti vigilantissimo dno. meo perpetua fide colendo.

2.

Minn ganske willigh helsenn edder nu och altidh for sendh med gudh wor herre fiere mester och synderligh gode wenn dernesth minn ganske wenligh taæ siggelse for alth goth huilfidh iegh alle minne dage ganske gierne mod edder for skylde will huor iegh kandh af minn ringe for moe och macht fiere mester nils giuuer iegh edder wenligen ath widde ath enn presth paa lange landh wedh naun Her matif uddi liongelse soggen hauuer inn bodenn mindh tienner stafenn nilsen wddi asse mosse som wor samme tidh till kirken och lodh begrauue eth ligh och samme presth nøde mindh tiener till som migh er saudh ath handh skulle gaa indh med hannom och driæ enn kanne sll och prestenn wor nogidh druckenn daa begente prestenn enn trete med hannom om eth mahtre som by drengene hade sath op i byen och sagde handh wilde bandh fete alle by drengene daa suarith mindh tiener ath handh hade to sønner der med føre handh wilde lade band fete dennom daa wilde mindh tiener møde hannom for kli. mstat och dannemarckis radh och mindh tiener stodh op och gif ud fraa hannom som och saa kom presten efter hannom och skidh ij lodh igiennem mind tiener saa hann nepeligh leuuer fiere mester nils saa bedder iegh edder giernne ath deth matte saa bliuue for hanlidh hos samme presth som reth kunne were och i wilde

well giøre och friiue migh eth goth suar till bage med tete mith budh huor mandh skall for handleth med samme presth om mannenn dør som dee wisseligh troer ath hand icke kandh leuue och beder iegh edder ganske gierne ath i icke for tendær mighedh ath iegh rader saa møgedt ouuer edder wfor skylth menn huor iegh kandh for skyledh giør iegh altidh gierne her med edder gudh alsom mechtigeste befalendes med mangenn gode netter ex bisbo denn løuuerdagh nesth efter iubilate søn dagh som er den XV dagh wdi may manedh anno domino (sic) mdlxviij.

anna
wrne.

Udskrift: Erlich och wel høgh lærde mand mester nels iesper senn bisskop ouuer fhns stefft minn gode wen wenligh till skreuedh.

3.

Wii eptherne Michell Nilssen, Prouest ij Bogherritt, Jens Prang ij Schoubyherritt, Anders Knudssen ij Lunde- herritt, Jacob Henrichssen ij Otthensherritt, Lauris Hanssen ij Windingherritt, Hans Eskildssen ij Sundzherritt, Rasmus Hanssen ij Gubdomherritt, Lauris Jespersen ij Salingherritt, Hans Anderssen ij Nassumherritt, Sorgen Hanssen ij Bierrigherritt, Lauris Anderssen ij Schamherritt och Oluff Perssen ij Wendzherritt Herrikprouesther ij Fyen, Peder Anderssen i Sønderherritt oc Christofer Nilssen ij Nørre- herritt Herrik prouesther paa Langlandtt Giøre alle mit- therligt att aar epther guds byrdtth mdlxviij, then tiisdag nest epther Trinitatis Søndag paa almiyndelig prestemode ffom bleff holditt wdj S. knuds kirche her ij Otthenze ep- ther aarlig sedwon, wor skickedtt for oss hederlig høglærdtt mandtt Mesther Nils Jespersen Superintendens offuer

Rhns Sticht, ssom hagde ij retthe steffnidtt Her Matts
 Sogneprest ij Rhngelss paa Langlandt oc be-
 retthe huorledis att hand wor kommen ij forfaring att
 forsckne Her Matts hagde nogen kortt tiidtt siden forleden
 medtt en fyrbosse, stutt en ssin Sogen mandtt igennem
 liffuedtt medtt ij lodtt, huor wdaff wor allerede kommen
 stor forargelss icke alleniste emodtt hans egen persson, men
 vesaa emodtt menige clerisie, oc megen mere wlempc er
 befryctendis der aff komme kunde, huilckedtt Gudtt
 almectigste dog naadelig affwende. Ther til
 forsne Her Matts at samme hans Sogen mandtt hagde
 giffuedtt hannem der til merckelig aarsage. Thii Her Matts
 hagde tilforn paa ssin Embids wegne straffidtt then usckel-
 lighedtt med natlob oc driick ssom de wngc karle brugthe
 wdj hans Sogne paa første Mahmoneds nat, oc de der
 offuer lod sig finde gandsckc modwilligh oc genstridig, oc
 guds ords tienist oc det hellige Guangelij predickc embidtt
 (til) dess store spaat och vanwurdning hagde de nu wal-
 borgmess natt sist forleden reyst deris Mahtæ rett hoff
 kirckegords risten oc for huer mands indgang till kircken,
 Oc Her Matts hagde truedtt dem aff den hellige kircke
 bandtt, ssa mange ssom hagde weridtt ij den natthe driick
 oc wckristelig Swermerie. Dette fortrødtt samme hans
 Sogen mandtt, thii hans tuende ssønner hagde weridtt wdj
 loffartig Selsckaff. Oc der aff hpp deris
 tretthe, ssa att handtt bødtt Her Matts wdtt aff ssiit egitt
 haff att ssaas medtt hannem, ssom hagde bødeth hannem
 then dag til gesth, giffued hannem øll och madtt, pleyedt
 hannem well och giort hannem dett beste hand kunde. Oc
 der handtt ssaaledis hagde bødett hannem wdtt att ssaas
 medtt sig, oc hannem mange slemme, spaadssckc, oc
 wquemns ordtt, och puskedtt och traadzedtt mod hannem,

greff Her Matts ett fyrror srom wor indlagd ij hans huuss, wbj sfin wbesindighedtt och wbetenæthe hastighedtt oc op ær- ringh, och schodh til hannem medtt, huilæedtt hand hordelig fortrødtt och begerede naade for wor herris Christi døds och pines slyldtt, Oc beretthe Her Matts widere, att samme hans Sogne mandt hagde tilforne weridtt en prest hadere och forfhygere och synderlig wformedtt en hans Sogne- prest for nogre aar siden forleden, ssa hand der offuer bleff dødt epther ett slag hand hagde slagedtt hannem ij hoffue- dett med ett spiudt. Oc megen anden wberlig wessen Her Matts gaff til kiende om samme hans Sogen mandt til sfin sags forbedring. Tha begerede forsne Mesther Nils Jespersen dom aff oß offuer forsne Her Matts. Ther for epther thii Her Matts ij Lyngelisse hagde brugt fyrror srom ingen prestmandtt ssaommer att hassue føre eller att bruge, oc der offuer hassuer ssaaredtt och igennem schutt sfin egen Sogen mandtt emodtt sfin preste embeds Regell srom S. Pouel lerer oß ij dett breff hand schreff til Titum, kunde wi icke andett endtt sige att Her Matts hassuer giortt emodtt sfitte preste embedtt och att hassue fortabt sfitte Sogen paa Kong. Matts. wor naad. herris naade och wnaade. Till windisbyrdtt tryæe wii wore Signether her neben paa thette wortt obne breff med egen handtt wunderschreffuitt thett aar och dag srom forschreffuitt staar.

(Segl og Underskrifter; af de sidste dog kun tolv, idet Laurits Andersens og Peder Andersens mangle).

Udenpaa: A^o 68. Prousternes Dom paa Her Matts wbj lyngelisse for fyrrøer hand brugtt oc saaret sin egen sognemand.

4.

Mynn gandsse wenlig Gelfenn nu och altidtt forsentt mett wor herre kiere mesther niels synderlige goude wenn

nesth mynn wenlig tackfigelisse for alltt ære och gott som i mig altid giortt och beuist haffuer: huilckett igien mett etther att forthienne och forschulle wiill wdj alle di maade ieg etther till willig och goude kand werre fiere Mesther niels som etther welfformercked om then karll paa Langeland, som her matz i liungelisse kom for schade och skid Saa giffuer iegh Etther wenligen till fiende att hand er forligtt mett Sagulderenn och mett meg paa kong. Maytt wegne: saa ieg samthæer att hand mhaa brugge sit Embide och komme till sit kald och sogne wdj gienn: dog paa kong. Maytt gode behag: beder ieg etther ther for gierne attj wille och samthæe hannem saa witt som etther mugligtt er att giøre och eptther ordinangkens lydelse fiere mesther Niels ieg giør altid gierne hues etther fiertt er her mett etther gud beffalindis datum Eskebierig thend 29 dag Jullij Abo 1568.

Eschilld

Gøye.

Udskrift: Hederlig och Høylerd Mand Mesther Niels Jespersenn Superienthendenthenn offuer fyns stiiigt Myhn fynnderlig gode wen gangh wennligen tilskreffuit.

5.

Iegh Mak Pffen Sogenprestth till Liøngelse och Fogelsbøllj Sogner paa Langelandh aluorligen och hdmlygelighen affh hiertthett for gudth och minn fere øffrighed bekender ath iegh meth witterligh whdighed haffuer nu anden gangh migh forseeth emodh then affsagdhe dom och forbudth som emodh migh ganghenn er paa almindeligh prouste mode wthj odense ij thett iegh haffuer igen beuaarith migh meth buffer och skudhundhe som migh wor forbudeth wnder mith prestembiths fortabelse. for huilcketh migh nu andenn gangh wor mith prestembith forbudeth meth all Reth: men epther:

thj iegh nu igen for guds skyldh och godhe folks forbønn
 aff mijnn kere øffrigheb er tagith endh thenne gang till
 Raadhe, och igen tillath mith prestembith ath maa gøre
 paa ern godth forhobningh ath iegh migh rethe och bedre
 skal: tha loffuer och forplichther iegh migh meth thette mith
 eged handschiffth for gudth och mijn øffrigheb paa mijnn
 prestembidz endelige fortabelse: ath huis iegh nogen tijdh
 her epther kandh findes meth skelligh beuisningh effther
 thenne dagh, ath haffue eller brughe bøsser, skude hundhe
 eller iacthundhe lønligh eller obenbare wdj hus eller nogen
 anden stedz wdenn for: eller iegh wthj noghen ordh eller
 gerningh noghen thiidh her epther wdj affh noghen foracth
 lader migh moduilligen findhe modh noghen mijn øffrigheb
 till noghen wlydighed, eller medt noghen betencth Raath
 giffuer nogen forargelse fraa migh eller mijn huwtru och
 solæ som iegh raader offuer saa møgith ij mijnn machth er
 ath affuendhe, enthen wthj mith prestembith eller lessnith,
 huor affh enthen mijn kere øffrigheb eller noghen andhen
 huilckitth gudh naadeligen affuendhe rettelighen kandh for-
 tærnis och forargis. tha skal iegh strax epther saadanth
 migh skellighen offuerbeuisth bliffuer, wdenn all wiider dom
 ther meth haffue forbrøth forne mijne kercker och prestem-
 bith wthi synstigh, och ei mere begere naadhe affh mijn
 øffrigheb epther then dagh: ath saa formedelsth gudz
 naadhe och hielp wbrødelighen affh migh holdis skal sou
 forschreffuit staaer wnder iegh meth mijnn eghen handh
 wnder schreffuit. datum Dthense then 6 Junij aar 1570.

Maß pedersen Sogenpsth till

Liongelse och Fogelsbøllj.

Udenpaa: A^o 70. Her Mattis pedersson prest till
 Liongelse och fwelsbølle bepligtelse.

VI.

Bidrag til det fyenſte Archipelags Smaaøers Historie, fornemmelig efter utrykte Kilder.

Af J. L. Rohmann.

De Eſterretninger, der ere oð overleverede om hiſtoriske Begivenheder og Forhold i ældre Tid paa de det fyenſke Archipelag rundtom abſprede beliggende ſmaa Øer, ere kun ſaa, men de Eſterretninger, der kunne indſamles om den ældre hiſtoriske Tilſtand paa diſe Øer, ere ogſaa at betragte ſom Bidrag til at opluſe Fyens Hiſtorie og Topographi. Som et lille Bidrag hertil meddeles her et Par Eſterretninger af hidtil utrykte Kilder om Øerne Lys, Strynø, Dreis o. ſ. Som Forbemærkninger ſkal jeg tillade mig i Korthed at forubſende nogle af de vigtigſte Beretninger, der findes i vor Middelalbers ældſte hiſtoriske Aſtknytte, Kong Baldemar den Andens ſaakaldte Jordebog, hvis Forfattereſtid henføres til Aaret 1231, og hos et Par ſenere hiſtoriske Forfattere.

Fra de ældſte Tider have diſe Øer frembudt ſom Næringsbeie for deres Beboere, Fiſkeri og Agerdyrking, hvilken ſidſte dog maa anſees for langt yngre end den førſte. De fleſte af Øerne maae tidlig have været bevoxede med Skov; thi allerede Jordebogen omtaler dem for deres Overflødighed endog paa ſtort Bildt: Gjorte, Daadhr, Raadhr og Hørs, Heſte i en Slags vild Tilſtand, og man kan der-

for ogsaa med Rimelighed antage, at der ikke har manglet smaat Bildt, som Harer, Ræve o. s. v. Jagten efter dette Bildt var i den første Halvdeel af det 13de Aarhundrede et Regale under Kronen og blev først længere hen i Tiden en privat Rettighed, da Derne gik over i private Herremænds Besiddelse, hvis Efterfølgere endnu den Dag i Dag sætte megen Priis paa denne Herlighed.

Hvad nu først angaaer Lys, da har den erholdt en sørgelig Navnkundighed fra Baldemar den Andens Tid. Det var om Natten imellem 6 og 7 Mai 1223, da denne Konge paa Den Lys ved Overtumpling blev gjort til Fange af sin Avindsmand, Grev Henrik af Sverin. Rimeligviis bestod Bildtet paa Den dengang af de samme Arter, som nævnes i Tordebogen 8 Aar derefter; thi denne angiver, at Lys havde Hjorte, Daadyr, Raadyr og Hors. Hvorledes iøvrigt Tilstanden var paa Liuthø, som er Lys' Navn i Tordebogen, og under hvilke særegne Omstændigheder Kongen blev gjort til Fange, derom have vi nu ingen samtidige Efterretninger opbevarede; de senere Fortællinger forraade alle meer eller mindre Spor af Fortællernes individuelle Forestillinger og ubmalende Phantasi af de enkelte sparsomme Bink, der ere blevne fundne i de gamle Krøniker, af hvilke flere ikke længer ere til. Hvitfeldt siger, at Kongen blev gjort til Fange i en „Wondeby“¹⁾. Heraf maatte da fremgaae, at Lys i Aaret 1223 var befolket af Menneſter, og Muligheden deraf kan man ikke negte, skjøndt den Kilde, hvoraf Hvitfeldt har øst sin Efterretning, nu ikke lader sig paavise, men naar Hvitfeldts Fortælling er hos Holberg bleven ubbidet derhen, at der paa Lys eller nær derved sættes et Herberge, hvorhen Grev Henrik in-

¹⁾ Hvitf. Kr. Fol. 1, 188.

viterede Kongen og hvor han trakterede ham saaledes, at han og alle hans Tjenere bleve bestjænkede, at Greben derpaa hemmelig lod hente sine Folk, som tilligemed deres Herre brøde ind i Kongens Sovokammer, da han træt af Jagten om Natten laae i sin bedste Søvn¹⁾, og gjorde ham der til deres Fange o. s. v., da klinger endeel af de derved fortalte Omstændigheder heelt apocryphisk, saameget mere, som heller ingen troværdig Kilde til denne stærkt udmalede Beretning kan paavises. Gaae vi nu tilbage til det eneste omtrent samtidige Aftstykke, vi nu have, nemlig Kong Baldemars Tordebog, da giver den os den Forestilling om Lys, at den paa den Tid, 1231, endnu ikke var beboet af Mennesker, da den her ikke nævner „Hus“, hvilket Ord pleier at betegne Beboelsen af flere af de andre nævnte Der; derimod omtales Lys blot som en Deel af den udstrakte kongelige Dvildbane med forskjellige Slags Bildt. Det er ogsaa i Overensstemmelse med denne Tilstand paa Lys, at alle de historiske Forfattere efter Holberg, hvilke selv have undersøgt Krønikerne, ligesaa Gebhardi og Suhm til Baden og Dahlmann fortælle, at Kongen opholdt sig og sov i sit Telt, da han om Natten efter Jagten blev overrumplet af Greb Henrik af Sverin. Den Fremstilling af denne Begivenhed, som Baden har samlet og meddeelt af de i Krønikerne forekommende Vink om Hovedsagen, synes at være den, der med mest Sandhed og Simpelhed røber størst Troværdighed. Ifølge heraf var Lys da det Sted, hvor Kong Baldemar den Anden midt i sin Magt og i sit Seiersløb rimeligviis træt og beruset af Jagtens Anstregelser og Lystighed, sov ind drømmende om tilkommende Gæder og Storhed og saa Timer efter vaagnede til fuld

¹⁾ Holberg D. S. 1, 183.

Bevidsthed i Bænker ombord paa sin Fjendes Skib, som en Ridder af den bebrøvelige Skikkelse paa Veien til Fange-taarnet i Mecklenborg.

Fra hiin ulykkelige Jagt, efter hvilken Kong Valdemar blev et Rov for den vendiske Krybeshytte, der bibragte ham et Saar, som han ikke forvandt i hele sin Levetid, og Danmark et Saar, som det endnu ikke har forbundet efter 636 Aars Forløb, veed Historien i de følgende 436 Aar intet Mærkeligt eller Paafaldende at fortælle om Lys. Saa meget er imidlertid vist, at siden Dens Beboelse have Fiskeri og Agerdyrkning bestandig været Beboernes vigtigste Næringsveie. Men om disse Næringsveies Tilstand har jeg Intet at meddele uden hvad der er trykt andensteds; først om Tilstanden efter den svenske Krig i det 17de Aarhundrede kan jeg her meddele et Par hidtil utrykte Efterretninger. Af disse ser man, at Beboerne, som dengang hørte under Landsdommerembedet i Fyen, 1659 bleve hjem-søgte af fjendtlige Ryttere, der efterlode deres ødelæggende Spor. 1662 den 6 Mai lod Landsdommeren Jens Lassen, paa Odense Herredsthing udmelde 4 Mænd til at undersøge „Landsdommeriets“ Tjeneres Tilstand og Formue paa Lys, hvilke for Retten afgave Beretning om hvad de havde seet paa Den. Denne Beretning indeholdt Følgende:

1. G. A. havde kun saaet Lidet og det havde han saaet til Halvt; han havde 1 Ko, som han havde leiet, og 2 Bæster af hvilke det ene var pantsat. Til Føde havde han intet Andet end hvad han kunde fiske, og i Huset fandtes intet Bostab uden nogle gamle Klæder, som han kunde ligge paa.

2. P. S. havde ligeledes ikkun saaet ganske Lidet og formaade ikke at kjøbe Korn, han havde 2 gamle Bæster og 1 Ko, forresten var hans og Husets Tilstand ligesom den forriges.

3. R. A. der kom ind i en øde Gaard, havde slet intet Andet end hvad han fik af sine Forældre. Paa Stedet var der intet Huus.

4. I Hs. Laur. Gaard vare kun nogle gamle Huse, hvilke han skulde betale; han havde ingen Kær eller Heste, og hvad ringe Middel han havde, havde han faaet hos sin Moder.

5 og 6. Hs. Hs. og L. A. havde begge kun faaet ganske Lidet; den første havde 2 Bæster, som han havde leiet; den sidste havde 2 Kær og 2 gamle Bæster og kun faaet Lidet; Alle de Andre havde samtlige ligeledes kun faaet Lidet; de havde kun daarlige Heste og lagde til Plougs sammen; de havde kun lidet Dvæg, Somme 1 Ko, Nogle 2; deres Bostab var ganske ubetydeligt, thi det var blevet dem frarøvet af Ryttere, saa de neppe havde saameget, som de kunde ligge paa. Paa deres Mark var der kun ringe Engbund til at føde deres Kræ paa; Ildbrand havde de ikke, den maatte de hente paa andre Steder, de havde ei engang saa megen Skov, at de der kunde hugge sig en Starre. Husene vare som ringe Fiskerhuse, og de havde Intet til Føde uden hvad de kunde fiske op af Stranden.¹⁾

Ved en anden Shns- og Taxeringsforretning over Sæd og Engbund paa Lys ophlystes dernæst, at der til en Gaard kunde saaes 5 Tdr. 2 Skpr. Byg, 5½ Td. Havre; det Halve af Marken laae til Græs, saa at en Mand da ikke saaede Mere end 2½ Td. 1 Skp. Byg, 2½ Td. 2 Skpr. Havre, og hver Mand kunde aarlig able 2½ Læs Hs.²⁾

Til disse Efterretninger maa endnu tilføies et hidtil

¹⁾ Odense Herreds Thingb. i Odense Amtsbarkiv Nr. 2, p. 28.

²⁾ Salling Herreds Lb. af 1661 i Svendborg Amtsbarkiv.

uttrykt Vidnesbyrd om den aandelige Tilstand paa Lys i den sidste Halvdeel af det 17de Aarhundrede. Et Fruentimmer Kirsten Peders Datter var berhyttet for Trolddom, og i denne Anledning forefaldt følgende Forhandling ved Salling Herredsthing.

1663 den 20 Juni mødte for Retten Rasm. Clausen i Langsted paa en Soldat ved Navn Anders Jensen's Begne og var begjærende tredie Krav paa de 15 Kirkenævninger, som lovligen paa Thinget vare udmeldte 14 Dage tilforn. Jens Bang i Svanninge var mødt paa de forbemeldte Kirkenævninger's Begne og svarede: Efter som de alle vare hans gunstige Huusbondes Tjenere i Horne Sogn, saa formeente han, at da der befandtes endeel af Kongens Tjenere der i Herredet saavel som og andre gode Mænds Tjenere, burde hine være frie lige saavel som de Andre, og forn. Rasmus Clausen burde bevise og lægge Bogstav frem, at Nævningerne skulde tages i det næstomliggende Sogn.

Kirsten Peders Datter blev nu adspurgt, om hun kunde benegte, at hun havde givet sig af med Maalen eller Siggen og om hun kunde omgaaes med disse Kunster. Dertil svarede hun, at hun kunde stille Blod og læse for Rosen og Bugbid (sic), heller ikke kunde hun fragaae det Sognevidne, som de Lys Mænd besangaaende havde udstedt, og det forholdt sig i Sandhed, som det forseglede Skudsmaal, der i Dag for Retten blev fremlagt, formeldte, men hun begjærede at maatte blive forligt med Soldat Anders Jensen, hvorhos hun tilstod, at hun lagde sin Arm paa ham og flyede ham hans Helbred igjen, ligesom hun ogsaa tilstod Alt hvad Vidnerne havde vidnet om hende paa Lys Birke-thing den næstforegaaende 4de Mai. Anders Jensen, som var mødt, erklærede, at han vilde lade sig forlige med hende, naar de kom sammen paa Lys, med saa Skjel, at hans

gunstige Huusbond, Velb. Landsdommerens Fuldmægtig, var tilfreds dermed.

Efterat Sagen nu havde været udsat i 4 Uger, kom den igjen for. And. Jensen, som da blev fremæffet, lagde sin Haand paa Thingbogen og ved høieste Ed og Salighed „fuldkommeligen paa hendes Hoved sigtede fornævnte Kirsten Peders Datter for en Troldqvinde“ og derhos sagde: „at hun havde taget ham hans Helbred fra og flyet ham den igjen.“

Derefter fremstod en af de 15 Kirkenævninger, Knud Ibsen af Biernet, og berettede, at „efter hvis Breve og Dokumenter, som for dem (Nævningerne) vare blevne fremlagte, vidste de ikke Andet deri at sværge og kjende, end at hun efter Recessen burde have sin Boeslod forbrudt og rømme Danmark, Norge og begge Fyrstendømmer. — Her følge nu de 15 Mænds Navne, hvilke Mænd alle lagde deres Hænder paa Thingbogen og svore ligesom Knud Ibsen havde svoret for dem.¹⁾

Til det sjenfke Archipelag høre ogsaa Verne Stryns (Stryn), Hjorts, Birkholm (Byrkholm), Skars og Dreis. De nævnes alle i Valdemar den Andens Jordebog ved 1231 uden at der om de 4 første er antydet at de paa den Tid vare beboede;²⁾ dog anføres, at der paa Hjorts vare Hjorte, paa Birkholm og Skars Hors og paa Stryns Hjorte og Hors. Det er imidlertid paafaldende, at en saa betydelig D som Stryns ikke er omtalt som beboet i Valdemar den Andens Tid, da den findes at have været stærkt bebygget i Midten af det 17de Aarhundrede. Vi have

¹⁾ Calling Hrbds. Lb. for 1663 p. 41, 51, 54, 63 i Svendborg Amtsbarkiv.

²⁾ Scr. Rer. Dan. VII, 532, 599.

nemlig en utrykt authentisk Efterretning om Tilstanden der paa Den Strax efter den svenske Krig. Det synes ikke at Stryns under Krigen enten har været hjemsogt af fjendtlige Krigsfolk, eller i alt Fald ikke har været underkastet den sædvanlige Plyndring, ja denne D synes endog at være sluppen igjennem Krigsaarene i temmelig uskadt Tilstand paa nogle Contributioner nær. Efter den Synsforretning, der 1661 paa kongelig Befaling blev optaget over Kongens Skove og de Gaarde paa det kongelige Gods i Sunds-Herred, som vare beboede, gjøres den almindelige Bemærkning, at paa Stryns og Strynskalb fandtes 30 Gaarde, hvilke alle vare i Brug, men endeel af Husene øde.¹⁾ En nsiagtig Oplysning om de enkelte Beboeres Tilstand erholde vi af en udførligere Synsforretning, som Fyens Landsdommer, Jens Lassen, under hvis Embede Stryns og Strynskalb vare henlagte, lod optage om Efteraaret 1664. Af denne Forretning fremgaaer, at der var 36 Familier, som beboede 34 Steder; af disse kaldes de 4 Gaarde, og de 30 Boel; Huse nævnes vel ikke udtrykkelig, men saavidt det kan skjønnes af Beskrivelsen af Bolene, have nogle af dem været, hvad vi nu kalde: Huse med Jord, og af Kreaturholdet at dømme, maa hvert Sted have haft et nogenlunde anstændigt Jordtillæg. At optage her den hele udførlige Synsforretning vilde være for vidtløftigt; jeg vil derfor kun fremhæve et Udvalg af de Steder, som vil være tilstrækkeligt til at gjøre Tilstanden paa Derne anskuelig. I et af de Steder, som kaldes Gaarde, i hvilket der boede 2 Familier, havde den ene Mand 2 Køster, 2 Lam, 2 Køer, 4 Skpr. Bgh og 2 Skpr. Bønner, alt vurderet til 30

¹⁾ Sunds Hrd. Lb. for 1661 o. f. p. 68, i Svendborg Amtsb-
arkiv.

Sld. Man finder ogsaa nævnt et Boel, hvor Manden „efter sin egen Beretning“ med 38 Fag Huus havde 6 Bæster, 4 Køer, 4 Stude, 10 Faar, 6 Sviin, 24 Tr. Byg og Blandkorn, samt 2½ Td. Værter; — ogsaa forekommer en Gaard, der havde 8 Bæster, 4 Køer, 20 Faar og Lam, nogle Sviin og temmelig godt Korn; endvidere forekommer et Boel, hvor der var 5 Bæster 3 Køer, 6 Faar, 1 Sviin, 2 smaa Stude, 20 Tr. Korn og 1 Td. Værter; — ogsaa et Boel med 3 Bæster, 2 Køer, 6 Faar, 3 Grise, 20 Tr. Byg og 1 Td. Værter, alt vurderet til 54 Sld., og desuden havde Manden laant af Huusbonden 2 Bæster og leiet 2 Stude; — et Boel med 28 Fag Huus i Brøst for 8 Sld., 3 Bæster vurderede til 19 Sld., 3 Køer v. t. 17 Sld., 2 Klodde t. 6 Sld., 6 Faar t. 6 Sld., 2 Sviin t. 2 Dal. og 12 Td. Byg — ialt 57 Sld. o. s. v. Derimod forekommer ogsaa et Boel, hvor der kun var 1 Bæst og intet Levende mere. Stuehuset var 8 Fag, Laden 8 Fag, der var Brøst for 24 Sld. og stik intet Korn; — ved et Boel var 2 gl. Bæster, vurd. til 8 Sld. og intet Levende mere, der var omtrent 4 Td. Byg og 2 Td. Værter, og derefter tilføies, „saa der findes stor Glendighed hos ham, saavel som Mesteparten af de Andre“, — v. s. v.

Dokumentet indeholder iøvrigt følgende Slutning:

„Endvidere afhjemlede de 8 Sidsmænd, at paa bemeldte Strøns findes ingen Skov til Ildbrand eller Tørvefjær; desligeste have og Bønderne der paa Den berettiget for dem, at der paa Den var ikkun ringe Græsning, saa de, hver Mand ikke kunde græsse om Sommeren uden 2 Bæster og 2 Køer, men hvis videre Bæster de have, skulle de leie Græs til paa Thorsfeng eller andensteds, og desligeste, at dersom deres gunstige Huusbonde ikke nu i Foraaret havde forstrakt dem med Sædekorn og undsat dem med Bæster

at drive med, kunde de ikke have faaet faaet, men endeel af dem havde for Armod's Skyld maattet gaae fra Gaardene, og endnu kunde de for Armod's Skyld ikke afstedkomme at hde deres Landgilde for indværende Aar".

Foruden de 8 Synsmænd vare 9 Strynboere tilstede, som paa alles Begne berettede, at ikke hver Mand kunde græsse meer paa Den end 2 Bæster og 2 Køer, og til ingen af Gaardene kunde ables 1 Læs Hø, ogsaa tilføiede de, at de havde udgivet i Contribution siden 1 August 1662 og til 1 August 1664 henved 700 Sldl. efter Qwittering, hvoraf den største Part ved Execution var affordret Landet, foruden en Deel, som de havde ydet, hvorfor de ingen Qwittering havde, og fordres endnu nogle hundrede Daler af dem som i lige Maade berettes at skulle være Skatter, hvorfor de formodede at blive forskaanede, eftersom de formeente at have givet fem eller sex Gange saameget, som de medrette kunde tilkomme; her foruden var Enhver i stor Gjæld til adskillige Godtfolk, hvilken Gjæld oversteg mange Gange deres fattige Formue, saa deres Glendighed var heel stor og fast ubefrivelig. ¹⁾ Iøvrigt maa det dog bemærkes, naar det i den første Synsforretning hedder, at endeel af Husene vare øde, kan derved ikkun menes de Huse, som udgjorde Gaardenes og Bolstedernes Bygninger, thi ikke et eneste Boel siges at have staaet øde, og kun et Par Steder have vviist synlige Tegne paa Armod, hvilke Steder jeg netop har fremhævet som en Modsætning til de større eller mindre Boel, der dog fremvise nogen Dvægbesætning og Kornbeholdning og ligne deri nogenlunde hverandre.

Hvad Skars og Hjorts angaaer, da har jeg fundet en ikke umærkelig Efterretning om hvad der hændtes disse

¹⁾ Sunds Hrd. B. for 1663—1665, p. 158—163.

to *Der* under Svenskekrigen. Vel tales der Intet om, at de bleve hjemsogte af fiendtlige Krigsfolk, men en dansk Capitain, Cornelius Kruse tog sig for, den 14 Juni 1659, ledsaget af en Lieutenant Oluf Thusen og endeel Medfølgere at gjøre et Slags Krigstog til hine to *Der*; de løb ud fra Svendborg med et Skib og seilede op ad Sundet, efterat have sendt en bemandet Baad i Forveien. Da Skibet kom lige udfor Skars satte Capitainen en anden Baad ud med endeel Folk, som gik i Land og forenede sig med dem, der allerede vare ankomne; disse Folk gabe sig nu til at behandle Den som en Grobring fra Fienden, de sønderfloge Døre, Borde, Skabe og Vinduer, samt plyndrede efter Behag. Da en af Skarsboerne traadte hen til Capitainen med den Tiltale, at han og hans Medfølgere handlede saa ilde som de kunde være Tyranner og Mordere, sagde Capitainen, „at de ikke vare bedre, hvorfor de ogsaa handlede paa samme Maade.“ Derefter lagde Baadene igjen ombord til Skibet. Toget maa imidlertid være blevet fortsat til Hjorts, hvor Beboerne lede samme Behandling, thi disse indgave i Forening med Skarsboerne en skriftlig Klage over den dem tilføiede Overlast. Huusbonden Erik Kaas til Lindskov antog sig nu Bboernes Sag, lod ved Retten udmelde Synsmænd, som besigtigede den Bønderne tilføiede Skade og lod Capitainen og Lieutenanten indstævne til at stande til Rette for den af dem udviste Adfærd; derefter lod Erik Kaas indkalde alle Skars Mænd til Sunds Herredsthing den 27 Novbr. 1663 og lod læse den Dom der var bleven affagt angaaende den „Gevalt og Plyndring“, som de nævnte Officerer i Feidetiden havde udøvet paa hine to *Der*. Beshnderligt nok var denne Dom, hvorved Capitain Kruse blev frikjendt, affagt ved Odds Herredsthing den 8 August 1663; om dette var

hans personlige Børnething, kan af Dommen eller Thingbogen ligesaalet sees som Grunden til Frikjendelsen. Da Erik Raas efter Oplæsningen spurgte Bønderne, om de vilde have Dommen appelleret, gavede de til Svar, at de overlod det til Huusbonden, da de selv Intet havde at koste derpaa. Forresten viser Synsforretningen over de kongelige Gaarde i Sunds-Herred af 1663, at der paa den Tid var paa Skars 1 beboet Heelgaard, 8 beboede Halvgaarde, 2 beboede Fjerdedeels-Gaarde og et beboet Huus, med ialt 12 Familier, og paa Hjorts vare 4 Halvgaarde med 4 Familier. ¹⁾

Endelig maa jeg omtale Dreis, den sidste anseelige Ø i den her omhandlede Øgruppe; ogsaa denne Ø forekommer allerede i den tidnævnte Kong Baldemars Jordebog 1231, der betegner den som 2 Der, nemlig „Vestrædragh“ ²⁾ og „Østrædragh“, men da der hverken er nogen historisk eller anden rimelig Grund til at antage, at det nuværende Dreis ved Jordebogens Udarbejdelse var adskilt i 2 sær-egne Der, maa jeg med Bredsdorff være af den Mening, at der ved Vestrædragh er betegnet Auernaks eller Korshavn, som ligger vesten for Dreis, og som, skjøndt den er en betydelig Ø, er ikke nævnt i Jordebogen, og ved Østrædragh, det nuværende Dreis. ³⁾ Rimeligviis vare begge Derne allerede dengang beboede af Mennesker, da Jordebogen der nævner „Hus“; tillige angiver den, at der ogsaa fandtes Hjorte, Daadyr og Hørs; men om Fiskeriet ved Den taler Jordebogen Intet. I det 17de Aarhundrede var Den Dreis temmelig stærkt bebygget og befolket; thi

¹⁾ Sunds Hrd. B. p. 32—41.

²⁾ Scr. Ker. Dan. VII, 532, 599.

³⁾ Bland. fra Sorø 5 H. S. 113.

efter den paa Sunds Herredsting den 5 Septbr. 1660
 afhjæmlede Synsforretning havde den 5 beboede Heelgaarde,
 16 Halvgaarde og 1 beboet Huus med 22 Familier; man
 seer ogsaa, at Fiskeriet dengang blev drevet ved Bundgarn
 og at Den under Svenskekrigen var bleven besøgt af Fjen-
 der, da de fratog 1 Mand et Bundgarn til Værdi 10
 Daler og 3 andre Mænd et andet til Værdi 8 D.; isøbrig
 bleve Gaardene ikke satte i sønderlig Brøst, hvilket vidner
 om at de vare ret vel vedligeholdte. Om Jagten paa Dreis
 har jeg, med Undtagelse af Fordebogens Angivelse af de
 forskjellige Slags Wildt, som fandtes der, ingen ældre histo-
 risk Efterretning at meddele end af 1663. Paa den Tid
 tilhørte Dreis, Korshavn og Auernakø den bekjendte
 Rigsraad Otto Krag, og vi finde, at Jagten ei alene paa
 Landjorden, men endog paa Havet, især omkring Dreis,
 ikke var uden Betydning og Vigtighed. Det laae imidler-
 tid i Sagens Natur, at Dens afføndrede Beliggenhed let
 kunde friste til Arhbeskytteri, men blot et Forsøg paa at
 udøve det var isølge hine Tidens Forhold det Samme som
 at røre ved Herremændens Diesteen, og alligevel synes dog
 en saa formastelig Gjerning at være bleven forsøgt. Saa-
 ledes hændtes det i det nævnte Aar 1663, at en Bonde
 eller Bondekarl ved Navn Peder Gfiebberg af Skjeringe-
 Ballen — paa Fyens Kyst — blev truffen med en ladet
 Bøsse paa Dreis. Han var sølgelig nu falden under
 Otto Krags strenge og straffende Haand, men dennegang
 faldt den dog temmelig naadig paa den Forbovne. „Guds-
 folk hedder det“ — gif i Forbøn for ham hos Dens Gier,
 som for deres Skyld tilgav ham, dog paa det Vilkaar, at
 han lovede, at levere den naadige Herre tre Sælhundede eller
 Huder og desforuden saameget Tran, som deraf kunde be-
 kommes til Pintsedag 1664. Dernæst indgif de en Kontrakt,

som blev bekræftet paa Sunds Herredsting, at Peder Ekkebjergh skulde aarlig give tre Sælhundede med Hund og Tran deraf for de Sælhundede, han kunde skyde under Otto Krag's Der: Dreis, Korshavn og Auernaks, eftersom Sælhundene gjorde stor Skade paa Bøndernes Fiskegarn; men lod han sig videre finde paa Verne, skulde han være den Straf undergoven, som Otto Krag vilde paalægge ham baade for de gamle og de nye Forseelser. Derhos gik Herredsfogden, Laur. Andersen i Allemose i Borgen for ham.“¹⁾)

Alle de utrykte Kilder, som have staaet til min Raadighed omtale ikke Dreisboernes aandelige Tilstand, jeg har derfor kun endnu derom at tilføie et Par Ord deels øfte af egen Erfaring, deels af troværdige Fortællinger. Rimeligviis har Oplysningen og den aandelige Cultur igjennem den hele forbigangne Tid staaet omtrent paa samme Standpunkt paa Dreis som paa Lys og paa de andre til samme Gruppe hørende Der, blot som et enkelt Bidnesbyrd om Dreisboernes særegne Verdensbetragtning vil jeg her til Slutning bemærke, at de stedse have næret et vist høit Begreb om Skaberens Wiisdom i at bestemme den Plet i Universet, han anviste til Beliggenheden af deres D. Det er ikke længer end en Menneskealder siden, at man, naar man indlob sig med en gammel Dreisboer i Samtale om denne Gjenstand, kunde høre saadanne Uttringer som denne: „ja, Den ligger godt nok, den er 1 Miil fra Fyen, 1 Miil fra Thorseng, 1 Miil fra Grø, 1 Miil fra Kors-
havn, — er det dog ikke forunderligt, hvordan Vorherre har lagt Dreis midt i Verden!“²⁾)

¹⁾ Sunds Herreds B. for 1663 p. 44 i Svendborg Amtsbarkiv.

²⁾ Jfr. Commerups Beskrivelse over Dreis.

VII.

Om Rector Niels Hammers forsømmelige Embedsførelse.

(af Prof. Henrichsen).

Bloch har i det første Bind af sin *Fyens Geistlighed's Historie*, som bekendt, ogsaa behandlet *Odense Skoles* og *Gymnasiums Historie*, og deri meddeelt *Levnetsbeskrivelser* af samtlige *Odense Rectorer* indtil sin Tid. I hvorvel *Critikken* kunde have *Endeel* at udsætte med *Hensyn* til mange *Enkeltheder* i disse *Biographier*, er der dog samlet et rigt *Materiale*, og han har havt mange *Kilder*, som senere ere *forsvundne*, saa at det ikke vil kunne *lønne Umagen* paant at behandle dette *Parti* af *Skolens Historie* i dens *Heelhed* (tilmed da den *almindelige Hovedkilde* til *Skolernes Historie*, *Albert Thura's* haandskrevne *valvæ scholarum apertæ*, der ikke synes at være benyttet af Bloch, er meget mager); men det vil være tilstrækkeligt at supplere enkelte *Dele* deraf, hvortil udførligere *Materialier*, end de, som Bloch havde til sin *Raadighed*, tilbyde sig.

En af de *Rectorer*, hvis *Embedsvirksomhed* er mest uklar, er *Mag. Niels [Claus] Hammer*, en *Dattersøn* af *Niels Hemmingsen* og *Søn* af *Professoren* ved *Kjøbenhavn's Universitet* *Niels Hammer*. Om hans *Rectorat* har Bloch af sit *Eget* ikke *Andet*, end at han fulgte efter *Glandorf 1592*, hvilket *Aarstal* vel kun staaer ved

en Skrivfeil istedetfor 1602; thi i dette Aar døde Hans Pederfen Glandorf af Pest d. 30te September, som hans Gravsteen i St. Knuds Kirke bevidner og som Bloch selv anfører; men, som vi siden skulle see, er selv 1602, der ogsaa angives af Thura i Valvæ etc., neppe det rigtige Tidspunkt for hans Embedstiltrædelse. Endvidere bemærker Bloch, at han efter Luja's Regning i Statua honoris etc. skal have forestaaet Rector = Embedet indtil 1606, men at det ikke er ham bekendt, om han da er død eller affat eller andensteds henkommen. At han muligen er bleven affat, synes han ene at slutte af, at Binding i Acad. Hafn. p. 116 betegner ham som non magnæ frugis homo eller den, som der ikke var Meget ved. Elias Raur, som i den Tale, han holdt 1694, da han frattraadte sit Rectorat, giver en Charakteristik af sine Forgængere lige fra Reformationens Tid, yttret sig om ham ligesom om de andre med megen Forsigtighed, idet han (orat. valedictoria Havn. 1699 p. 20) siger om Hammer, at hans Formænds Dyder med Renter ere strømmede over paa ham, og, med Allusion til hans Fornavn Nicolaus, at han enten med Mod har baaret alle sit Fjedsommelige Embedes Besværligheder eller fjækt har overvundet dem og hverken ladet sig overvinde af Med- eller Modgang. Disse Ord ere noget forblommede; imidlertid synes de snarere at indeholde en rosende end en hadlende Dom. Næagtigere Oplysninger om de to første Aar af hans Rectorat findes i Pakken Nr. 68 blandt Skolens Documenter i Bispearchivet, med den nyere Paaskrift: „En paquet Breve om Meister Niels Hammer Rector i Odense Skole, der havde vilst sig forsømmelig i Sit Embede.“ Denne Pakke har jeg flere Gange haft i Hænder, men altid lagt den fra mig med den Tanke, at de fleste af de Actstykker, som den indbefatter,

bare ulæselige i det mindste for Dine som mine; imidlertid har jeg i de sidste Sommerferien faaet Bugt med Indholdet, og jeg vil nu meddele, hvad Udbytte det har givet.

I det academiske Testimonium, der under 11te Decem-
ber 1602 er udstedet af Rector Magnificus Hans Poul-
sen Resen og underskrevet af Univerfitetets Notar Con-
rad Aðlaf anbefales Mag. Nicolaus Hammer som
den, der søger det i Odense da ledige Skoleembede, til Fyens
Bifkop Jacob Madsen Beile, og han betegnes som Søn
af hæderlige Forældre og som en Mand af faadan Værdom,
at han for nogle Aar fiden (efter Binding l. c. 1593) af
Univerfitetet er bleven anfeet for værdig til at erholde
Magiftergraden i Philofophie (suprema in philofophia laurea).
Til dette testimonium publicum er fæiet en Afkrift af et
Kongeligt aabent Brev af 10de August f. A., hvorved han,
der for nogen Tid fiden havde været forfulgt med Rigens
Dele for Gjelds Sag og derefter fredløs gjort, nu, efterat
have erlagt og betalt samme Gjeld, faaer fin Fred igjen.
Foruden at han medbragte den omtalte officielle academiske
Anbefaling, blev han endnu specielt anbefalet ved en egen-
hændig privat Skrivelse fra Resen dat. d. 21de Decem-
ber og af Dr. Peter Winstrup, Sjellands Bifp, dat. d. 22de
f. M., begge Skrivelfer paa Latin, hvori de paa hans
Vegne love, at han ſkal viſe den ſtørſte Omhu i Embedet,
Belanſtændighed i ſin borgerlige Færd og Omgang ſamt
Lydhighed og Uærbødighed imod ſine Befordrere og Foresatte.
Begge diſſe Breve kom, efter hvad der er bemærket paa
Bagsiden af dem, Biſpen til Hænde d. 28de f. M. og bleve
rimeligviis overbragte af Hammer ſelv, hvem Biſkoppen
maaſkee ſtrax har lovet og tilſagt det vacante Embede.
Men derfor er det dog neppe rigtigt at angive 1602 ſom
det Aar, da han tiltraadte ſin Beſtilling; thi hans Ind-

førelse i Skolen fandt, som man seer af et Document, der senere skal anføres, først Sted d. 24de Februar 1603. Det første Vidnesbyrd om hans Tilstedeværelse i Odense er Laurits Skriveres Register eller Regning paa „hvis XL, Som er optignidtt, M. Niels Hammer midt Sine Gister haffuer ii mitt Husf druckidt Ao 1603“ fra 28de Januar indtil 3die Marts; og befindes der da at være fortæret i disse 6 Uger 531 Kander til Beløb 17 Rd. 6 s., foruden det ikke ringe Quantum XL, der blev hentet i Byen og fortæret paa samme Sted. Enkelte Dage blev der drukket indtil 32 Kander ad Gangen, mindst derimod paa Indsættelsesdagen d. 24de Febr., da han om Morgenens, rimeligviis uden Gjester, for at styrke sig til Dagens Begivenhed, fortærede den ene Kande varmt XL, som er optegnet. De Gjester, som Mester Niels samlede og trakterede med alt dette XL til forskjellige Tider paa Dagen hos Laurits Skriver, vare for det meste Skolens Personer, Hørerne og Degnene, dog ogsaa af og til enkelte Andre. Denne Rectors Fraternaliseren med Hørerne og Disciplene, og det under en Form, der, som raa, usømmelig og stadelig, endog var forbudt i Skolens Love, var den første Anledning til Biskoppens Misfornøielse med den nye Skolemester, og dertil kom snart flere andre betænkkelige Handlinger og Afvisgelfer fra den lobbestemte Orden, som fremkaldte alvorlige Naamindelser fra Biskoppens Side. Men endelig bovede han paa 3die Pindsedag d. 14de Juni 1603, da Bispen reiste til Bisitats, uden dennes Ja, Orlov og Minde, ja vel endog uden hans Vidende at forlade Skolen og reise til Kjøbenhavn i sine private Anliggender, som det synes, for at ordne en Arvesag. Skjøndt han søgte skriftlig at undskulde sig hos Biskoppen og formaaede Frue Anna Skougaaards til at tale med ham paa sine Begne, fik han

dog deels af Venner i Odense, af hvilke han i et Brev nævner Claus Mule, deels af sine Belyndere i Kjøbenhavn, navnlig Dr. Winstrup, at vide, at Biskoppen var i høi Grad fortørnet over hans Bortreise uden Tilladelse og uden at han havde forsynet Skolen med en Vicarius. samt over hans lange Udeblivelse. Derfor skrev han d. 28de Juli et Brev til Bispinden, hvori han just ikke udtrykkelig anmoder denne sin „kjære Moder“ om at gaae i Forbøn for ham, men lover blot „hastelig at ville skynde sig til Odense og med allerstørste Flittighed igjen oprette, hvad der er forsømt“; dog er Brevets Hensigt, at formaae hende til at formilde sin Huusbond, tydelig, og det ender med følgende *captatio benevolentiae*: „Kjære Moder, jeg sender Eders Fromhed de tvende Oddere, som jeg haver ladet be- rede det bedst muligt kunde være. Vidste jeg, i hvis anden Maade jeg kunde tjene Eders Fromhed, vilde jeg det ganske gjerne udrette.“ Samme Dag, han skrev til Bispinden, fik han ogsaa Lehnsmand Knud Rud til at bede for ham hos Biskoppen og love paa hans Vegne, at Alt snart skulde blive godt. Imidlertid gif der nogle Uger hen, uden at han kom tilbage, og Biskoppen beklagede sig atter hos Winstrup over Rectorsens Færd, og formanede ham ogsaa selv i en særegen Skrivelse til at begive sig tilbage til sin Skoletjeneste. Winstrup tilkjendegiver vel i sit Svar af 16de August sin Bedrøvelse og Harme over Personens Ufor- standighed og Ligegehdighed for eget Vel, men vil dog ikke opgive ham endnu; skulde imidlertid hans og Andres Paa- mindelser ikke frugte, vil han ved første givne Leilighed sende En, der enten kan være hans Vicarius eller selv- stændig overtage Bestyrelsen af Skolen. Hammers eget Svar til Biskoppen, dat. d. 19de s. M. og ligesom Win- strups paa Latin, er skrevet som om der kun var meget

Bidet i Velen; han tager sig den faderlige Tone i Biskoppens Formaning til Indtægt og haaber at blive færdig med sine Forretninger i Kjøbenhavn næste Mandag, hvorefter han strax skal love sig til Reisen og saa hurtigt som muligt vende tilbage til sit Embede. Begge Breve fik Biskoppen paa en Visitatsreise i Rykjøbing d. 30te s. M., og atter slog han sig til Taals i 3 Ugers Tid; men da skrev han et meget alvorligt Brev til Winstrup, hvori han erklærede, at han ikke længere vilde taale, at Skolen saa skammelig forsmættes af en Person, til hvem dens Styrrelse var bleven betroet mere af Genshyn til Andres Anbefaling end paa Grund af hans egen Fortjeneste, og forlangte, at Winstrup skulde sende ham en tjenlig Mand, der, naar Hammer maatte fjernes, strax kunde vælges i hans Sted. I sit Svar af 30te Septbr. melder Winstrup, at han nu sender den samme Ripenser, hvem Biskoppen havde nævnet i sin Skrivelse, og som nylig af det philosophiske Facultet havde faaet et offentligt Vidnesbyrd om Lærdom og Skikkelighed tilligemed Graden som Baccalaureus. Winstrups Brev og Ripenseren selv, der hed Jens Oluffsen, kom til Odense d. 6te October, og da Biskoppen nu havde en Gstermand i Baghaanden, beredte han sig til at affætte Hammer; han berammede et Møde af Geistligheden i Skolen til Kl. 9 d. 17de Octbr. for at indfætte en ny Rector og forfattede nogle querimonie contra Ludirectorem institutæ, som skulde oplæses ved denne Leilighed, af hvilken Klageact der findes en Concept, som lyder saaledes:

„Den Thid Scholemester hassuer giffuit mig sitt Iuramentum sitt Kald Rictig att forstaa, hassuer Jeg hannem Introducerit i Scholen, hassuer Jeg forlest hannem leges docentium et discentium vdi Hörenis affueruerelse som

stede Febr. 24. Vdi huilcke findis huad Autores hand skal lese i Scholen, och hand skall icke giøre sig gemen med sine Discipler och Hører. Denne Befalning haffuer hand icke actit eller mod mig med Ihdighed fuldkommitt.

I. Men først haffuer han beghnt i Communitetet som 29 Degne har deris Kost, och icke for gemen Scholen, en Summam artium, huilcken hand kalder Synopsin, dog Jeg haffuer hannem aduaritt hand skulle beghnde Autores i Scholen, Huilckett hand haffuer icke actit, Men farit frem mod min Paamindelse thil effter Paasche, och disimellom haffuer excuseret sig, Børene skulle leere att Siunge i Scholen, dog Gud werer loffuit, de kunde dett føren hand kom her, Hvad hans meste idret haffuer Berrit disimellom Ved hand selff best.

II. Siden haffuer hand holdit Gielde og Giestebud med Degnene och sine Hører tit och offte, Som Jeg selffuer forfarit haffuer och Er nu skeet den 11 Majj.

III. Tagitt ochsaa ind contra leges scholæ til Kost och Sogner Vden min och Pastorum Neruerelse.

IV. Effter sitt egit Hoffuit ochsaa nu indsetter och affsetter Expectantes och Andre der har beneficia scholæ.

V. Haffuer ochsaa ladit drage en Dreng i Scholen, som haffuer Giffuit Scholen offuer och fengklitt hannem, Banfett hand Ikke tager Almise for Nogen Mandz Dør fra Scholebørnene, Men tiente gott fold och wocte deris faar for Bhen, Och siden att sagen imellem hannom och hans gjenpartt er forligtt haffuer hand ladit Drengen drage i Scholen Och selffuer hannem hudtstruit, Och der hand er paamint Haffuer hand spottelig suarit: Hand waar ene Scholemester och haffde icke nogen att suare.

VI. Dog Jeg haffuer hannem paamint hand skulle gaa skickelig i Prestekleder, haffuer hand suarit mig spotte-

lig: Hand haffde en Kappe paa waar den icke sie nock, daa ville hand lade den gjørre en Qvartere sidere.

VII. Vader fuge til sig i sit Guß och brygge forgiffuendis att hand icke giber drucken aff dett øld hannem forbeeris i Klosterit etc.

VIII. Haffuer hand dragit aff By och forsømbtt Scholen Vden min Ja och minde thit och offte, Saa Scholens Personer icke kunde wide nar hand war thilstede eller icke.

IX. Daa hand fornam Jeg der offuer thil Gerse og Alhøe 3 min visitatz som skede 3 Pindz Dag then 14 Junii forløben och wiste Jeg war aff By, haffuer hand vden ald orloff och minde dragit bortt fra Scholen, Och ingen bestillet der skulle ware Scholen, disimidler thid hand war bortte. Och haffuer saa standitt gandske ødde. Saa Degnene haffuer regerit Sig selffuer, druckett, løbet paa Gaden om Natte thide offuersaldit Borgene i deris Guße, og slagit Binduer vd, och selffuer indbyrdis forfuldt huerandre med slag og hug. Saa en ennu liger Vnder Barttskerens haand, och icke kand wide om hand kand beholde Liffuitt epdher som Barttskeren haffe berett.

X. Haffuer weerit saaledis bortte og forlatt Scholen och sitt Embede fra den 14 Junii, thil denne Dag som er den 17 October.

Midler thid haffuer Jeg hannem skriftelig paamintt Saa ogsaa wed hederlig och høyledt Mand Doctor Peder Winstrup og Andre, och haffuer bekommit W. Knud Ruds skriffuelße fra Kiøbenhaffn hand skulle komme med dett første. Disligiste haffuer hand skreffuitt min hußru thil och dett samme loffuitt, Paa dett siste haffuer Doctor Peder skreffuit 24 (?) Augusti Mig thil hand skulle med dett første komme, Eller hand wille forskaffe mig en anden Scholemester her thil Scholen.

Samme thid skreff hand mig selffuer thil att hand wille Bed 8 Dags thid komme thil Scholen thilbagge, och war dette breff skreffuen 19 Augusti. Och inthett holt har aff Saadan sin skriffuelße.

Efter saadan leilighed haffuer Jeg skreffuit Doctor Peder Winstrup eptherdi Universitetet och hand haffde mig hannem commenderit, att hand wille komme min skriffuelße Thue och forskaffe mig med dett første en Schole- mester Som kunde weere Scholen gaffnlig, och opfige Ham- mer (eller: hannem) Scholemesteren her hoß of."

Hammer, som hadde faaet Nhs om, at det saae galt ud for ham, kom endelig hjem sildig om Aftenen d. 16de October og opbød i den yderste Tid Alt for at afværge det Slag, som truede ham. Han formaade da begge Borge- mestre og Præsterne i Odense til at bede Biskoppen om Tilgivelse for ham, og tillige foranledigede han en Demon- stration af Mesterlectiens Disciple, der Mandagen d. 17de October tidlig om Morgenen overtalte Biskoppen et paa Latin skrevet intercessorium eller Bønskrift, hvori de an- holdt om at maatte beholde deres kjære Rector, som de og deres Studier vare bedst tjente med; i modsat Fald, naar Biskoppen afviste deres Bøn og udvalgte en langt ringere Rector, vilde de nødes til alle at forlade Skolen og gaae andensteds hen for at fortsætte deres Studier. Denne halvt truende Demonstration synes at have gjort nok saa megen Virkning som de geistlige og verdslige Auctoriteters Forbøn. Hammer fik Lov til at blive i sit Embede imod at han i Vidners Nærværelse afbad sin Forseelse hos Bi- skoppen, forpligtede sig til, inden 2 Dages Forløb, at give Jens Dlusfen 20 gode Dalere i Erstatning for Reisen frem og tilbage, samt afgav en skriftlig Forpligtelse om al- drig mere at gjøre sig skyldig i de paaankede Forseelser og

Forsømmelser. Den første ham af Biskoppen forelagte strengere Formular for en saadan Forpligtelse, hvori alle hans Synder vare opregnede Punkt for Punkt overeensstemmende med Klageacten, forkastede han, men beqvemmede sig til at affskrive og underskrive den anden saa lydende:

„Jeg Nicolaus Hammerus Skolemester wdi othense bekiender medt denne min egen Hand og obne Bress, at jeg haffuer icke (dis wer for mig fattig mand) werit saa slitig i mit kald og Skoletieniste som jeg haffde loffuit min Christen æffrighed, Hederlig og høylærd mand M. Jacob Matken superintendent offuer Fyens stigt. Disligiste at jeg haffuer dragit af Bye wdi pingedage den 17 (?) Junii thil Kiøbenhaffn, mine priuat Grinder der at wdrette, och icke kommen til bage før den 17 octob. och det saa Wbetændelig, at ieg haffuer huerken som ieg burde hafft forne min fiere superintendents Loff och minde, icke heller forsynet Skolen medt nogen som kunde den i min frawerelse forstaa, Huor offuer ieg medt grebindis taare bekiender at haffue forbrut samme min tieniste och hederlig Bestilling, Dersom min fiere superintendens icke haffde willet for guds Skyld mig benaadit, Guilkit jeg wdi begge Borgemeesters och Sognepresternis nerwerelse wdi S. Knuds Kirke hannem medt grebende taare haffuer forbedit. Da efterdi forne min superintendens Hederlig og høylærd mand M. Jacob Matken haffuer aff stor Wedynd betenætt at dersom ieg bleff effter min store forsømmelse wdsfut, at jeg da skulle gaa wdi stor foractelse och snart komme i anden elendighed och wildfarelse, haffuer hand for gud och min bøn Skyld, disligiste for mine Salige affgangene foreldre, Saa ogsaa for mine fiere Disciplers ydmyge Begiering, at de mig motte beholde, benaadit, hvorfor ieg nu loffuer och tilfiger forne min fiere superintendens, at ieg skal hereffter

mebt største Flid lese authores græcos et latinos, och dennem saa fliteligen forgiffue og huer leise saa repetere medt mine Discipler, at de (nest guds hjælp) skal saa grund her paa, disligiste at ieg skal tilholde dennem at søge den theologiske leire och chorit, effter Constitutiones scholæ, och at straffe medt ris og ferle i Skolen absentes. Item at ieg aldrig skal lade mig finde at forsømme den rette Klokketime at søge Skolen baade selffuer at lese och at tilholde mine Hører at gjøre deris embede. Ioffuer ochsaa wdi lige maade aldrig at lade mig finde wdi Druckenstæff medt mine hører eller Discipler: eller at dragi aff By wden superintendents minde, och wdi hans Fremwrelse Prouistens. Dette forskreffne altsammen, saa huis mere leges scholæ mig tilholder at gjøre och wdrette, Ioffuer ieg paa min gode tro och Ioffue at holde, Bepligtendis mig, at huis som ieg her imod gjør, och mig adwaris engang och andengang, och jeg icke raader Bod derpaa, skal ieg affstaa min Skoletieniste, wden nogen widere Dom og rettergang.

Actum 22 Octob. Anni 1603.

Hæc scripsi et subscripsi manu mea ex voluntate et mandato Dni Episcopi et ex voluntate mea propria

Nicolaus Hammerus

Ludirector othoniensis."

Dog Freden varede ikke længe; snart gaves der Bistoppen paa ny Grund til Misfornøielse og Klage, og d. 3die April 1604 kom det atter til et Brud, hvorom følgende Concept til en ny ham dicteret Afbigt og Forpligtelse giver Dphsning:

„Jeg Nicolaus Hammerus Scholemeister wdi Dthenske Kjenbis met denne min egen haandskrift att Jeg haffuer forset mig mod min Superintendent hederlig og hoylerdt Mand M. Jacob Matthson, Saa ogsaa mod min Geds

forpligt hannem giffuen, Och Veerit hannem vlydig i det hand haffuer befallet mig den 3 April vdi S. Knudh Kierke i Prædicanternis neruerrelse, att Jeg skulle gaa I Scholen och transferere Scholebørnene aff en Leike i en Anden, effter som de haffde Promoueret in bonis literis, Daa haffuer Jeg suaret: Hand maate det Selff gjøre, Siden er jeg gangen i Scholen, men icke I min Leike, och daa hand haffuer begieret det samme aff mig der, haffuer Jeg snartt hannem (disz wer) i min Druckenscaff vdi Prædicanternis neruerrelse, Saa ogsaa den hele Scholis paahørelse: Hand maate det Selffuer gjøre. For saadan mutuillighed haffuer hand foruist mig Scholen vdi Prædicanternis och Scholebørnenis paahørelse, Och haffuer haft andre Aarsager dertil, att Jeg hannem waduaret och wden hans samthæ haffuer Contribuerit huilcke Personer Jeg ville, Beneficia Scholæ, och vndt somme baade mensam och Sogn etc. Huilcken min forseelse er mig ganske leed, og haffuer derfor Søgt Erlig och B. mand Knud Rud Boris kieere Leensmand, som haffuer met sin forbøn Erlangit mig Benskab hos Superintendenten, huilket Jeg ochsaa aff Hiertet begierer. Tilfigendis min kieere Superintendent, att Jeg vil effter min Geds forpligt veere hannem horig og hdig och huad hand befaller mig paa mit Embeds Begne vil Jeg gierne gjøre, och huad Jeg haffuer loffuit i min forne forpligt wil Jeg holde. Att saa vdi sandhed er och Jeg det wbrødeligen holde vil vnderstriffuer Jeg denne min haandschrift met min egen haand. Skreffuit i Dthense den 17 april: A^o 1604."

Paa Bagsiden af denne Concept staaer: Hanc obligationem dare noluit M. Nicolaus Hammerus, etiamsi nihil habeat mendacii. Men efterat have nægtet at underskrive dette Document, afgav han Dagen efter følgende af ham

underskrevne Erklæring, hvilken han rimeligviis selv havde conciperet:

„Jeg Nicolaus Hammerus Skolemester vdi othense, fiendes medt denne min egen Handt, at ieg aff wbesindighed haffuer Suarit vdi Skolen min superintendent, och icke giort hans Willie, i det hand begierit at ieg Skulde transferere nogle Skolepersoner aff en Iexce vdi den anden: huilket altsammen ieg hannem haffuer forbidit, och hand mig sit Wenckaff och Bistand vdi mit kald loffuit och tilfagt haffuer: Huilken Sag min fiere Her Leensmand Knudt Rudt haffuer sig werit anleget, och forhandlit det saa at for hans Skyld forne irring imellem forne dominum episcopum och mig er bleffuen wenlig og wel foreniget.
Datum 18 April A. 1604.

Nicolaus Claudius

H: Lud: oth:

Denne i temmelig almindelige og formildende Udtryk holdte „Bekjendelse om hvad der var skeet i Skolen d. 3die April“ (saaledes betegnes Documentet paa Bagsiden) synes aldeles ikke at have tilfredsstillet Biskoppen, og han forlangte og fik samme Dag af Disciplene en Fortegnelse over hvad Rector hidtil havde læst i sin Klasse; paa Bagsiden af denne Fortegnelse har da Biskoppen skrevet: „Nequam ob mendacium Anno 1604 Apr. 18 Claus Herrested“, hvilket synes at antyde, at han har troet, at Disciplene og navnlig Claus Herrested, der maaskee har skrevet og leveret ham Fortegnelsen (den samme Degn, som paa Laurits Skriveres Uregning ofte nævnes som Skolemesterens Drikkebroder) spillede under Dække med Rector. Han leverede da denne i den odenseiske Geistligheds Nærvarrelse som Rettesnor for den følgende Tid nogle af ham conciperede Commonefactiones, nærmest beregnede paa at fore-

bygge de hidtil stedfundne Misligheder; disse af 24 Punkter bestaaende Forholdsregler ere byggede paa Biskop Niels Jespersens Læseplan og Skolelove, men indeholde dog enkelte nye og Rectors Myndighed indskrænkende Bestemmelser, hvorfor de ogsaa bleve tilbageviste af Hammer; Biskoppen har nemlig med egen Haand under dem bemærket paa Latin, at han d. 19de April i Provstens og Præsternes Nærværelse har givet disse Paamindelser til Skolens Rector og Hørerne, for at de skulde underskrive dem, men at han (Rectoren) d. 21de har tilbageleveret dem efterat have læst dem, men uden at have underskrevet dem, med den Erklæring, at de indeholdt Udskilligt imod Skolelovene. Derimod indleverede Hammer paa sin Side et Document, hvoraf kun en Stump er tilbage, og hvorpaa var optegnet, hvilke Rettigheder Lovene og Frederik d. 2dens Fundats hjemlede Skolens Personale. Om denne Møderklæring's Betydning har Biskoppen med egen Haand vedføjet sin Dom ved den Paategning, at Rector har udeladt hvad der ikke passede i hans Kram (*exclusis quæ sibi contraria sunt*).

Dette Papir er det sidste i Pakken, som angaaer Hammers Embedsførelse. Hvad der videre er blevet af denne Sag og hvorledes det er gaaet i den øvrige Deel af Aaret 1604 og i det følgende Aar er ubekjendt; kun vide vi, at Hammer ogsaa i disse Aar har holdt sig i sit Embede, men, som man kunde vente, tog det dog en sørgelig Ende med ham. Andreas Pedersen Perlestikker bevidner nemlig i Optegnelserne om sine Skoleaar (N. hist. Tidsskrift B. V, S. 1 S. 147), at N. Hammer i Aaret 1606 „blev affagt med Skolen.“ Denne hans Afsættelse synes, efter hvad der videre fortælles sammesteds, at være foregaaet, imedens Jacob Madsen endnu var i Live.

Som hans Eftermand nævner Bloch Hans Jacobsen, om hvem han lover at ville handle blandt Rippinge Præster; vi henvises saaledes til den Deel af Værket, som ikke er trykket, men henligger i en næsten ubrugelig Tilstand paa Universitetsbibliotheket. Pastor Immanuel Barfod (den fæltestke Geistligheds Personal-Historie 1ste Deel S. 6), som har benyttet Blochs Haandskrift, be- raaber sig dog ikke paa dette, men kun paa den trykte Deel deraf ved ene efter Blochs og Næraaes Auctoritet at omtale ham som Rector i Odense 1606, og tillige mener han (2den Deel S. 95 Not.), at han endnu omtrent midt i Aaret 1608 ikke var Præst i Rippinge, men at hans Eftermand i Rectoratet Mag. Knud Bieske allerede har tiltraadt dette før 9de Mai 1607, da han som Rector blev Magister (Vinding. Acad. Havn. p. 230). Bloch, som er den eneste, der nævner Hans Jacobsen iblandt Odense Rectorer, siger tillige, at K. Bieske strax efter sin Tilbagekomst fra Wittenberg i Begyndelsen af Aaret 1607 blev beskikket til Rector i Odense, saa at H. Jacobsens Rectorat selv efter dette kun kan have været meget kort Tid. Men begge disse Angivelser synes at være urigtige, og i det Hvieste har han været designeret, men har aldrig tiltraadt Embedet og fortjener altsaa ingen Plads iblandt Odense Skoles Rectorer. Som saadan kjender hverken Andreas Pedersen Perlestikker eller Luja eller Thura eller Jens Worm ham, hvilke tre sidste alle angive Aaret 1606 som det Aar, i hvilket K. Bieske blev Rector; hans Tilbagekomst fra Wittenberg maa da ligeledes sættes til 1606, hvilket Thura ogsaa udtrykkelig gjør.

IX.

Nogle Bemærkninger om det fynske Almuesprog og dets grammatikalste Eiendommeligheder.

Af A. Hahn.

I Barndommen tilegner man sig et fremmed Sprog med en forbausende Lethed; bliver man derimod ældre, førend man faaer Anledning til at lægge sig efter dette eller hiint Sprog, støder man paa Hindringer, som man kun vanskeligt er istand til at overvinde. Denne Sætning gjælder ogsaa med Hensyn til Dialecten. Nedsætter en Kjøbstadhaandværker sig paa Landet, kjender man ham endnu som Fremmed i Eggen efter 40 Aars Forløb, medens et Barn under samme Forhold inden eet Aars Forløb taler aldeles som de, det omgaaes. Bliwer Bonden Herremand, saa aflægger han med Badmelskosten ikke sit tidligere Sprog; det klæber ved ham til hans Dødsdag som et Rainsmærke, hvorimod hans Børn med Lethed ville lære „at tale fiint.“ Vi have Exempler paa, at selv fortrinlige Philologer ikke have været istand til at frigjøre sig for den dialectiske Accent, som de fra Barndommen have tilegnet sig. — Lige saa lidt som man kan anstille virkelige Undersøgelser i et Sprog, man ikke tilfulde kjender, lige saa lidt kan man undersøge en Dialects Eiendommeligheder, førend man til en vis Grad har tilegnet sig denne; ogsaa Dialecten maa studeres, hvis man ikke vil udsætte sig for at løbe vild.

Hvor lille vort Fædreland end er, er det dog forholdsvis rigt paa Dialecter, hvilket er begrundet deels i Landets geographiske Bessaffenhed, deels i det tidligere eksisterende strenge Stavnssaand, der bandt Folket til den hjemlige Egn og forhindrede enhver Sammenblanding. Havde dette sidste ikke været, vilde den Besynderlighed, at saamange Steder enkelte Sogne have deres karakteristiske Eiendommeligheder med Hensyn til Sproget, ikke kunne finde Sted. Molbech bemærker i sin Oversigt over det danske Sprogs Historie: „Vi nødes meget mere til at tilstaae, at een af Hovedkilderne til at begrunde og tilveiebringe en saadan Oplysning (om det nyere danske Sprogs Opkomst eller tidligste Dannelse og Udvikling) nemlig en fuldstændig Undersøgelse af det danske Almuesprog i dets forskjellige Dialecter, og hvad disse have af særeget i deres grammatikalske Sprogbygning, endnu er aldeles uberørt.“ Naar dette er sandt — og det er det jo vistnok — maa man næsten forundres over, hvor lidt der er gjort i den Retning, og det da fortrinnsvis hvad den fynske Dialect angaar. Dette maa vistnok søges deri, at saa faa af dem, der have haft Kundskaber til at give Noget, have i Virkeligheden haft Evne til at magte Dialecten og at see de eksisterende grammatikalske Love i deres Almindelighed. St. St. Blicher har megen Fortjeneste af den jydsk Dialect, og denne har netop ved ham vakt størst Opmærksomhed; ogsaa den sjællandske Dialect seer man af og til bragt paa Papiret, ja G. Bøgh har endog skrevet et Lystspil i denne Dialect. Den fynske Dialect har derimod været yderlig stedmoderligt behandlet; og dette har maaskee ikke sin Grund alene i Mangel af Interesse for den, men snarere i den Banfelighed, det vilde koste, at bringe den paa Papiret med vore sædvanlige Skriftegn. Ingent har derfor havt

Mød og Lyft til at komme til Enden med denne Opgave. Det fuldstændige Ubekjendtskab, der hersker med Hensyn til den slyenske Dialect, godtgjør Molbech paa det Klareste ved den Maade, hvorpaa han opfatter og omtaler den. I sit Dialectlexikon behandler han de forskjellige Mundarters Værdi lige over for hinanden som bestemt Dialect og sætter da den jydskte øverst, medens den slyenske maa nøies med den sidste Plads og det paa en Maade, der synes at antyde, at den ikke er værd at lægge videre Mærke til, fordi den er fattig paa Eiendommeligheder. Som Beviis herfor anfører han det Misforhold, der i hans Lexikon finder Sted mellem Antallet af jydskte og slyenske Ord. Dette er nu i og for sig intet Beviis for Dialecternes indbyrdes Værd som Dialect, thi det er ikke alene Rigdommen af eiendommelige Ord der karakteriserer; det er meget mere Selbstændigheden og Eiendommeligheden i den grammatikalske Sprogbygning: Qvaliteten er mere betydende end Qvantiteten. Men dertil kommer, at Molbechs Dialectlexikon slet ikke er et dansk Dialectlexikon, men kun en Ordbog indeholdende de fleste jydskte og sjællandske, samt enkelte slyenske Ord; Enhver, som kjenner den slyenske Dialect, vil forbauses over den Mangel paa slyenske Ord og Talemaader, der gaaer igjennem hele Røkket; det var let at nævne 100 Ord af de almindeligst forekommende, som slet ikke findes, foruden at man forgjæves søger Oplysning om andre stedfindende Eiendommeligheder. For den, der ønsker Indsigt i den slyenske Mundart, har dette Lexikon kun liden Betydning.

Vi haabe, at det ikke vil ansees for et unyttigt Arbeide, naar vi her have søgt at samle det Bigtigste af, hvad der maa henregnes til Eiendommeligheder for den slyenske Dialect; det er ikke Alt i denne Røkning, det er

kun Fragmenter tagne fra Gjenstanden selv, saaledes som de ere komne os for Die; men man maa ogsaa tage Hensyn til, at vi aldeles ingen Kilder have at se af, men kun give det, vi selv have været istand til at finde. Naar vi erindre om, hvad Molbech har sagt om vor Literaturs Mangel paa saadanne Undersøgelser, turde vi vel frikjendes for Overdrivelse, naar vi mene, at Lidet dog allerede er Noget.

Den fyenske Dialects Territorium er Fyen og Langeland, samt de til Fyens Stift hørende Smaaøer. Langeland har ingen selvstændig Dialect; man taler der fyenskt, naturligtviis med saadanne Forskjelligheder, som de forskjellige Egne altid medføre. Hvorvidt det lollandiske Folkesprog nærmere kan henføres til det Sydsjællandske end til det Fyenske, er tvivlsomt; det indeholder Elementer af begge, og rettest maa man vel sige, at der paa Lolland finder en gradviis Sammensmeltning Sted. — I Almindelighed skjelner man i Fyen mellem 2 Arter af Dialecten, skjøndt disse i Grunden ikke fortjene nogen Sideordnen, saasom den ene kun er en stærk Afændring af den anden. Naar man tager fra Hindsholmen over til Hofmangave, bliver man ganske vist frapperet over Forskjellen i Sproget, thi man forstaaer neppe længer, hvad der siges. Smidlertid forsvinder det Frappante, saasnart man kommer efter, hvori Forskjellen bestaaer. Dersom man i Skriftsproget tog Bogstavet „e“ bort og allevegne satte „ø“ istedet, saa vilde man ogsaa strax studse over Forandringen, men alligevel snart finde den ubetydelig eller uvæsentlig. Saaledes ogsaa her: Sproget vest for Odense Fjord er væsentlig kun forskjelligt fra det, der tales østen for Fjorden, deri, at man der nærer en stor Forkjærlighed for Diphthonger, samt har fundet for godt paa den besynderligste Maade at omvekle alle

Vocalerne. Østen for Fjorden have samme Ord de samme Vocaler som i Skriftsproget, paa faa Undtagelser nær; derimod er der kun meget faa af Skriftsprogets Ord, hvor man vesten for Fjorden ikke har forandret Vocalen, gjort „e“ til „ei“, „o“ til „ou“, „v“ til „vi“ o. s. v. Denne Mundart, der kun er en Afændring af det Fyenske og derfor ikke fortjener Navn af selvstændig Dialect benævnes i Almindelighed Slette sproget, fordi det fortrinsviis findes paa den Slette, der strækker sig fra Odense Fjord til Aasen ved Gyldensteen, og vi ville derfor ogsaa her benytte os af denne Betegnelse. Dog er det ikke indskrænket til den Deel af Fyen alene, som i topographisk Henseende benævnes Sletten; det strækker sig længere ind mod Middelfart forbi Bogenfse, og — hvad der er ret mærkeligt — det kommer atter frem i endeel Sogne omkring Aasens (Kjøng, Dræflette, Ørsted, Haarby, Vedtofte o. s. v.). Der er Rimelighed for, at disse Sognes Beboere ere Descendenter af Slettens Beboere, og navnlig synes et Navn som Dræflette midt i en meget couperet Egn, samt den Næiagtighed, hvormed Dialectens Grændser følge Sognegrændserne, f. Ex. mellem Kjøng og Nørrebroby Sogne, at tale herfor, uden at vi dog videre skulle indlade os derpaa. — Da Diphthonger som oftest udtales kort og hurtigt, erholder Slette sproget mindre af det Udtværede, som ellers karakteriserer Fyenssk, en Forskiel, Almuen selv godt kjen-der, thi man hører ofte Sletteboen fige spottende om Sydfyenboen, at man nok kan høre paa ham, at han er nede fra „Svembor a—av“ (Svendborg af), og at det er „faile“ (farligt), hvor man der „tæier launt aau’t“ (trækker langt paa det). Til Gjengjæld spottes der da over „Slæteboverne“, fordi de ikke kunne tale Dansk, men fige „hæir“ og „dæir“ og „ailestæir“ (her og der og allesteder), samt „Dun“;

„Bøvn“ og „Kakeløvn“ (Dvn, Bogn og Kakeløvn), og det maa man indrømme Sletteboen, at han godt erkjender og beredvillig tilstaaer, at han taler et meget fordærvet Sprog. At ogsaa Slettesproget kan have enkelte Eiendommeligheder i andre Retninger, som f. Ex. Brugen af Verbet „tykkes“ istedet for synes (Imperf. „je touts“), kan naturligviis ikke stemple det som selvstændig Dialect. — Enhver Egn har sine Særegenheder enten i Brugen af enkelte Ord eller i Accenten, og det er da navnlig Smaasøerne, samt de Sogne, der ligge affides, f. Ex. paa Halvøerne, som i denne Henseende ere mærkelige. Vi have ikke specielle Kundskaber nok til at anføre alle disse Enkeltheder, og de ville strengt taget heller ikke høre herhen, men vi ville til et Exempel anføre Horne Sogn ved Faaborg. Horneboen har en egen Accent og kan kjendes overalt paa sin Udtale af Ordet „nu“; han udtaler nemlig dette saaledes, som Skriftsproget fordrer det udtalt, medens man ellers overalt siger „nov“ (inov).

Den sjenste Accent kjendes let selv hos den, der ikke betjener sig af Almuesproget; den udmærker sig ved en Bredhed og en vis Sløben, som giver hele Talen Charakter af Langsomhed og Magelighed. Det er navnlig Vocalerne, der udtales bredt. I de forskjellige Egne er vel nogen Forskjel i Accenten, men disse Nuancer er det vanskeligt at gjøre Rede for paa Papiret; vi have allerede bemærket, at Slettesproget er noget afvigende fra det Almindelige ogsaa i Betonningen; dette Afvigende viser sig som noget Hoppende i Udtalen, der har en ufuldkommen Lighed med Tydsk og meddeeler Sproget lidt mere Liv. Vocalerne i fjerde Articulationstrin afficere en Fyenboes Øren altfor stærkt; „i“ har i hans Mund aldrig sin spidse Form; derimod hnder han første Række af Vocalerne og

bruger a, æ, ø og o saa brede, som det vel er ham muligt at forme dem. Hvis Fyenboen bruger tilspidsede Vocaler, saa er han affecteret, og derfor forsoner han sig heller aldrig f. Ex. med den forfinede Udtale af Ordet Fader (det er vanskeligt at sige, om det nærmest er Fær eller Fer eller Faer), men gaaer den modsatte Wei og siger Faaer. Overhovedet lyder af samme Grund a i mange Ord som aa (noget nær den plattyske Udtale af a) og e som æ; t i Enden af Ordene er ogsaa for haardt og bortkastes derfor uden videre, navnlig overalt i Verbernes Exactum. Consonantfordoblinger ere ikke saa hyppige i Dialecten som i Skriftsproget, deels fordi Vocalerne sjældnere ere korte, og deels fordi der ved ofte opstaaer en for skarp Lyd; det hedder ikke „lette“, men „læte“, ikke „pille“, men „pe—ile“, ikke „gjemme“, men „gjæme“, skjøndt man dog ogsaa hører Ord som hitte, Bitte o. s. v. — Man skulde af alt dette troe, at Fyden f. Ex. var istand til at sige 10 Gange saameget som Fyenboen i samme Tidrum. Sidstnævnte har imidlertid stor Færdighed i at trække Ordene sammen og at sluge, hvad der paa nogen Maade kan sluges, uden at Ordet bliver aldeles ukjendeligt; (vi kunne i den Henseende henvise til Ordet „Kjøvsti“ (Kjøbstaden), „Kjøvsterne“ (Kjøbstæderne), der har forbausset Meinert saameget); der ved vinder Fyenboen igjen i Tid, hvad han taber paa sine lange og brede Vocaler. Charakteristisk er ogsaa hans fuldstændige Uformuenhed til at udtale d efter en Vocal; han kan ikke gjøre det om man gav ham Guld derfor; men han er da ogsaa consequent og paastaar, at der i Ord som Mad, Fad v. s. v. slet intet d eksisterer, og siger træstigt, idet han sætter den bestemte Artikel bag ved Ordet, Faet — Mai (Fadet, Maden).

Forfjellen mellem en Dialect og det almindelige Sprog

(Skriftsproget) kan naturligviis ikke være saa betydelig som Forskjellen mellem to særskilte Sprog; Dansk og Syenske ere ikke i den Grad afvigende fra hinanden som Dansk og Tydsk. Dialecten og Hovedsproget have, hvad det Væsentlige angaaer, det samme Ordforraad; ogsaa Sætningsconstructionen er den samme; vel construerer Dialecten Sætningerne ufuldkomment, men det ligger deels deri, at den intet Skriftsprog har, deels deri, at den kun benyttes af den simple ubannede Mand. Eiendommeligheder i en Dialect er fortrinnsviis at søge i Formlæren, i Bøiningslæren og da navnlig hos Artiklen, Substantivet og Verbet som de Ord, der i alle Sprog fortrinnsviis ere Bøining underkastede. Den syenske Dialect har netop her ikke ubetydelige Eiendommeligheder, men førend vi nærmere kunne omtale disse, maae vi først omtale en Eiendommelighed, som nærmest hører ind under Lydlæren og er af megen Betydning for det Følgende.

Saa snart man lægger nøiere Mærke til det syenske Almuesprog, vil man snart opdage, at det er umuligt at nedskrive det, fordi det indeholder en hyppigt forekommende Lyd, der ikke lader sig gjengive ved noget af vore sædvanlige Skriftegn. Molbeck omtaler den og betegner den ved Stabelsen *ing*, men det er urigtigt; det har han ogsaa selv følt, thi han føier til: eller *n* med Ræselhd. Han benytter da Tegnet *ñ*, og vi kunne gjerne her optage det, da det utvivlsomt har noget Beslægtet med Bogstavet *n*, skjøndt det langt fra er det samme Bogstav, saasom det hører til en anden Klasse af Consonanter. Naar Molbeck betegner det som en Ræselhd, har han Ret deri; det har derfor til en vis Grad en særdeles Lighed med det franske *n*, naar dette slutter en Stabelse, men det har tillige den store Ulighed, at medens det franske *n* gaaer over i en stærk

g-Lydh, gaaer det slynde ñ over i en meer eller mindre tydelig i-Lydh. Vilde vi altsaa udtale Ordet Maan (Mand), saa ligner det det franske mon, dog med den Forskjel, at Slaglyden g ikke høres, men istedet derfor en svag i-Lydh, medens ñ ellers udtales gennem Næsen aldeles som i Fransk. Man seer altsaa, at det ikke kan skrives Maain (Maaing er endnu fjernere), thi n-Lyden kommer førend i-Lyden, og endnu mindre kan det skrives Maani, da deels herved menes noget heelt Andet, nemlig Maanen, deels derved et Bogstav, en Slaglydh, vilde komme ind i Ordet, som ikke er der. Gjør man derimod Forsøg paa at udtale Maani som een Stavelse, idet man undgaaer det Slag af Tungen mod Ganen, som karakteriserer n, og tillige stærkt lader Næselhyden høre, saa faaer man temmelig nær den rette Udtale. Da dette ñ utvivlsomt er en Consonant, skulde man antage, at alle de Ord, der indeholde dette Bogstav, bleve en Stavelse længere end det tilsvarende i Skriftsproget, fordi ñ selv fører sin bestemte Vocal, nemlig i, med sig som en Følgesvend, det ikke kan undvære. Det er dog alligevel neppe rigtigt at kalde Ord som Maan, Baan Tostavelsesord, skjøndt de hver indeholde 2 Vocaler adskilte ved en consonantisk Lydh; man maa snarere ansee Consonantlyden og i-Lyden tilsammen som eet Bogstav. Skriftsproget har 5 lydende Consonanter, r, l, m, n og s; de kunne alle med Vocalen holdes vilkaarligt; men det mærkes let, at medens man holder Consonantlyden, er den ikke fuldkommen karakteristisk, m og n ere f. Ex. da eens, de mangle en Slutning, Noget at ende paa; denne Slutning er for m et Sammenstød af Læberne, for n et Slag af Tungen mod den forreste Deel af Ganen. For ñ er denne Slutning et i, og at det er saaledes, sees ogsaa let af Organernes Opstilling, medens ñ lyder, idet disse først

have den Stilling mod hverandre, som den forangaaende Vocal fordrer, men derefter nærme sig hverandre, indtil de indtage i-Lydens Stilling, idet da Luften ved at spærres op mod Indgangen til Næsen gjør Lyden eiendommelig. Man maa altsaa betragte det *i*, der høres i *ñ*, som en Deel af dette og ikke som en særegen Vocal; følgelig bliver *Maañ*, *Baañ* o. s. v. Genstabelsesord lige saa vel som de tilsvarende i Skriftsproget. Bogstavet *ñ* kan ikke lyde foran en Vocal; det er altsaa en Halvconsonant ligesom *h* og *j* med den Forskjel, at de to sidstnævnte ikke kunne lyde efter Vocalen. Dette Bogstav træder allevegne i Stedet for Skriftsprogets *nd* og *ng* i Enden af Stavelser, og det spiller en væsentlig Rolle ved Kjønsbøiningen.

Den grammatikaliske Eiendommelighed, som meest udmærker den slyenske Dialect, og som den har fælles med det ældste danske Skriftsprog, er Brugen af 3 Kjøns, en Eiendommelighed, den trolig har bevaret og rimeligviis længe vil bevare. Vi stødes ubilkaarligt, naar vi læse i Henrik Garpestrengs Lægebog, og see ham sige „hun“ om en Badstue, „han“ om en Steen o. s. v., men det vilde Fyenboen finde meget naturligt. De tre Kjøns, som eksisterede i det ældre danske Sprog, findes endnu usforandrede i slyensk Dialect, hvilket bedst kjendes deraf, at endnu er Skriftsprogets og Dialectens Neutra fuldkommen overeensstemmende; vi have kun fundet een Undtagelse, nemlig Ordet *Kys*, der er Mafkl. i Dialecten, medens det er Neutr. i Skriftsproget. Er et Ord af tvivlsomt Kjøns, maa Almuesproget i Fyen kunne være Dommer; det hedder altsaa rigtigst en Tallerken, thi dette Ord er Fem. i Dialecten, ligeledes en Dam o. s. v. — Kjønsregler ere her lige saa vanskelige at give som for ethvert fremmed Sprog, selv Danske kunne ikke sjele mellem Mafkl. og Fem., naar de

ei kunne tale Dialecten. Den Bemærkning, at det fynske Almuesprogs Kjøn skulde være overeensstemmende med Kjønnene i det tydske Sprog, gjælder ikke, uden forsaavidt at en Overeensstemmelse undertiden kan finde Sted der hvor Ordene ere beslægtede. Derimod laae det nær at antage, at de Ord, der ende paa Bogstavet ñ, maatte være Mafkl., saasom dette Bogstav i Artiklen og Pronomerne er Hankjønnets Særkjende, men heller ikke denne Regel er brugelig, da der vistnok snarere findes flere af dem, der henhøre til Fem. end til Mafkl. Ord som Dbeñ, Teñ, Beñ, Leñ, (Dvind, Ting, Vind, Lind) ere Fem., medens Maañ, Peñ, Dreñ (Mand, Vind, Dreng) ere Mafkl.

Denne Forskjel med Hensyn til Kjønnet virker naturligvis overalt, hvor der er Tale om Kjønsbøining og altsaa navnlig ved Artiklen og Pronomerne; Adjectiverne have den samme Kjønsbøining som Skriftsproget, de blive ikke forskjelligt formede, efterfom de komme i Forbindelse med et Hankjønsord eller et Hunkjønsord, men de faae et t til i Sntetkjøn. Artiklen er dobbelt, den bestemte og den ubestemte, og den første igjen enten præpositiv eller postpositiv ligesom ellers; vi hidsette her et Paradigma, der viser dens forskjellige Former.

Den ubestemte Artikel:

Mafkl. — eñ

Fem. — en

Neutr. — et

Den bestemte Artikel:

a) den præpositive.

Sing.		Plurl.
Mafkl. — deñ		} di
Fem. — den	Alle Kjøen	
Neutr. — de		

b) den postpositive.

Sing.	Plurl.
Masf. — en	Alle Kjøen } ene (eller ne)
Fem. — en	
Neutr. — et	

I Talen gaaer den postpositive Artikel i Masf. Sing. over til blot i; det skulde hedde Maañen (Manden), men det lyder nærmest som Maañi, eller som Maañ med stærkt Eftertryk paa det i, som ñ indeholder. Forøvrigt benyttes Artiklen paa samme Maade som i Skriftsproget, og den syenske Dialect er altsaa heri meget forskjellig fra Dialecterne paa den anden Side af Lille Belt.

Pronomerne, der ogsaa paa Grund af de 3 Kjøen undergaae tilsvarende Forandringer som Artiklen, ere de samme som i Skriftsproget med Undtagelse af „man.“ Fyenboen kjender vel nok Betydningen af dette Ord, men han benytter sig aldrig deraf; i Almindelighed siger han vi. Af Pronomerne betjener han sig paa en meget overflødig Maade ved altid i Begyndelsen af en Sætning at føie dem umiddelbart til det Substantiv, hvortil de svare. Sætninger som disse: Konen spiser et Æble, — Smeden er vred idag, construeres saaledes: Kunen hun e—er et Æble, — Smei hañ æ gal idag. I det personlige Pronomen hañ, bliver i-Lyden i ñ aldeles borte, og Næfelyden er kun svag. Brugen af de 3 Kjøen give Dialecten en Fordeel for Skriftsproget med Hensyn til Betegnelsen, forsaavidt som dette ikke kan karakterisere ved Hjælp f. Ex. af det demonstrative Pronomen Ting af forskjelligt naturligt Kjøen. Ogsaa i de possessive Pronomer er Dialecten rigere end Skriftsproget; den har en dobbelt Form for eders, nemlig jerre og ees, ligeledes for deres, nemlig berre og dees; det hedder altsaa: det er ees Bog, det er jerre

Bøger; det er dees Bog, det er derre Bøger, en Forskjel, som Skriftsproget ikke kan udtrykke. Ds hedder vos. En Særegenhed, der indeholder noget Pleonastikk, er den, at de demonstrative Pronomer altid føre Adverbierne „her“ eller „der“ umiddelbart med sig for at forstærke det Vægende, der ligger i dem; ligeledes bruges aldrig „begge“, men stadigt „begge to.“

Som det vil være fremgaaet af en Bemærkning i det Foregaaende, har Verbernes Bøining ogsaa Eiendommeligheder. I Skriftsproget skjelner man i Almindelighed mellem 3 Conjugationer, efterfom Imperfectum fører „ede“ eller „te“ til Stammen eller er lig med Stammen. I vor Dialect er kun to Conjugationer, idet der ikke gjøres Forskjel paa „ede“ og „te“, saaledes som det i Skriftsproget finder Sted. Mange Verber, som i Skriftsproget gaae efter 1ste Conjugation, gaae i Dialecten efter dennes 2den Conj. f. Ex. griner, der i Imperfectum hedder green, ligeledes tviner — tween, hviner — hveen o. s. v. Overhovedet mærkes bedst i Verbernes Bøining Tjenboens Aversion for Alt, hvad der gjør Ordet langt, og hvad der lyder skarpt. De to Conjugationer bestaae deri, at Imperfectum i 1ste Conj. fører „de“ til Stammen og i 2den faaer samme Form som Stammen. Dette maa imidlertid nærmere godtgjøres, thi man er let udsat for at danne urigtige Regler her, hvor man kun har Talen at holde sig til; de 2 Verber regne og tænke hedde begge i Imperfectum regnde og tæiinde o: dannes paa samme Maade, skjøndt Skriftsproget har regnede og tænkte. Ex. nu dette regnde ikke rettest regnede, idet det kun i Talen synes noget sammenstrukket, og er tæiinde ikke rettest tænkte eller tæiäte, idet det sidste t kun synes noget blødt, fordi man foretrækker de bløde Former? Vi faae bedst Svar herpaa, naar vi

lægge Mærke til de Verber, der indeholde nd eller ng o: Bagstavet ñ. Verberne ringe, vande (reñe, vaañe) hedde i Imperfectum reñe, vaañe; Stammen er riñ, vaañ (rind, vand), føies dertil „de“, faaes riñde, vaañde (o: ringde, vaandde), der bliver til riñe, vaañe, idet de to sammensædende d'er flyde sammien til eet, eller ndd udtales lige saa vel ñ som nd. Var derimod Endelsen i Imperf. „ede“, saa kunde det ikke hedde riñe, men maatte hedde reñede, fordi der da var kommet en Vocal ind imellem de tvende d'er, og en Sammenslyden derved vilde være forhindret.

Vocalskiftet i Imperfectum finder langt hyppigere Sted i Dialecten end i Skriftsproget, men derfor gives ingen bestemte Regler. Exempler ere følgende:

ba'er	—	baude	deler	—	deilde
bløer	—	bløide	forlañer	—	forlaunde
breer	—	breide	føler	—	føilde
bruer	—	brøvde	glæmer	—	glømde
tjener	—	tjeiñde	smøler	—	smøilde.

De sammensatte Verber dannes ligesom i Skriftsproget af Hjælpeverbet og Exactumformen, men denne sidste er ikke den samme som i Skriftsproget, den mangler det karakteristiske „t.“ Exempler derpaa ere følgende:

je skriver — je strev — je har skrive
 je æ — je vaa — je har væ
 je har — je hae — je har hav
 je skal — je skul — je har skuil
 je baer — je baude — je har bau
 je breer — je breide — je har brei
 je deler — je deilde — je har deil
 je glæmer — je glømde — je har glømt
 je river — je rev — je har rive

je træffer — je traf — je har troffen
 je fløer — je fløi — je har fløe.

Man vil deraf tillige see, at der i Henseende til Vokalstiftet ogsaa er Forskjelligheder i Tractum. Denne særegne Dannelse af Tractum har givet Anledning til en Feiltagelse, der er ret betegnende. Molbechs Dialectlexikon indeholder en Artikel med Overskriften „dan“, der betegnes som et eiendommeligt slynsk Ord. Rask har givet Anledning til dens Optagelse, fordi han har villet aflede Ordet „dan“ enten af det tydske gethan, eller det hollandske gedaan; han har været paa Viltspor, hvilket er let at forstaae, da han rimeligviis ikke har beskæftiget sig synderligt med det slynske Almuesprogs Grammatik. Der anføres et Exempel: „det er godt dan“ eller noget Lignende; det er nu ikke rigtigt, det maa være dāne (egentligt daane), skjøndt „e“ rigtignok næsten bliver borte i den lange første Stavelse. Dette Ord, der har tiltrukket sig saa megen Opmærksomhed, burde ikke engang have været optaget i Ordbogen, thi det er slet ikke eiendommeligt, det er blot det ogsaa i Skriftsproget forekommende Verbum at danne. Molbech finder rigtignok Rasks Mening om Oprindelsen fra Tydsk eller Hollandsk noget utrolig, men opstiller derpaa selv den Hypothese, at det skulde være en ældre sammentrukken participialsk Form af dannet. Hele Banfeligheden ligger blot i at see, at det omtvistede Ord i Exemplet er Tractumformen af Verbet, thi man veed da, at det hverken er nyt eller gammelt, hverken tydsk eller hollandsk, men et almindeligt dansk Ord, hviet efter de for Verbernes Bøining gjældende Regler i det slynske Almuesprog.

Hermed have vi gjort Rede for det Vigtigste af det slynske Almuesprogs Grammatik, for saa vidt den er selvstændig lige over for Skriftsprogets. Det vil deraf frem-

gaac, at den fyenske Dialect i sin Sprogbygning staaer Skriftsproget nær, maaskee nærmest af alle Dialecterne, og at den maaskee var den nærmeste til at give Oplysninger om Overgangen fra det ældre danske Sprog til det nyere. Det Skriftsprog, som findes i de gamle Manuscripter, der ere bevarede, vil findes at have ikke saa faa Ligheder med den fyenske Mundart, men vi skulle ikke foregribe Kyndigernes videnskabelige Undersøgelser i denne Retning ved at opstille Hypotheser. Kun skulle vi tilraade at gjøre saadanne Undersøgelser snart, thi med Almuens Stigning i Cultur vil den omdanne sit Sprog efter det, som benyttes af den, der staaer høiere i Dannelsen. Hvad eiendommelige Ord angaaer, have vi allerede bemærket, at Molbechs Samling er meget ufuldstændig, og navnlig lider den af en Ufuldkommenhed, som er temmelig væsentlig, og som bedst oplyses ved at tage et Exempel. Der staaer anført, at Børnene i Fyen benytte et Kasteredskab, som kaldes Kuleklemme, en Hæsselstok med en Splitte, der ved sin Elasticitet holder Stenen tilbage. Dette Ord er sammensat af Verbet kyle og Substantivet Klemme, men man søger forgæves Oplysning om Betydningen af kyle. Almuen i Fyen bruger i Betydningen af at kaste Noget, enten kyle (Imperf. køl) eller stikke, det sidste, naar der kastes til et bestemt Maal, det første, naar Hensigten især er at bringe noget afveien i en længere Afstand. Ordet er kommet ind i Lexikonet paa den Maade, at Gen af Forfatterens Referenter har lagt Mærke til dette Ord, men ikke havt Specialkundskab nok til at vise dets Oprindelse.

Mange Stedsbetegnelser indeholde ikke ubigtige Data, som benyttede af en med det gamle danske og de nordiske Sprog i Almindelighed bekendt Mand, kunde give værdifulde Oplysninger. Vi tænke ikke herved nærmest paa

Byernes Navne, thi disse Oprindelse gaaer i mange Tilfælde saa langt tilbage, at den i Almindelighed vil være ubestemt og dunkel; vi tænke nærmest paa en Mængde Navne, der hidrøre fra det før Udstiftningen, altsaa førend Aarene 1780—1790, bestaaende Fællesskab. De forskjellige Agre, Holme, Moser, Skovstrækninger o. s. v. havde alle Navne, om hvis Grund de Gamle endnu ofte vide at fortælle adskillige Anecdoter. Mange af disse Navne have i sig Ord og Stammer, som ikke længer ere brugelige, og de kunne uden Tvivl ved Hjælp af Stedet og de Traditioner, der endnu ere tilstede, gde Oplysninger. De findes optegnede paa de originale Udstiftningskort, der hist og her existere, men det vil ikke vare mange Aar, førend baade Kortene og Traditionerne ere forsvundne, og dermed et Lys slukt, som aldrig mere vorder tændt.

X.

Evendborg Hospital.

Af Biskop Dr. Engelstoft.

Evendborg Bye havde i den catholske Tid kun eet Kloster indenfor sine Mure, nemlig et Tiggerkloster af Graabrødre= eller Franciscaner=Ordenen. Det var stiftet 1236 og ejede endeel Jordlodder og Grunde, som fromme Velgjørere havde skænket eller Brødrene selv erhvervet. I dets Kirke var Kong Abels Søn begravet; den nyere anseelige Bygning var blevet indviet 1369, og et Capel stiftet ved den 1388. Klosteret stod under en Prior og synes at have hørt til de anseeligste ligesom til de ældste blandt Klostrene af denne Orden i Danmark. ¹⁾ Et saadant Kloster i en By havde nogen Lighed med et Hospital eller Fattighuus; ikke alene modtog det, hvem det vilde give sig i Klosteret til Forsørgelse, men det havde gjerne Boder, hvori Gamle og Svage kunde finde Bolig og vente Hjælp til Underhold og Pleie, (de Fattige udenfor Klosters Dørt) og Klosterbrødrene samlede paa eengang til sig og deslige Fattige, naar de gik ud at terminere eller udsendte deres Hospitalsbogn i Omegnen, ligesom ofte ogsaa Klosters Velgjørere skænkede dem Gaver paa Vilkaar, at de skulde dermed lindre Fattiges Nød. Rimeligviis har

¹⁾ Daugaard de danske Klostre S. 309.

ogsaa Graabrødklosteret i Svendborg havt sine Fattigboder; detts Bygninger synes at have indtaget et meget stort Rum omkring Kirkens trende Sider: Klosteret selv laae formodentlig nærmest ved Kirken, hvor den gamle Skole skal have været en Deel af det; nordlig for Kirken laae Priorgaarden — enten det nu var en Gaard, som Prioren boede i, eller en Gaard, han udleiede eller bortforpagtede som Klosterets Aulsgaard — og midt imellem begge kunne vel allerede i den catholske Tid have været Fattigboder eller andre simple Leieboder for Fattigfolk. Noget stort præstelig Personale har Klosteret neppe havt; man kjender ingen stiftede Altre i detts Kirke, medens især Frue Kirke havde mange; det var ogsaa meest til Begravelsesplads, at Graabrødkirkerne bleve søgte, og denne Sædvane kan have fulgt Kirken ogsaa til den protestantiske Tid.

Da Reformationen tog sin Begyndelse, var Prioren i Svendborg Kloster, Hans Gaas, En af de Første af hans Stand, der aabnede Dret for den rene Lære; han opgav Munkestanden, blev Præst for Frue Menighed, forsvarede Byen i Grevens Feide og endte som Biskop i Tronhjem. De øvrige Munke maae seent have forladt Klosteret, thi først i Aaret 1541 tog Kongen Bestemmelse over det. Han skjenkede det da til Borgerflabet i Byen, med det Vilkaar, at Kirken, som var stor og anseelig, skulde blive Byens anden Sognekirke.¹⁾ Formodentlig var det Hensigten at nedbryde en af de to andre; men da dette ikke skete, blev Klosterkirken staaende som en tredie, fælleds Kirke, hvori der skulde holdes nogle Prædikener meest paa Søgnedage,²⁾

¹⁾ Pont. Ann. Eccl. 2, 267.

²⁾ Reglementerne for Gudstjenesten i Svendborg af 1541 f. Actstykk. t. D. indre Forh. udg. af Nyens Stifts lit. Selsk. I Saml. S. 116—17.

og som kunde benyttet til Begravelser. Den havde endeel Indkomst og fik endog i senere Tider nye Eiendomme,¹⁾ saaat den kunde bestaae under sin egen Kirkeværgen uden at blive Byen tilhørende; den stod saaledes i 300 Aar; men da Ugeprædikenerne vare afskaffede og de Geistliges Antal i Byen formindsket, blev den i Aaret 1828 bestemt til Nedbrydelse. Af Klosters Bygninger benyttede Byen Noget til Latinskole; det Øvriges Skjæbne og Historie er lidet bekjendt. Efter nogen Tid befindes Gærdet af Kjærstrup paa Taasinge i Besiddelse af Klosters øvrige Bygninger og Grund. Erik Rosenkrantz's Enke, Helvig Hardenberg, kjøbte et stort Steenhuus (østlig paa eller ved Klostergrunden) af Borgermester Rasmus Skriver, altsaa formodentlig af Byen, og enten kjøbte hun ved samme Leilighed eller eiede allerede desuden Klosters øvrige Bygninger nord for Kirken. Om der blandt disse var Fattigboder, paa hvilke der hvilede en Forpligtelse til at modtage Hospitalslemmer, vides ikke; men det var altid muligt, ligesom maaskee ogsaa nogle tilbageblevne Munkes Underholdning en Tid kunde have paaligget Eiendommen. I saa Fald klarede Fru Helvig sin Eiendom ved at stifte et særskilt Hospital. Men det er ogsaa altid muligt, at hun uden dette kunde, som saamange andre Adelsfolk dengang, finde det passende at lade endeel af det gamle Kloster komme tilbage til gudelig Brug, og den Fundats, hvormed hun i Aaret 1586 stiftede det, som siden er kaldet Svendborg Hospital, indeholder ikke anden Bevæggrund.

Medens den store Priorgaard forblev i privat Eie under Navn af Klostergaarden og stedse har været berømt

¹⁾ Et Bænge Stenfedes den saaledes 1656, Hofm. Fund. VI, 76—77.

for sin skønne Have og Bølggenhed,¹⁾ fraskilte Fru Helvig Hardenberg de to Huse og den Grund, hvoraf Hospitalet blev dannet. Hun havde begyndt med at udbetale Borgemeister og Raad en Sum af 2000 Daler til de Fattige, men knyttede dertil den fuldstændige Stiftelse af et funderet Hospital. I Fundatsen af 1586 hedder det: „Gud til Lov, nogle fattige nødtørftige Huusarme til Hjelp og Trøst, har hun stiftet og funderet saaog givet og afhændet fra sig og sine Arvinger til evindelig Eiendom, et sit Huus og Jord i Svendborg liggende ubi Klosteret der sammested“; deri skulde 6 fattige Huusarme boe og have deres Børelse (Opboldssted), og til deres Underholdning giver og afhænder hun fra sig og sine Arvinger til dette Huus og Hospital 2000 uforfalskede Daler, hvilke hun selv kjender sig at have taget paa Rente af Borgemeister og Raad, „som nu ere i Svendborg, og som fornævnte Penge have været overantvordede de Fattige til Bedste.“ Renten, 100 Rdl., skulde aarlig hver Michelsdag betales til den af Magistraten beskikkede Forstander, som derfor skulde indkjøbe saameget Rug, Malt, Smør, Flesk, Fisk, Kul, Brænde, som de Fattige behøvede, og gjøre Regnskab for Magistraten. Kun forbeholdes Stifterinden og hendes Arvinger Ret til at indlægge i Hospitalet, samt at Capitalen skal blive indestaaende hos hende og hendes Arvinger, saalænge Renten rigtig erlægges, og navnlig skal den, som ejer Kjærstrup, tilsvare denne Rente; i Tilfælde

¹⁾ Den blev mulig en Tid hos Kjærstrups Ejere; 1656 tilhørte den Offenbergs til Nyklesholm (Hofm. Fund. VI, 76); i det 18de Aarh. bl. Andre Oberst Wind, som satte den i dens nærværende Stand (Pont. D. Atl. VI, 777.)

af Rentens Udeblivelse er Borgemeſter og Raad berettiget til at opfige Capitalen og anbringe den andenſteds.¹⁾

Naar man læſer denne Fundats, kan man være i Tvivl, om ikke Donationen af 2000 Daler til Svendborg Fattigvæſen har været gjort tidligere, end der tænkteſ paa et Fattighuus, eller om denne Sum ikke mulig kunde være at anſee ſom en Kjøbefum for Kloſtret eller et Vederlag for Fattiglemmers Underhold i det; men man kan ikke være i Tvivl om, at den hele Stiftelse er beregnet paa Svendborg By, hvis „Huusarme“ haveſ for Die og hvis Magiſtrat uden noget Vederlag bebyrdes med Tilſyn og Beſtyrelſe og ſtilleſ ſom Værg for Stiftelſen og dens Capital, aldeleſ ſom ellers ved en Byeſ Fattighoſpital. Ei heller

¹⁾ Fundats, dat. Arreſkov d. 29 Sept. 1586, findeſ hoſ Hofman VI, 78—80, men ikke ganſke nøiagtig eller fuldſtændig aftrykt; navnlig er der i den ikke Tale om, at Hoſpitalet ſkulde ligge i Kloſterſtrædet, men det ſigeſ at ligge i Kloſteret. Maalene angiveſ ſaaledes: „i Længden og Bredden fra Skolemuren og til Plankeværket 17½ Sjøllands Alen, med de Boder Veſten for til Kloſterſtrædet; ſiden (derneſt) af ſamme Boder og det ſtore Steenhuuſ, af Veſter og i Øſter, til det Steenhuuſ, jeg kjøbte af Raſmuſ Skriver, Borgemeſter ibid., fra Steenhuſet af Sønder i Nør til Plankeværket 4 Alen 1 Dv. Sjøllands Alen ret op og ned; ſiden af ſamme Steenhuuſ af Norden i Sønder 15 Alen, af Veſten og i Øſten fra Skolens Udſtud 30 Alen; ſiden af Nør i den øſter Ende og til Kirkemuren 24 Alen; ſiden en Gang langſ med Kirkemuren og til Uildhaugen 35 Alen og i Bredden 4 Alen.“ Ubentvivl kan Grunden ret vel gjenkjendeſ: 4 Alen Nør for Steenhuſet, 15 Alen Snd for og i den øſtliche Ende, hvor Huſet ophører, 24 Alen i Snd og Nør; den ſyblige Grændſe 30 Alen lang og en lang Gang derfra mod Vſt. Baade Boderne og det ene Steenhuuſ ſyneſ indbefattet i Gaven, ſjønt den vel ſigeſ at angaae „et Huuſ“; thi ſenere forefindeſ to Bygninger, og Boderne anſaaeſ mulig kun ſom et Appertinentſ til Huſet.

kan man være i Tvivl, at det kun er Stifterindens Arvinger, der forbeholdes Ret til at belægge Pladserne, ikke den tilfældige Eier af Kjerstrup eller Den, hos hvem Capitalen indestaaer, eftersom det stilles som en Gunst, at Capitalen skal indestaae hos disse uopsigelig, saalænge de holde Contracten, men ellers kan anbringes hvorsomhelst, uden at dette har Indflydelse paa Belægningsretten. I begge Henseender er det imidlertid blevet heelt anderledes med dette Hospital, og det er dette, der opfordrer til at opløse denne Stiftelses Historie.

Det var et fuldstændigt udstret, om end i Henseende til Lemmernes Antal indskrænket Hospital for Huusarme, der saaledes blev oprettet; hvad en aarlig Rente af 100 Rdl. dengang bethydede, viser sig ved den første Forandring, der stete med Stiftelsen, eller snarere før den traadte i Virksomhed efter denne Fundats. Svendborg Magistrat¹⁾ begjærte af Fru Helvig, at hun istedetfor en Deel af Renten vilde levere Vare for Pengene, og i den Anledning vare de samlede med hende paa Kjerstrup Hellig Tre Kongers Dag 1587 og udstedte et Document, hvori de indgik Contract med hende derom: hun forpligtede sig til at levere 14 Orter Byg til Malt (3: 21 Tønder, anslaaet til 21 Dal.) 13 Orter Rug til Meel (3: 15 Tønder, anslaaet til 16 Dal. 1 Mk.); 7 Fjerdinger Smør (anslaaet til 21 Dal.); 1 Skippund Fisk (anslaaet til 10 Dal.) og 60 Allen Bammel (anslaaet til 10 Dal. 12 s.), hvorimod Resten 27 Dal. 4 s. skulde udbetales i Penge og anvendes ligeledes

¹⁾ De vare Rasmus Skrifer, Borgemester, Matthiis Eriksen, Christopher Guldsmed, Peder Ster, Peder Friis og Hans Friis, Raadmænd, og Matthiis Stub og Hans Clausen, Wnens Ræmmere, af hvilke Christopher Guldsmed og Hans Friis tillige vare valgte til „de Fattiges Forstandere i Hospitalet.“

til Indkjøb for de Fattige.¹⁾ Saa fuldstændig og rigelig kunde deres Underhold blive! og det er ganske forklarligt, at Magistraten kunde finde det passende at beskikke tvende Forstandere for denne Stiftelse. Byen havde intet andet Fattighuus i 200 Aar, og det var en Forpleiningsanstalt af en saadan Anseelse, at Biskop Jacob Madsen, som besøgte den 1588, kunde betragte det som en passende Maade at forskaffe Latinskolens Rector og Hører deres Koft, om der blev lagt Noget til dette Kloster, for at det kunde overtage deres Bespiisning tillige.²⁾

Smidlertid havde Fru Helvig forbeholdt sig Frihed til i sin Levetid at ombytte Naturalpræstationerne med Penge igjen, og dersom ikke hun selv gjorde det, (hun døde 1599) er det rimeligt, at de følgende Giere af Kjørstrup have fundet det fordeeltigt. Ved Aaret 1601 bemærkes den første betydeligere Forandring i Forholdet mellem Penge og Vare efter den store Overgang i Aarene 1526 til 40; den næste indtraadte 1626—30;³⁾ formodentlig har den ene eller den anden medvirket til, at Svendborg Kloster igjen fik Penge istedetfor de omtalte Naturalier; thi ved Midten af det 17de Aarh. findes det at være forandret til det Oprindelige, at Renten udbetales i Penge fra Gieren af Kjørstrup. Efter Rosenkrantz's Familie succederede i denne Eiendom Ellen Marsvin, hendes Dattersøn Grev Waldemar, hans Moder Christine Munk og hendes Datter Fruen Hedevig (Fru Ebbe Ulfeldt).

1) Af dette Document, som var forsynet med Byens Segl, findes en Afskrift i Biske-Archivet (Sunds H. 2). Af Tallene sees, at Renten beregnes til 105 Dal. 2 Mark.

2) Visitatsbog udg. af Crone S. 197.

3) Sporene deraf skinne frem bl. A. i And. Perlestikkers Optegnelser N. Hist. Tidssk. 5 B. S. 145. 170.

Denne Besidderinde adsplittede Godset, og da Capitalen derved kom i Fare, indgik Magistraten en ny Overeenskomst med hende, idet den tillod hende at stille jus patronatus til Bregninge og Bjerrebh Kirker som særligt Pant for de 2000 Rdl., og i dette Pant staae de endnu. Dette Pant var en Tid adskilt fra Kjørstrup og tilhørte Rigsadmiral Bielke, til hvem kongelige Commissarier efter Udfeldts Rømning havde overgivet det; men han folgte det til Admiral Niels Juel, som imidlertid var kommet i Besiddelse af Kjørstrup.¹⁾ Herved maatte identvibl Hospitalets Forhold til Kjørstrups Besidder kunne have været løst, og i alt Fald var Niels Juel ikke som Besidder af Godset en af Stifterindens Arvinger; men istedetfor at benytte Leiligheden, modtog Magistraten den nye Lehnbesidders Obligation af 11 Martz 1679 for Hospitalets Capital, som nu kaldes 2000 Rdl. in specie, med den udtrykkelige Bestemmelse, at det skulde staae ham frit at indsætte i de ledige Pladser efter Fundatsen! og med denne Clausul er Obligationen vedtaget af de følgende Stamhuusbesiddere. Magistraten har maaskee tildeels været undskyldt i denne Henseende, da Kongen, som havde indbraget og nu folgte Godset, mulig har folgt de nævnte Kirker med paa hvilende Gjæld og den gamle Rettighed; han skal have beregnet Admiral Juel Capitalen i Kroner, og derfra skal det hidrøre, at Renten siden erlægges med 108 $\frac{1}{3}$ Rdl. Sølvs.²⁾

Som Svendborgs eneste Fattighospital modtog „Hospitalet i Klofret“ ogsaa andre milde Gaver; thi det

¹⁾ Lund Beskrivelse over Den Thorseng S. 19 og 25.

²⁾ Begtrup a. Skr. S. 72 — see isørigt ovenfor S. 173 Not. 1, hvoraf erfares, at den allerede 1587 beregnedes til 105 $\frac{2}{3}$ Daler. En urigtig Formodning er saaledes den i Schack's Fundats. 4 D. S. 305 opstillede.

besad i Begyndelsen af det 18de Aarh. rentebærende Capitaler af omtrent 200 Sl. Dal. Beløb. 50 Sl. Dal. var tilfaldet det efter Enken Anna Jørgensens Testament 1683; Ellen Hansdatter, som blev indlagt 1701, skjænkede det sin halve Arvelod 40 Sl. Dal.; 10 Sl. Dal. vare indkomne efter Biskoppens Kjendelse for Ugteskab i nærbeslægtede Led; om de øvriges Oprindelse vides Intet. Derhos eiede det 6 Parter Jord, hvoraf svaredes 15 Sl. Dal. aarlig.¹⁾ De aarlige Indkomster kunde imidlertid ikke længere strække saa langt som i forrige Tider; de anvendtes efter Fundatsen til Indkjøb af Fornødenhederne; men man kan ikke betvivle, at Magistraten maatte paa anden Maade sørge for Tilveiebringelsen af det Nødvendigste, saafremt Lemmerne ikke havde Andet at leve af.

Til Bygningernes Vedligeholdelse var Intet henlagt; det er i sig selv rimeligt, at Byen har vedligeholdt dem, og dette stadfæstes ved en Indberetning af Sognepræsten ved Frue Kirke 1704, hvori det hedder, at Borgemeisters og Raads Forsynlighed gjorde dette upaaklageligen, medens de 6 Fattige, som boede i de tvende Huse, nød Godt af hele Renten af Capitalen.²⁾ Bygningerne vare endnu dengang tvende, en Bindingsværks og en af Grundmuur. Men i Aaret 1735 vare de geraadede i yderlig Forsald. Tillige synes det, at Magistraten i Svendborg har begyndt at røre ved den Belæggelsesret, som Stamherren paa Taastrup vedblev at udøve uden at adspørge Magistraten; og paa den anden Side attraaede ogsaa han Andeel i Stiftel-

¹⁾ En Oversigt (uden Aarstal) af Jørgen Pedersen (Hospitalforstander) i Bispe-Arch, som mulig hidrører fra den Tid, da Stiftsøvrigheden overtog Inspectionen 1735.

²⁾ En Indberetning af Povel Jacobsen Langeland, dat. 26 Sept. 1704 (i Bispe-Arch. Sunds S. 2.)

fens Bestyrelse. Vi kjende ikke nærmere de forskjellige Interesser, som her krydsede hinanden, eller de Grunde, hvorpaa man fra begge Sider beraabte sig; men Oberstlieutenant Niels Suel indgik 1735 med et Andragende til Kongen, over hvilket Stiftsøvrigheden og mulig Magistraten fik Leilighed til at erklære sig. Det kjendes kun af den kongelige Resolution af 16 Dec. 1735; man seer deraf, at Andrageren stillede sin Sag i det fordeelagtigste Lys, medens han tillige gjorde Tilbud, der ikke var værd at foragte. Han forklarede, hvorledes dette Hospital var stiftet for Fattige (i Fundatsen staaer „fattige Huusarme“, hvilket henviser til Kjøbstedfolk), hvorledes Capitalen hæftede paa Laasing Gods i hans Faders og hans Tid (i Virkeligheden da kun paa de tvende Kirker) under den Reservation, at de skulde „som Paarørende af Stifterinden“ have Ret til at udnævne Lemmerne (hans Moder var vel en Ulfeldt, men Ulfeldterne vare ikke Arvinger, i alt Fald besad han ikke Godset som Helvig Hardenbergs Arving, og Slægtskabet var ei heller paaberaabt i Obligationen af 1679.) Han proponerede, at Kongen vilde tillade ham at ombytte den gamle Bygning med en ny god Bindingsværks Bygning; dernæst at Lemmerne istedetfor Bespisning, over hvis Beskaffenhed der var megen Klage, maatte faae Penge, som ugentlig skulde uddeles i Magistratens og hans Fuldmægtigs Dverbærelse, dog saaledes at Noget af Renten blev forbeholdt til at oplægges til Husets Bedligholdelse; og endelig at han, ligesom han var berettiget til at udnævne Lemmerne, ogsaa maatte have Indseende med, at de fik, hvad de burde. Kongen bifaldt den første Post, kun at han skulde bygge Grundmuur istedetfor Bindingsværk; ligesledes den anden, idet han bestemte, at Renten skulde uddeles med 100 Dal. courant, og kun det, hvormed Renten

af 2000 Rdl. species overfired denne Sum, ſkulde oplægges. Det tredie Punct meente Kongen ligeledes at bevilge, men det ſete — enten nu paa Andree Foreſtilling eller i Følelſe af det naturlige Forhold og, ſom det synes, uden Bevidſthed om Afvigelſen fra Andragendet — i en Form, der væſentlig ſted imod Ansøgerens Tanker; Kongen reſolverede nemlig, at efterſom Kjerſtrups Eier var bundet til at beholde Capitalen, (hvilket ingenlunde var Tilfældet, naar Godſet var gaact ud af Stifterindens Arvingers Befiddelſe) ſkulde han, ſaalænge Capitalen ſtod hos ham, tiligemed Magiſtraten udsøge af Svendborg Byes Indvaanere de meeſt Nødlidende til at indlægges.

Med den ſidſte Deel af denne Reſolution var naturligviis Lehnbesidderen, ſom hidtil frit havde belagt Pladſerne, yderſt utilfreds; paa et nyt Andragende fik han det ogſaa forandret; han erklærede ſig villig til at opføre Huſet af Grundmuur, men forat hemme og forekomme al Miſforſtaaelse og Diſpute med Magiſtraten, derſom enten den ſkulde have Inſpection med Pladſernes Belæggelse eller han ſkulde være bundet til Fattige af Svendborg, androg han paa Bevarelſen af den gamle Praxis, hvorefter Taafings Eier (en for Forholdene aldeles fremmed Betegnelse) alene havde været berettiget dertil, og fremhævede Fundatſens Ord (om Stifterindens Arvinger!). Stiftsøvrigheden (ukyndig om Forholdene ved en Stiftelſe, der hidtil ikke havde ſorteret under den) fandt Intet at indvende imod det, og Kongen reſcriberede under 17 Aug. 1736 til Stiftsøvrigheden, at det med de fattige Lemmer at indlægge ſkal have ſit Forblivende ved Fundatſen og den hidtilværende Praxis, og at Taafings Eiere ſkal indlægge dem, uden at Magiſtraten ſig dermed maa befatte, ſaalænge Taafings Eiere Hoſpitalets Capital indehaver. Iøvrigt

fulbe Af. 16 Dec. 1735 gjælde, saaat altsaa Taasing's Eier beholdt Inspectionæret med Magistraten, medens denne tabte, hvad den syntes at have vundet for Byen.

Derfom kongelige Rescripter ere en uomstødelig Rets-hjemmel, hvor urigtige end Præmisses og Forudsætninger kunne være, saa har nu Enhver, som kan komme til at eje Taasing og vil udrede 5 pc. af de i en Deel af Godset staaende 2000 Rdl., med det samme Ret til at bortgive Pladserne i en Kjøbstads Hospital uden alt Hensyn til denne, fordi engang en Gjerinde af et Gods paa Den, som tillige besad Ejendomme i Byen, forbeholdt sine Arvinger at udnævne Personerne til den Velgjerning, hun viensynlig tiltænkte Byens Beboere, og stiftede som saadan.¹⁾

Fra den Tid af har Klostret meget liden Historie; og hvad der kan oplyses derom, gaaer for største Delen ind i Regnskabsvæsenets Detailler, som først i dette Aarhundrede ved Stiftsrevisorembedet bleve fremdragne.²⁾ En ny Bygning blev neppe opført 1736, thi den nuværende har ganske Udseende af en gammel Klosterbygning; maaskee Inddelingen i 6 Stuer med hver sit Kjøkken, som det var til 1821, kan hidrøre fra den Tid. Den anden Bygning er endog nu borte, maaskee fordi den ikke længere behøvedes, efterat Bespiisningen var ophørt. Patronen, som man kaldte Taasing's Besidder, forvaltede Stiftelsen meget frit og disponerede ikke alene over den oprindelige Rente, men ogsaa

¹⁾ I Fundatsen kalder hun sig Frue til Arrestov, og ikke til Kjerstrup; saalibet tænkte hun paa Taasing og Taasing's Besiddere! Hun siges at ligge begravet ved Hospitalet paa Klosterkirkegaarden. (Dog ere hendes og Mandens Ligsteen i Østerhæsinge Kirke).

²⁾ Indtil 1781 ligge de derhos i et uigjennemtrængeligt Mærke, da først dengang en Hospitalsprotocol blev anlagt.

over al Renten af Hospitalets opsparede Capitaler, ibet han forsøgede Legatportionerne dermed og uddeelte det Alt i ulige Portioner og stundom til 10 istedetfor til 6. Og diæse tillod han at boe, hvor de vilde, saaat det gamle Hospital tildeels stod tomt, og Stiftelsen saagodtsom var forvandelt til et Legat. Byen benyttede da ofte de ledige Boliger til dens Fattiglemmer, og Patronen udnævnte endog saadanne Hospitalslemmer uden Andeel i Pengelegatet! Da Revisionen i Begyndelsen af dette Aarhundrede spurgte om Gjæmmel for alt dette, havde man ingen anden end „Generalens“ Bestemmelse og Behag. Saa ganske var Hospitalets egentlige Betydning glemt, at man i den isvrigt smukke og veltænkte Ordning af Den Taasinge Fattigvæsen 1802, for hvilken Generalen stod i Spidsen, stillede Svendborg Hospital som dette Fattigvæsens første Fattigbolig ved Siden af to andre Fattighuse, som skulde oprettes paa Den selv,¹⁾ og man regnede ligefrem Renten af de 2000 Rdl. til Dens Fattiglegater.²⁾ Det er først i den nyere Tid, at man igjen har stræbt at haandhæve Fundatsens Bestemmelser, at indskrænke Lemmernes Antal til det oprindelige og gjøre Ophold i Stiftelsen til Betingelse for at nyde Understøttelsen. Et af de mærkeligste af de mange Spørgsmaal, som derved fremkom, var det om Hospitalets Capital selv; ved Pengeforandringen 1813 blev dets opsparede Capital, som var 600 Rdl., omskrevet til 125 Rdbl.; men Revisor gjorde opmærksom paa, at Hovedcapitalen, 2000 Spec., burde omskrives til 3200 Rdbl., og

1) I Overensstemmelse med denne Tankegang finder man ogsaa i Schack's Fundatser hele Svendborg Hospital henført under Taasing Fattigvæsen.

2) Saaledes selv Begtrup (Svendborgs Bestr. S. 17), som var Præst i Svendborg.

Stiftsøvrigheden androg derpaa. Cancelliet resolverede imidlertid (19 Juni 1819), at det kunde beroe ved Taa-
sings Gjeris Tilbud at udbetale Renten med 108 Rbdl. 2 Mk.
Et andet Spørgsmaal har været om Besættelsesretten,
hvilken Byen 1844 forgjæves gjorde Forsøg paa at ind-
skrænke, saaledes at Patronen skulde vælge af Byens Fattige
(Canc. Skr. 7 Marts 1846.) I den seneste Tid har
Spørgsmaalet om Bygningens Bedligholdelse og Forbe-
dring, hvortil en liden Deel af Renten har været forbe-
holdt, givet Anledning til nye Vanskeligheder. Men den
hele Stiftelse har nu kun liden Betydning: Fribolig i et
gammelt mørkt Fattighuus og 16 Rdl. om Aaret er et saa
lidet Beneficium, at dette Hospital med Føie nu er over-
ført fra Stiftsøvrighedens til Fattigvæsenets Tilsyn (Canc.
Skr. 21 Nov. 1844), og Hospitalet er kun en svag Skygge
af hvad det i Stifterindens Dage har været — et talende
Ejempel paa Penges dalende Værdi!

Efterretninger om Byen Afsens i Christiern II. S, Frederik I. S og Grevefeidens Tid.

Af Holger Fr. Rørdam.

Bode Afsens oc Swineburge
Blessue wunden met weldig Sandt.

Disse Ord af en „ny Bise“, der imidlertid nu er bleven over trehundrede Aar gammel, vise os hen til et af de mærkeligste Tidsrum i den danske Historie, Reformationens og Grevefeidens Tid, et af de store Vendepunkter, hvor meget, der havde Aarthundreders Hævd, sank i Graven, for at give Plads for ny og hidtil ukjendte Skikkelser. Den Forandring, der foregik, lader sig naturligvis lettest paavise, naar vi fæste Biet paa de store Grundtræk af Tidsalderens Historie, men da den var af en gennemgribende Natur, vil det ikke være vanskeligt, hvor kun nogenlunde fuldstændige Efterretninger ere os lebnede, at paavise Omvæltningens Spor ogsaa i det enkelte; og en nærmere Undersøgelse af Enkelthederne vil atter kaste Lys tilbage paa det hele. — Denne Betragtning i Forbindelse med en ydre Tilskyndelse har været Anledning for mig til at samle nogle Efterretninger til en, forøvrigt ikke sært mærkelig, Bys Historie i omtrent en Fjerdedel af et Aarhundrede. Jeg har ikke havt nogen Leilighed til selv at undersøge, om der endnu maatte kunne findes noget nyt Bidrag til Byens Historie paa selve Stedet; men da en saadan Undersøgelse alt er anstillet af andre og har bragt

det lidet glædelige Resultat, at Stadens ældre Arkiv for den allerførste Deel er blevet borttrøvet af Svenskerne i Krigstiden 1657—59¹⁾, antager jeg ikke, at en ny Efterforskning vilde give noget sænderligt Udbytte. Derimod har jeg i Geheimearkivets Samlinger været saa heldig at finde adskillige ny Bidrag til Dphlysning af Byens verbdlige og kirkelige Historie, som her ere benyttede og hvoraf et Udvalg er meddelt som Tillæg.

I.

Byen Ålsens's verbdlige Historie.

Sammenlignet med de andre Kjøbsteder i Fyn var Ålsens i Begyndelsen af 15de Aarhundrede en af de mindre, men dog ikke af de mindste Byer. Det sikreste Sammenligningspunkt i denne Henseende afgiver den faste Bysskat, og den var i Kong Hanses Tid for Ålsens 100 Mark aarlig, medens den for Odense var 300 Mk., for Svendborg 200 Mk., for Middelfart 100 Mk. (hvori tillige er medregnet Afgiften af Færgeren), for Faaborg 60 Mk., for Kjerteminde 56 Mk., for Bogense 40 Mk. Nyborg gav samtidigt kun 28 Mk. i Bysskat, men der maa formodentlig have været særegne Forhold ved denne By, som have forringet Skatten, da Byen neppe forholdsvis ellers har været saa ubetydelig. Ålsens laa, ligesom de øvrige fynske Kjøbsteder, „til Kongens Fædebur“, eller med andre Ord: Kongen var Byens Herre og oppebar umiddelbart eller gennem sin Byfoged Skat og Sagefald af Byen. Da Ålsens tillige var et Toldsted, oppebar Kongen endvidere af denne By Told. Told og Sagefald af Ålsens ansloges i

¹⁾ Se Aftsynker udg. af Fyns Stifts litt. Selskab. I, 143—44.

Kong Hanses Tid i Gjennemsnit til 450 Mark aarlig¹⁾. I Begyndelsen af K. Christiern den Andens Tid nød „min Frues Raade“ — formodentlig Enkedronning Christine — Indtægten af Tolden i Ålsens²⁾.

I den egentlige Byfskat synes der ikke at være foregaaet nogen Forandring i det Tidsrum, vi her omhandle³⁾, men dermed er ikke sagt, at der ikke under andre Former paalagdes Byen større Byrder. Ivertimod finde vi saadanne oftere omtalte. Saaledes kvitterer K. Christiern II 1514 Borgemester og Raadmænd i Ålsens for 100 Mark Dverfskat, som de paa Byens Vegne havde indbetalt⁴⁾. 1517 tilstaar Kongen, at være Borgemester, Raadmænd og menige Kjøbmænd i Ålsens af ret bitterlig Gjæld skyldig 200 rhinske Ghlden, gode og vægtige af Guld, som de havde laant Hans Raade til hans og Rigets Behov (i Anledning af Krigen med Sverrig). Kongen forpligtede sig til at tilbagebetale Pengene inden førstkommende S. Mikkels Dag⁵⁾. Samme Aar maatte Byen betale 500 Mark danske som Bederlag for de „Udbuds Folk“ (Leding), som den skulde have stillet i Udbuddet til den ovennævnte Krig⁶⁾. Der nævnes ikke, hvormange Mand Byen skulde have stillet, men ved Sammenligning mellem den Afsløsningsfum, Ålsens svarede, med den, andre Byer gav, ser man, at denne By maa have været pligtig til at stille omtrent 25 Mand. Til Søjtenesten paa K. Christian III.s Skibe maatte Ålsens

1) Nye Danske Magaz. VI, 275. 317.

2) Suhms Samlinger til den danske Hist. 2 B. 1 S. S. 104.

3) Jfr. Suhms Samlinger 2 B. 2 S. S. 16. 20. Nye D. Mag. VI, 312.

4) Suhms Saml. 2 B. 2 S. S. 14.

5) Suhms Saml. 2 B. 2 S. S. 29—30.

6) Suhms Saml. 2 B. 2 S. S. 27.

1535 stille 10 Baadsmænd. Til Sammenligning kan det derhos bemærkes, at Bogen og Nyborg stillede ligesaa mange, Kjørteminde 12 Baadsmænd, 2 Styrmand og 1 Kof, Faaborg 6 Baadsmænd, Svendborg 12 Baadsmænd, Middelfart 10 Baadsmænd og 1 Lømmemand¹⁾. Odense har, som det synes, ikke stillet Folk til Søjtenesten. — I Aaret 1526 bevilligede Kjøbstedernes Sendemænd paa Herredagen i Odense Kongen og Rigsraadet en dobbelt Dverfskat af Byerne „til Kgl. Majestæts Opholdelse og til at lønne Landsknægte med²⁾“. Og da denne Skat ikke fandtes tilstrækkelig, blev der senere forhandlet om en Sise (en Afgift som alt Christiern II havde indført), der skulde betales af hvad der førtes ind i Byerne; men Borgerne havde ikke sønderlig lyst til at gaa ind paa den³⁾. — Afsens var fra gammel Tid det almindelige Færgested fra Fyn over til Sønderjylland, og Byen havde vistnok en ikke ubetydelig Næring heraf⁴⁾; men det kunde ogsaa medføre Byrder. Saaledes have vi fra Frederik den Første „et Brev til Afsens, om at lade alle Færger være paa denne Side paa Onsdag Aften, thi Kgl. Maj. agter at skikke sine Heste derover og lade dem blive der en Nat, og skulle de skikke hans Folk, der med kommer, Hø og Havre til Hestene, og dennem Mad og D, som hos samme Heste ere⁵⁾“. Færgesarten

1) Danske Mag. 3 Række. V, 276. Om Udbuddet af Kjøbstederne senere hen i 16de Aarh. findes gode Efterretninger i Nyt hist. Tidsskr. I, 175.

2) Nye Danske Mag. V, 103.

3) Nye Danske Mag. V, 208.

4) Enscander omtaler i Indledningens til sin utrykte Danmark's Kronike „Afsens, hvor der er det almindelige Færgested fra Lyngskland igjennem Holsten og Jylland“ (Suhms Saml. I B. 2 S. S. 66).

5) Optegnelse fra 1531 i nogle Kancellitegnelser i Geh.-Ark.

maatte saaledes let medføre temmelig betydelige Gjæsteris-Udgifter. — De overordentlige Byrder, som Byen maatte bære under Grebeseiden kunne vanskeligt bestemmes, Byens Skjæbne i denne Tid skal senere omtales, dog kan det her bemærkes, at Christian den Tredie, kort efter at Staden var udplyndret af de kongelige Tropper, i Juli 1535 udfæred en Sølvskat af den paa 200 Lod Sølv. Det samme Beløb svarede af Nyborg, Faaborg og Middelfart, medens Bogenfse og Kjerteminde hver maatte betale 600 Lod Sølv, formodentlig fordi disse to Byer vare blevne mindre medtagne af Krigen. Odense, der var blevet plyndret tre Gange, maatte dog betale 2000 Lod Sølv, og Svenborg, som heller ikke var blevet skaanet, 600 Lod¹⁾. Aaret efter (Mai 1536) nødte Kongens Pengeforlegenhed ham til at paalægge Kjøbstederne en endnu sværere Skat. Ved denne Leilighed maatte Ålsens udrede 2000 Gylde, samtidigt gav Bogenfse og Kjerteminde ligesaa meget, Odense 6000 Gylde, Svenborg 4000 og Middelfart 1000 Gl.²⁾

Jeg har saaledes søgt at paavise den Betydning, Ålsens havde i det Tidrum, vi her omhandle, ved saavidt muligt at vise, hvilke Byrder der har hvilet paa Byen; Beskatningerne i den nærmest følgende Tid vil jeg saameget mindre her opregne, som der alt andetsteds er givet gode Bidrag til Dphsning herom³⁾. Derimod skal jeg nu anføre, hvilke Privilegier og Friheder, Byen erholdt i det samme Tidsaffnit.

Under et Dphold i Odense gav Christiern II Borgemeister, Raad og Menighed i Ålsens d. 26 November 1514

¹⁾ Se Paludan Müller, Grevens Feide. I, 438.

²⁾ Samtidig Optegnelse i Geh.-Ark. Topograf. Saml.

³⁾ Se herom Jacobsens Fremstilling af det danske Skattevæsen under Christian III og Frederik II, S. 114 ff.

et Protectorium i almindelig Form og derhos Stadfæstelse paa alle de Friheder og Privilegier, der vare skjænkede dem af Kong Hans og andre fremfarne Konger i Danmark, og som løb paa, at de skulde nyde og bruge deres Bibel¹⁾, Byens Torder, Enge, Kaaugaarde, Humlegaarde, Fægang og Græsgang ubehindret og under saadan Skikkelse, som de havde haft dem i fra gammel Tid. Endvidere skulde de nyde alle de Privilegier og Friheder, som Borgerne i Odense havde faaet af de fremfarne Konger, hvorpaa de alt havde Kong Hanses Stadfæstelse. Hvis nogen fandtes ulovligen at handle og kjøbslaa, eller om Udlændinge eller Bønder gjorde Landkjøb omkring Byen, Borgerne til Forsang, da skulde Borgemeesteren lægge Beslag paa det, de havde med at fare, og det skulde være Kongen hjemfaldent²⁾. For yderligere at forhindre sligt Landkjøb, der skadede Kjøbstadens Handel, befalede Christiern II 1522, at Bønderne i Salling og Baag Herreder herefter skulde indføre det, de havde at sælge, til Åsøns paa den rette Torvedag og „sælge det aabenbarligen der paa Marked for den menige Mand“.

— Paa samme Tid tillod Kongen Borgerne i Åsøns at bygge nogle Halegaarde ud for Byen, efter deres Skults nærmere Andvisning, mod at give Kongen den aarlige Afgift, som andre, der havde Halegaarde ud for Byerne, pleiede at give³⁾.

Disse Bestemmelser angik Åsøns i Særdeleshed, men forøvrigt blev denne By jo ogsaa delagtig i de forskjellige andre Forrettigheder, som Christiern II gav Kjøbstederne

¹⁾ Bibel eller Bibild (tydsk Weichbild) svarer omtrent til Ene-mærke og betyder al den Tord, der laa inden Byens Markeskiel (jfr. Aftenskyer udg. af Fyens St. litt. Selsk. I, 25).

²⁾ Suhms Saml. 2 B. 2 S. 13.

³⁾ Suhms Saml. 2 B. 2 S. 52.

fremfor Landet. Det var denne Konges Plan at koncentrere al Handel og Omsætning i Bjerne, derfor forbød det fremmede Kjøbmænd eller Borgere at drage om paa Landet til Klostre, Herregaarde, Præstegaarde eller til Bønderne for at kjøbe Dyne, Heste eller andre Kjøbmandsvarer. Ingen Bispekræmmer maatte reise omkring paa Landet for at kjøbe og sælge. Fremmede Kræmmere maatte ikke staa paa Gaden i Bjerne og sælge deres Varer uden een Gang om Aaret, naar der var Marked; til andre Tider maatte de kun sælge dem i større Partier til Detailhandlerne. Ligeledes maatte de ikke kjøbe Huder og Skind i Stykketal, men Huderne i hele og halve Degger, Skindene i hele og halve Hundrede, og Talg maatte de kun kjøbe i hele og halve Skippund — altsammen Bestemmelser sigtende til at fikre Detailhandlerne i Bjerne Fordelen af den direkte Handel med Landboerne. Ogsaa Haandværksdriften skulde udelukkende være knyttet til Bjerne; vilde nogen Haandværksmand bosætte sig paa Landet, skulde han arbejde for dem i Kjøbstederne¹⁾. Kongens Hensigt med disse og andre Bestemmelser til Kjøbstedernes Fordel var vistnok fornemmelig den at hæve den indentrigske Handel og drage den ud af de fremmede, hanseatiske Kjøbmænds Hænder; men bagved laa sikkert den Hensigt at forsøge Kronens Indtægter. Den samme Konge indførte Siseafgiften ved Bjerne, saalænge imidlertid en stor Deel af Omsætningen foregik udenfor Bjerne, kunde denne Afgift ikke give Kongen nogen betydelig Indtægt; naar Handelsvarerne derimod førtes til Bjerne blev der Leilighed til at beskatte dem. Ved at hæve Kjøbstederne dannede Kongen en Modvægt mod den stærke Adelsmagt; men idet han, som nedenfor nærmere skal omtales, omdannede Bøvrighederne, fikrede han sig paa samme Tid mod

¹⁾ Christiern II. & Love (Rosenvinge, Gl. danske Love. IV, 97—100).

en Udbikling af Kjøbstederne, der i nogen Maade kunde blive farlig for den kongelige Magt. — Skjønt nu alt det, som Christiern II havde tilfigtet eller begyndt, for største Delen fuldkastedes ved hans Bortgang, staar det dog som et bethydningsfuldt Tegn i vor Historie, der viser fremad mod Katastrofen 1660.

Nogen Tid efterat Frederik I havde faaet Danmark's Rige i sin Magt, stadfæstede han d. 23 November 1524 de ældre Privilegier for Byen Afsens, i det han dog ikke henholdt sig til Christiern II's, men til Kong Hanses og andre fremfarne Kongers Friheder for Byen¹⁾. I Aaret 1532 bekræftede han endvidere Borgemeesters og Raads Ret til at udleie og bortfæste nogle Humlehaber, Kaalhaber og Enghaber udenfor Afsens, da de daværende Fæstere havde begyndt at tiltage sig Ret til at behandle dem som Selveie og sælge dem bort imod Raadets Vilje. Ligeledes stadfæstede Kongen Borgemeesters og Raads gamle Ret til at kræve en Mark danske af enhver, som vilde tage Borgerskab i Byen, en Ret, som flere i den sidste Tid havde vægret sig at anerkjende²⁾. De Begunstigelses, denne Konge viste Byen, ved at overlade den endel af det tidligere geistlige Gods sammesteds, skulle senere omtales.

Skvad Bøvrigheden i Afsens angaar, siger Pontoppidan, at „da Byen var i bedre Stand, havde den tvende Borgemeistere, siden har een været nok³⁾“. Paa denne Tid havde Byen imidlertid kun een Borgemeester. Formodentlig finde vi hele den daværende Øvrighed med Undta-

¹⁾ Se Lillæg, Nr. 5. Frederik I henholdt sig sjelden eller aldrig, hvor det kunde undgaas, til Bestemmelser, der vare truffne i Christiern II's Tid.

²⁾ Se Lillæg, Nr. 15.

³⁾ Dansk Atlas, III, 494.

gelse af Byfogden nævnet i et Brev udstædt 1513 angaaende et Mageffikte mellem Beril Pedersen, Borgemester i Ålsens, og S. Hans Kloster i Odense; Brevet er nemlig foruden af Parterne beseglet af følgende sex Raadmænd i Ålsens: Per Kremer, Jens Bang, Jørgen Klavsen, Lavrs Søren, Peder Storm og Lavrids Kremer¹⁾. Den nævnte Beril (eller Bernit) Pedersen synes i sin Tid at have været en betydelig Mand, han havde formaaende Forbindelser og efterlod en stor Efterlægt²⁾. Maaſke var han af Adel,

¹⁾ Aftstykker udg. af Fjns St. litt. Selsk. II, 61. Et aalsens Bytingsvidne af 12 Januar 1519 (topogr. Saml. i Geh.-Ark.) er udstedt af Hans Lægii, Byfoged, Jens Bang, Borgemester, og Lavrids Kremer, Per Andersen, Hans Lang, Jørgen Storm, Hans Lunne og Jens Uncersen, Raadmænd i Ålsens. Her nævnes altsaa een Borgemester og sex Raadmænd, (Hans Lunde forekommer som Raadmand endnu 1526).

²⁾ Da flere af Beril Pedersens Børn ville blive omtalte i det følgende, skal her hidſettes en samlet Fortegnelse over dem, nærmest efter en fgl. Retteſtingsdom af 1519 (Uddrag af den findes i Ny Kirkehift. Saml. I, 651—58):

1. M. Peder Berilsen, Kannik i Rbhvn 1523, Provst i Ålsens fra 1525, † 1537.
2. Hans Berilsen til Rafke, nævnes 1535 og 36 blandt den fynnſte Adel (Bebel Simonsen, Fjns Vilkaar i Grev. Feide. S. 117. Rosenvinge, Gl. d. Love. IV, 159). Levede endnu 1549. (1533 forekommer en Hr. Hans Bernetsen som Kapellan ved S. Peders Kirke i Næstved, der maaſke er den ſamme ſom den her nævnte Hans Berilsen. Grændſen mellem geiſtliche og verdslige Perſoner var paa den Tid meget ubefſtemt).
3. Hr. Niels Berilsen, Sognepræſt i Ålsens 1525—36. † c. 1548 ſom Lensmand paa Lyſe Kloſter i Norge. Gift med „Huſtru Anne“.
4. Anne Berilsdatter, gift med Niels Klavsen, Borger i Odense (ſfr. Aftſt. udg. af Fjns St. litt. Selsk. I, 75).
5. Marine Berilsdatter, gift med M. Hans Gaas, Præſt i Svenborg og senere 1549—78 Superintendent i Trondhjem.
6.Berilsdatter, gift med Jørgen Lang, Borger i Ålsens.
7. Karine Berilsdatter var ugift 1549.

idetmindste nævnes en af hans Sønner senere blandt den fynske Smaa-Adel. Han var gift med en Søster til den bekendte Provst Hans Hansen i Tofte eller Åsens Provsti, Christiern II.s betroede Mand og senere den ulukkkelige Konges Levsfager i Udlændigheden. Beril Pedersen var af Kronen forlenet med den lille D Thors udenfor Åsens for en aarlig Afgift af en halv Tønde Smør; vi have en Kvittering udstedt af Christiern II 1514, hvorved Kongen gjør bitterligt, at Borgemester Bernit Pedersen havde fornøiet ham med 5 Mark istedetfor den halve Tønde Smør, som han ellers skulde give af Den¹⁾. Ved det ovennævnte Mageffekte afstod han to Gaarde i Lumbh Sogn i Lunde Herred og fik til Vederlag to Gaarde i Tanderup Sogn i Baag Herred, nemlig en i Rakke og en i Empteker By. Hans Søn Hans Berilsen skrev sig senere „til Rakke“ eller Rakkegaard²⁾. Beril Pedersen er formodentlig død senest i Begyndelsen af Aaret 1515; Borgemesterembedet havde han dog tidligere nedlagt, thi d. 6 November 1514 forekommer han i et Ringsvidne som Raadmand i Åsens³⁾. Hans Eftermand som Borgemester var den ovennævnte Raadmand Jens Bang. Denne hørte til en dengang især i de vestlige fynske Kjøbsteder saare udbredt Slægt, og forestod Borgemesterembedet i en Række af Aar⁴⁾.

1) Suhms Saml. 2 B. 2 H. S. 14.

2) Vedel Simonson, Fyenss Wilkaar i Grevens Feide, S. 117. Ny Kirkehist. Saml. I, 651.

3) Dok. i Langeb. Dipl. At Beril Pedersen maa være død kort efter, skjønes deraf, at Hr. Hans Hansen, der tidligere havde faaet fgl. Løfte paa Den Thors efter hans Død, d. 8 Marts 1515 omtales som forlenet med Den.

4) Se et Dok. i Løpogr. Saml. i Geh. Ark. (Hagenskov), og Annaler for nord. Oldkynd. og Hist. 1853. S. 7. 9. 22.

Da Christiern II 1522 havde givet en Lov om, at der for Fremtiden i hver Kjøbstad skulde efter hollandsk Mynster være en Skultus, hvorved en betydelig Forandring vilde foregaa i Byernes Bestyrelse, blev Jens Bang udnævnt til Skultus i Ålsens og fik allerede d. 7 Marts 1522 kongelig Bestalling paa dette anseelige Embede, efterat have aflagt den befalede Skultus=Ed¹⁾. Tidligere havde Byfogden været den eneste kongelige Embedsmand i de Kjøbsteder, hvor der som i Ålsens ikke var et Slot, hvor en kongelig Lensmand residerede. Han havde haft Forsædet paa Bytinget og havde varetaget Kongens Interesser, navnlig hvad Inddrivelsen af den Kongen tilkommende Sagesald angik. De fleste Steder havde Byfogden ogsaa haft Oppebørselen af Tolden, saaledes i Ålsens; hvor derimod Indførselen og Udførselen var betydelig, hvilket dengang neppe var Tilfældet med mange danske Stæder, var der tillige ansat en Tolder, der da ogsaa var kongelig Embedsmand. Som Byfogder i Ålsens i Christiern II.s Tid forekommer Hans Hieriksen, der 1520 fik Kongens Kvittering for 35 Mark, han var skldig fra den Tid, han var Byfoged; 5 Mark, hvormed han endnu stod til Rest, fik han estergivet²⁾; og Hans Læghe, hvis Navn oftere nævnes i Retsager fra 1518 o. fl. Aar³⁾. Ved Oprettelsen af Skultus=Embedet blev Byfoged=Embedet affkaffet, og Skulten blev for Fremtiden Repræsentanten for den kongelige Magt i Byerne. Skultus skulde være „en ærlig Mand,

1) Suhms Saml. 2 B. 2 S. S. 51.

2) Suhms Saml. 2 B. 2 S. S. 40.

3) Ann. for nord. Oldkynd. og Hist. 1853. S. 5. 7. 9. Efter 1522 nævnes Hans Læghe oftere, men kun som Borger i Ålsens (Dof. i Geh.-Ark. jfr. Aktst. til Nordens Hist. i Grevefideus Tid. I, 426.

af godt Rygte, god Omgængelse og ærlig Afkom", han skulde indsættes af Kongen og „forførdre“ alle Sager i Byen, som vare Kongen anrørende, for hvem han ogsaa skulde gjøre Rede og Regnskab; han skulde have Magt til at straffe paa Liv og Lemmer, ligesom han ogsaa paa Kongens Vegne skulde have Benaadningsret i Livsager. Under sig skulde han til Udførelsen af sine Befalinger have 4—8 Svende, der skulde bære en egen Dragt, for at være kjendelige for alle. Skulten skulde i egen Person gjøre Kongen sin Ombudsed; ved denne Leilighed modtog han en hvid Stav til Tegn paa den Magt i Livsager, der var ham overgivet; naar han gik i Retten skulde denne Stav bæres foran ham. I enhver Kjøbsted skulde endvidere være fire Borgemestere og syv Raadmænd, til hvilke Bestillinger ingen Gaandværkmand maatte vælges. — Hele denne mærkelige Omordning af Øvrighederne i Kjøbstederne synes at have haft til Hensigt at udvide den kongelige Magt i Byerne og forringe disses gamle, allerede stærkt beskaarne, kommunale Frihed. Herpaa tyder ogsaa Bestemmelsen om, hvorledes Kongen skulde modtages, naar han kom til en By. Skultus tilligemed Borgemesternerne og Raadmændene skulde komme ham imøde udenfor Byen, „og forhydmøge dem for Kgl. Majestæt paa deres Knæ“, derpaa skulde „Skultus fremgaa og antvorde Kongen sin lange hvide Stok med al Ret i Kongens Gaand, som den ham antvordet er, og al den Stund de saa fremføre deres Tale hos Kongen, skulle de sidde stille paa deres Knæ, saalænge til de faa Svar igjen af Kgl. Majestæt, derpaa skal Skulten igjen annamme sin Stok af Kongen, og saa føre den næst fore Kongen ind i Staden igjen¹⁾“.

— Foruden Retsvæfenet og den øverste Ledelse af Byens

¹⁾ Rosenvinge, Gamle danske Love. IV, 72 ff.

Anliggender havde Skulten ogsaa Oppebørselen af Told og Sise under sig, som man ser af en kongelig Befaling af 1522 til Skulter og Borgemestere i Ribe, Kolding, Veile, Varde og Alsens om at overlevere den kongelige Sekretær Mester Lambert Andersen den Told og Sise og andre Penge, der tilkom Kongen af deres Kjøbsteder¹⁾. Ligeledes haves en Kvittering fra Januar 1523 givet Peder Bang, Skultus i Svendborg, for oppebaaren Told og Sagefald²⁾.

Denne Ordning bestod dog kun et Aar og Jens Bang er den eneste Skultus, Alsens har haft. Efter Christiern II.s Flugt kom alt tilbage i den gamle Orden, og Jens Bang blev da Borgemester igjen, som han havde været før. Hvorlænge han var det, kan ikke sikkert afgjøres, maaske indtil Byens Erobring af Christian III 1535. Sikker er det idetmindste, at han var Borgemester endnu 1530, da Kongen befalede ham at tage S. Gertruds Alters Gods i Forsvar og gjøre aarligt Regnskab for Indtægten deraf³⁾. I Aaret 1536 var Hans Guldsmed Borgemester. Han omtales allerede 1518 som Borger i Alsens⁴⁾. 1536 stenedes han af en vis Niels Hess af Klensborg for et Garnis, denne havde givet ham i Gjemme, som han ikke vilde udlevere igjen. Paa samme Tid havde han selv en Rets-sag med sine Svogre om sin Hustrus Arvegoods⁵⁾. Han var dog ikke Borgemester ret længe, thi 1539 var Lave Madsen, som tidligere (1530—31) havde været kongelig Foged paa Hagenskov, Borgemester i Alsens, da han d. 23 Juni d. A. fik Forleningsbrev af Kongen paa en Gaard

1) Ekhdahl, Christiern II.s Arkiv, S. 304—5.

2) Suhms Saml. 2 B. 2 S. S. 56.

3) Regist. over alle Lande (Nr. 2) i Geh.-Ark.

4) Ann. for nord. Oldkynd. og Hist. 1853, S. 5.

5) Danske Mag. 3 Række. VI, 62.

i Gunnerup, uden al Afgift i sin Livstid¹⁾. Hans Guldsmed var imidlertid ikke død, thi endnu 1542 fik han kgl. Brev „ad gratiam“ paa al Herligheden af en Gaard i Abord, der tidligere havde hørt til Kirkegodset i Ålsens. Ved denne Leilighed nævnes han igjen som Borger²⁾.

Byfogedembedet, der, som ovenfor er bemærket, en Stund var ophævet, gjenoprettedes af Frederik I, i hvis Tid en vis Esbern Smed var Byfoged og derhos tillige Tolder i Ålsens; han synes at have været en af Kongenyndet Mand, da han 1530 og 31 fik adskilligt af det sekulariserede Kirkegods der i Byen som Gave og Forlening af Kongen³⁾.

I det Tidstrum, vi her omhandle, var Ålsens en Fæstning, omgiven med en Ringmur. Denne Omstændighed blev af stor Betydning i Byens Historie. I April 1523, da Christiern II forlod Danmark havde Byen en Besætning af en Trop tydske Landsknægte under Kort van Brenckens Anførsel⁴⁾. Denne gjorde dog ligesaa lidt som de andre Anførere for Christiern II.s Tropper i Fyn noget Forsøg paa at formene Hertug Frederik Afdgangen til Den. Overtagere Grev Henrik af Hoia sendte Bud til Hertugen, medens han endnu var i Kolding, og begjærede at kapitulere, da han ikke holdt sig for stærk nok til at for-

¹⁾ Register over alle Lande, Nr. 4. Fol. 96. Jfr. Vedel Simonson, Saml. til Hagenskov Slots Hist. S. 37.

²⁾ Regist. over alle Lande, Nr. 4. Fol. 85.

³⁾ Se Tillæg, Nr. 11 og 14. Jeg har første Gang fundet ham nævnet som Byfoged i Åvg. 1525 (Dok. i Topogr. Saml. i Geh.-Ark.).

⁴⁾ Se Ekhdahl, Christiern II.s Arkiv S. 344.

svare Den baade imod Hertugens og Hækkernes Angreb. Han forlangte Tilladelse for sig og sine Folk til at drage gennem Hertugdømmerne tilbage til Tydskland. Dette blev dem tilstaaet, men deres Skjts og gode Heste maatte de lade blive tilbage imod Betaling, som Thyderne maatte udrede, og det blev dem kun tilladt at reise bort paa smaa Klippere (Kleppertter)¹⁾. Om end Borgerne i Afsens saaledes kunde glæde sig ved at have undgaaet en Beleiring med alt hvad dermed, især i de Dage, fulgte, have de dog neppe glædet sig over, at Hertug Frederik saa let fik Den og Byen i sin Magt. Baade var jo Christiern II i det hele elsket af Borgerstanden, og han havde især varme Venner i denne Del af Thy. Desuden stod jo Provsten i Afsens, Hans Hanssen, der nu blev landsklygtig med sin Konge, som vi ovenfor have set, i nær Forbindelse med en udbredt Slægt. Flere af dennes Medlemmer synes dog snart at have sluttet sig til det seirende Parti, saaledes at Hans Hanssens Søstersøn, Kanniken M. Peder Berilsen endog fik sin Morbroders Forlening, Tofte Provsti. Derimod var der andre, for hvem Kongeskiftet ikke blev til Fordel, og hos hvem derfor ogsaa Misfornøielsen snart gav sig tydeligt tilkjende. Der havde nemlig siden 1518 været ført en vidtløftig Retsstrætte mellem Eskke Bilde, kongelig Lensmand paa det nær ved Afsens liggende Hagenskov Slot, og en Del af Lenets Beboerne, der vare beslægtede med en vis Hans Andersen i Bukkerup, Herredsfoged i Baag Herred, som Eskke Bilde havde ladet henrette paa Grund af forskjellige Uredeligheder, han havde gjort sig skyldig i²⁾. Herredsfogtens

¹⁾ Behrmann, Christian den Andens Hist. I, 361.

²⁾ Se Ann. for nord. Oldkynd. og Hist. 1853. S. 1 ff, hvor Prof. Paludan Müller har søgt at oprede hele denne vanske-

Slægtninge og Benner paastod nemlig, at Dommen var uretfærdig, og fik, understøttede af Christiern II.s bekjendte Ugunst mod Adelen, Sagen dreven saavidt, at Lensmandens Dom af Kongen blev kjendt uefterrettelig at være, og han selv dømtes til at give den henrettedes Slægtninge Erstatning, hvorhos han mistede Lenet. Saasnart Frederik I imidlertid havde faaet Magten i Hænde, vendtes Bladet: Eske Bilde fik atter Lenet tilbage, og Hans Andersens Slægtninge kom vistnok til at undgælde for den Gaardnakkethed, hvormed de tidligere havde forfulgt Sagen. Disse Mænd, der atter havde Forbindelser, saavel i Afsens som i de omliggende Sogne, ventede naturligvis med desto større Længsel paa den fordrevne Konges Gjenkomst, jo mere trykkende de fandt de daværende Forhold. Stemningen viste sig, da Eske Bilde 1525 skulde forhandle med Beboerne i sit Len om „et Mandtal til Kongens og Rigets Tjeneste“, thi da var der bl. a. en Bonde, der svarede, at „det ei stod til ham eller nogen af dem at gjøre nogen Reising eller Forsamling Kong Christiern imod“; en anden svarede, „at dersom Bønderne og Almuen var forsamlet her i Landet, vilde det blive store Hug af, hvem der saa fik dem“; en tredie havde svaret, at han ikke vilde lade sig skrive til at gjøre nogen Modstand mod Kong Christiern, som var paa Veien og vilde herind i Landet, thi Kong Christiern var hans rette Herre og Konge¹⁾. Det var Rygtet, om at den fordrevne

lige Sag. Desværre har han ikke haft alle Sagens Akter; der findes nemlig i Geh.-Ark. en hel Del endnu ubenyttede Breve, der saavidt jeg ved et løstere Gjennemsyn kan skjønne, klart nok vidne om, at Eske Bilde i Realiteten har haft Retten fuldstændigt paa sin Side, om han end kan have begaaet en eller anden Formfeil i Sagens Behandling og i det hele er gaaet frem med Strænghed.

¹⁾ Ann. for nord. Oldknyd. og Hist. 1853. S. 20—23.

Konge med Kraft rustede sig, ja at han allerede var paa Veien for at vinde sine tabte Riger tilbage, der gav Almueen Mod til at optræde paa denne Maade. Men Haabet skuffedes denne Gang og vistnok flere Gange senere, naar løse Rhytter meldte om „gamle Kong Christierns“ snare Komme. Da Grebeseiden endelig udbrød, vare Indvaanerne i Alsens og i Byens Omegn snart færdige til at reise sig. En Mand ved Navn Hans Lunde, der netop havde været en af Eftermaalsmændene efter den ovenfor omtalte Herredsfoged Hans Andersen imod Effe Bilde, lykkedes det i Juli 1534 ved Forræderi at forraske Hagenskov Slot, som Reinhold von Heidersdorp dengang havde i Besaling. Omtrent paa samme Tid havde Alsens erklæret sig for Greb Christoffer eller rettere for Christiern II, hvis Navn benyttedes til at reise den menige Mand. Her synes især Borgerne Peder Plog og Hans Lunde (formodentlig den tidligere Raadmand) og Bispens Official i Baag Herred, Hr. Anders Olsen, at have stillet sig i Spidsen for Bevægelsen ¹⁾. Da Hertug Christian af Holsten, der d. 4de Juli 1534 var bleven udvalgt til Konge af den jydsk Adel, fik Nys om Rejsningen i Fyn, sendte han i Slutningen

1) Paludan Müller, Grevens Feide. I, 247-48. Officialens Deltagelse i Rejsningen fremgaar af sig. Brevudtog i Regist. over alle Lande Nr. 4, Fol. 45: „Mester Thomas Hogle wdj Alsens siel Eyendoms breff til sig och sine Arffuinge til ewig thiid paa hues rett og rettighed, som Kronen haffuer wdj halparten wdj thend gord ibidem, Sudoust fran Kiercken emellom Per Møllers och Peder Holgersens gord liggendes, som Her Anders Official wdj bode, och er salden till Kronen for forbrot godk; att haffue, nyde, bruge och beholde (etc.). Dñense, Søndag post crucis exaltacionis Mar Mdxrxviiij“. — Den nævnte Hans Lunde i Alsens var vistnok forskjellig fra den Hans Lunde, der tog Hagenskov (jfr. Pal. Mül. anf St. Not.).

af samme Maaned en Del af sin Hær berover, som i kort Tid erobrede den største Del af Den; kun de faste Stæder Afsens og Svanborg holdt sig, og bleve Tilflugtsteder for Borgerne og Almuen, saalænge indtil Grev Christoffer fik sendt en Hær over fra Sjælland til Fyn, der atter (i Begyndelsen af August 1534) underlagde sig hele Den ¹⁾. Det var først i det næste Foraar, at Christian III troede sig stærk nok til igjen at forsøge et Angreb paa Fyn, og denne Gang slap Afsens ikke saa let.

I en af Rættene mellem den 16de og 18de Marts 1535 gik Johan Rankov, der var Hovedansfører for Christian III.s Tropper, fra Als med en Hær over til Hellenæs i Nærheden af Afsens: ingen anede hans Komme, og han mødte derfor ikke nogen Modstand. Uden at lade sig opholde ved en Beleiring af Afsens, der vilde have givet Fjenderne Tid til at samle sig, rykkede han op mod Middelfart, hvor de grevelige havde opkastet nogle Skandser ved Beltet, som det var af største Vigtighed for Rankov saa snart som muligt at faa i sin Magt, forat sikre sig Forbindelsen med Jylland. Da Grevens Tropper, der stod her, imidlertid fik Underretning om hans Fremrykning, forlode de skyndsomt Skandserne, og trak sig ned ad Afsens til. Her kom det til et Sammenstød ved Faberskov Banket, Palmaaften (d. 20 Marts) 1535, hvor Rankov vandt en let Seier, da de tydske Landsknegte lode Bønderne i Stikken og kastede sig ind i Afsens, medens en stor Del af den

¹⁾ Paludan Müller anf. Skr. I, 250—51. I Fremstillingen af de følgende Krigsbegivenheder har jeg udelukkende fulgt denne Forfatters fortrinlige Skildring, som neppe lader sig forbedre, hvis ikke ny Kilder til Tidens Historie ved et Tilfælde skulde aabne sig.

usvede Bondehob blev nedfaldet. Det gif, som der fortælles i en gammel Bise:

En Mil fra Middelfart stod dette Bad,
 De Kvaste vare saa skarpe:
 Der blev saa mangen Bonde uglied,
 Som der blev død paa Marke.
 Tretusinde Mand der lagdes ned,
 De andre ad Åsens lod stande,
 Dem gif saa ildt ubi Hande ¹⁾.

Faa Dage efter begyndte en Beleiring af Åsens, som imidlertid trak i Langdrag, da man paa den Tid kun besad ringe Midler til at indtage en befæstet Stad, især naar denne, saaledes som Tilfældet var med Åsens, kunde faa Tilførsel fra Søiden. Et Par Gange, sidste Gang d. 16 April, forsøgte de kongelige Tropper at tage Byen med Storm, men det mislykkedes; den sidste Storm skal endog have kostet dem 500 Mand. Smidlertid bemægtigede de sig den største Del af Fyn, og fik Tid til at forstærke sig, da Lybekkerne og Hertug Albrecht af Meklenborg, der var bleven Grev Christoffers Medansfører, nøiede med at sende Tropper herover. Først i Begyndelsen af Juni vare de grevelige, som stod i Egnen om Svenborg og Faaborg, saa stærke, at de kunde tænke paa at angribe den kongelige Hær, som endnu holdt Åsens indesluttet. Det var deres Plan at forsøge at overrumple Nankov, der efter i længere Tid at have været beskæftiget andensteds, var vendt tilbage til Fyn og havde overtaget Overtagelsen. Paa samme Tid, som de gjorde Angreb, skulde Besætningen i Åsens, underrettet herom ved Antændelsen af et Hus, gjøre et Udfald og saaledes bringe de kongelige Tropper mellem

¹⁾ U. U. Afzelius, Svenska Folkets Sago-Såfver. VI, 207.

en dobbelt Fld. Rangkob, der imidlertid havde faaet nøie Kundskab om Fjendens Planer ved Præsten Hans Mad-
sen fra Svanninge, der ubemærket havde været Drevbidne
til Anførernes Raadslagning, gav Fjenden ikke Tid til at
udføre Overtumplingen, men afbrød i al Hast Leiren for
Alsens, idet han stak den i Brand, og efterat have efter-
ladt hundrede Ryttere under Christoffer v. Beltheim,
drog han Fjenden imøde. Det var Fredagen d. 11. Juni
1535, Klokken 6 om Eftermiddagen, at det bekjendte Slag
stod ved Dynebjerg, en god halv Mil fra Alsens. Rant-
zob vandt en glimrende Seir, og ved dette Slag var den
grevelige Magt i Fyn tilintetgjort. Hermed var ogsaa
Alsens's Skjæbne afgjort; de der indesluttede tre Fænniker
Landsknegte tænkte ikke en Gang paa at forsvare Byen
længere, en Del af dem gik med mange Borgere ombord
paa de store lybske Krigsskibe, der laa uden for Byen, an-
dre indstibede sig i mindre Fartøier og undkom heldigt til
Skjælsør. De store Skibe bleve endnu liggende et Par
Dage, indtil de af Peder Skram bleve drevne ind i Sven-
borg Sund, hvor Besætningen satte Skibene paa Grund
efter at have stukket dem i Brand, medens alle, der vare
ombord, flygtede i Land, hvor dog de fleste kun fandt den
Skjæbne, de søgte at undgaa paa Søen. At de Indbaa-
nere, der bleve tilbage i Alsens, og som vel især bestod af
Kvinder og Børn, ikke kunde tænke paa at nægte Underka-
stelse, er indlysende, og dog blev Byen den næste Dag tagen
med Storm og plyndret, „Landsknegtene skulde møttes med
Bytte, derfor maatte den gives til Pris!“ ¹⁾ Anføreren
for den Fænnike Knegte, som havde stormet Byen, fik og-
saa sin Del; thi d. 15 Juni 1535 udstedte Johan Rangkob,

¹⁾ Paludan Müller anf. Skr. I, 409—15. 427 ff.

Iben Reventlov, Riddere, og Ditlev Brockdorp, Høvedsmand i den kongelige Hær, i Ålsens et Brev, hvori de gjorde bitterligt, at da Hans Plog, Borger i Ålsens, nu var borttrømt af Byen og fremdeles havde givet sig til deres Herres og Rigets aabenbare Fjender, saa havde de undt og befalet Erik Krummedige, Høvedsmand over Høneborg Len, at annamme til sig og beholde Hans Plogs Gaard, liggende i den lange Gade næst østen op til Hans Legges Gaard, saalænge indtil Kongen selv kom hid til Landet ¹⁾. — Endelig skal Byen være bleven straffet med at dens Ringmure og Tårne bleve nedbrudte og sløfede; dog stammer Efterretningen herom fra en senere Kilde, der maaske ikke er ganske paalidelig ²⁾.

Først henimod Slutningen af Juni Maaned kom Christian III selv over til Fyn, og den 2 Juli 1535 udstedte Borgermester og Raad i Ålsens med menige Indbyggere Raad og Samthkke deres Hyltingsbrev, hvorved de gjøte bitterligt, at de „nu have keiset og samthkket høibaarne Fyrste Kong Christen, Kong Frederiks Søn, til deres rette Herre og Konge, og nu med deres aabne Brev keise og samthkke Hans Naade til deres rette Herre og Konge, ligesom menige Danmarks Riges Raad ham nu over menige Danmark kaaret og keiset have“ ³⁾. Dmtrent paa samme Tid har Kongen formodentlig givet Staden det Protecto-

1) Paludan Müller, Aftst. til Nordens Hist. i Greveseidsens Tid. I, 426—27. At Erik Krummedige var Anfører for den Fænnike, som stormede Ålsens, siges intetsteds udtrykkelig, men jeg tror, at man med Sikkerhed kan slutte det af ovennærte Brev. Som bekjendt var han en af Hovedansførerne for de kongelige Tropper i Fyn.

2) Nic. Helvaderus, Sylva chronologica p. 101.

3) Bedel Simonsen, Fyens Vilkaar i Grevens Feide. S. 109.

rium, som Borgerne i Aaret 1535 erhvervede ¹⁾). Derimod maatte Byen underkaste sig den extraordinære Udskrivning af en Solvskat og af Baadsmænd til Flaaden, som vi tidligere have omtalt. For adskillige af Byens Indbaanere var Krigenes Følger dog ingenlunde dermed forbi, da der senere indlevedes Undersøgelse om, hvem der havde været Hovedmændene i Rejsningen til Bedste for Christiern II.s Sag, og disse som Landsforvædere — hvad de dog ikke med Rette kunde siges at være, da der, dengang de reiste sig, ikke var nogen retmæssig Konge i Danmark — bleve dømt til at have deres Gode forbrudt til Kronen. Det forbrudte Gode uddelte Kongen senere til Mænd, som han vilde vise sin Gunst. Saaledes fik Johan Rankov d. 15 Juli 1535 Giendomsbrev paa tvende Gaarde, den ene liggende i Alsens, som Hans Plog boede i, den anden i Ekenborg, som Klavs Bang boede i, og nu vare Kronen tilfaldne som forbrudt Gode ²⁾). Vi se altsaa, at Kongen herved gjorde Forandring i den Bestemmelse, Feltherrerne tidligere havde truffet angaaende Hans Plogs Gaard; formodentlig har Erik Krummedige dog faaet Erstatning paa anden Maade. D. 18 Oktober 1536 fik Slotskriveren paa Hagenstov, Klavs Moldenhoffer, Brev paa Hans Lunds Gaard i Alsens ³⁾). En vis Mester Thomas Hogle fik 1538 Brev paa Officialens Hr. Anders Olsens Gaard, der ligeledes var forbrudt Gode ⁴⁾). Flere andre have formodentlig faaet lignende Breve. De, som vare mindre kompromitterede, slap som det synes med at kjøbe sig, eller paa anden Maade erhverve sig, kongelige Protectorier. Vi

¹⁾ Danske Mag. 3 Række. V, 55.

²⁾ Danske Mag. IV, 65—66.

³⁾ Paludan Müller, Grevens Feide. I, 248 Not.

⁴⁾ Se foran S. 197 Not.

finde saadanne Bessjærmelsesbreve udstedt 1535 for Børgerne Hans Nielsen, Jesper Markvardsen og Simon Grikfen i Ålsens ¹⁾. Livsstraf vide vi kun at være anvendt paa Bonden Hans Lunde, som havde forrasket Hagenskov Slot; men han fik da ogsaa, andre til Advarsel, en saameget desto grusommere Straf, da han blev parteret og lagt paa fire Steiler udenfor Slottet ²⁾.

II.

Byen Ålsens's geistlige Historie.

1. Provstiet.

Da Odense Stift ikke saaledes som de øvrige danske Stifter, Børglum undtaget, havde noget egentligt Domkapitel, var den geistlige Jurisdiktion tilligemed Undersøgelsen af Kirkeregnskaberne, der i de andre Stifter almindelig var henlagt til Prælaturerne ved Domkirkerne, i Odense Stift fordelt mellem tvende Provster, hvoraf den ene havde sin Bolig i Odense, den anden i Ålsens ³⁾. Provsten i Ålsens benævnes ofte som Provst i Løfte, fordi det Gods, hvoraf han havde sin Underholdning, især laa i Gangtofte (nu Gamtofte) Sogn. Han havde imidlertid Bolig i Ålsens, hvor han var Forstander for Helliggeistshus, og hvor „Provstegaarden“ og „Provstistræde“ indtil

¹⁾ Danske Mag. 3 Række. V, 61.

²⁾ Cragii Annal. Chr. III. p. 59.

³⁾ Om Stiftsstyrelsen i Odense Stift kan især henvises til Helveg, De Danske Domkapitler. S. 17—21. 75 og de der anførte Kilder.

de seneste Tider har bevaret Mindet om den anseelige Prælat, der i Middelalderen havde sin Residens her ¹⁾.

Naar dette Provsti er oprettet, skal jeg ikke sikkert kunne afgjøre, vist er imidlertid, at vi allerede 1348 finde en Hr. Esbern nævnet som Provst i Tofte²⁾, 1467 var Labrens Andersen Provst sammesteds³⁾; i et Document af 1474 omtales „Provsten i Afsens“⁴⁾.

I Begyndelsen af det Tidrum, vi her behandle, beklædtes Provstiet af en Mand, der ikke spillede nogen ubetydelig Rolle i sin Tids Historie og derfor fremfor nogen anden kirkelig Person i Afsens tildrager sig vor Opmærksomhed. Det var Hr. Hans Hansen, Christiern II.s betroede Mand. Vi møde ham, saavidt vides, første Gang i Aaret 1508. Kong Hans havde ønsket, at han skulde komme til ham i et vigtigt Erinde, men Provsten svarede Kongen fra Sønderborg, at Bispen i Fyn, Jens Andersen Beldenak, havde undsagt ham og ladet ham vide, at hvis han fik ham i sin Vold, skulde det koste ham hans Hals og Liv. Derfor turde Provsten hverken reise gennem Fyn eller Laaland, uden Kongen kunde skaffe ham Fred. Imidlertid sendte han den kongelige Husfoged Svbert von Qualen, for at denne enten mundtlig eller skriftlig kunde bringe ham det Gjern, Kongen havde til ham, hvilket han da, saasnart han erfarede det, tilbørligt skulde udføre⁵⁾. — Dette Brev aabner os Indsigt i den Tids sørgelige Kirke-

¹⁾ Dansk Atlas. VI, 677. 679.

²⁾ Pontoppidan, Annal. II, 174.

³⁾ Geneal. og biogr. Archiv. S. 11.

⁴⁾ Terpager, Ripæ Cimbricæ, p. 63.

⁵⁾ Brevet er trykt i Paludan Müllers Jens And. Beldenak. S. 124—25. Det er skrevet paa Plattyndst og undertegnet „Hanns Johanssen“. Heraf kan der dog ikke med Sikkerhed sluttes, at Hans Hansen var af tydsk Herkomst.

forhold: Bispen undsiger den mægtigste Prælat i sit Stift paa Livet; der maa ligge en lang Historie, Had og bitre Stridsord, forud for en saa ukirkelig Fremfærd — men alt dette kjende vi intet næiere til. — 1513 fik Hr. Hans Hansen Christiern II.s Brev paa Den Thors udenfor Ås-sens, mod den sædvanlige Afgift ($\frac{1}{2}$ Td. Smør), naar Borgemeister Bernit Pedersen, som var forlenet med Den, døde ¹⁾). Da denne Mand, som ovenfor er omtalt, døde i Slutningen af Aaret 1514 eller i Begyndelsen af 1515, har Hans Hansen altsaa faaet Den ved denne Tid. I Aaret 1514 blev han af Christiern II sendt til Rom; han medførte Brev til Kardinalen af Senigaglia (Johardus Gravius, der tidligere havde været pavelig Legat i Danmark), hvori denne anmodedes om at virke for, at der maatte blive tilstaaet fuldstændig Afslad til dem, der seilede „hinsides Ishavet til Verne“ (Grønland), at der maatte blive indrømmet Kongen Indflydelse paa Erkebisppestolens Besættelse i Lund, naar den blev ledig, og at Kongens Patronatsret til visse Prælaturer maatte blive stadfæstet. Kardinalen svarede Kongen i et Brev, dateret Rom d. 17 Juni 1514, og omtalte heri, at Hans Hansen samme Dag havde været hos ham ²⁾). Formodentlig har denne bragt Brevet tilbage med sig. Noget Tid efter vandt Provsten en Proces, han havde med Karmeliterordenen angaaende Helligaands Kapel i Åsens, som han paastod havde været mange Aar tilforn under hans Forfædre, Provsterne, men som Karmeliterne nu tilegnede sig; Striden afgjordes ved Kongens Dom paa et Møde i Kallundborg d. 6 Februar 1515 ³⁾).

¹⁾ Suhms Saml. 2 B. 2 S. S. 2.

²⁾ Langeb. Diplom. Et Stykke af Brevet er meddelt i Grønlands hist. Mindemærker. III, 192.

³⁾ Herom skal meddeles nærmere Oplysning nedensfor under Karmeliterklosteret.

Kort efter maatte han atter drage i Kongens og sit eget Værinde til Rom; medens han var borte befalede Kongen Lensmanden paa Hagenskov, Eske Bilde, at tage hans Gods, der laa til Provstiet, og Den Thors i Forsvar, saalænge indtil han kom tilbage. Befalingen herom er udstedt d. 8. Marts 1515¹⁾, og ved samme Tid har Hans Hansen formodentlig begivet sig paa Reisen. Vi have et Brev af ham, skrevet til Christiern II fra Rom d. 10 Juli 1515, hvori han melder om, hvad han havde udrettet der. Kongen havde overdraget ham at arbeide paa at faa Knudsbrødrene i Odense S. Knuds Kirke fratagen, formodentlig i den Hensigt af Indtægterne at oprette Præbender, der skulde være kongelige Forleninger. Hans Hansen skriver herom: „Vil Ederes Naade, at det skal have Fremgang med S. Knuds Kirke i Odense, da har Kardinalen (af Senigaglia) det nu faa drevet hos Paven, at han har givet sit Samtykke dertil, og vil E. N. undsætte os med 2000 Dukater dertil, som E. N. tilfagde mig, da haaber jeg med Guds Hjælp (!) at bestille det inden S. Mortens Dag i det allersejeste. Og var det nyttigt, at saa kunde ske snart, førend Munkene finde Nogen heraf, at de ei skulle forkomme enten Klenodia eller anden vis Rente, som nu snart tilstander“. Han giver Kongen derhos Udsigt til, at hvis Sagen lykkes, og Kongen gav ham og andre Dannemænd Gods i Forlening, skulde han ikke fortryde de Penge, han havde ofret derpaa, men blive holdt aldeles skadesløs for dem. Ved Siden af Kongens Anliggender drev Hans Hansen ogsaa sine egne; han skriver herom: „Mig haabes en god Ende at fange paa min Sag mellem Bispen af Fyn og mig, endog det ikke kan ske inden S. Mortens Dag, thi

¹⁾ Den er meddelt som Tillæg, Nr. 2.

jeg kom for sildig hid op, og skader mig en stor Ting paa min Tæring, dog haabes mig en lykkelig Ende." Forresten raader han Kongen ikke at haste med at forlige sig med Bispen af Fyn, uden denne vilde bekvemme sig at give klæffelig Erstatning; han havde nemlig udvirket et paveligt Monitorium imod ham, og troede nu, at „han næst Guds Hjælp ikke skulde undgaa Kongen i Retten“¹⁾. — Naar Hans Hansen kom hjem fra Rom, kan ikke afgjøres med Visshed, men hans Fjendskab mod Biskop Jens Andersen tabte sig imidlertid ikke; thi da de første Gang efter hans Hjemkomst traf sammen i November 1517 paa Raadhuset i Kjøbenhavn, under Rigsdagen, som holdtes for at skaffe Midler til den svenske Krig, kom det til en heftig Strid imellem dem. Denne blev saa meget farligere for Bispen, som Kongen benyttede Leiligheden til at fremkomme med flere svære Anklageposter imod ham, deriblandt især den, at han i Kong Hanses Tid uden tilstrækkelig Fuldmagt havde afsluttet en Fred med Lybækkerne, hvorved Danmark var blevet forpligtet til at betale dem en stor Sum Penge. Denne forlangte Kongen nu, at Bispen skulde betale, og da han ikke vilde bekvemme sig dertil, blev han i flere Aar holdt i strængt Fængsel, indtil han endelig 1520 indgik et Forlig, hvorved han, da han ikke kunde betale den uhyre Sum, 80,000 Gylden, som Kongen gjorde Fordring paa, forpligtede sig til at afstaa de to Trediedele af den visse Rente af Fyns Bispestols Fordegods. Indkrævningen af disse Indtægter overlod Kongen til Hans Hansen, hvem det

1) Brevet er trykt *Nye Danske Mag.* III, 210—12. *Jfr. Allen Breve og Aktst.* I, 94 Not. Om Stridsømnet se *Paludan Müller, Jens And. Veldenaf.* S. 35—36.

neppe har været ubehageligt saaledes at være sat til at indkassere sin gamle Fjendes Indkomster ¹⁾).

Uf de mange Hverv, Christiern II overdrog Hans Hansen, lader det sig let slutte, at han kun i spredte Mellemrum kunde være tilstede ved sit Provsti, hvor vi ogsaa sjeldnere træffe ham, som i Marts 1520, da han var med at udstede et Bidne paa Baag Herreds Ting i Eske Billes Sag mod den henrettede Herredsfoged Hans Andersens Slægtninge ²⁾. Hans nye Forbindelse med K. Christiern blev ogsaa tilfids til hans Ulykke. — Da de jydsk Prælater og Adelsmænd i Januar 1523 havde opfagt Kongen Guldsfab og Trostfab, besluttede denne at sende Bud til Paven for at udbede sig hans Hjælp mod sine oprørske Undersaatter. Til denne Sendelse blev Mag. Povl Andersen, Kantor i Ribe, og Hans Hansen, Provst i Tofte, udsætte, da det var Folk, som vare vel bekendte med den pavelige Kuries hemmeligste Gange. Kongens Fuldmagtsbrev for dem udstedtes i Odense d. 13 Februar 1523 ³⁾. Ikkedestomindre synes det at have været et Par Maaneder, inden de kom afsted, (om de overhovedet ere blevne affendte), uagtet det maatte være af største Bigtighed saasnart som muligt at faa Pavens Dom over Oprørerne udtalt. Man maa slutte dette af et Bevis, udstedt d. 17 April 1523 af Søster Margrete Knudsdatter, Abbedisse i S. Clare Kloster i Roskilde, hvorved hun med en af Konventsøstrene, Kirstine Grikdatter, tilstaa at have modtaget en Del Klædningsstykker og et Skrin i Forvaring af Hr. Hans Hansen, der

¹⁾ Paludan Müller, Jens And. Beldenak. S. 36—37. 46—47. 112. I Suhms Saml. 2 B. 2 H. S. 52. 54 findes et Par Kvitteringer meddelte Hans Hansen for oppebaaren Disperente.

²⁾ Ann. for nord. Oldkynd. og Hist. 1853. S. 9.

³⁾ Brevet er trykt i Kjøbenhavnske Selskabs Skr. III, 61—62.

igjen skulde overantvordes til ham, naar han begjærede det, eller til hans fuldmægtige Bud, naar det havde hans egen Haandskrift at fremvise. Døde han derimod, inden Godset blev Søstrene afkrævet, skulde de antvorde det til hans Søstersøn Mester Peder Berilsen, Kannik i Kjøbenhavn, og Hr. Olef Andersen Skriver, Kannik i Roskilde ¹⁾. Før den 17 April kan altsaa Hans Hansen ikke godt være draget afsted; men allerede d. 13 April forlod K. Christiern Danmark og drog til Nederlandene ²⁾. Ved dette fortvivlede Skridt var imidlertid en saadan Sendelse til Rom som den paatænkte gjort unyttig. Det maa derfor antages, at Christiern II alt tidligere havde forandret sin Plan, idetmindste hvad Hans Hansens Benyttelse i dette Viemed angaar ³⁾.

Kort efter Christiern II Bortreise har Hans Hansen formodentlig ogsaa forladt Kjøbenhavn, og er draget til Tydskland for der at træffe sammen med Kongen. Gram beretter, at Frederik I lod sætte efter ham og da hans Person ei var at antrefte, lod han heste og arrestere hans Gods ⁴⁾. Abbedisfen i S. Clare Kloster maatte ulevere, hvad hun havde i Forvaring, og Hans Hansens ovennævnte Søstersøn M. Peder Berilsen fik d. 15 Mai 1523 Befaling at ulevere Frederik I.s Kansler Mester Wolfgang

¹⁾ Se Tillæg, Nr. 3.

²⁾ Allen, De rebus Chr. II exsulis, p. 7—8.

³⁾ Maaſke har Kongen ladet sig nøie med ved Dr. Anthonius Fyrstenberg at faa to af sine ivrigste Modstandere, Bisperne af Børglum, indstevnede til Rom (Kjøbenhavnske Selsf. Skr. III, 62—63), eller ogsaa har han blot affendt Mag. Povel Andersen, der skal være bleven opfanget paa Weich af Hertug Frederik af Gottorp, og senere blev holdt fangen af denne. (Allen l. c. p. 93 Not.)

⁴⁾ Kjøbenhavnske Selsf. Skr. III, 62.

Utenhof „al den Bo og Bofkab med Kvæg, Fæ, Fang og Gæste“, som Hr. Hans Hansen tilforn havde eiet¹⁾). Dennes senere Historie vedkommer os forsaavidt ikke her, da han ikke mere kom i Besiddelse af Provstiet i Tofte. Dog kunne maaske følgende Notitser om hans urolige Vandreliv have Interesse, saalænge indtil bedre Oplysninger meddeles fra en kyndigere Haand.

Hans Hansens Kommerreise blev der, som ovenfor er bemærket, neppe noget af, derimod opholdt han sig 1523 hos Christiern II i Tydskland, og benyttedes ved flere Underhandlinger; navnlig var han med ved Forhandlingerne i Zuterboch i Oktober 1523, hvor K. Christiern maatte forpligte sig til at betale forskjellige Fyrster betydelige Pengesummer for Tropper, de havde samlet til ham, men som han ikke havde kunnet lønne. Da disse Summer ikke bleve betalte, forkyndte en af de omtalte Fyrster, den tydske Ordens Stormester Albrecht i Juni 1524 Hans Hansen og flere af Christiern II.s Tjenere Arrest i Wittenberg for paa den Maade at tvinge Kongen til at betale ham hans Tilgodehavende²⁾). I September samme Aar finde vi ham imidlertid i Mecheln; men at han i fuldt Maal følte det landsflygtige Livs Besværlighed her, se vi af et Brev, han skrev til en anden af Christiern II.s Mænd³⁾); han siger heri: „Det forundrer mig storligen, hvi du ikke vil skrive mig et Ord Trøst til; men maaske du har ikke Tid, eller dig lider saa vel, at du glemmer os elænde.“ I Februar 1525 opholdt Hans Hansen sig endnu i Flandern, men 1526 var han atter i Tydskland, især i Berlin og Wittenberg; fra

¹⁾ Se Lillæg, Nr. 4.

²⁾ Allen, De rebus Chr. II exsulis, p. 24—26. 49. Breve og Aktstykker. I, 241—42.

³⁾ Allen, Br. og Aktst. I, 296—97.

den sidstnævnte Stad tilskrev han i Oktober d. A. Kong Christiern og opmuntrede ham til at iværksætte sin Plan om inden Vinteren at sende et Antal Krigsfolk ind i Danmark, hvor man var uforberedt paa Angreb; gjorde han det ikke, da var det at befrygte, at mange der i Landet, som vare ham tro og hulde, for hans Skyld vilde blive straffede med Sværd og Hjul, som tilforn var sket i Skaane og andensteds. Han udtaler i Brevet sin Kjærlighed til Kongen i stærke Ord, som naar han skriver: „Jeg siger Ederis Raade det i Sandhed til, at jeg aldrig har været saa forrigfuld, hverken den Tid jeg mistede min Fader og Moder, ikke heller den Tid jeg for af Ed. Raades Land fra al den Del, Gud havde mig forlenet, Hus, Gods og Len, og alle mine fattige Venner, der meget endnu med mig bedrøvet ere, som jeg har nu været for E. M., siden E. M. drog fra mig og andre E. M.s elændige Tjenere af Berlin“¹⁾. Hans Hansens gjentagne Ophold i Wittenberg i Forbindelse med den Nød, han maatte lide, har vistnok bidraget til at forandre hans Sind; han sluttede sig som det synes oprigtigt til Reformationen og blev derfor tillige med flere af Christiern II.s lutheriske Tilhængere forvist fra det ibrig Katholske burgundiske Hof. Forøvrigt finde vi ham i December 1529 i Ostfrisland; han levede endnu 1531, da han forfattede en Fortegnelse over de Mænd, som havde fulgt Christiern II i Udlandigheden²⁾; men dermed ophører Efterretningerne om ham, og han er formodentlig død, ikke længe efter at hans Haab for sidste Gang var glippet, og hans gamle Herre indesluttet inden Sønderborg Slots faste Mure.

¹⁾ Ekhdahl, Christiern II.s Arkiv. S. 839—42. 1091—95. Allen, Breve og Aktst. I, 442. 449.

²⁾ Allen, Br. og Aktst. I, 392 Not. Kbhvnste Selsk. Skr. IV, 276—78. 291.

Saa snart Frederik I havde faaet Fyn i sin Magt, overgav han Provstiet i Aalsens tilligemed Thors til sin Kansler M. Wolfgang Utenhof, som han desuden udnævnte til Lensmand paa Hindsgavl. Denne afstod imidlertid allerede i Mai 1525 saabel Provstiet som Thors til Mester Peder Berilsen¹⁾. Denne Mand var, som tidligere er omtalt, en Søn af Borgemeesteren Beril Pedersen og en Søstersøn af Provst Hans Hansen. Han omtales 1523 som Kannik i Kjøbenhavn, en Stilling, som formodentlig hans indflydelsesrige Morbroder har forskaffet ham. Tillige var han Sognepræst i Aalsens og Kerndrup (nu Kjerum), men nogen Tid efterat han havde faaet Provstiet, afstod han disse Kirker til sin Broder Niels Berilsen (den fgl. Stadfæstelse af Overdragelse er dat. 11 November 1525²⁾). Han skal forøvrigt have gjort sig fortjent af Aalsens Kirke ved at udvide og forskjønne den³⁾. Siden forekommer han ved forskellige Leiligheder som Deltager i Sager vedkommende den Del af Fyn, hvor han havde hjemme⁴⁾. I Aaret 1531 afstod han Den Thors til sin anden Broder, Hans Berilsen, der fik kongeligt Forleningsbrev paa Den under de sædvanlige Betingelser: at svare aarlig en halv Tønde Smør og at holde den Gaard, der laa paa Den, ved Hævd og Magt, og Bønderne, der boede paa den,

¹⁾ Se Lillæg, Nr. 6 og 7.

²⁾ Se Lillæg, Nr. 8.

³⁾ Hofmans Foundationer (V, 321) indeholder herom følgende noget forvirrede Notits: „For 300 Aar siden skal en Mand Peder Berilsen der i Aalsens ei allene have ladet et Stykke tilhugge til Kirken, men endog af Grunden repareret den af egne Midler, hvorfor han vel har faaet endel af Kirkens Forber til Underpant, som han dog har givet Kirken paa de Vilkaar, at hans Afkom svarer deraf aarlig Kirken 4 Ørter Bng.“

⁴⁾ Se Ann. for nord. Oldkynd. og Hist. 1853. S. 22, og Lillæg, Nr. 10.

ved Lov, Skjel og Ret¹⁾. Provstiet beholdt M. Peder Berilsen derimod til sin Død 1537²⁾. Om dette senere Historie skal ved Leilighed meddeles nogle samlede Dplysninger.

2. Sognekirken.

Årsens havde i gamle Dage ligesom nu kun een Sognekirke, Vor Frue Kirke, der ifølge Biskop Jakob Madsens Optegnelse blev „fuldkommen“ 1480³⁾. Da Kirken led en betydelig Afgang i sine sædvanlige Indtægter af Sjælegaver og Almisser ved Oprettelsen af Vor Frue Kloster i Årsens i Begyndelsen af 16de Aarh., udstedte K. Christiern II d. 26 November 1514, samme Dag han bekræftede Stadsens Privilegier, et Brev, hvorved han søgte at raade Bod derpaa. Det hedder heri: „Efterdi Vor Frue Sognekirke i Årsens er nu annexeret med vore og Kronens Kirker

¹⁾ Se Lillæg, Nr. 13. Til det, der ovenfor (S. 189) er meddelt om Hans Berilsen, kan endnu sees, at han uden tvivl er den Hans Bernelsen eller Berlsen, som 1551 tilligemed en anden Adelsmand, Peder Gagge, af Christian III udnævntes til „at sidde ubi Dom og Ret“ paa Bornholms Landsting i Forening med Landsdommeren. Senere (1557 og 58) var Hans Berlsen selv Landsdommer sammesteds (Hübert, Aftst. til Bornholms Hist. S. 174, 193, 269, 274).

²⁾ I Register over Lande Nr. 4, Fol. 43 og 287, findes Uddrag af to Kongebreve, det ene dateret Haderklev 4ta seria post pentecostes Mdxxxvij, det andet dat. Haderklev Slot Pindsefasten Mdxxxvij; ved begge forlænes Kaspar Fuchs med Provstiet i Årsens. Men det maa sikkert være det samme Brev, der ved Skriverens Uagtsomhed er indført paa to Steder og under forskjelligt Aar. Og der kan ikke være Tvivl om, at det sidste (medd. som Lillæg, Nr. 21) er det rigtige.

³⁾ Mester Jac. Madsens Bisitatsbog ved Erone. S. 322.

Gangtøfte og Kerndorp under een Præst, og paa det at forskrebne Sognekirke i Afsens maa og kan des bedre ved Magt blive, og den Gudstjeneste, derudi er stillet, des ydermere opholdes, have vi med rette Sognepræstes, som nu er til samme Kirker, Fuldbjrd og Samthkke af vor sønderlige Gunst og Naade undt og tilladt, og med dette vort aadne Brev unde og tillade, at vore kjære Undersaatter, Borgere og Indbyggere i Afsens, som saa og pløje deres egen eller deres By's Ejendomsjorder ubi de Marker der omkring deres By, maa og skulle herefter indtil evig Tid give og fornøje af samme Sæd og Jorder til vor og Kronens Vor Frue Sognekirke i Afsens hvad Tiende de pleje eller bør deraf at give eller gjøre, og de hertildags givet og gjort have til vore og Kronens Kirker Gangtøfte og Kerndorp¹⁾". Om de to Annexkirker kunde taale eller fik nogen Erstatning for den Afgang, de herved led i deres Indtægter, ophyses ikke; men at denne Tilvæxt for Afsens Kirke dog ikke var tilstrækkelig til dens Vedligeholdelse, synes at fremgaa af hvad der tidligere er berettet om M. Peder Berilsens Bygningsforetagender ved Kirken.

Stadens Sognepræst i Begyndelse af Aarhundredet var formodentlig Hr. Anders Olsen, Bispens Officialis in spiritualibus i Baag Herred. Som Official forekommer han jevnlig, tidligt i Aaret 1506, og da han havde Bolig i Afsens, har han sikkert tillige været Sognepræst der²⁾. Forresten synes han mere at have været Jæger end Præst, thi 1515 tilskrev Christiern II Lensmanden Esker Bilde paa Hagenflov følgende Brev: „Vid, at vi have forfaret, at

1) Aftstykker udg. af Fyns St. litt. Selsk. 1, 136.

2) Bloch, Den fynske Geistligheds Hist. II, 142. Ann. for nord. Oldkynd. og Hist. 1853. S. 9.

den Bispens Officialis i Ålsens skal strippe alle de Marker over beromkring med sine Hunde og optage alle de Hæter, der ere; bede vi dig og ville, at du underviser ham, at han saadant Stripperi overgiver, og hvis han det ikke siden gjøre vil, at du da tager Hundene fra hans Dreng og giver ham Hug, hvort du ham fornemme kan¹⁾". Da saaledes de præstelige Forretninger neppe faldt sønderligt i den gode Hr. Anders Dffsens Smag, overlod han, som det synes, Præsteembedet til M. Peder Berilsen. Tiden for denne Overdragelse kan ikke angives, den falder i alle Tilfælde før November 1525. Officialembedet beholdt Hr. Anders derimod, da han som „Dffcial i Waag Herred“ udstedte et Brev i December 1525²⁾, og uagtet Christiern II havde søgt at dæmpe hans Sagtiver, tog han dog ivrig Del i den fynske Rejsning for denne Konges Sag 1534, som man kan slutte deraf, at hans Gaard i Ålsens som forbrudt Gods 1538 blev bortskænket af Christian III.

I November 1525 afstod M. Peder Berilsen Ålsens og Kernstrup Kirker til sin Broder Niels Berilsen, „Klerk af Odense Stift³⁾". Gangtoste Kirke omtales ikke i Afstaaelsen, saa den enten ved denne Leilighed eller tidligere er henlagt umiddelbart under Provstiet. Niels Berilsen tog sig kun Ildet, eller maaske slet ikke, af Præsteembedet i Ålsens, som han lod besørge af et andet — i December 1525 nævnes saaledes „Hr. Jacob Albrechtsøn i Sognepræstens Sted til Ålsens Kirke⁴⁾" —, selv drog han derimod Ind:

1) Danske Mag. VI, 214.

2) Danske Selskabs Tilvært. S. 254.

3) Se Tillæg, Nr. 8.

4) Danske Selskabs Tilvært. S. 254 (Dok. findes nu i Geh.-Ark.) Om Christiern Skrok, som jeg antager har haft en lignende Stilling som Vikarius for Niels Berilsen, skal handles nedenfor under „Reformationen“.

tægterne og gav sig forresten af med verbdlige Sager. — Han var saaledes Foged for Eske Bilde paa dennes Gaard Ballen i Halland, og varetog, som det synes, med Iver sin Herres Fordel, medens denne var fraværende i Norge, hvor han, efter at have astraadt Hagenskov (1529), var bleven forlenet med Bergenhus. Vi have saaledes et Brev fra Niels Berilsen skrevet i Juli 1536 fra Ballen til Eske Bilde, hvori han bl. a. underretter ham om, at han havde taget Leiligheden i Agt og kjøbt ham for godt Kjøb endel Gods i Halland, som Ringsted Kloster havde maattet afhænde. Han raader derhos sin Herre til at sende sig Penge til at kjøbe mere Klostergods, „thi aldrig bliver her sligt Kjøb paa, som her nu er¹⁾“. Da de forvirrede Forhold imidlertid begyndte at komme i Orden, efter at Grevefeiden var endt, og Reformationen imidlertid var foregaaet, kunde Niels Berilsen ikke længere beholde Åsøens Sognekald paa den Maade, han hidtil havde haft det paa, og da han formodentlig ikke selv havde Lyst eller Evne til at være evangelisk Præst, afstod han i November 1536 Åsøens Sognekirke til Hr. Hans Svendsen og Kerndrup Kirke til Hr. Niels Friis²⁾). Herved bleve disse to Sogne skilte ad, men de forenedes atter 1549³⁾). Senere bestræbte Niels Berilsen sig for ved Eske Bildes Hjælp at faa Åsøens Provsti i Forlening⁴⁾); dette lykkedes imidlertid ikke for ham; derimod fik han senere Lyse Kloster i Norge som Pantelen af Kronen. Han maa være død c. 1548; thi

¹⁾ Paludan Müller, Aftst. til Nordens Hist. i Grevefeidens Tid. II, 292. To Breve fra Niels Berilsen til Eske Bildes Frue, Sofie Krummedige, findes i Nye Danske Mag. V, 224—25 og 228—29.

²⁾ Se Lillæg Nr. 19 og 20. I Udtoget i Tegn. over alle Lande (Danske Mag. 3 R. VI, 77) staar urigtigt Hans Berilsen.

³⁾ Aftst. af Fyns St. litt. Selsk. I, 138—39.

⁴⁾ Se Lillæg, Nr. 22.

b. 3 Mai 1549 fælledes Dom paa Kongens Rætterting i en Sag, hvori Axel Urne, fgl. Sekretær, tiltalte Mester Hans Gaas, Hans Berilsen til Rakke og andre Niels Berilsens Arvinger for Inventarium til Lysse Kloster, Sordebog, Klæder og Klenodier, som Niels Berilsen havde forkommet, den Tid han havde Klosteret i Værn og Forsvar, ligeledes for de Guse, han havde bortfolgt fra samme Kloster eller ladet forfalde. Arvingerne erklærede, at de ikke havde faaet anden Arv efter Niels Berilsen end deres Anpart i de 500 Dlr., som han havde Lysse Kloster i Pant for af Kongen og Kronen, og de berettede, at det Gods med Bo og Bostab, som han ellers efterlod sig, blev hos hans Hustru, Hustru Anne i Norge; de meente derfor, at de ikke vare pligtige til at svare til hans Gjæld, men at hans Hustru burde stevnes og svare dertil. Axel Urne gjorde derimod Paastrand paa, at efterdi de havde modtaget hver sin Anpart i de 500 Dlr., som „han indløste Lysse Kloster for“, og havde holdt samme Penge hos sig, og ikke sagt sig fra Arv og Gjæld efter Loven, vare de ogsaa pligtige til at svare til Niels Berilsens Gjæld. Dommen kom til at lyde paa, at efterdi Arven var falden i Norge og endnu stod uskiftet, og da Hustru Anne, Niels Berilsens Efterleverke, skjønt hun var Medarving, ikke var stevnet hid at svare hertil, saa skulde Arvingerne i Danmark, som havde faaet de 500 Dlr., være pligtige til at indføre disse Penge til Bergen inden næstkommende Mikkelssdag og indsætte dem hos Christoffer Hvitsfeldt, Lensmand paa Bergenhus, som derpaa i Forening med Borgermester og Raad sammesteds skulde skifte Niels Berilsens Gods efter Norges Lov, og Kongen og Kronen først fhyldestgjøres paa Lysse Klosters Vegne. ¹⁾

¹⁾ Klevenfeldts Saml. (af Rigens Dombog). Udtoget i Ny Kirke-

I Ålsens Sognekirke fandtes i den katolske Tid foruden Kirkens Høialter følgende Sidealtere, hvor sær- egne dertil lønede Præster (Vicarii perpetui) holdt daglige Messer overensstemmende med Stifternes og andre Belgjæ- res Bestemmelser:

Helligkors Alter. Dette Alters Vikarius Hr. Rasmus Hansen fik 1528, da Altertjenesten nedlagdes i Ålsens, tilligemed flere andre Vikarier Kongens Brev paa, at han skulde nyde og beholde Renten af Alterets Jordegods i sin Livstid ¹⁾. I Anledning af Bortfæstningen af dette Jordegods kom han senere i Strid med Byens Overighed, idet han nemlig bortfæstede nogle af Alterets Jor- der, der laa i Lundager Mark, til udenbys Mænd. Da nu disse vilde indgjarde Jorderne, satte Borgermester og Raad i Ålsens sig derimod, idet de forment, at det vilde være til Skade og Forfang for Byens rette Fægang og Græsgang, og de erhvervede 1532 et kongeligt Brev, hvori det hed: at efterdi Helligkors Alter var en af Kronens Forleninger, tillod Kongen, at Borgermester og Raad i Ålsens maatte annamme de Jorder i Lundager Mark, der hørte til Helligkors Alter, og nyde og beholde dem til deres Dø, og dele og skifte dem mellem Borgerne; dog paa det Vilkaar, at de, som brugte Jorderne, skulde deraf aarlig give Hr. Rasmus, „eller hvem, som dem bør at have med Rette“, den aarlige Afgift, som pleiede at svares af dem. Paa dette Brev erhvervede Borgermester og Raad 1537

hist. Saml. I, 651—52. Om Niels Berilsen kan endnu henvises til D. Mag. VI, 38, hvor Casper Brochman 1540 skriver til Christian III, at denne Mand havde overbragt Sølvsfatten af Bergens Len fra Lensmanden Lord Koed. — Af Norske Magas. I, 579, ser man, at Niels Berilsen allerede 29 Sept. 1541 var „agl. Befalingsmand paa Luse Kloster“.

1) Se Lillæg, Nr. 9.

R. Christian III.s Stadfæstelse ¹⁾). Hr. Rasmus Hansen, der maaffe en tidlang har besørget Præsteembedet for den ovennævnte Niels Beritsen, blev senest 1540 selv Sognepræst i Alsens; Helligkors Alters Jorder beholdt han tillige, og 1543 resolverede Kongen, at de for Fremtiden skulde blive ved Præsteembedet ²⁾). Spørgsmaalet om Retten til at bortfæste Jorderne fremkaldte senere nogen Strid mellem Præsten og Borgemeesteren, men Enden paa Sagen synes at være bleven, at denne Ret er bleven tillagt Sognepræsten ³⁾).

S. Birgitte Alters Vikarius var 1528 Hr. Ladvrids Dlusfen; han fik ligesom den ovennævnte Hr. Rasmus Livsbrev paa sit Alters Gods. Senere var en vis Hr. Mads Jensen forlenet dermed. Da denne 1554 oplod Vikariatet for Borgemeester og Raad i Alsens, erhvervede Øvrigheden kongelig Stadfæstelse paa, at S. Birgitte Vikariat for Fremtiden stedse skulde anvendes til Underholdning for Skolemeesteren i Alsens. Ni Mark af Vikariatets aarlige Indtægt skulde dog gives til Prædikestolen i Alsens Kirke, overensstemmende med den Anordning, Kongen tidligere havde givet derom ⁴⁾).

S. Katrine Alters Vikarius Hr. Mads Sommer fik, ligesom de to ovennævnte Alters Vikarier, 1528, Frederik I.s Brev paa, at han maatte nyde og beholde Indtægten af sit Alter i sin Livstid. I et Dokument fra 1515

¹⁾ Begge Kongebreve ere aftrykte i Aftst. udg. af Fyns St. litt. Selsk. I, 137—38.

²⁾ Bloch, den Fyenske Geistligheds Hist. II, 149.

³⁾ Se en Dom af 1569 i Aftst. udg. af Fyns St. litt. Selsk. I, 140—43 og senere Forhandlinger i Bist. Jac. Madsens Visitatsbog ved Crone. S. 324—25, jfr. Bloch anf. St.

⁴⁾ Den fgl. Stadfæstelse er trykt i Hofmans Foundationer. V, 333—35.

forekommer en Dn. Matthias Matthie alias Sommer som Sognepræst i Skjebjerg og Orte; efter Navnet at domme maa det have været den samme Mand, som senere (eller samtids) var Vikarius i Åsøns ¹⁾.

S. Gertruds Alter. I Juli 1530 „fil Jens Bang, Borgemeester i Åsøns Livsbrev paa, at Kgl. Maj. har undt og tilstedt, at han maa og skal være Forsvar for det Guds og den Rente, som hidtil har ligget til S. Gertruds Alter i Åsøns, og besønderligen at være Forsvar for den Gaard, Knud Persen i „Abaardt“ nu udi bor, som ogsaa hidtil har ligget til samme Alter; og den Tjeneste og Messer, som pleiede at holdes for samme Alter, er nu affkommen og ikke holdes. Dog skal forskrevne Jens Bang gjøre aarligen gode Arbejde og Regnskab for hvis Rente, som ganger af samme Guds, og samme Rente antvorde Provsten der sammesteds og der til med dem, som ere tilskikkede at oppebære de fattige syge og saares Almisse, saa at samme Rente visse-ligen kommer til syge og saare Menneskers Underholdning“ ²⁾. Allerede det følgende Aar fil imidlertid Byfogden i Åsøns, Esbern Smed, kongeligt Livsbrev paa den ovennævnte Gaard i Åbord. I Brevet omtales det udtrykkeligt, at S. Gertruds, da nedbrudte, Alter havde staaet i Vor Frue Kirke, og ikke i Helligaands Kapel, som man kunde antage deraf, at Alterets Indtægt tidligere var bestemt til syges Underholdning ³⁾. Grunden, til at Kongen saa snart forandrede sin tidligere Bestemmelse, kan enten søges i, at Jens Bang imidlertid maaske var død, eller vel snarere

¹⁾ Dok. i Langeb. Diplom.

²⁾ K. Frederik I.s Registrant (Danske Kongers Hist. Nr. 13 i Geh.-Ark.). Brevet er dateret: *Hafnie 3tia feria post diuisionis apostolorum Mdxiii.*

³⁾ Se Tillæg, Nr. 14.

deri, at Høspitalet imidlertid var ophævet; var det sidste ikke Tilfældet, maatte det synes paafaldende, at Kongen vilde berøve de syge noget af de vistnok iforveien noksom tarvellige Midler til deres Underholdning. Efter Esbern Smeds Død fik Hans Guldsmed, Borger i Årsens, 1542 af Christian III „Brev ad gratiam paa al Herligheden af den Gaard i Åbord, som Knud Persen ibor, dog saa at han aarligen skal lade hde Landgildet der af Gaarden til den Præbikant, som nu er eller herefter i Årsens Sogneskirke kømmendes vorder“ ¹⁾.

Foruden disse fire Altare har der muligvis været flere i Vor Frue Kirke; dog er det upaatvibelig en Feil, naar der i Dansk Atlas (VI, 676) nævnes et Helliggeist Alter der, da Altare ikke pleiede at indvies til nogen af Personerne i den guddommelige Treenighed; formodentlig er det en Forverling med Helliggeisthus, der senere skal omtales. I et Dokument fra 1560 omtales Borgermester Povl Bang i Årsens som Forstander for „Vor Frue Liders Gods“ ²⁾; hvad dette var for en Helligdom, ved jeg ikke, maaske var det et Alter eller et Gilde, der var benævnet saaledes; thi ogsaa af Gilder har Årsens vistnok haft adskillige i Middelalderen. Sikker kendes idetmindste S. Jørgens Gilde, der vedblev at bestaa efter Reformationen ³⁾, ligeledes synes der at have været et Kalentegilde, hvoraf formodentlig alle Præsterne i Baag Herred have været Medlemmer ⁴⁾.

At Årsens ogsaa havde en Skole i Middelalderen

¹⁾ Regist. over alle Lande Nr. 4. Fol. 85. Brevet er dat. Dønsø, Dønsdagen næst efter de 11000 Jomfruers Dag, Kar Mdrlij.

²⁾ Aftst. udg. af Fyns St. litt. Selsk. I, 139.

³⁾ Aftst. anf. St. Bircherod om gl. Gilder i Suhms Saml. I B. I S. 3.

⁴⁾ Se Tillæg, Nr. 18.

vilde vi vistnok savne Bevis for, hvis ikke **D. Peder Palladius** i sin Visitatsbog havde fortalt os, at han i sin Barndom „gav en Pebning ubi Afsens Skole en dansk Gvid, for han skulde lære mig at gaa om By og tigge Almisse; men han var ifkun min Mester en Middagsstund“¹⁾. Heraf kan da ogsaa med Grund sluttes, at denne berømte Kirkelærer har gaaet i denne Skole.

3. Vor Frue Kloster og Helligaands Høspital.

Under den Rigdom af Klostere, som allebegne møder os i Middelalderen, kan det næsten vække vor Forundring, at Afsens, der dog ikke var nogen ganske ringe By, ikke fik noget egentlig Kloster før Aaret 1500. Vel var der alt tidligere et Helligaandshus her²⁾, men da dette ikke hørte til de Helligaandshuse, der bleve reformerede paa Christierns Tid eller senere og derved bragtes i Forbindelse med det store Helligaandshospital in Saxia ved Rom³⁾, kan det neppe regnes for noget egentlig Kloster, da de Brødre som pleiede de syge i Høspitalet og besørgede Gudstjenesten i det tilhørende Kapel ikke fulgte nogen bestemt Munkeregel; mulig har endog Shgevogterne været Bøgmænd, medens Gudstjenesten i Kapellet forrettedes af Sekulargeistlige. Provsten i Toste synes at have været Høspitalets Forstander. Om alt dette lader sig imidlertid vanskeligt sige noget med Sikkerhed af Mangel paa tilstrækkelige Kilder.

¹⁾ Kirkehist. Saml. II, 576.

²⁾ Det nævnes 1474 i et Dokum, i Lerpagers Risa Cimbr. p. 68.

³⁾ Af saadanne Helligaandshuse fandtes 1516 i Danmark fem, nemlig i Kjøbenhavn, Aalborg, Malmø, Faaborg og Randers. (Pontopp. Ann. II, 752.)

Ved Aaret 1500 eller lidt efter (nærmere kan Tiden ikke angives) grundedes et Vor Frue eller Karmeliter: Kloster i Afsens. Probstens i Toste affod, som det synes, Munkene Helligaandshus paa det Vilkaar, at de skulde opføre et nyt Hospital. Paa denne Maade kunde Klosterets Indretning gaa hurtigere for sig, end om Brødrene skulde have begyndt med at opføre en egen Bygning. Smidlertid have de formodentlig maattet overtage de syges Pleie, saa længe indtil det ny Hospital kunde komme istand. Klosters første Prior var Dr. theol. Mag. Morten Pedersen fra Næstved, der tidligere havde været Prior i Landskrone. Han forestod Klosteret til 1514 og døde Aaret efter. Han skal have været en udmærket lærd Mand, og besad derhos saa fortrinlige Gaver som Prædikant, at i hans Tid ingen Mand i Danmark kunde agtes for hans lige i denne Henseende. Fra sin Ungdom af havde han ført et saa rent og ubesmittet Levnet, at ingen havde nogensomhelst Mistanke imod ham for noget slet. Derimod savnede mange Venlighed og Mildhed hos ham, da han af Naturen var en Melankoliker og derfor mørk og streng ¹⁾. At Karmeliterklosteret under denne Mands Bestyrelse har haft god Fremgang, og at Brødrene have forstaaet at gjøre sig yndede hos Indvaanerne i Afsens, kunne vi slutte af den Omstændighed, som tidligere er omtalt, at Byens Sognekirke paa Grund af Klosterets Anlæggelse led et betydeligt „Ufrst“ i sine sædvanlige Indtægter af Sjælegaver og Almisser. Dog lader det ikke til, at Brødrene have kunnet samle saa meget, at de kunde opføre den ny Hospitalsbygning, som Dr. Morten Pedersen paa et Møde paa Hisingavl i Kong Hanses Nær-

¹⁾ Ovenanf. Karakteristik findes i den slybste Krønike (Ser. Ker. Dan. II, 565).

bærelse havde lobet Provst Hans Hansen at bygge¹⁾. Denne benyttede sig derfor af Tiden mellem sine Kommerreiser 1514 og 1515 til at indstævne Dr. Anders Christensen, Prior i Vor Frue Kloster i Helsingør og formodentlig allerede paa den Tid Karmeliterordenens Prior provincialis i Danmark²⁾, for K. Christiern II. Paa Kalundborg Slot fældte Kongen d. 6. Februar 1515 den Dom, at Dr. Anders med hans Ordensbrødre skulde med det første igjen overlevere Provsten alle Helligaandshospitalets Klenodier: Monstranser, Kalfe, Diske, Messerede, Korkapper, S. Bartholomei Apostels Arm med alle andre Relikvier og Relikviægjemmer, tilligemed alle Hospitalets Breve og Privilegier. Tillige forpligtedes Karmeliterne til at opføre et nyt Hospital paa det Sted, hvor Provsten anviste dem Grund dertil; derimod skulde de beholde det gamle Helligaands Kapel, Hospital og Gaard³⁾. Det varede dog ikke mange Aar, inden de ogsaa mistede dette, omtrent samtidigt med at de andre Tiggermunke hele Landet over bleve husevilde. Da Reformationen nemlig havde vundet Geir i Aarsens, ansøgte Borgermester og Raad om og fik d. 14 August 1530 Tilladelse af K. Frederik I til at tilegne sig Vor Frue Kloster med Jordsmon og Bygning. Den eneste Betingelse, der knyttedes til Overdragelsen, var, at Byens Overrighed skulde lade „forbygge samme Kloster og Jordsmon med god Kjøbstedsbygning og Gaarde“, der skulde beboes af Borgere, som kunde „fatte og skylde og hjælpe til at

¹⁾ Om denne Kontrakt var den oprindelige ved Klosterets Stiftelse eller en senere, lader sig vanskeligt afgjøre.

²⁾ At Dr. Anders Christensen 1517 var Karmeliterordenens Provincialprior er i alle Tilfælde sikkert (se Werlauff, Kjøbenhavns Universitets Hist. (Progr. 1850.) S. 60).

³⁾ Se Tillæg, Nr. 1.

opholde kongelige og Bysens Tynge⁴⁾). Formodentlig har det ikke været ret mange Munkke i Klosteret, dengang det ophæbedes, — vi kjende ingen Prior for det efter Dr. Morten Pedersen. Da der i Kongens Brev ikke tales noget om Hospitalet, og der ikke gives nogen Anvisning om, hvorledes de syge for Fremtiden skulde underholdes, kunde man let ledes til den Antagelse, at det ny Hospital, som Karmeliterne 1515 havde forpligtet sig til at bygge, virkelig var kommet istand, da man dog ellers ikke pleiede ved Reformationen at ophæve Hospitalet, om man ogsaa opløste de Klostre, hvortil de tidligere havde været knyttede. Af det, der foran er meddelt under S. Gertruds Alter, synes det imidlertid at fremgaa, at Hospitalet, hvortil siden 1527 noget af det sekulariserede Altergods var henlagt, er gaaet til Grunde omtrent samtidig med at Karmeliterne uddreves af deres Kloster, og heraf kan da atter sluttes, at den ny Hospitalsbygning ikke kan være bleven opført; ellers vilde nemlig Hospitalets fortsatte Bestaaen ikke have været knyttet til Klosterets. Da Kilderne imidlertid ere saa utilstrækkelige, lader det sig ikke gjøre at tilveiebringe fuld Klarhed i denne Sag.

4. Reformationen i Åsøns.

Skjønt Åsøns var en af de danske Stæder, som tidligt tog ved Reformationen, mangler det dog Stof til at give et anskueligt Billede af det religiøse Omflag i denne By. Det er ikke usandsynligt, at den Omstændighed, at Byen var det almindelige Færgested mellem Sønderjylland

⁴⁾ Se Tillæg, Nr. 12.

og Derved, kan have været af Bigtighed til at fremstynde de ny Tankers Udbredelse, da Reformationen som bekjendt tibliger sig fast Fod i Sønderjylland end i det øvrige Danmark. Forresten nævnes der to Mænd som evangeliske Prædikanter i Årsens, der, efter hvad der forøvrigt er os bekjendt om dem, nok have været istand til at aabne Borgernes Dine for de papistiske Misbrug og for den rette evangeliske Sandhed. Det var Broder Peder Lavrensen og Hr. Christiern Skrof.

Peder Lavrensen var født i Næstved, han var indtraadt i Karmeliterordenen og havde været Medlem af Karmeliterkollegiet i Kjøbenhavn, paa den Tid Poul Eliesen var dets Forstander (1519—22); han synes endog at have indtaget en Plads som Læsemester ved dette Kollegium¹⁾, og det er rimeligt, at han her begyndte at faa Dinene op for Sandheden i Luthers Være. Men det var dog først i Aaret 1527, at han aabent vedkjendte sig denne. Paa denne Tid var han, som det synes, i Karmeliterklosteret i Årsens, og havde formodentlig allerede været der i nogen Tid. Poul Eliesen giver ham Skylden for, at Munkene i Vor Frue Kloster i Årsens adspredtes, at Klosterets Gien- dele adsplittedes og plyndredes, og at det overgaves i de lutheriske Borgere's Vold²⁾. Men som idethale mange af denne Forfatters Beskyldninger ved nøiere Betragtning vise sig som temmelig løse, saaledes ogsaa denne. Som vi ovenfor saa, overgav Kongen nemlig først 1530 Klosteret til Borgerne, men allerede 1529 havde Peder Lavrensen forladt Årsens og var dragen til Malmø, hvor han i den følgende Tid havde sin Virkefæds som Lektor ved det dervæ-

¹⁾ Chron. Skib. (Scr. Rer. Dan. II, 568).

²⁾ Smst. S. 583.

rende Gymnasium¹⁾. Men altsaa er det klart, at han ikke kan have foranlediget, at Borgerne fik Klosteret. At han derimod kan have bidraget til, at flere Munkke have opgivet deres Klosterløvnet, er ganske sandsynligt, men det beviser kun den Digtighed, hvormed han forkyndte den evangeliske Bæte, en Digtighed, som han siden i Malmø gav tilstrækkelige Prøver paa, og da navnlig ved sine mange Skrifter, hvori han forsvarede Reformationen og blottede de papi-stiske Misbrug af enhver Art.

Det Bærk, Peder Lavrensen havde begyndt i Åsens, forfattedes med ikke mindre Digtighed af Hr. Christiern Klavsen Skrok, der i længere Tid tillige havde været hans Medarbejder. Vi træffe denne Mand første Gang, da Biskop Jens Andersen af Odense d. 28 Marts 1524 overdrog ham S. Birgitte Alter i S. Nicolai Kirke i Svenborg. Han kaldes ved denne Leilighed „Præst (presbyter) af Odense Stift“²⁾. Til Åsens er han vistnok kommen senest 1527. Spørges der: i hvad Egenskab? havde han nogen Ansættelse eller var han Friprædikant? saa kan det bemærkes, at han i September 1529 af Peder Lavrensen kaldes „Sognepræst og Guds Ords Forkynder ubi Åsens“³⁾. Da nu imidlertid Niels Berilsen, som vi ovenfor saa, 1525 havde faaet Sognekaldet i Åsens og Kerndrup, og han først 1536 afflod det, kan Christiern Skrok ikke have været egentlig Sogneherde, men det er rimeligt, at han har været antaget af Niels Berilsen, der mulig selv var stemt for Reformationen, til at bes

1) Se Ny kirkehist. Saml. II, 156.

2) Brevet er trykt i Pontopp. Ann. II, 284—85. (S Regest. Diplom. er dette urigtigt henført til 6 Apr. 1523).

3) I Ped. Lavrensens Indledning til Chr. Skroks Skrift om Egteskabet, hvorom mere nedenfor.

førge hans præstelige Forretninger: altsaa at han har været „i Sognepræstens Sted“, som det kaldtes. En saadan Antagelse er rimeligere end den, som ogsaa tilhæder sig, at Borgerne privat skulde have kaldet Christiern Skrof til deres Sognepræst og udredet Løn til ham som saadan. At Christiern Skrof maa være optraadt som evangelist Prædikant i Ålsens 1527, kunne vi slutte af Biskop Jens Andersens mærkelige Brev af 1 December 1527 til Borgmester og Raad i Ålsens ¹⁾, hvori han skriver:

„Kjære Venner, over det Brev, som vi have skrevet eder til ²⁾, give vi eder tilkjende udi en god og en kristelig Mening, at de forløbne Munkke og de fortvibledede Præster, Luthers Selskab, pleje at prædike aabenbarligen for Almuen, at den hellige Kirkes Mænd have altid baaret Dvel (∴ Dølgemaal) paa den hellige Skrift, og ville aldrig sige Folket ret Sandhed, som den hellige Skrift indeholder, og at de Luthers Selskab aabenbarer nu den Sandhed, som Kirkens Mænd altid tilforn har baaret Dvel paa, og vilde ikke sige frem for deres egen Bild Skyld: da bede vi eder gerne, at I ville holde eders Luthers Prædiker dertil, at de sende os paa Skrifter de Punkter udi den hellige Skrift, som den Sandhed indeholder, som Luthers Selskab nu aabenbarer, og Kirkens Mænd har tilforn baaret Dvel paa for sin egen Skyld. Og hvor (∴ hvis) vi kunne ikke give dennem saadan tilbørlig Svar, at hver kristen Mand skal klarlig forstaa, at det er Løgn og Herrenskædt (∴ Ondskab), som de holder dennem op med, da ville vi

¹⁾ Brevet er trykt hos Svitsfeldt, S. 1300, men ikke ganske korrekt; her ere nogle Endringer optagne efter en Afskrift af Originalen (Langeb. Dipl.).

²⁾ Heraf fremgaar, at Bispen alt tidligere havde tilskrevet Borgerne i Ålsens om Religionsagen.

holde deres Part og blive paa den Side, som de ere. Dog sigge vi eders overalt, at det var meget bedre, at baade vi og alle Luthers Prædikere vare hængte udi en Galge, end vi og de skulde lægge en Messe neder, efterdi at Messen er intet andet end et gudeligt Embede, som intet andet handles udi end Kristi Døds og Pinelse en gudelig Thukommelse, og det samme Kristi Begeme ofres udi, som Kristus selv tilforn ofrede paa det hellige Kors for Menneskers Synders Skyld. Og sætts vi de Love til eders (vi stole paa), at I ere saa vise og fornuftige, at I ikke tilsteder, at saadanne Rjetteri skal prædikis udi eders By, med mindre end I og samme Luthers Prædikere gjøre saadanne vore Breve og kristelige Begjærende fyldest.“¹⁾

Vi feile vist ikke ved at antage, at Biskoppen ved „de fortviblede Munkes“ og „forløbne Præster“ netop tænkte paa Peder Lavrensen og Christiern Skrof. Hans Advarsel imod dem blev dog uden Betydning, og i det følgende Aar synes Reformationen i det væsentlige at være fuldbåret i Afsens. Den 26 September 1528 tilfikkede Kongen nemlig Vikarierne ved Sogneskirken, at de maatte beholde Renten af deres Allergods i deres Livstid; men denne Forsikring vilde ikke have været nødvendig, hvis Allertjenesten ikke alt var ophørt, saa Afgjørelsen af det Spørgsmaal forestod, om man skulde tage Lønningen fra disse Mænd, da der ikke mere var Brug for deres Tjeneste. Da Peder Lavrensen 1529 drog til Malmø, blev Christiern Skrof ene tilbage i Afsens og fortsatte det Værk, de i Fællesskab havde begyndt. For at gjendrive Papi-

¹⁾ Meningen af det sidste er ikke ganske klar; formodentlig hen-
tydes til første Del af Brevet, hvor Biskopen opfordrer til at
bevise, at Kirken har lagt Dølgemaal paa Skriften.

sternes hadefulde Angreb paa de Præster, som indgik Egteskab, udgav han „En søye Forclaring oc beuifning aff Skriften oc hellige Forsædernes ordt oc exempel, att then hellige stadt Egteskaff tilstedis oc icke forbydis Prester eller Klerckeriid, som Pawen oc hans tilhengere haffuer lang tid giort“. Skriftet er trykt i Malmø i September 1529, og det forsynedes af Peder Lavrensen, der mulig har haft det med over til Trykkeriet, med en indledende Fortale, hvori han vedkjender sig den samme Betragtning, som Chr. Skrok i Skriftet havde udtalt, nemlig at Egteskabet baade efter Guds og Naturens Lov var tilladt for alle, og at det var langt bedre at leve i ærligt Egteskab end i syndig Begjærlighed og Brynde¹⁾.

Da Vor Frue Kloster i Aalsens 1530 overgaves til Borgerne og da det paa samme Tid bestemt siges, at Altertjenesten og Messerne vare afskaffede i Sognekirken, er denne Bys Reformationshistorie dermed tilende. Dog skal der endnu meddeles et Par Bemærkninger om Christiern Skrok, navnlig til Bestemmelse af, hvorlænge han kan have virket her. I Juli 1530 mødte han som Repræsentant for den lutherste Menighed i Aalsens ved Religionsforhandlingen i Kjøbenhavn²⁾. Senere finde vi ham maaske ikke mere udtrykkelig nævnt som Prædikant i Aalsens; men jeg antager dog, at han har været her, indtil han d. 15 August 1536 af Christian III fik Præsents på S. Nicolai Kirke i Svendborg³⁾. Hvad Stilling han har ind-

1) Skriftet findes i Hjelmstjernes Saml.

2) Se Bisp. Engelstoits Afhandl. om Herredagen i Kbhvn 1530 i Theol. Tidsskr. 1 B. 2 H. S. 28.

3) I Reg. over al. Lande Nr. 4 findes sig. Brevudtog: „Her Christoffer Clausen fik presentas paa Sancti Nicolai Kiercke och Sogen vdi Svineborg effther Her Hans, som nu afgang-

taget under de saare vanskelige Forhold i Alsens under Grebeseiden, vide vi ikke; da han imidlertid saa snart efter befordredes af Christian III, maa man antage, at han saavidt muligt har holdt sig udenfor de politiske Sager og indskrænket sig til at varetage sit Embedes Gjerning. Hans senere Virksomhed vedkommer os ikke her ¹⁾).

gen er, Datum paa Kiøbenhavns Slott wor Fyve Dag assumptionis Aar Mdxrrvj. Relator Magister Andreas regie maiestatis concionator“. Christoffer Clausen maa upaatvivelig være en Skrivfeil for Christiern Clausen, noget som let forklæres ved den Skjædesløshed, hvormed disse Brevudtog i de hele ere affattede. Jeg overlader til andre at undersøge, hvem den Hr. Hans har været, som han efterfulgte. 1534 var Hr Anders Ingwersen, Biskpens Official, Præst ved S. Nicolai Kirke i Euenborg (Paludan Müller, Grevens Feide. I, 246).

¹⁾ Bidrag til Oplysning om denne findes i Blochs Tyske Geistligheds Hist. II, 145 ff.

T i l l æ g.

1.

Wii Cristiern met gudz nade ic. Siore alle vithertigt at aar epther gudz byrd mdrv sancte Dorothee virginis dagh paa wort sloth Kalundborgh wor skicket fore off off elskelige Her Hanss Hanssen prouesth vdi Toffthe paa then ene, oc off elskelige Dochter Anders prior vdi wor frwe closther aff Carmelithe orden i Helsingør paa then anden side, om tretthe oc vwillige thennom emellom waar, fore then hellianss capelle, hospitale oc gaard vdi Asnes som forscreffne Dochter Anders oc hanss brødre nu nogre aar vnder thennom i waare haffth haffue, oc som i mange aar til forenn vnder forscreffne Her Hanss Hanssens forseddre prouesther till faaren waareth haffuer. Tha paa thet ath thretthe oc vwillige motthe her epther mellom forscreffne Her Hanss Hanssen oc hanss eptherkomere prouester i Toffthe oc forscreffne waar frwe brødre aff Carmelite orden afflilles oc aflegges, oc the oc theres eptherkomere motte dess rooligere thiene then alsommectiste gud, paa badae siider haffue wii thalet forhandlet oc thennom om samme tretthe oc vwillige endeligen saa fordraget oc forenth, at forscreffne Dochter Anders oc hanss brødre skulle met thet første ighen antworde Her Hanss Hanssen till gode rede alle forscreffne

hospitals Klenobia som ære monstanser, kalde, disse, messe reede, forkaper, sancti Bartholomei apostoli arm, met alle andre reliquiis oc reliquiariis, som forscreffne Dochter Anders eller hanff brødre annamede oc funde ther i forscreffne hospitale fore thennom, oc ther till alle the buller, priuilegier oc andre merckeliige bress, som forscreffne hospitali gifne ære, oc Dochter Anders eller hanff brødre ther indhe funde fore thennom. Stem skulle oc forscreffne Dochter Anders oc hanff brødre aff Carmelithe orden lade opbygge paa theres egen kostning eth nyeth hospitale ligerwiiff oc i alle made som thet i wor Kiere herre faders egen nærværelse paa Hingegawell wort Her Hanss Hanssen oc Dochter Morthen i melkom forhandlet, oc Her Hanss skall ther till forwise thennom stædet oc grunden. Oc ther emod skalle forscreffne brødre aff Karmeliite orden haffue, nyde oc beholde till ewig tiidh then gamle capelle, hospitale oc gaard, som the indtaget haffue, i lenge oc brede, som then aff arildz tiidh waaret haffuer, som prouesther i Doffthe tilfueren aff arilde ibode oc besiddede haffue.

Oc ther met skall waare en klar affthalen sag mellom Her Hanss Hanssen prouest oc forscreffne Dochter Anders oc hanff ordens brødre oc begges theres epterkomere till ewiigh [tiidh], som nu forschreffuet stander i alle made.

Med en anden Haand er tilføiet:

Stem aariwercket met all syn tithoring, alle flocker storæ oc smaa.

Stem thet syborium som sacramenthet vdi staar etc.

Stem rosa in Jerico.

Sancte Caterine tandt.

Udfast i Geh.-Ark. Topografisk Saml. Absens.

2.

Christiern met gudꝫ nade Danmarkes, Norges,
Wendis oc Gottis koning vdwald koning till Sue-
rige Hertug vti Slesuig ic.

Wor gunst tillforn, wiidt at off elskelige Her Hans Hanssen
wor schriffuer prouest vti Doffte er nuw schicket oc noghen
skwnd vden riget vti wore mærkelige oc sine eghne ærinde
forhindret ic. Thii bethe wii theg oc wele at thu anna-
mer oc tager i forswar paa hansß wegne hwes gudꝫ han
ther i Bogeherrit till sit prouestiet liggendis haffuer, the-
sligeste oc Torøø, som hannom aff off forlænth ær, oc thet
forswar oc fordægtinger till rætthe, indtill swo lenge han
igien i Riiget komendis worder. Ther met giør thu off
till wille oc wii forlade off ther wisseligen till. Befalindeß
theg gud. Schreffuit poæ wort slot Kispnehaffn Torßdagen
nest effter reminiscere Søndag aar ic. Mdxv, vnder wort
Signeth.

Udskrift:

Off elskeligh Esgi Bille wor embiðman poæ Hagenstowg.
Drig. paa Papir i Geh.-Urk. Saml. Christiern II.

3.

Thesud.

Jegh Søsther Margrettæ Anuudꝫ datter abbatissa
i sancte Clare closther i Roskilde indigna met en myn con-
uentß søsther, Søsther Khrstinaæ Grids datter, kendhis
met thette mytt obnæ breff, vij haffuæ anamed ath forbaræ,
gemæ aff hedherligh herræ her Hans Hanssen prosth i Alf-
nes i lang sortth khortell vndher foret med damast. Item
i lang brwn khortell wndher foret med graberk. Item i
brwn floellß tryæ. Item i sort tryæ aff sküllæ sefftthemj.

Item i hettæ strud aff damast vndher foret met morkell.
 Item i hettæ strud oc aff damast vndher foret med mord.
 Item i flowiss for som satt vndher myn trægæ. Item i
 morskyns for, satth vndher mytt bonetth. Item i lagen.
 Item i skryn met hweff som i ær. Thessæ for screffnæ
 clædher fodher oc skryn skullæ vij i gen anwordæ for
 screffnæ her Hans Hansen, nar han thet begerendis ær,
 eller oc hans fullmegtigæ bud, som tha hassuer hans egen
 hand screffth. Item ær thet soo ath gud vell hanom fallæ
 her for inden, tha skullæ vij thette for screffnæ godz an=
 wordæ hans søsther son mesther Per Berillsen kanig i Røg=
 næhaffn oc her Olef Anderssen scriffuer, kanig i Roskilde,
 oc ingen anden. Datum feria vi^{ta} quasimodogeniti Mdxxiij,
 sub sigillo officij mei.

Samtidig Paategning:

Recognitio abbatisse monasterij Clare Roskildensis.

Orig. paa Papir, med Spor af Seglet, i Geh.-Ark. Danske
 Saml. 377. b.

4.

Fredericus dei gracia Electus in regnum
 Dacie, heres Noruegie, Dux slesuicensis, Holsacie,
 Stormarie et Ditmercie etc. Premisso nostro sin=
 cero fauore. Bede wi edher atj strax vdennd ald
 ydermere forhalningh antuorde off elskelig mester
 Blganh vor canxeler ald thet boo oc bossaff met queg
 fææ fang oc heste, som Her Hans Hanssen til forne til=
 hørde, ehvat thet helst er, som findess kand, saa i ther aff
 inthet forkomme, eller vnderslaer, saa fremt j icke wille
 stande off ther fore til retthe i framtiden. Thij lader thet
 ingelunde, ther giøre i off synderlig tiil villig meth. In

Cristo valet. Ex ciuitate nostra Ottoniensi ipso die as-
~~sumptionis~~ **sumptionis** domini, anno eiusdem Mdxxiij, nostro sub signeto.

Venerabili viro Magistro Petro Bernardi Canonico
 ecclesie Hassnensi nobis sincere dilecto.

Orig. paa Papir med Spor af Segl i Geh.-Ark. (Danste
 Kongeris Hist. Fasc. 10, Nr. 45.)

5.

Udsens b h

ffid Stadfestelse paa alle priuilegia oc friiheber, som the
 haffue aff konning Hans oc andre framfarne konninger i
 Danmark, oc at the mue nyde alle the priuilegia, som
 borgerne i Dens haffue, oc at inge vtlendisse eller bønder
 mue gøre landt køp ther omkring, som samme stadfestelse
 ydermere vtuiser. Datum Riipis vigilia Katerine Anno etc.
 mdxxiiij.

Relator rex per se.

Af Register over alle Lande (Nr. 2).

6.

Mester Peder Bernetssen

ffid presentationem paa præposituram Toftensem per
 liberam resignationem magistri Wlgangj Uthenhof cancel-
 larij. Datum Rølling feria quinta post dominica(m) Ju-
 bilate. Anno etc. mdxxv.

Af Register over alle Lande (Nr. 2).

7.

Mester Peder Bernidsffen

ffid forlenings bress ad tempus vite paa Thors, som Mest-
 ter Wulgang tilforrn haffde vdi forleening, dog saa att

hendt skall giffue ther off aarligen till Nyborgs Slott
thendt affgiffit, Szom ther pleyer aff att gaa. Datum Koll-
dinge feria Sexta post dominicam Jubilate aar 10. Mdxv.

Relator Mester Jesper Brochmandt.

Register over alle Lande (Nr. 3. Fol. 119).

8.

Nicolaus Bernardi clericus Ottoniensis diocesis
Stem siæ hand presentationem paa Afsnes och Kerndorp ad
resignationem magistri Petrj Bernhardj prepositj Tostensis.
Datum in castro nostro Flensborg die beati Martinj epi-
scopi anno etc. Mdxv.

Af Register over alle Lande (Nr. 2).

9.

Her Rasmus Hansen vicarius till hellig korff al-
ther, her Laurik Duffsen, vicarius till Sancte Bir-
gitte alther oc her Mats Sommer, vicarius til Sancte
Karine alther i Afsens
finge breff at the skulle nydhe och beholle theris renthe vdi
theris liffs tid. Datum Gottorp Sabbato post festum
Mathei apostoli Aar 10. Mdxviiij.

Dominus rex per se.

Af Register over alle Lande (Nr. 2).

10.

Benlig hælffen send met gud. Kierre Effe maa i vide
ath Cancellar befoell meg, ieg schulde fige eder mange gode
netter och haffde gerne talleth met eder, thaa siæ hand faa
strengre breff fraa myn Herris Raade, ath hand schulde

wfortsoffuit komme till hans naade, och bad Cancellar ieg schulde sig eder, ath hand menthe thet schulde werre sagens thee fistæ ærende i handleth met myn Herris Naade ic. Item Kierre Eske lader Cancellar eder gerne bede, atj willæ well giøre och forlige Erich Kromdige oc Semen, som vor hans foghet, om thend Marswin trette thennom kom emel-lom, thet will hand kerligen met eder forschylde ic. Item meg tyckis thet schulde werre mogeth gott ath Erich icke wdkasteth eth gott wenstschaff for en libell sagh schuld ic. Item burmester i Melfar bad meg och sig eder, hand kand icke handle met Kromdhyge, thij hand er hannom wgunstigh ic. Item Kierre Eske thet første ath Kromdiche kommer hiem, atj thaa wille giøre eder wniag fore Cancellars schuld, thet will hand gerne met eder forschylde. Her met eder gud befallendis. Ex Ass(ens) feria 6ta post Remini-scere, anno domini Mdxix.

Peder Berentssen
Prouest.

Udskrift:

Erlig och Welburdig Mand Eske Willæ Hoffuik=mand paa Hagenskow kerligen.

Drig. paa Papir med Segl, hvori findes et udskaaret Hoved. Geh.-Ark. Topograf. Saml. Udsens.

11.

Gäbern Smet Bheffoget vdi Assenns
ffich breff liudendis att fonge mt. haffuer giffuit hannum och hans arffwinge till ewiig tiidt for frii ehendom ith tweer hwss liggendis vdi Assenns wdenn for Closter nest østenn vedt byes mwer och vpp till Hoffmedenn (sic!) met thet gardhs rom som thet nu begrebet er. Datum Hinge-

gaffwell mandagenr nest ept̄her guk̄ Begoms dag, aar etc.
Mdxrr.

Relator Anders Røslid̄e.

Uf Register over alle Lande (Nr. 2).

12.

Burgemestter raad och menighedt vdi Aßens
finge breff pro Seruitio facto et faciendo att konge Mtt.
haffuer vntt och giffuit euigligenn thennom och theris ept̄her=
komere vdi forbeneffnende Aßens woer F̄rue claafter ther
samestedhs met altt thett Jordhmonn vdi lenge og brede, som
thet nu er indhagnet, och met aldt bygning som ther nu
paa stander ligeruiiff som samme claafter met forscreffne
Jordhsmonn och bygning nu indtagenn begrebenn och by=
get och vdi alle maade befalet er, huilket claafter forscreffne
Burgemestter raadt och menighedt och theris ept̄herkomere
mue och schulle haffue, nyde, bruge och beholde till euig
tiidt ligeruiiff som forscreffuit staar. Daag met saa skell
att the skulle forbygge samme claafter och iordhmonn medt
godt k̄bstedhs bygning och gaarde och thenum skulle besidde
borgere, som schulle skatthe och skulde och hielpe till att
uppeholde kongelige och hysenns thnge. Samledis haffue
the louffet och tilfagdt Kongelige Maestatt, att huess iordt
och ehgendom, som nu ligger till hanff naadis och kronenns
prouesthe Doffthe, skall bliffue till samme prouesthe fr̄rii och
quitt vfformindskett och vfforkrendet vdi alle maade vdi
sin lenge och breede, som the thett tillforn vdtlagdt haffue.
Cum clausulis consuetis et inhibitione solita. Datum
Hagenokoug woer fr̄rue affttenn Assumptionis Mar 1c.
Mdxrr.

Register over alle Lande (Nr. 3. Fol. 146).

18.

Hans Bernedssen

ffid R. Mt. breff pro seruitio faciendo paa en *ss* Torss liggendis vdhen for Affens att haffue nyde bruge och beholde frii och quidbt saa lenge hand leffuer, dog met saa skell att hand ther aff skall aarligen gøre *och* giffue till R. M. och kronen till gode reede en halff thonne smør, Huilken hand huert aar skall hde paa hans naadis Slott Hagenskough bethimelige landgilbis tiidh och skal hand holde then gaard paa *Dœn* wiid heffdt och magt och bøndher ther paa boor wiid log, skall och rett. Skall hand icke och forhugge eller forhugge lade then skoffue paa *œnen* er till vpligtte vdi noget maade. Cum inhibitione solita. Datum Nyborg sancti Hans mid-sommers affthen, *Mar* etc. mdyxxj.

Relator Her Wlffgangl Bthenhoff Canceker.

Regnelser for 1531 (Geh.-Ark. Danske Kongens Hist. Fasc. 14. Fol. 3).

14.

Esbern Smid Byefoget vdi Affens¹⁾

ffid breff att hanndt haffuer bereett for R. Maestat, att Sancte Gertruds alter som waar ffunderitt vdi roer Kfrue Kircke vtj forscreffne Affens er nu ødelagd, och en gaardt er giffuenn till samme alter, som ligger vdi *Udoardt* vdi Gamtoffte Saagenn, som Knutt Perffen vliboer, och R. Mt. schall haffue reett till samme gaardt, *Iha* eptherthi thendt tienniste, som ffunderitt och Stigtet er for samme alter, er nu ødelagd, haffuer R. Mt. ex speciali gratia

¹⁾ „Esbern Smedt tolner vdi Affens“ ff 1531 (tidligere paa *Uaret*) fgl. Befaling at frage Skib til nogen Fetalie, som skulde hentes fra Kolding, Hønborg og Hagenskov og føres til Kjøbenhavn med det allerførste. (Regnelser 1531. Fol. 29 b.)

vntt och forlenitt Esbern smett aldt thendt reett og rettighedt som K. Mt. och Kronen tilkommer och tilhører vtj samme gaardt, att haffue nyde bruge och beholde vtj sin liffuis tiidt quitt och friie. Cum inhibitione solita. Datum Gottorp Torshdagenn nest epther alle Helligens dag, Mar 10. Mdxxxj.

Dominus Rex per se.

Register over alle Lande (Nr. 3. Fol. 152).

15—18.

1. Burgemeister oc Raadt i Aflens ett breff, at the haffue berett att ther ligger nogre hvmble haffuer, koll haffuer, engehaffuer vden fore theris by, som borgemeister oc Raad altid haffue hafft wtij heffdt oc være, forscreffne haffuer att forlee borgere, nar the bortt døde, som thennom haffde wtij leye oc forlening. Nu fordrister thennom nogre till att selge oc afhende sligge forscreffne haffuer emodt burgemeisters Raadt og samtide. Tha haffuer K. Mt. vnd oc tilkadett, at forscreffne borgemeister oc Raad vtj Aflens mve oc schulle nyde oc beholle hvmble haffuer, koll haffuer oc engehaffuer att bortt feste, nar the løff bliffue, som sidwone haffue uerett aff gamell tiid etc.

2. Item haffue the oc berett att sedwone haffuer werett aff gamell tiid vtj theris by, att nar Nogen tog borgeskaff aff borgemeister oc Raadt tha pleyede the ther fore att vdtgiffue en mark dansk, oc berette att ther siider nogre nu i theris by oc fortrycke thennom oc icke ville vdtgiffue fore theris burgerkaff samme mark dansk. Thij bether oc biuder K. Mt. alle, ehue the helst ere, som saa siider oc fortrycke thennom, att the vdtgiffue mett aller første forscreffne mark, saa frempt som the ville nyde theris burgerkaff.

3. Borgemeſter oc Raadt i Aſſens en beffaling tiill Jøren Henningsen [Quiſkov], Niels Jepsen, Peder Brock, Berner [Suale] i Biſp boe, at ther er trette emelſom thennom oc Knudt Olfen oc hans mettarffwinge fore en gordt Her Hans Olfen vtj boede, ſom the ſelffuer ythermere berette kunde.

4. Hans Lunde ſteffner Her Niels Hordt i Bardløſe fore ett breff, han haſſuer forhuerrffuett aff Konge Mt. mett wrang vnderwiſning paa noget kalenthe godz, att møde tiill førſte almhndelig herredag met ſamme breff.

Regnelſer for 1532 (Geh. Ark. Danſke Kongers Hiſt. Fasc. 14. Fol. 143). Umiddelbart foran diſſe fire Stykker er indført et Ubtog af det Brev til Aſſens om Helligkors Alters Jorder, ſom er trykt i Aſſt. udg. af Fyns St. litt. Seliſt. I, 137.

19.

Her Hans Suendſen

ſiã preſentatiõs paa Aſſens Sogne Kiercke per liberam reſignationem Nicolai Bernardi in eadam atque præſcripta forma. Datum eodem die, loco et anno vt ſupra (3: vt illa noua reformatio in primis habenda, incorrupta atque inuiolata maneat. Datum Haſſnie die Lune poſt Feſtum Martini Nar Mdxxyvj).

Ad mandatum domini regis proprium.

20.

Her Niels Friiſſ

ſiã preſentatiõs paa Kierndrup Kiercke per liberam reſignationem eiusdem Nicolai Bernardi ſecundum eandem præſcriptamque formulam præſentationis. Datum vt. etc.

Ad mandatum domini regis proprium.

19. og 20. af Register over alle Lande (Nr. 4. Fol. 40).

21.

Caspar Fuchs

Sid Breff pro seruitio facto et faciendo paa Kronens prelatuur och proustiet wdj Affens, som mester Peder Bertilsen døde fran, at hassue niude, bruge och beholde wdj sin liffstiid, och saa lenge som hand lessuer, med prouestegaardt, thienes, gaarde, godk och ald anden renthe och rette tilliggelse: dog med saa skiell at hand skal giøre ko: matt. och riiget ther aff tilbørlig thieneste och holle thienes[ne], som her tilliggendis er, wed loug, skiell och ret, och icke tilstede, at the wforrettis. Cum aliis clausulis consuetis et inhibitione solita. Giffuet paa Habersleff Slot pinkaffthen Nar etc. mdrxxvij.

Register over alle Lande (Nr. 4. Fol. 287).

22.

Mhndt ydmiiuge plectiige tro tenniiste altiit tilforne mett voer Herre. Kerre Gfke giiffuer ieg eder kerliigenn tilkennde, att nu y tiisdags vor ieg y Galmstedt hoff eder Broder, ta mentte handt atti skulle icke komme ther aff en nu wtj xiiij dage oc mente hand atj skulle en førre komme hiidt op, før handt for ther aff. Kerre Gfke, er meg tiluidendes vordenn, att Antthonius Briiske handler mett Casper Fox om thet prouisterij wtj Affens. Kere Gfke, beder ieg eder for gudk skyldt oc mhndt fattiige tenliste, attj viulle handle mett forscreffne Casper Fox om samme lenn, eller ieg motte komme neder till eder, nar y sellu tiides, attj viulle icke forgette meg. Stem skal landgiillit komme neder mett thet allder første oc viulle y sende meg en aff Suendenn op, th ieg hassuer ingen att uisse frøo gorden, er her ingen anden tiende. Her mett eder tee Helliige

treffolbiighedt befallendis, ex Ballyndt Ottensdag før Laurentj, Anno 11. 1537.

Niels Berelsherrndt.

Udskrift:

Erlig oc welbyrdig Manndt Eske Biilde Hoff-
uiig Manndt paa Bergenhuß ydmigeligen sendes.

Orig. paa Papir med Levning af Seglet i Geh.-Ark. Top.
Saml. Åssens.

23.

Christian III. Åssens borgere sige breff at skulle
nyde hellig faars Alter oc Vicarij vdi Åssens med ald sin
rette tilliggelse til deris Sogneprestis vnderholding til euig
tid. Datum Åssens Mandagen post Bartholomei dagh
Anno 1544.

Af Register over alle Lande (Nr. 1). Dette Brevudtog, som
for sent kom mig for Die til at kunne benytte ovenfor S. 219,
kan tjene til at berigtige det der anførte Årsktal.

Samlinger
til
Odense Bispekrønike
i
Katholicismens Tid.

Af N. Crone.

„It Eble ubi sig self er stont oc smuct
noct aff begyndelsen, dog omster voger der
Orme og forrobnelse ubi, oc det forbi Mate-
rien er forfengelig. Lige saa skeede her, de
(Bisperne) vilde være meere end dennem burde.“
(Af Svitfeldts Fortale til Bispekrønken.)

I.

Vi savne vel ikke ganske Kilder til Odense Bispekrønike i Katholicismens Tid; men Enhver, der har beskæftiget sig med Arbejder af denne Art og kjender til Beskæftigheden af Kilderne til Danmarks Historie i Middelalderen ialmindelighed og til Kirkens Historie isærdeleshed, han veed ogsaa, at en Bygning, der skal opføres paa en saa løs og usammenhængende Grundvold, ikke vil kunne opnaae nogen synderlig Fasthed og Sammenhæng. Dette gjelder dog især om Kirkens Barndomshistorie i vort Fædreland, over hvilken der hviler et tykt Mørke, som kun svagt gjenembrudes af de enkelte Lysstraaler, en og anden udmærket Personlighed udsender. Og da vor Tid iblandt sine første Bispers Tal vel har nidkjære Mænd, men dog ikke saadanne, der grebe virksomt og kraftigt ind i Datidens Forhold, vil Udbyttet af disse Samlinger vistnok forekomme

Mange magert, især hvad de første Bisper angaaer, og eensformigt, naar rigere Stof længere hen i Tiden strømmer til. Imidlertid har jeg dog troet, at et saadant Bidrag til Thyens Kirkehistorie ikke vilde være en og anden af Tidsskriftets Læsere ubelkomment. Hvad jeg har at byde dem, er en chronologisk affattet Sammenstilling af de vigtigste Momenter i de enkelte Bispers Levnet, forsaavidt de til min Raadighed staaende Kildekrifter have tilstedt mig det. Og heri er da tillige given Muligheden af en ikke saa ganske ringe Efterhøst for dem, der have Udgang til andre, især utrykte Kildekrifter, hvilke jeg kun sparsomt har kunnet benytte.

Hovedkilden til vor Kundskab om Danmarks kirkelige Forhold indtil Aar 1076 er Adam af Bremen, der i sine *Gesta Hamaburgensis Ecclesiae Pontificum* ¹⁾ beretter, hvad han selv af troværdige Hjemmelmænd har erfaret om denne Sag. Men hvor nødigt vi end maatte undvære hans, den for en stor Deel Samtidiges, Opregnelser angaaende en Periode, hvorom vore egne Historieforfattere kun have opbevaret os saare Lidet, saa bliver hans Værk os dog kun af ringe Betydning for Odense Bispekronike, efterdi det kun kaster enkelte Glimt ud i Mørket og navnlig kun interesserer sig for vore Kirkeforhold, forsaavidt de vedrøre Tydslands. Endnu Mindre yder os vor egen Saxo Grammaticus i sin *Historia Danica* ²⁾; thi, skøndt selv Geistlig, omtaler han dog næsten slet ikke Christendommens Plantning og Fremvæxt her i Landet; og Kirkens Historie synes først ret at faae Interesse for ham, naar han i sin Fortælling er skreden frem til sin store

¹⁾ Den Udgave, hvorefter der i det Følgende citeres, er den af G. H. Pertz in usum scholarum. ²⁾ ed. P. E. Müller.

Belhnders, Erkebiskop Absalons, Dage. Men selv da omtaler han ikke nogen af de Ddense Bisper ¹⁾. De enkelte Efterretninger om disse Prælater, der ere os levnede i Middelalderens Krøniker og Aarbøger, findes samlede i *Scriptores Rerum Danicarum*, hvor navnlig tvende Arbejder af Cornelius Hamsfort († 1627) blive os af Vigtighed, nemlig i 1ste Tome hans *Chronologia Rerum Danicarum secunda*, som indeholder endeel Notitser om de Ddense Bisper, dog meest kun om deres Nærværelse paa Danehofserne og om deres Afsladsbreve til Svens forskjellige Kirker; og i 7de Tome hans *Series Episcoporum Othoniensium, e diplomatibus & tabulis collecta*, som omfatter den Ddense Bispehistorie indtil Reformationen. Dette Bidrags Værd er unegteligt stort; men Størsteparten af de 26 Folioider optages af historiske Data, der angaae Danmarks politiske Historie ialmindelighed og ikke specielt vedkomme Ddense Bispehistorie. Denne Series har Hvitfeldt (ifølge hans egne Ord i Fortalen) benyttet i sin Bispekrønike og derhos samlet, hvad han andensheds har truffet paa; ligesom han ogsaa i sin Danmarks Riges Krønike ²⁾ leverer mangt et vigtigt Bidrag. Pontoppidans *Annales Ecclesie Danicæ diplomatici* ere hidtil den fuldstændigste Bispehistorie og især vigtige, fordi Forfatteren har øst af utrykte, nu tildeels tabte, Kildekrifter. Suhms bindstærke Historie af Danmark giver os et Magazin for alt baade Trykt og Utrykt, hvad der til hans Tid var fremdraget for Dagens Lys, og gaaer til Aar 1400. Münters *Kirchengeschichte von Dänemark und Norwegen* leverer en interessant og tiltrækkende Fremstilling af disse Rigers Kirkehistorie og

¹⁾ Kun ganske leilighedsviis nævner han Bispe Livo (I, 784).

²⁾ Folioudgaven er her benyttet.

veltegnede Billeder af Kirkens store Personligheder, iblandt hvilke dog ingen af de Odense Bisper har fundet Plads.

Kun et Par Monographier, vedrørende Odense katholske Bisper, ere leverede, nemlig Prof. Welschows Afhandling om Biskop Regner¹⁾ og Prof. Paludan-Müllers Jens Andersen Beldenaf²⁾; hvortil kommer et Par Opsatser i Danske Magazin om Rabne Jensen (i 3die Bind) og om Mogens Krasse (i 2det Bind).

I de senere Aar ere adskillige Værker udgaaede, der bane Vej for en Bearbejdelse af Odense Bispetrønikke. Regesta diplomatica historiæ Danicæ indeholde en summarisk Fortegnelse over alle hidtil fremdragne Diplomer, Danmarks Historie vedkommende. Konferentsraad Bedel-Simonsen har i sine Bidrag til Odense Byes ældre Historie leveret et rigt Magazin for Alt, hvad der angaaer denne By, altsaa ogsaa de Odense Bisper; og disse hans Samlinger blive os især af Bigtighed fra det Tidspunkt af, hvor Suhms Historie slutter, fordi han har skaffet sig Afskrifter af endeel utrykte, i Arkiverne henliggende, Aftstykker. Adjunkt Königsfeldt har i 3die Deel af Historiske Aarbøger givet en Skildring af de katholske Bisper i Danmark, der indeholder en kortsættet, af Kilderne dokumenteret, Angivelse af Hovedmomenterne i disse Bispers Levnet. Og endelig indeholde de hidtil udfomne tvende Hefter af Dr. L. Helvegss „Den danske Kirkes Historie til Reformationen“ saare værdifulde Oplysninger om Odense Bispesols ældste Vilkaar.

¹⁾ i Geneal. og biogr. Archiv S. 353 ff., ogsaa særskilt med egen Paginering. ²⁾ 2det Dplag. Odense 1837. Denne Biskop er vel ogsaa den eneste, af hvem der lader sig tegne et nogenlunde fylldigt Livsbillede, saaledes som skeet er i denne Afhandling.

Endnu staaer der tilbage at omtale et Par utrykte Kildekrifter, der henligge i de kjøbenhavnske Bibliotheker. Paa Universitetsbibliotheket findes de bartholinske haandskrevne Kollektaneer, der ogsaa indeholde vigtige Bidrag til Danmark's Kirkehistorie; og paa det kongelige Bibliothek Jakob Bircherods „Samlinger om Bisperne i Thyen før Reformationen med nogle Vaabener og Sigiller, samt de trykte Efterretninger om St. Knuds Kirke, Kloster og Skole“; og endelig Thomas Bircherods „Sylloge Variorum de Episcopis Daniæ, in qua continentur (præter cetera): Series Episcoporum Othoniensium, e diplomatis & tabulis collecta; & Chronica Episcoporum Fionensium, item Conventus & Monasteria Fionensis Dioeceseos; conscripta a Thoma Bircherodio“ (dog er det sidste Uffnit kun en Udskrift af Jakob Bircherods Samlinger). Jeg har havt Leilighed til at gjøre mig bekendt med disse Haandskrifter, navnlig med Hensyn til den ældste Tid; og jeg har deraf erfaret, at de, hvad dette Tidstrum angaaer, nøie slutte sig til Adam af Bremen og ikke yde synderlig Mere, end hvad Pontoppidan og Suhm deraf have bragt for Lyset. Ligeledes har jeg gjennembladet Haandskriftet ¹⁾ i den Thottske Saml. i 4 Nr. 1419—23, men troer eiheller, at deri indeholdes nye Oplysninger til Odense Bispekrønike i Katholicismens Tid.

¹⁾ hvorpaa Helweg gjør opmærksom i sin Udsigt over de utrykte Kilder, der er søiet til hans „Den Danske Kirkes Historie efter Reformationen“, II, 658.

Christendommens Plantning paa Fyen.

Naar Christendommen først er bleven forkyndt her paa Fyen, er et Spørgsmaal, der ikke med Sikkerhed lader sig besvare. I det 9de Aarhundrede nærmede Missionærerne fra Syd sig mere og mere de danske Der; og det er vel muligt, at der allerede paa Ansgars og Remberts Tid kunne være komne enkelte Christne fra det jydsk Fæstland herover og have prædiket Christi Lære. Men Hedenkabet var saa dybt rodfæstet, at Christendommens første Forkyndere, om de end paa deres Reiser, navnlig til Sverrig, have besøgt de danske Der, dog ikke have formaaet at grundlægge nogen fast og varig Kilde paa disse. Den brenniste Erkebiskop Unni er den Første, om hvem det udtrykkelig berettes, at han drog omkring paa alle de danske Der og forkyndte Hedningerne Guds Ord ¹⁾ (henved Aar 934) ²⁾. Foruden denne Indflydelse af den tydske Mission tyder dog ogsaa Udskilligt hen paa, at der tidligt kan være virket for Christendommens Udbredelse her i Landet, og da navnlig paa Derne, fra en anden Side, nemlig ved den levende Samsærfsel, der fandt Sted imellem Danmark og England ved Overgangen til det 10de Aarhundrede ³⁾.

Dog var det først under Kong Harald Blaatands Regjering, samtidigt med hvem Abaldag sad paa den brenniste Erkebispesæde (936—88), at Christendommen vandt fastere Fod paa de danske Der. Dette skyldtes dog ikke saameget Kongens egen Kjærlighed til Evangeliet, som snarere de tydske Kongers Iver for Missionen i Norden.

¹⁾ Adam. Brom. I, c. 61. ²⁾ Suhm II, 571 f. ³⁾ Helveg S. 88 o. fl. St.

I Aaret 948 havde denne gjort faastore Fremskridt paa den jydskke Halvø, at denne blev inddeelt i 3 Bispedømmer: Slesvig, Ribe og Aarhus, hvis Bisper bleve indviede af Adalbag, og hvem han tillige betroede Omsorgen for Kirkerne i Fyen, Sjælland, Skaane og Sverrig ¹⁾. Naar der saaledes allerede dengang tales om Kirker i disse Lande, toges der vel nærmest Hensyn til Fremtiden; thi det er vel neppe rimeligt, at faste Menigheder allerede da havde dannet sig paa Verne og sluttet sig om Gudshuse; ligesom og selve Bisperne i de Tider vel mere vare at betragte som Missionærer end som residerende Tilshynsmænd ved en Hovedkirke i et bestemt afstukket Stift. Men da den thidske Keiser Otto I vilde sætte de danske Bisper paa samme Fod som de thidske og hæve Geistligheden til en Magt i Staten, stjenkede han (965) paa Adalbags Opfordring hine 3 Bisper et Frihedsbrev ²⁾; og da vi vel tør antage, at hvis den Odense Bispestol allerede til den Tid havde været oprettet, vilde den være bleven deelagtig i samme Begunstigelse, saa synes vi her at have et Udgangspunkt for Bestemmelsen af dens Ælde.

Søge vi fremdeles et sikkert historisk Vidnesbyrd, der kan afgive Endepunktet for det Tidrum, inden hvis Grændser Odense Bispestol maa være stiftet, da frembyder sig et saadant i den thidske Kong Otto III's Frihedsbrev ³⁾ for de danske Bispedømmer i Slesvig, Ribe, Aarhus og Odense (Othensvig), givet paa Erkebiskop Adalbags Opfordring og Tilskyndelse (18 Marts 988). Har nu virkelig, som ovenfor er antydet, den engelske Mission havt Indflydelse paa de danske Der, saa kan det tænkes, at Erke-

¹⁾ Adam. Brem. II, c. 4. ²⁾ Reg. dipl. I, pag. 7 Nr. 27. ³⁾ l. c. Nr. 28.

bispen ved dette Brev har lagt an paa at drage ogsaa Odense Bispestol ind under det bremiske Erkesæde og saaledes udvide sit Stifts Grændser og sin egen Magt¹⁾. I Tilfald nævnes her første Gang udtrykkeligt Odense Bispestol; og dens Stiftelsestid maa altsaa falde i et af Aarene imellem 965 og 988²⁾. De nyere Historieforfattere tage til Udgangspunkt for Stiftelseaaarets Bestemmelse den tydske Keiser Otto II's Tog imod Danmark (974 eller 975) og henlægge da Odense Bispestols Oprettelse til et af de nærmest paafølgende Aar inden 988. Nærmere at bestemme Aaret vil vel neppe være muligt.

Ikke mindre vanskeligt at besvare er det andet hidhørende Spørgsmaal: hvornår det først har beklædt den Odense Bispestol. Det er allerede i det Foregaaende bemærket, at vi ikke tør overføre de senere Tidens Begreber om en Bispestol, som det faste Sæde for et bestemt Stifts geistlige Overhoved og Tilsynsmand, paa Kirkens tidligste Barndomshistorie; først naar en Hovedby inden en vis Missions Grændser fik en Kirke³⁾, og de Christnes Antal

¹⁾ Helveg S. 113. ²⁾ Iøvrigt have vore Historieforfattere ingenlunde alle holdt sig inden disse Grændser: Joh. Svaningius (Chronol. Dan. Proleg. pag. 23 sq.) erklærer sig tilbøielig til at antage Aar 946, Adaldags 12te (?) Aar, for Stiftelseaaaret; men denne Mening er tilstrækkeligt gjendreven af Pontopp. (I, 134 f.), der selv ansætter det til Aar 970 (I, 126). Hvitfeldt (Bispekrøn. S. 16) har Aar 950 og htrer den Formodning, der gjentages af Pontopp., at Odense Bispestol i længere Tid (indtil 1086; Pontopp. indtil 1020) har ligget under den Roskilde (ogsaa Münter II, 3 f. synes at antage, at det Samme har været Tilfældet indtil Biskop Uge af Roskildes Død (1049), og kalder Gilbert den første Biskop i Fyen); en Mening, hvis Rigtighed allerede Jakob Bircherod bestrider, idet han siger, at hiin havde sin egen Biskop, længe før end der blev tænkt paa denne. ³⁾ Om Odense ældste Kirke see Bedel-Simonsen I, 1, 43 ff.

var steget til nogen betydelig Høide, ansattes der en Mand, hvem Overopfigten over Missionsvæsenet antroedes. Man har ialmindelighed efter Suhms¹⁾ Gissning sat Dthinkar Hvide den Ældre som den første Biskop i Odense. Adam af Bremen²⁾ fortæller om ham, at han af Abaldag blev ordineret til Sverrig, og at han ivrigt har røgtet sin Søndelse iblandt Hedningerne; thi han var en meget religiøs Mand og lærd i de Ting, der vedkomme Gud. Hvad hans verdslige Stilling angaaer, da var han af adelig (kongelig) Æt og danst af Fødsel, hvorfor han ogsaa let kunde faae Barbarerne til at troe hvilketsomhelst angaaende vor Religion. Han prædikede i Fyen, Sjælland, Skaane og Sverrig og omvendte Mange til den Christne Tro. Da dette er Alt, hvad vi vide om hans Virksomhed, lader det sig vel neppe forsvare at anvise ham Odense Bispestol som det faste Udgangspunkt for hans Mission eller at sætte ham som den første Biskop i Fyens Stift³⁾; men alligevel bør han ikke forbigaaes med Læusshed, efterdi han er den første Danske, om hvem det udtrykkeligt siges, at han med Fremgang prædikede Christendommen her paa Den. Ogsaa viser den Omstændighed, at en saa fornem Mand helligede sig til Missionsværket, at Christendommen allerede dengang maa have fundet Indgang hos Landets anseeligste Slægter. Dthinkars Virketid falder formodentlig i Slutningen af Harald Blaatands og under Svend Tvefægs Regjering, altsaa henimod Enden af 10de Aarhundrede. Hvorlænge han har virket som Missionær, vides ikke; men det er rimeligt, at han har maattet standse sin Virksomhed under

¹⁾ III, 185. ²⁾ II, c. 23 & 24. ³⁾ Hvitt. (Bispekrøn. S. 36) opstiller den Formodning, at den første Biskop kan have været den Folbert, der omtales i Otto III's Brev og der kaldes Bremerkirken's Bud (Afg. Pontopp. I, 83 og 135).

den store Christenforfølgelse, Svend Tvefæg teiste, og under hvilken Aarhus Bispestol endog reent skal være gaaet ind. Othinkar og flere andre Missionærer ere da maaſkee flygtede til Bremen; og det er vel tvivlsomt, om han efter Forfølgelsens Ophør er vendt tilbage til Danmark. Iblandt Underkrifterne paa Acta synodus Tremoniensis (Dortmund) i Aaret 1005 findes Othinkardi¹⁾; og derfor er det vel rimeligere, at han er forbleven i Thyſkland, hvor han og skal være død og ligge begravet i St. Peders Kirke i Bremen²⁾.

Det synes derfor, som om Oprettelsen af den Odense Bispestol meest har været et Værk af den bremiske Erkebiskop, som derved vilde ſkaffe sig ſamnt Magt over de danske Der, som han allerede havde vundet over den jydſke Halvø. Saameget synes ialfald viſt, at der under Svend Tvefægs Regjering, ſelv da han i ſine ſildigere Dage var bleven gunſtigere ſtemt imod Christendommen, ikke er ſteet Noget forat gjenoptage det ved Forfølgelsen afbrudte Miſſionsværk paa Derne; idetmindſte tier Hiſtorien berdm. Da han var død (1014) paa et Tog til England, og hans Søn, Knud den Store, der var kommen paa den engeliſke Throne efter ham, ligeledes havde faaet Danmark efter ſin Broder Haralds Død (1019), indtraadte der et afgjørende Vendepunkt i Christendommens Vilkaar i dette Rige; thi ſom Konge i England var Knud indtraadt i de Chriſtne Regenters Række; det blev ham derfor en Ureſſag, om det end ikke juſt var ham en Hjetteſag, at udrydde

¹⁾ Reg. dipl. I, 9, Nr. 35. Formen „Othinkardi“ synes at tyde hen paa, at begge Othinkarerne have været tilſtede. ²⁾ Hans Levnet findes hos Pontopp. (I, 149) iblandt Ribe Biſper, hvor ogſaa Saxo (I, 506 sq.) ſætter ham; men han forveſler ham med hans Søſterſøn, den yngre Othinkar (Helveg S. 109).

Hedenskab og grundfæste Christendommen her i Landet. Og dertil benyttede han klogeligen den engelske Kirkes Kræfter og førte strax et stort Antal engelske Præster med sig til Danmark, hvilke han havde ladet ordinere af engelske Bisper. Ogsaa Bisper lod han indvie i England og sendte dem over til Danmark. Dette var nu vistnok et Indgreb i den bremiske Erkebiskop Unvans (1013—1029) Rettigheder, der dog af Frygt for noget Værre fandt det raadeligt at see igjennem Fingre med dette Overgreb fra Kongens Side. Iblandt disse Bisper var

Reginbert eller Regner (I),

som blev beskikket til Biskep i Odense¹⁾ og var bleven ordineret af Erkebiskop Ethelnoth af Canterburh (1020 eller 1022). Denne Regner skal have været en Englænder af Fødsel og være bleven opdragen og underviist i Videnskaber og Kirkeskikke i England²⁾; og med ham³⁾ fulgte formodentlig Benediktinermunke til Odense, hvor de anlagde et Kloster ved Kirken⁴⁾ og hjalp til at civilisere Folkets raade Sæder. Om ham er os forresten Intet bekjendt. Man har meent, at Kong Knud skal have ladet holde et Bispemøde i Slesvig (1022) under Erkebiskop Unvans Forsæde forat faae sine engelske Kirkelove vedtagne i Danmark; men Rigtigheden heraf maa meget betvivles, efterdi Adam af Bremen⁵⁾ udtrykkeligt siger, at Erkebiskop Adalbert var den Første, der tænkte paa at holde et almindeligt Koncilium af alle sine Lydbisper. Iøvrigt skal jeg endnu kun tilføie, at man⁶⁾ har meent, at, efterat Regner

¹⁾ Adam. Brem. II, c. 53. ²⁾ S. R. D. VII, 217. ³⁾ eller maaſkee først 1030. ⁴⁾ Engelstofts Odense Byes Sognehistorie (Nyt hist. Tidsskrift VI, 3) ⁵⁾ III, pag. 173 (Münter II, 158 ff.). ⁶⁾ Joh. Svaning. pag. 5.

var dragen bort forat prædike Christendom i andre Provindser, har Biskop Wilhelm af Roskilde bestyret Odense Bispestol i 21 Aar, indtil Gilbert blev Biskop her under Svend Estrithsen; en Mening, der dog synes at savne tilstrækkelig Hjemmel.

Gilbert.

Denne Biskops Embedstid ¹⁾ falder omtrent samtidig med den bremiske Erkebiskop Adalberts (1043—1072), hvis Klerk han skal have været. Om han forresten har været af engelsk eller tydsk Herkomst, vides ikke. Adam af Bremen ²⁾ fortæller om ham, at han skal være bleven overfalden paa Søen af Sørøvere og først have opdaget Den Farria, der ligger i Elbens Munding, samt at han der har anlagt et Kloster og gjort Den beboelig. Af Adams Beretning er det klart, hvad han isøvrigt ogsaa udtrykkeligt tilføier, at der ved Farria maa forstaaes Den Helgoland ³⁾;

¹⁾ S. R. D. VII, 217, hvor hans Ansættelseaar bestemmes til c. 1046; Suhm (IV, 182) c. 1048. Naar Pontopp. (I, 136) siger, at han er bleven indsat 1065 af Svend Estrithsen, da synes Grunden hertil at ligge i, at han lader Odense Bispestol blive besat samtidigt med denne Konges nye Ordning af de danske Bispestole (I, 205). ²⁾ IV, c. 3: conversum (i. e. divertentem, fugientem) a pyratibus; hvilket Udtryk man tidligere ialmindelighed har forstaaet saaledes, at han er bleven omvendt (til Christendommen) af Sørøvere. ³⁾ Denne Ø har forresten i gamle Dage været betydeligt større end nutildags, idet den skal have haft 9 Sogne og 2 Klostre; men i 14de og 15de Aarhundrede led den meget af Oversvømmelser, saa at der i Slutningen af sidstnævnte Aarhundrede kun var 1 Kirke tilbage paa Øen. Svend Estrithsen skal i Aaret 1062 have stienket den til Bispen af Slebvig (S. R. D. VII, 166); men senere maa den atter være kommen under Kongernes umiddelbare Besiddelse; thi den anføres i Valdemar II's Forbehold (S. R. D. VII, 533; Jahns Danmarks politisk-militaire Historie under Unionskongerne S. 374).

og da Gilbert formodentlig har christnet Dens Indbyggere og fra sit Kloster ført Tilshyn med Kirkevæsenet, saa kaldes han *Episcopus Farriensis*, uden at man vel derfor behøver at antage, at denne lille Ø for sig har udgjort et eget Bispedømme. Senere er han da bleven forflyttet til Odense Bispestol; og Adam beretter, at han af Erkebiskop Adalberts egen Mund har hørt, at han har ordineret Gilbert ¹⁾ „in Farriam & Fionem insulas“. Da nu Adam saa bestemt angiver sin Hjemmelsmand, bliver man vel nødt til at antage, at Gilbert som Biskop over Fyen har vedblevet at føre Tilshyn med Helgoland uagtet disse Ders store Afstand fra hinanden. Forat fjerne denne Vanskelighed, har man opstillet en Variant: „in Fionem insulam & Falstriam“, hvilken Læsemaade Pontopp. uden videre Betænkelighed antager for den rette og mener, at det ikke er paa Helgoland, men paa Falster, at Gilbert har anlagt sit Kloster. Kan det nu end gjerne tænkes muligt, at Den Falster allerede dengang, ligesom i senere Tider, har ligget under Odense Bispestol ²⁾, saa smager dog denne Variant altfor meget af en senere Pen, der har villet rette den formeentlig urigtige Læsemaade (*Farriam*) til en anden, der synes bedre at kunne sammenstilles med *Fionem*. Dernæst er det ikke let at begribe, hvorfor Falster skulde nævnes hellere end Voland; Adam selv kjender godt baade Falstra og Laland ³⁾. Og hvorledes vil man saa kunne forklare sig den Omstændighed, at Gilbert i Pave Alexander II's Brev ⁴⁾ af 1065 kaldes „*Farriensis*“ ⁵⁾ *Episcopus*? Der hviler altsaa et Mærke over denne Sag, som neppe nogenfinde lader sig

1) *monachum* (III, pag. 175). 2) *Rnyfingasaga* (c. 32) siger, at Falster i den ældste Tid laa under Sjellands Bispestol. 3) III, c. 16. 4) *Reg. dipl.* I, 28, Nr. 136. 5) hvilket Ord Hamsfort (*S. R. D.* VII, 217) retter til „*Fionensis*“.

adspredte. Forresten er dette Pavebrev stilet til Danmarks Biskper og indeholder, at Erkebiskpen har beklaget sig over, at en vis Edbert, som er indviklet i mange Forbrydelser, har vægret sig ved at møde paa Synoden (hvor Erkebiskpen vilde raade Bod paa Kirkens Brøst), uagtet han i 3 Aar har været indstevnet. Og efterdi dette skal være skeet paa nogle andre Biskpers Tilskyndelse, saa paamindes disse om, at de ganske have at afholde sig fra sligt Raad, og at de skulle formane ham til Lydighed imod Erkebiskpen, fordi han efter endt Undersøgelse skal dømmes efter Kirkeretten. Hvorvidt nu Gilbert virkelig har gjort sig skyldig i de ham tillagte grove Forbrydelser, eller Erkebiskpen af Had har paadigtet ham dem, lader sig ikke med Bestemthed afgjøre; men Saameget er imidlertid vist, at Adam af Bremen ikke giver nogen synderlig gunstig Skildring af Geistlighedens og Folkets sædelige Tilstand her i Landet paa den Tid ¹⁾. Er Gilbert bleven falskelig anklaget for Paven af Erkebiskpen, saa tør vi vel i hans fortsatte Bægning ved at møde paa Synoden see et yderligere Beviis paa Biskpernes Opposition imod Bremens Høihed over den danske Kirke ²⁾. Iøvrigt vide vi ikke, hvad Udfald Sagen har faaet; men da Gilbert skal være død (c. 1072) paa Reisen til Rom, har man deraf villet slutte, at den endelige Dom er gaaet ham imod ³⁾, og at han derfor selv har villet forebringe sin Sag for Christenhedens Overhoved.

Subalb.

Derfor vi tør fæste Lid til Adam af Bremens Be-

¹⁾ III, pag. 173: „quod episcopi benedictionem vendunt, & quod populi decimas dare nolunt, & quod in gula & mulieribus enormiter omnes excedunt“. ²⁾ Münter II, 161; Helveg S. 176. ³⁾ Nebel-Simonfen (I, 1, 57) mener, at han er bleven suspenderet (Suhm IV, 418).

retning ¹⁾, maa Christendommen paa den Tid, han frey (1076), have bundet ikke ringe Fremgang i Thyen, siden han anslaaer Kirkerne's Antal til 100; ja, Rnytlingasaga anslaaer det under Knud den Hellige endog til 300! Det er den almindelige Mening, at Odense Bispestol efter Gilberts Afgang i længere Tid har staaet ledig ²⁾; og det er vel ogsaa sandsynligt, at Hubald ikke kan være bleven Bisshop umiddelbart efter Gilberts Afgang, da man ellers bliver nødt til at tillægge ham en usforholdsmæssig lang Embedstid. Forresten veed man ikke med Sikkerhed, i hvad Aar Hubald har bestaget Odense Bispestol. Pontopp. ³⁾ siger, at Knud den Hellige har forskrevet ham fra England samtidigt med St. Osvalds og S. Albans Reliquier. Men om det nu end var sandt, at han er kommen til Odense paa samme Tid som disse, saa ere vi endda ikke stort klogere; thi Ingen veed med Bestemthed at angive, naar disse Helgenlevninger ere blevne overførte hertil ⁴⁾. Forøvrigt var Hubald ⁵⁾ en engelsk Benediktinermunk; men naar man ⁶⁾ tilføier, at han er bleven viet til Bisshop af Erkebiskop Adzer i Lund (altsaa tidligst i Aaret 1104) strax efter Kong Knuds Skriinlæggelse, saa er dette i flere Henseender urigtigt ⁷⁾; thi Adzer blev først Erkebiskop 3 Aar efter denne Skriinlæggelse; og dernæst vide vi med Sik-

¹⁾ IV, c. 7. ²⁾ S. R. D. VII, 218. Pontopp. (I, 137) formoder, at den har været lagt under Roskilde Bispestol indtil 1086, da han lader Hubald blive Bisshop. Derimod mener Jakob Bircherod, at det er rigtigere at ansætte Gilberts Dødsaar til fornævnte Aar. ³⁾ l. c. ⁴⁾ Engelstoft (Sognehist S. 3) antager 1070 eller 1075 for det rette Aar. Pontopp. (I. c.) har 1086, kort før Kong Knuds Død. ⁵⁾ Om ham see S. R. D. VII, 218; Hvitf. Bispekrøn S. 37 (som giver ham Nr. 1 i Bispekrønnen); Pontopp. l. c. ⁶⁾ S. R. D. og Hvitf. II. cc. ⁷⁾ ikke at tale om, at Bispestolen saa maa have staaet ledig i over 30 Aar.

ferhed, som vi strax skulle see, at Hubald var med som fungerende Biskop ved denne Høitidelighed. At antage, at han skulde være bleven viet om igjen af den nye danske Erkebiskop, er der ingen Grund til ¹⁾; hvorimod det vel gjerne kan tænkes muligt, at han under Erkebiskop Niemar af Bremens (1072—1101) langvarige Stridigheder med Paverne i længere Tid kan have bestyret sit Embede uden at have modtaget Bispevielsen. I Aaret 1100 fik Kong Erik Giegod „paa Biskop Hubalds Opfordring“ med den engelske Kong Wilhelm II's Tilladelse 12 Munke fra Benediktinerklostret Evesham i England, hvilke formodentlig bleve anbragte ved den nyopførte St. Knuds Kirke i Odense ²⁾. Den 19 April 1101 foregik dernæst den kanoniserede Kong Knuds høitidelige Skriinlæggelse i denne Kirke „efter Raadsførsel med og ved Hjælp af Biskop Hubald“, i Nærværelse af samtlige Rigets Bisper og en talrig Forsamling ³⁾. Forresten skal denne Biskop have staaet i høi Undest hos Kong Niels og Pave Paskal II, hvilken Undest han især benyttede til at skaffe St. Knuds Kloster Gaver og Privilegier ⁴⁾. Han skal endnu have været ilibe Aar 1120 ⁵⁾; men hans Dødsaar kjendes ikke; derimod vide vi, at d. 14 Okt. var hans Dødsdag ⁶⁾, samt at han har været Kannik i Lund ⁷⁾. Hvitfeldt ⁸⁾ giver ham det Skudsmaal, at han var en gudsfrygtig og retskaffen Biskop,

¹⁾ Vedel-Simonsen I, 1, 58. Pontopp. troer, at Hubald er bleven ordineret i Hamborg (l. c.). Den første Biskop, Erkebiskop Udger efter al Rimelighed har ordineret, er Jon Dg-mundsen til Holum (29 Apr. 1106; see Suhm V, 151). ²⁾ Pontopp. I, 239; Engelstofts Sognehist. S. 8 ³⁾ Pontopp. I, 232 ff. ⁴⁾ Engelstoft l. c. Reg. dipl. I, 34, Nr. 165 og 166. Pavebrevet er dateret 13 Okt. 1117. ⁵⁾ Suhm V, 234. ⁶⁾ S. R. D. III, 460, 561. ⁷⁾ S. R. D. III, 460, 467. ⁸⁾ Danm. Kren. I, 598 f.

der aarlig visiterede sit Stift og eftersaae Præsternes Embedsførelse; ved hvilken Leilighed han tillige modtog Cathedralicum af dem, nemlig Halvdelen af deres Offer paa Kirkemessefadag. Denne Bistats kaldtes Hospitalitas Episcopi; og bemeldte Cathedralicum varede ved i 15 Bisperes Tid, indtil under Biskop Niels Jonsen (1355), da deri skete nogen Forandring. Endelig regulerede Dronning Margrethe (1395) Præsternes Afgift til Bispestolen; men ogsaa efter den Tid krævede Bisperne stundom Subsidium af Geistligheden.

German.

Hvad Aar han er bleven Biskop ¹⁾, vides ikke. Suhm ²⁾ antager, at det er sket ved Aar 1136; men Hamarsfort ³⁾ synes at henlægge Knud Lavards Drab (1131) og Slaget ved Fodevig ⁴⁾ (1134) under denne Biskop. Han havde tidligere været den Roskilde Biskop Eskilds Kapellan. Men allerede i Aaret 1138 afløste han Nicco paa den slesvigske Bispestol og bivaanede Nationalconciliet i Lund (1139). Da han saa en kort Tid havde været Biskop der, blev han fordreven dertfra ved et Folkeoprør ⁵⁾; hvorpaa Kong Erik Lam tillagde ham nogle Indkomster; derimod kom han aldrig mere i Besiddelse af nogen Bispestol, men levede i Lund, hvor han var Kannik. Dog vedblev han ligetil sin Død at skrive sig Episcopus Slesvicensis. Han er formodentlig død i Lund d. 16 Jan. c. 1150 og skal ligge begravet i Krypten under Domkirken ⁶⁾.

¹⁾ Om ham see S. R. D. VII, 219; Hvitt. Bispekrøn. S. 37 (der gjør to Bisper af ham) og Pontopp. I, 309. ²⁾ V, 495. ³⁾ S. R. D. I. c. ⁴⁾ Har Hubald oplevet dette blodige Slag, saa kan han formodentlig takke sin høie Alder for, at han er bleven hjemme og saaledes er sluppen for at dele Skiebne med sine fem Embedsbrødre, der faldt i Slaget. ⁵⁾ Reg. dipl. I, 37 Nr. 185. ⁶⁾ Jeg har her fulgt Welschow (Sax. Gram.

Nicolf.

Om denne Biskop ¹⁾ vide vi lidt Mere, fordi han har haft Meget at bestille med Knudsbrødrene i Odense. Han er født i Gjeltofte ²⁾ paa Lolland af adelig Slægt og blev Biskop ³⁾ i Odense i Aaret 1138. Samme eller næstfølgende Aar udstedte Biskop N. i Odense og Prior B. samt hele Kapitlet sammesteds et Brev ⁴⁾ angaaende et Broderskab, der var afsluttet imellem St. Knuds Kloster i Odense og Klostret Evesham i England. Paa Nationalconciliet i Lund tilskrev Erkebiskop Esfild (8 Aug. 1139) Knudsbrødrene i Odense et Brev ⁵⁾, hvori han blandt Andet skjenker dem Ret til at vælge Bispen, fordi de udgjorde Stiftets Domkapitel, og deres egne Priorer, hvilke skulde stadfæstes af Bispen. Formodentlig samme eller næstfølgende Aar tilfjødede Thomas, Prior i St. Knuds Kloster, Bispen noget Gods i Sjælland, hvilket denne atter pantsatte til Roskilde Biskop ⁶⁾. Den 17 Apr. 1147 skal Nicolf have skjenket betydelige Gaver til Knudsbrødrene, nemlig Gjeltofte By, hvoraf han havde tilkjøbt sig endeel af Kong

part. post. pag. 330 sqq.). Lidligere har man meent, at han ogsaa har afløst Nicco paa Roskilde Bispestol (1139 eller 1143; S. R. D. VII, 157), og at det var derfra, han blev fordreven ved et Folkeoprør. Ligeledes har man ellers ialmindelig anset hans Dødsdag til 16 Jan. 1159 (S. R. D. III, 435). Han kaldes episc. Slesv. i tvende Diplomer af 1145 (Reg. dipl. I, 37 Nr. 193 og 195). Hans Gravsteens Beskrivelse hos Brunius (Lunds domkyrka S. 44).

- ¹⁾ Om ham see S. R. D. VII, 219 sq.; Hvitf. Bispeskron. S. 37; Pontopp. I, 310 f. ²⁾ Rhodes Laalands Historie S. 370. ³⁾ Han var ikke, som Hvitf. (Dann. Krøn. I, 103) siger, tilforn Prior i Ringsted og dernæst i St. Knuds Kloster i Odense; han har blandet ham sammen med Prior Thomas (D. Mag. I, 74 Note h). ⁴⁾ Reg. dipl. I, 36 Nr. 181. ⁵⁾ l. c. pag. 37 Nr. 183. ⁶⁾ Suhm V, 558 f.; Bedel-Simonsen I, 1, 97 f.

Erif Emun og faaet endeel til Gave af ham for ydet Leeding, imod at de aarlig paa hans Dødsdag skulde læse Messe for hans Sjæls Salighed ¹⁾. Og forat hans Søn²⁾, Præsten Rudolf, der saaledes blev berøvet sin Fædrearv, ikke skulde volde Knudsbrødrene Bryderier, gav han ham med hans eget Samthkke 16 Mark reent Sølv i Erstatning. I Aaret 1157 var Nicolf samt Rigets øvrige Bisper med at stadfæste Forliget imellem de tre Kronpræterdenter, Svend, Knud og Valdemar³⁾.

I hans Embedstid herjede Bønderne Fyen og skulle have afbrændt Odense og St. Knuds Kirke (maaskee 1157)⁴⁾, hvilken sidste han skal have begyndt at gjenopbygge og inden sin Død være kommen saavidt dermed, at han fik Choret færdigt, saa at deri kunde holdes Prædiken og Messe⁵⁾.

Han skal endvidere have ladet forfærdige en mærkelig Table⁶⁾, der hang i Stubberup Kirke paa Hindsøholm.

Hans Dødsaar ansættes rettest til 1162⁷⁾.

Rivo (Linus).

Han var Provst ved St. Albani Kirke i Odense og blev Nicolfs Eftermand⁸⁾ (1162). Paa den Tid var Chri-

¹⁾ S. R. D. I, 274; VII, 219 sq. ²⁾ Nicolf maa altsaa have været gift før Celibatslovens Indskærpelse her i Landet (s. 1120). ³⁾ S. R. D. VII, 220 (hvor der staaer det urigtige Aarstal 1156). Om Grunden, hvorfor Nicolf ei omtales i de følgende Aar, see en Gidsning hos Vedel-Simonfen (I, I, 106 f.). ⁴⁾ Suhm V, 233. ⁵⁾ D. Atlas VI, 600. ⁶⁾ D. Mag. III, 194 ff.; Jak. Madsens Visitationbog S. 134 og 157. ⁷⁾ S. R. D. VII, 220 staaer der vel 1163; men hans Eftermand blev viet til Biskop af Modpave Viktor paa Konciliet i St. Jean de Laune, hvilket falder i Aaret 1162. Hvitf. (Bispekrøn. S. 38) har 1143; men det er en Trykfeil, eftersom han tilføier: „da Valdemar Konge“.

⁸⁾ Om ham see S. R. D. VII, 220; Hvitf. Bispekrøn. S. 38; Pontopp. I, 311 f.; Suhm VII, 131. Han nævnes som Provst 1138, 1147 og 1162 (S. R. D. I, 273, 274 og 276).

stenheden spikdagtig angaaende Pavevalget efter Hadrian IV's Død (1159). I Danmark erklærede Erkebiskop Eskild, Biskop Absalon og de fleste andre Bisper sig for den kanoniske valgte Pave, Alexander III, medens Kong Baldemar I og Biskop Doco af Sleebvig holdt med Modpaven, Viktor IV. Paa Konciliet i St. Jean de Laune i Burgundien (1162), hvor Kongen og Absalon vare tilstede, biede Pave Viktor Livo til Biskop ¹⁾, uagtet Absalon satte sig heftigt derimod. Livo blev derfor ei heller anerkjendt som Biskop af Erkebiskop Eskild; men da denne senere forsonede sig med Kongen efter Viktor's Død (1164), er det vel muligt, at han har ordineret Livo ²⁾, hvis tidligere Bielse af en schismatisk Pave var kanonisk ugyldig.

Livo maa være død henved Aar 1170.

Simon,

maaskee (?) en ældre Broder til de navnkundige Prælater, Andreas og Peder Sunesen, var tidligere Kannik og første Provst i Lund, men maa i Aaret 1170 have været Biskop i Odense ³⁾; thi da var han tilstede som saadan ved Hertug Knuds Skriinlæggelse i Ringsted ⁴⁾; ved hvilken Leilighed han skjenkede sit Eiendomssted Bæ i Skaane til Præmonstratenserne ⁵⁾, som kort iforveien havde faaet et Kloster der ved Erkebiskop Eskild. Maaskee var det til Gjengjæld for denne Gave, at Erkebispen det følgende Aar (1171) meddeelte Knudsbrødrene i Odense et Beskyttelsesbrev ⁶⁾, hvori han stadfæster deres Eiendomme og Rettigheder. I Aaret 1173 var Biskop Simon med at under-

¹⁾ Sax. Gram. I, 784. ²⁾ ifølge Suhm VII, 259 i Aaret 1168.

³⁾ Om ham see S. R. D. I. c.; Hvitf. Bispeskron. I. c.; Pontopp. I, 312; Münter II, 356 f. Elg. S. R. D. I, 467; III, 516; Suhm VII, 321. ⁴⁾ Suhm VII, 324. ⁵⁾ I. c. C. 329.

⁶⁾ Reg. dipl. I, 48 Nr. 262.

skrive Erkebispens Stadfæstelse paa de Godser, han til forskjellige Tider havde skjenket Estrøm Kloster ¹⁾. Dernæst nævnes han i Aaret 1174 i Kong Valdemar I's Brev ²⁾, hvorved Moderkirken Eveshams Høihed over Datterkirken i Odense stadfæstes; hvilket skete i Anledning af, at Kongen selv indførte Broder Wilhelm fra Evesham som Prior i St. Knuds Kloster. Den 25 Juni 1175 holdt Kongen et Møde i „Skelverstate“ ³⁾, hvor han stadfæstede et Mageskifte ⁴⁾ imellem sig og Knudsbrødrene, hvilket Biskop Simon var med at underskrive med tilføiet Vandtrudsel. I Aaret 1177 var han tilstede paa Konciliet i Lund, hvor Absalon faarede til Erkebiskop ⁵⁾. Den 6 Febr. 1180 udstedte Kongen fra Hjulby (ved Nyborg) sit Brev ⁶⁾, hvorved han erklærer alle Odense Kirkes Besiddelser frie for enhver Tynge imod et Par Indrømmelser; hvilket Brev Bispnen har underskrevet med. Omtrent samtidigt hermed er formodentlig Bispens Brev ⁷⁾ til Fyenboerne, hvorved han tilkjendegiver, at han har skjenket Nonnerne i Odense Gjallese Kirke (ved Odense). Den 21 Marts 1183 udstedte Kong Knud VI fra Hjulby sit Brev ⁸⁾, hvorved han stadfæster de Privilegier, hans Fader havde indrømmet Odense Kirke, og skjenker den noget Gods. I blandt Brevets Underskrifter findes ogsaa Bispens Navn. S. A. har han føiet en Vandtrudsel til Kongens Søstersøns, Hertug Knuds, Gavebrev (af 20 Novbr.) til St. Knuds Kloster i Odense ⁹⁾, hvori han lod sig optage i Bispens Dørværelse ¹⁰⁾.

¹⁾ I. c. pag. 49 Nr. 271. ²⁾ I. c. pag. 50 Nr. 274. ³⁾ formodentlig Søllested i Waagherred i Fyen, hvis Navn skrives omtrent paa lignende Viis i Kong Valdemar II's Forbebog (S. R. D. VII, 253). ⁴⁾ Reg. dipl. I. c. Nr. 276. ⁵⁾ Pontopp. I, 444. ⁶⁾ Reg. dipl. I, 56 Nr. 329. ⁷⁾ I. c. Nr. 328 (Webel-Simonsen I, 1, 119 f.). ⁸⁾ I. c. pag. 57 Nr. 342. ⁹⁾ I. c. pag. 58 Nr. 346. ¹⁰⁾ S. R. D. I, 281.

Han døde d. 13 Mai 1186 ¹⁾. Endskjøndt han skrev sig „humilem ministrum“, skal han dog have været en streng og myndig Mand, snar til at udelukke Folk af Menigheden, ærgjerrig, overtroisk og stolt ²⁾. Han bandlyste Friserne, fordi de ikke vilde svare Knudsbrødrene deres aarlige Afgift, som Kong Erik Lam havde skjenket dem af Den Splyt ³⁾.

Johan (I) Jensen,

Magister (artium, i den kanoniske Ret), forhen Kannik i Lund ⁴⁾ og af fornem Herkomst, blev derpaa Biskop ⁵⁾. Han har som Magister Johannes underskrevet det ovenangførte Kongebrev af 6 Febr. 1180, ligesom hans Navn ogsaa findes iblandt Underskrifterne paa Erkebiskop Absalons Brev ⁶⁾ til Biskop Baldemar af Slesvig om Tienden (1186). I Aaret 1187 var han tilligemed Præsterne Peder og Godfred (fra Odense) tilstede paa Konciliet i Lund, hvis Hensigt var at bringe Orden i Kirkesangen og Kirkeskikkene ⁷⁾. Formodentlig var det f. A., at Abbed Wilhelm af Ebelholt tilskrev ham et Brev ⁸⁾, hvori han kalder ham „Celsitudinem Majestatis vestræ“ og beder ham at lade anholde og til Erkebispen oversende en bortløben Munk. Dernæst tier Historien om Biskop Johan indtil Aar 1206, da Erkebiskop Andreas holdt et Koncilium i Odense, hvor alle hans Bysbisper vare tilstede ⁹⁾, og hvor han formodentlig stadfæstede Odense Kirkes Privilegier ¹⁰⁾. Den 16 Sept.

¹⁾ Suhm VIII, 124. ²⁾ S. R. D. VII, 221 (hvor ogsaa hans Signet beskrives). ³⁾ Rebel-Simonsen I, 98 og 117. Man har tillagt ham en Mynt (O. Jacobæi Museum regium part. II, sect. V tab. XXV Nr. 6).

⁴⁾ S. R. D. III, 467. ⁵⁾ Om ham see S. R. D. VII, 221; Hvitf. Bispeskrøn. S. 38; Pontopp. I, 313; Suhm VIII, 124. ⁶⁾ Reg. dipl. I, 60 Nr. 365. ⁷⁾ Pontopp. I, 466; Münter II, 168 f. ⁸⁾ Reg. dipl. I, 61 Nr. 376. ⁹⁾ [Suhm IX, 99. ¹⁰⁾ Reg. dipl. I, 79 Nr. 557.

1207 tilskrev Pave Innocents III Odense Biskop et Brev ¹⁾, hvorved han tillader Præsten D., der uden egen Brøde havde faaet en Finger afhugget paa venstre Haand, at forblive i sit Embede.

Biskop Johan døde d. 23 Apr. 1213 ²⁾.

Lojus,

Abbed i Ringsted ³⁾, blev derpaa Biskop i Odense ⁴⁾. Han har vel ogsaa været nærværende med de andre Bisper i Slesvig (1218), da Kong Baldemar II lod sin unge Søn, Baldemar, frøne ⁵⁾; ligesom han og var tilstede paa Conciliet i samme By (1222), da Celibatsloven paany blev indskræpet ⁶⁾. I Aaret 1228 udstedte Kongen fra Bordingborg en Konstitution ⁷⁾, hvorved han bilagde en Tvist imellem Thynderne og deres Biskop om Helligbrøde.

Biskop Lojus skal være død i Aaret 1236 ⁸⁾. Han faaer det Skudsmaal, at han har været en retscaffen Mand, der elskede Lov og Ret ⁹⁾.

Iver,

om hvis tidligere Stilling i Kirkens Tjeneste Intet vides ¹⁰⁾, bekendtgjorde (1240) ved sit aabne Brev ¹¹⁾ en Pavebulle af 18 Apr., der anbefaler Franciskanermunkene, hvilken Tiggerorden han skal have været meget gunstig. I Marts 1241 var han tilstede paa Danehoffet i Bordingborg, hvor Jydsk Lov blev givet ¹²⁾. Den 7 Febr. 1245 tilskrev

¹⁾ I. c. pag. 80 Nr. 561. ²⁾ Suhm IX, 220. ³⁾ S. R. D. I, 181; III, 268.

⁴⁾ Om ham see S. R. D. VII, 222; Hvitf. Biskopkrøn. S. 38; Pontopp. I, 571. ⁵⁾ Suhm IX, 309. ⁶⁾ Münter II, 170 f. ⁷⁾ Reg. dipl. I, 98 Nr. 728. ⁸⁾ Pontopp. l. c. ⁹⁾ S. R. D. I. c.

¹⁰⁾ Om ham see S. R. D. VII, 222; Hvitf. Biskopkrøn. S. 38; Pontopp. I, 571. ¹¹⁾ Suhm IX, 708. ¹²⁾ I. c. S. 718.

Pave Innocents IV Prioren og Kapitlet af Benediktinerordenen i Odense et Brev ¹⁾), hvorved han tilstaaer dem, at, dersom deres Biskop bliver udhygtig til selv at forvalte Præsteembedet, saa maa han ikke tage sig en Medhjælper uden deres Samtykke. At Biskop Iver imidlertid just paa samme Tid har haft en saadan Medhjælper, skjønes deraf, at paa Konciliet i Odense ²⁾), der afholdtes d. 22 s. M., og hvor alle Rigets Bisper mødte under Erkebiskop Uffos Forsæde forat tage alvorlige Forholdsregler imod Kirkegodsets Ransmænd og Kirkeskikkens Foragtere, repræsenteredes Biskop Iver af sin Koadjutor, Mag. Petrus Dacus.

Han døde s. A. ³⁾ (1245) og havde til Eftermand

Niels (I),

forhen Provst i Odense ⁴⁾ (ved Frue Kirke); men hans Valg maa ikke være gaaet kanonisk til; thi vi have et Brev ⁵⁾ fra Pave Innocents IV (9 Novbr. 1246) til Minoritermunken, Broder Simon af Alvernia, hvori det hedder, at Niels efter Ivers Død havde med mange Bøgfølk trængt sig ind i Kapitlet og truet Kannikerne til at vælge sig til Biskop; hvilket Valg Erkebiskop Uffo havde stadfæstet, ja, havde endog viet ham, stræmmet ved Trubler ⁶⁾), uagtet han vidste, at Niels var født af en Konkubine, og

¹⁾ Reg. dipl. I, 111 Nr. 844. ²⁾ l. c. Nr. 848; Suhm X, 45 f.; Münter II, 172 ff. ³⁾ Hvitf. Danm. Krøn. I, 214.

⁴⁾ Om ham see S. R. D. VII, 222; Hvitf. Bispekrøn. S. 39; Pontopp. I, 571; Suhm X, 51. ⁵⁾ Reg. dipl. I, 113 Nr. 865. ⁶⁾ Maasee her sigtes til Kong Erik Ploppening (Suhm X, 67), som vel tidligere havde været Pavens Ven, men havde forspildt dette Venskab ved sin Strid med den Roskilde Biskop, Niels Stigsen. Uvenskabet er formodentlig blevet næret af Jakob Erlandsen, der mødte paa Konciliet i Lyon (1245), hvorhen Kongen havde sendt ham som Responsal.

at han var ukanonisk valgt. Og nu holdt han som Biskop en Trille og begik mange andre Forbrydelser. Broder Simon skal derfor undersøge, om Sagen virkelig forholder sig saaledes, og gjøre Indberetning derom til Paven. Hvad enten nu denne Angivelse for Paven har været sand eller falsk ¹⁾, har Niels (1246 ²⁾ eller 1247 ³⁾ maattet vige Bispestolen for

Jakob,

hvem Pontopp. ⁴⁾ lader blive ordineret i Aaret 1246 af Erkebiskop Uffo og bivaane Konciliet (eller rettere Dominikanernes Provincialkapitel) i Ribe ⁵⁾ (s. A.). Dmtrent ved denne Tid (1247) skal St. Knuds Kirke være afbrændt ⁶⁾; maaskee er ved samme Leilighed den gamle Kongsgaard paa Torvet bleven ødelagt, paa hvis Tomt Bispegaarden siden er bleven opført ⁷⁾. I Aaret 1249 var Biskop Jakob tilstede paa Konciliet i Kallundborg ⁸⁾; og d. 8 Aug. 1251 har han været med at underskrive tvende Kongebreve ⁹⁾, der bleve udstedte paa Danehoffet i Nyborg.

Han døde i Aaret 1252 ¹⁰⁾; og i hans Sted valgte Kapitlet Franciskaneren

Peder

til Biskop; men Kong Abels paatvang det, til stor Forargelse for Stiftet og hele Riget, sin Kapellan,

¹⁾ I de gamle Vers, der findes (hos Hamsfort og Flere) over de Odense Bisper, men som rigtignok ere høist maadelige og intetfigende, kaldes Niels „vir gnarus s. gravis“, og han siges at være valgt „canonice“. ²⁾ Pontopp. I, 572. ³⁾ Suhm l. c.

⁴⁾ l. c. See fremdeles om ham S. R. D. VII, 222; Hvitf. Bispefrøn. S. 39. ⁵⁾ Pontopp. I, 661; Münster II, 174 f. ⁶⁾ Suhm X, 78; Vedel-Simonsen I, I, 158 ff. ⁷⁾ I tidligere Dage residerede Bispen paa Frue Kirkegaard. ⁸⁾ Pontopp. I, 666; Münster II, 175. ⁹⁾ Reg. dipl. I, 118 Nr. 914—15.

¹⁰⁾ Suhm X, 202.

Regner (II),

en tydsk Franciskaner ¹⁾, denne Ordens første Provincial i Dacien (?), der havde været med at tilskynde Kong Abel til at myrde sin Broder, Kong Erik ²⁾. Han har, som „Broder Regner“, underskrevet Kong Abels Brev ³⁾ i Ribe d. 4 Apr. 1252; og at han idethele maa have været denne Konges Familie meget hengiven, sees deraf, at Abels Enke, Mechtild, afslagde for ham sit Løfte om bestandig Enkestand, da hun gik i Kloster ⁴⁾; ligesom han ogsaa ibvrigt begundstige Abels Sønners Forsøg paa at bestige Danmarks Throne. Den 2 Apr. 1253 udstedte han i Forening med nogle andre Bisper paa et Danehof i Nyborg en Vidisse ⁵⁾; og man erfarer deraf, at han da har ligget i Strid med Biskop Niels af Viborg. Paa samme Danehof har han formodentlig med Rigets andre Stormænd svoret Prinds Erik Guldrig og Trofald. Den 21 Okt. 1255 (?) tog Pave Alexander IV St. Knuds Kloster i Odense under sin Beskyttelse og stadfæstede Knudsbrødreneres Ret til at vælge Biskop ⁶⁾.

¹⁾ Om ham see S. R. D. VII, 222 sq.; Hvitf. Biskopkrøn. S. 39; Pontopp. I, 572. Denne Sidste har efter Regner (hvem han kun lader være Biskop i et Par Aar) indført en Jens Bang (en foregiven Broder til den bekjendte Roskilde Biskop, Peder Bang). Men Welfchow har (i sin Afhandl. om Biskop Regner i Geneal. og biogr. Archiv S. 353 ff., ogsaa særskilt aftrykt med egen Paginering) bevist, at der aldrig har eksisteret en Biskop af dette Navn; ligesom en saadan ei heller nævnes af nogen tidligere Historieforfatter end Pontopp. Rigtig nok taler Hvitf. (i sin Danm. Krønike I, 255 ff.) om Biskop Jens; men det er kun en Hulomtalefeil istedetfor Regner. ²⁾ Suhm X, 141. Imod denne Beskyldning forsvarede han sig i en Prædiken „ved Slesvig“, men tilstod dog, at han havde raadet til at tage Kong Erik tilfange. ³⁾ Reg. dipl. I, 119 Nr. 922. ⁴⁾ Suhm X, 238. ⁵⁾ l. r. S. 284. ⁶⁾ l. c. S. 271. Hvorledes det end forholder sig med dette Pavebrev,

Erkebiskop Jakob Erlandsen begyndte, især fra Aar 1256, den mindeværdige Kamp imellem Kirken og Statsmagten, hvori Biskop Regner bestemt tog Erkebispens Parti. Kong Christoffer 1's Klagepunkter ¹⁾ over Erkebispens paa Danehoffet i Bordingborg (24 Marts 1256) vise os, at Erkebispens har villet løsrive sig og Geistligheden aldeles fra Statsmagten efter de tyske Bisper's Exempel; og navnlig tyder den berhyggede Weile-Konstitution ²⁾ (af 6te s. M.) hen paa, at han har villet sikke sig og sine Tilhængere imod den verdslige Magts Overgreb og Bold under den Kamp, der nu nødbendigviis maatte bryde løs paa Liv og Død. Efter et kortvarigt Forlig, der sluttedes i Lund, opblussede Striden atter med fornyet Boldsomhed sammesteds i Paaften 1257; og da Erkebispens samt Bisperne af Roskilde, Peder Bang, og Odense udebleve fra Danehoffet i Odense (1258), hvor den unge Prinds Erik skulde krones, besluttede Kongen at bruge Magten forat kue Prælaternes Trods. Erkebispens blev (Natten imellem 4 og 5 Febr. 1259) fangen paa sin Gaard Gisleborg, i Nærheden af det nuværende Landskrona, og ført til Hagenskov Slot (nuværende Frederiksgave) i Fyen; hvorpaa hine tvende Bisper strax belagde deres Stifter med Interdikt, hvilket dog vistnok, især i Fyen, ikke blev strengt overholdt. Men da Biskop Regner under disse Omstændigheder ikke troede sig sikker i sit Bispestæde i Odense ³⁾, begav han sig jevnl

saar tør man dog neppe med Münter (II, 490) deraf slutte, at Regner først er bleven Biskop i Aaret 1255. Snarere kunde det vel antages, at Brevet er Svar paa Kapitlets Klage over dets ved Regners Udnævnelse krænkede Rettigheder.

¹⁾ S. R. D. V, 585 sq. ²⁾ Pontopp. I, 681 f.; Reg. dipl. I, 124 Nr. 970. Den er stadfæstet af Pave Alexander IV d. 3 Okt. 1257 (l. c. pag. 128 Nr. 1003). ³⁾ Til nogen egentlig For-

til sit Slot paa Als (hvilken D siden 1259 var i Hertug Eriks, Abels Søns, Magt), hvorfra han oplagde hemmelige Raad med Kongens Fjender og sendte Penge til Kiel, forat de holsteenske Grever kunde faae Midler ihænde til at bekrige Danmark. Imidlertid døde Kongen d. 29 Mai s. A. i Ribe; og kort efter kom Erkebissen atter paa fri Fod. Kong Erik Glipping fortsatte nu Kampen og indsendte (1261) til Pave Urban IV, foruden Klagepunkterne imod sine andre Modstandere, følgende imod den Odense Biskop ¹⁾: 1) Han havde været Medvider i Kong Erik Ploppennings Mord; 2) han havde ved verdslig Magt trængt sig ind i sit Stift, det og Riget til Skade og Fordærv; 3) han havde forhindret Prinds Eriks Kroning i Odense; 4) han havde fra sit Slot paa Als understøttet de holsteenske Grever med sit Stifts Midler og oplagt hemmelige Raad med Rigets Uvenner; 5) han havde negtet at ordinere de Personer, Kongen havde bragt i Forslag til de Kirker, han havde Patronatsret til, uagtet de vare dueelige Mænd. Da Sagerne i Maret 1264 toge en slem Bending for de oprørske Prælater ved Pavens bestemte Optræden for Kongen ²⁾, opholdt Biskop Regner sig paa sit Slot Orkel ved Svendborg og stjenkede derfra (30 Juni) alt sit Gods til St. Klara Kloster i Roskilde ³⁾. I den endelige Dom ⁴⁾ i Sagen mellem Kongen og Prælaterne, hvilken Pavens Legat, Kardinal Guido, affagde i Lybek (10 Sept. 1267), nævnes den Odense Biskop slet ikke. Grunden hertil er ikke den, at Regner dengang allerede

følgelse imod ham eller Førgribelse paa hans Stifts Indtægter fra Regjeringens Side findes der intet Spor.

¹⁾ S. R. D. V, 613 sq. ²⁾ i Pave Urban IV's Brev til Erkebissen (af 4 Apr. 1264); Reg. dipl. I, 137 Nr. 1098. ³⁾ Suhm X, 517. ⁴⁾ Reg. dipl. I, 145 Nr. 1167.

var død ¹⁾); han omtales ligesaa lidt i den Dom, Legaten Aaret forud (24 Sept. 1266) affagde i Slesvig; men da Dommen gaaer ud paa en Skadeserstatning til Prælaterne, nævnes Regner ikke, fordi han slet intet Pengetab havde lidt under Striden ²⁾).

Sit urolige Liv endte Biskop Regner hen paa Aaret 1267 ³⁾), efterat han endnu tilsidst havde skjenket Minoriterne i Svendborg en Grund, nogle Bøger og adskilligt Andet ⁴⁾).

Peder (I),

som i Aaret 1252 havde maattet vige Sædet for Regner, blev derpaa atter Biskop i Odense ⁵⁾) og ordineret i Lybek (i Sept. eller Okt. 1267) af Kardinal Guido ⁶⁾). Han var, som sagt, en Franciskaner, maaskee af tydsk Herkomst. Ved en Flytning af Munkene i Clairvaux i Frankrig (1269) omtales en Peder af Odense ⁷⁾). I Aaret 1272 udstedte han paa Generalkapitlet i Cîteaux en Videlse ⁸⁾) af et Privilegium af Pave Gregor IX, givet Cistercienserne; og maaskee er han den danske Biskop ⁹⁾), der 1273 blev indbudt af Pave Gregor X til at bivaane Konciliet i Lyon (1274).

Han døde i Aaret 1276 ¹⁰⁾).

Johan (II)

blev derpaa (1277) Biskop ¹¹⁾) og ordineret af Erkebiskop

¹⁾ Münter II, 521. ²⁾ Velschow S. 37. Derfor nævnes Regner ei heller i Kongens Svar til Legaten (S. R. D. V, 609). ³⁾ Suhm X, 599. Samført (S. R. D. VII, 223) lader ham derimod doe henved 1259. ⁴⁾ Suhm X, 604; Bedel-Simonsen I, I, 167. ⁵⁾ Om ham see S. R. D. VII, 223 sq; Hvitf. Bispetron. S. 39; Pontopp I, 573 f. ⁶⁾ Hvitf. Danm. Krøn. I. 272. ⁷⁾ Suhm (X, 628) mener, at det snarere kan have været Biskop Peder Bang af Roskilde, som just da var i Udlandet. ⁸⁾ Reg. dipl. I, 150 Nr. 1216. ⁹⁾ Suhm X, 691. ¹⁰⁾ l. c. S. 792. ¹¹⁾ Om

Thrugot. Ved hans Bals har Kong Erik paa en eller anden Maade søgt at gjøre sin Indskyldelse gjældende ¹⁾; men der vides ikke, om det er skeet til Gunst eller til Skade for Biskop Johan. Denne skal forresten have været en ustraffelig Mand i Levnet og Sæder og en Ven af Kirketugt; ligesom han ogsaa maa have været en Belhynder af Lærdom og Studeringer, siden han strax ved sin Tiltrædelse gav de Danske, der studerede i Paris eller andensteds i Frankrig, Underholdning af noget Kirkegods eller af det Gods, gudfrygtige Mænd nylig havde skjenket i sligt Diemed til St. Knuds Kloster. Ligeledes aabnede han paa Prior Hennekins Anmodning en lærd Skole i Odense ²⁾, holdt streng Tugt over Geistlighedens Sæder, gjorde sig fortjent af Knudsbrødrene og aflæssede adskillige unyttige Skikke ³⁾.

Maaskee var det til ham ⁴⁾ (og til Kannikerne i Roskilde), at Pave Nikolaus III skrev et Brev (8 Sept. 1278) om at skaffe St. Agnetes Kloster i Roskilde de Giendele tilbage, der vare det frakomne. Den 9 August 1279 indviede Biskop Thge af Ribe Franciskanerklostret i Odense ⁵⁾; hvilket synes at tyde hen paa, at denne Prælat, men derimod ikke Biskop Johan, har hørt til hiin Munkeorden. Den 29 Juli 1282 var han tilligemed Rigets andre Bisper tilstede paa Danehoffet i Nyborg og befeglede den der udstedte Konstitution ⁶⁾. Den 9 Decbr. s. A. var han med at udstede en Vidisse ⁷⁾ i Ribe og kalder sig ved denne

ham see S. R. D. VII, 224; Hvitf. Bispekrøn. S. 39; Pontopp. I, 574.

- ¹⁾ Jg. det efterfølgende Kongebrev af 17 Aug. 1286. ²⁾ see herom Helweg (de danske Domkapitler S. 110). ³⁾ Suhm X, 744. ⁴⁾ Bedel-Simonsen I, 1, 173. Suhm (X, 775) mener, at det kan have været Biskop Johan af Borglum. ⁵⁾ Suhm X, 790; Bedel-Simonsen l. c. ⁶⁾ Reg. dipl. I, 181 Nr. 1304. ⁷⁾ Suhm X, 849.

Leilighed „udvalgt og stadfæstet til Odense“¹⁾. I Aaret 1283 var han paa Danehoffet i Helsingborg²⁾ og har underskrevet et Kongebrev³⁾ i Lund (17 Juni); ligesom han og d. 8 Sept. f. A. paa Danehoffet i Bordingborg har hængt sit Segl under et andet Kongebrev⁴⁾. Den 18 Mai 1284 var han paa Danehoffet i Bordingborg⁵⁾ og bivaanedes strax derefter et andet i Nyborg, hvor han var en af de valgte Voldgiftsmænd, som (24 Mai) affagde en Kjendelse angaaende Dronningerne Sophia af Sverrigs og Ingeborg af Norges samt Prindsesserne Suttas og Agnes's Fædrenergods⁶⁾; ligeledes var han nærværende ved Udstedelsen af Kong Erik's Forordning for Sjælland⁷⁾ (26 f. M.) paa samme Danehof. Den 29 Novbr. f. A. var han med at underskrive i Odense Kongens Brev til de slaviske Stæder⁸⁾. Pave Honorius IV overdrog ved en Bulle⁹⁾ (af 18 Mai 1285) ham og Bispen af Roskilde at meddele Erkebiskop Magnus af Upsala Pallium. Den 28 Mai f. A. udstedte han og Rigets øvrige Bisper paa Danehoffet i Nyborg et Brev¹⁰⁾, hvorved de tilbømme Kongen Udskilligt i Anledning af Striden med Hertug Baldemar af Slesvig. Den 31 Marts 1286 hængte han sit Segl under Hertugens Forfikkingsbrev¹¹⁾ til Kongen, som blev udstedt paa Danehoffet i Nyborg. Endelig skal han og engang have været beskikket til Voldgiftsmand i en Sag imellem Bispen af Roskilde og Abbeden i Sorø¹²⁾.

1) Bebel-Simonsen (I, 1, 180) omtaler en Synode i Odense d. A. (ifølge Bircherods Mfr.). 2) Suhm X, 862. 3) Reg. dipl. I, 162 Nr. 1313. 4) l. c. pag. 163 Nr. 1322. 5) Suhm X, 878. 6) Reg. dipl. I, 164 Nr. 1328. 7) l. c. Nr. 1331. Han har vel ogsaa overværet Udstedelsen af de andre to Forordninger for Sjælland og Skaane. 8) l. c. pag. 165 Nr. 1340. 9) l. c. pag. 166 Nr. 1350. 10) l. c. Nr. 1352. 11) l. c. pag. 168 Nr. 1367. 12) Suhm XI, 40.

Biskop Johan døde d. 6 Juli 1286 og blev begravet hos Prædikebrødrene i Ribe (maaſke hans Fødeby), til hvis Kirkes Bygning han havde ſjenket nogle Torder ¹⁾).

Den 17 Aug. f. A. udstedte Kong Erik Glipping fra Odense et Brev ²⁾), hvori han ſtafæfter Knudsbrødrenes Ret til at vælge Biſpen; og det er i dette Brev, at der hentydes til, at Kongen har indblandet ſig i Biſkop Johans Valg.

Gifico,

tidligere Dominikanernes Subprior i Odense, blev derpaa Biſkop ³⁾) og ordineret af Erkebiskop Johan Dros. At han ſkulde være bleven valgt ved Kongens Indſtydſe ⁴⁾), er vel ifølge nysanførte Kongebrev ikke rimeligt ⁵⁾); endſkjøndt det gjerne kan tænkes, at Kapitlet, til Tak for denne kongelige Staafæftelse af dets Valgret, har laant Dre til Kongens Daffe. Gifico har i flere Henseender gjort ſig høit for-tjent af Odense By; thi han gjenopbyggede St. Knuds Kirke og Kloſter, der vare afbrændte ved Ildſvaade, efterat der i længere Tid vare opsamlede Penge (meest ved Aflad) til Kirkenſ Gjenopbyggelse. Ligeledes ſørgede han for, at den nylig ſtiftede Skole ret kom i Skik, idet han indſatte og aflagde med Lønning dens første Lærer, Niels Fripp, ſamt tilſtod ham og 16 Disciple Koſt af Levningerne fra Knudsbrødrenes Bord og 1 Mark Korn ⁶⁾).

¹⁾ Suhm X, 926 f. At han er bleven begravet hos Prædikebrødrene (Dominikanerne), ſynes at tyde hen paa, at han har hørt til denne Orden; og heri ligger da formodentlig Grunden til, at ikke han kom til at indvie Franciskanerkloſtret (Graabrødre) i Odense. ²⁾ Reg. dipl. I, 169 Nr. 1370.

³⁾ Om ham ſee S. R. D. VII, 225 sq.; Hvitf. Biſpekrøn. S. 39; Pontopp. I, 574 f. ⁴⁾ S. R. D. I. c. ⁵⁾ Suhm X, 927.

⁶⁾ Helveg I. c. En Mark Korn er ifølge Pontopp. (I, 758) 16 Lønder, ifølge Wedel-Simonſen (I, 1, 185) 12 Lønder.

I Pintsfeugen 1287 var han paa Danehoffet i Nyborg¹⁾ og i Julen s. A. paa Danehoffet i Lund, hvor den unge Kong Erik Menved blev kronet²⁾. Den 7 Juni 1289 holdt han en Stiftssynode i Odense, hvor han gav Præsterne jus testandi over deres Gode³⁾; og s. A. var han tilstede i Roskilde Domkirke, da den nye Erkebiskop, Johan Grand, aflagde Kongen Troskabseden⁴⁾; ligeledes paa Danehoffet i Skjelskør, hvor Kongen og Enkedronning Agnes kom i Livsfare ved de landsforviste Kongemordere⁵⁾. Den 22de Martz 1290 har han som Vidne underskrevet et Privilegium, Kongen i Nyborg gav Borgerne i Wismar⁶⁾; og d. 16 Okt. s. A. tilbødte han fra Alebath⁷⁾ paa Lolland Dalum Kloster noget Gode⁸⁾. I Aaret 1291 udstedte han sammestedsfra et Brev, hvorved han stævner Kammermester Andreas's Søn, Nikolaus, til at møde paa Thinget i Odense forat svare for sig i en Strid med Dalum Kloster⁹⁾; og d. 3 Apr. s. A. var han formodentlig tilstede paa det Koncilium i Roskilde¹⁰⁾, hvor Erkebispfen fornhebe den Odense (af 1245) og Beile (af 1256) Konstitution. Den 18 Januar 1296 befalede Pave Bonifacius VIII ham, at han skulde bringe igjen under St. Agnetes Kloster i Ros-

¹⁾ Suhm XI, 9. ²⁾ l. c. S. 20. ³⁾ Münter II, 181. ⁴⁾ Suhm XI, 66. ⁵⁾ l. c. S. 59. ⁶⁾ l. c. S. 79. ⁷⁾ Bispegaarden Alebath (siden kaldet Hindsholm i Rhodes Laalands Hist. S. 533), Bispenes eller Aalsø (sfr. Biskop Jens Andersens Resignationsbrev hos Paludan-Müller: Jens Andersen Beltenaf S. 140), Ulrikedal) laa i Godsted Sogn, Musse Herred (ifølge Paludan-Müller l. c. S. 100 i Juglse Sogn), paa Lolland; der skal endnu findes Ruiner deraf (Daugaard: de danske Klostre S. 326). Her tilbragte Gisco Størstedelen af Aaret, ligesom han ogsaa hyppigt residerede paa Trkel Slot ved Svendborg. ⁸⁾ Suhm XI, 81 f. (sfr. Bedel-Simonson I, I, 189). ⁹⁾ l. c. S. 82. ¹⁰⁾ l. c. S. 105; Münter II,

kilde, hvad dets Forstandere i Tidernes Bøb havde skilt det ved ¹⁾); og d. 22 Marts s. A. bekræftede han i saa Anledning ved sit Brev ²⁾), at han havde været tilstede, da Kong Erik Ploppennings Datter, Agnes, stiftede St. Agnetes Kloster i Roskilde; ligesom og, at han var i Rom, da Pave Urban IV stadfæstede denne Stiftelse og Gave; endelig havde han ogsaa bivaanet bemeldte Prindsesse Agnes's Søsters, Juttas, Indtrædelse i dette Kloster (1266), ved hvilken Leilighed ogsaa hun skjenkede sit Arvegods dertil. Hvorvidt det er rigtigt, at Gisico med Flere paa Kongens Vegne har haft et Møde med den norske Konge i Svinesund (1299), synes tvivlsomt ³⁾).

Under den voldsomme Strid imellem Kongen og Erkebiskop Johan Grand har vel Gisico ligesom Landets øvrige Bisper forholdt sig rolig, uden bestemt at tage Parti, uagtet vistnok de Fleste holdede til Kongens Side; hvilket skjønnes deraf, at de modsatte sig Anvendelsen af den Beile-Konstitution. Der omtales et Møde i Odense (1299), hvor Kongen, den pavelige Legat, Sarnus, og Prælaterne vare tilstede; og kort derefter lod Legaten Interdikt udgaae over Riget; i hvilken Anledning Bisperne maatte love for Kongen, at det imellem ham og Erkebispen indgaaede Forlig skulde blive ubrødeligt holdt; ligesom de ogsaa undertegnede et Leidebrev for Erkebispen; og Gisico var ligeledes med Flere tilstede ved en Forhandling angaaende samme Sag i Kjøbenhavn ⁴⁾).

Smidlertid havde Gisico ved sine Embedsbrødre, Stiftets Geistligheds og fromme Lægfolks Bistand og Penge-

¹⁾ Suhm XI, 218 f. ²⁾ l. c. S. 222. ³⁾ l. c. S. 577 (jfr. Vedel-Simonson I, 1, 199); Hvitf. Danm. Krøn. I, 340. ⁴⁾ Suhm XI, 816, 320, 323, 325, 340.

hjælp faaet. St. Knuds afbrændte Kirke gjenopbyggt ¹⁾, hvorom den endnu eksisterende, under Kirkefæltets Sideganges Dag anbragte, mærkelige latinske Indskrift ²⁾ vidner; hvori der siges, at han har fuldført dette Værk (idetmindste saavidt, at Indskriften kunde anbringes i Mæret 1301).

Hvorlænge Gifco har levet, vide vi ikke med Visshed; ialmindelighed ansættes hans Dødsaar til 1300 ³⁾; men han maa ialfald være død inden 1305; thi da nævnes hans Eftermand. Han blev begravet i St. Knuds Kirkes nordre Dør. Af Knudsbrødrene skal han have gjort sig høiligen fortjent.

¹⁾ Bedel-Simonsen (I, 1, 201, 203) mener, at Gjenopbyggelsen har staaet paa ligefra 1247. ²⁾ I. c. S. 190 ff. og I, 2, 3 ff. samt Paludan-Müllers Afhandling i Nummes St. Knuds Kirke i Odense S. 60 ff. ³⁾ Suhm XI, 364, 549. Derimod laaber Hamsfort ham først død 1307. Om hans Segl see Bedel-Simonsen I, 2, 1.

Bedel-Simonsen (I, 1, 189) beretter, at der i en lollandsk Landsbykirke er funden en liden Reliquieæske af Blik, hvorpaa læses Gifcos Navn med Runer. I Anledning heraf vil jeg tilføie, hvad jeg for flere Aar siden ved venstabelig Meddelelse har erfaret om dette interessante Fund: Ved en i Mæret 1835 i Stokkemærke Kirke paa Lolland foretagen Reparation fandtes en liden langagtig, firkantet Æske, dannet af en sammenbuktet Blyplade, ganske af den Art, som man oftere har fundet indmurede i Altre fra den katolske Tid og indeholdende Reliquier. Paa Æsken fandtes med Runer indgravet: EPI-SCOPUS GISIKO; hvilket upaatvileligt antyder den Biskop, der har indviet Kirkens Alter. Indeni Æsken fandtes Levninger af rødt Flor, hvori have været indsyede Reliquier, bestaaende af smaa Beenstumper. Af den Pergamentstrimmel, hvorpaa Kirkehelgenens Navn sædvanligviis findes, vare der kun utydelige Levninger.

Samlinger
til
Odense Bispekrønike
i
Katholicismens Tid.
Af A. Trone.

II.

Peder (II) Pagh,

en Franciskaner, blev Biskop ¹⁾ efter Gifco; dog gav hans Valg Anledning til Strid, da Provsten ved Frue Kirke og hans Tilhængere (Marianerne) valgte en Dominikaner, Peder Pigaard (Pilegaard), der under Striden tog Bispesgodset i Besiddelse. Men Knudsbrødrene satte, i Kraft af deres gamle Privilegium, Peder Pagh's Valg igjennem; og han blev indviet af Erkebiskop Tarnus i Lund (tidligst 1304 ²⁾). Han skal have staaet i stor Anseelse baade hos

¹⁾ Om ham see S. R. D. VII, 226 sqq.; Hvitf. Bispekrøn. S. 39 f.; Pontopp. II, 61 f. Denne Sidste siger, at han ogsaa kaldes Peder Baghuus. Om hans Segl, Vaaben og en Mynt, der tillægges ham (Museum reg. part. II, sect. V tab. XXV Nr. 36), see Wedel-Simonsen I, 2, 2 f, 18 og 21.

²⁾ Jalmindelighed berettes der, at Tarnus indviiede ham 1301; men da var Tarnus endnu ikke bleven Erkebiskop i Lund; han blev først udnævnt dertil 1302 og kom til Lund 27 Okt. (Hvitf. Bispekrøn. S. 66; paa den følgende Side lader Hvitf. ham blive valgt 1303; men det maa vel være en Trykfeil; thi i hans Danm. Krøn. I, 318 har han ogsaa 1302). Derpaa reiste han 1303 til Rom forat hente Pallium og blive indviet og kom tilbage til Lund 1304; saa tidligere kan vel Biskop Peder's Indvielse af ham ikke have fundet Sted. Hamsfort (S. R. D. VII, 227) siger, at den først skete i Slutningen af 1307.

Hvie og Lave; og saavel Kongerne Erik Menved og Christoffer II ¹⁾ som den holsteenske Grev Geert, der en Tidlang havde Fyen i Pant, beilede til hans Beskaf; hvorfor Stiftets Kirker under Mellemriget forholdsviis lede mindre end de andre Stifters. Knudsbrødrene var han naturligviis saare bevaagen.

Den nysopbygte St. Knuds Kirke maa snart have trængt til hyderligere Pengehjelp (hvad enten det nu har været formedelst en ny Ildsbaade eller, hvad der er rimeligere, formedelst videre Tilbygning); thi paa Danehofferne i Skjelskør og Helsingborg (1305) udstedtes der Afladsbreve ²⁾ for den afbrændte ³⁾ Kirkes Gjenopbyggelse. Paa det sidstnævnte Danehof udstedte Biskop Peder med flere Bisper Afladsbreve for St. Agnetes Klosterkirke i Roskilde ⁴⁾; og d. 5 Decbr. s. A. beseglede han et Kongebrev ⁵⁾, udstedt i Odense. Den 16 April 1308 gav han Aflad til Allerup Kirkes Opbyggelse; d. 13 Juli s. A. tilskrev han fra Orkel Fyenboerne et Brev, hvorved han tilintetgjorde et Magekifte imellem (forhenværende) Kammermester Knud og Konnerne i Dalum ⁶⁾; d. 12 Aug. s. A. indbød Pave Clemens V ham ved et Brev ⁷⁾ fra Poitiers til at bivaane Conciliet i Bienne (1311); og d. 30 Sept. s. A. forbød Bispfen Odense Borgere at falde Dominikanerne til Besvær med deres Møddinger ⁸⁾. S. A. skjenkede han den gamle Bispresidentis paa Frue Kirkegaard til en Skole, hvis Skolemester fik sin Lønning ansat til 24 Tdr. Korn; og

¹⁾ Dog siger Hvitt. (Bispekrøn. S. 40), at han faldt i Kong Christoffers Ugunst, undertiden i Veghed, stundom i Grumhed.

²⁾ S. R. D. I, 296. ³⁾ i Aaret 1247 (flg. Vedel-Simonsen I, 2, 9; Mumme: St. Knuds Kirke S. 87 Noten). ⁴⁾ Suhm XI, 490. ⁵⁾ l. c. S. 489 f. ⁶⁾ l. c. S. 571. ⁷⁾ Reg. dipl. I, 205 Nr. 1690. ⁸⁾ Suhm l. c.

til 32 Disciples Underholdning gav han 160 Tdr. ¹⁾ Den 13 Jan. 1309 tilskrev han Guido, Dekan i Lund, fra Malesvad, at hans Udnævnelse til Dekan efter Johan Kalfs Død var aldeles lovlig ²⁾; og d. 31 Marts og 1 Apr. s. A. erklærede han fra Blansvet ³⁾ ovennævnte Magesliste atter for ughldigt ⁴⁾. Engang (uvist naar) i Erkebiskop Esgers Embedstid (1310—1325) har han skjenket Skolemesteren ved Odense Domskole Særsløv Kirke, med bemeldte Erkebiskops og Kapitlets Samthkke ⁵⁾. I Aaret 1311 (i Juni) bivaandede han Markgreve Waldemar af Brandenburgs Bryllup i Moskof ⁶⁾; og det sig. A. plyndrede Moskofferne og Hansfestæderne noget af Bispestolens Gods ⁷⁾. I Aaret 1313 gav Biskop Peder, i Anledning af en opdaget Sammenrottelse af Adelen imod Kongen, denne sin Forsikkring, at han troligen vilde tjene ham ⁸⁾. Den 5 Sept. 1314 udvirkede han et Kongebrev, hvorved det forbødes at besvære Klostrene med Gjesteri ⁹⁾; hvilket Forbud med særligt Hensyn til St. Knuds Kloster blev yderligere indskærpet ved et andet Kongebrev af 2 Apr. 1315 ¹⁰⁾. Den 10 Novbr. 1314 skjenkede han ved sit Brev Kapitlet i Odense jus patronatus til Fraugde Kirke samt Ret til at paadømme alle Sognets Sager undtagen Drabsager ¹¹⁾; hvilken Jurisdiktion han d. 24 Juni 1315 udstrakte til alle Kradsbrødrenes Bønder og Tjenere i hele Stiftet. ¹²⁾ Den 4

¹⁾ I. c. S. 572; Bedel-Simonsen I, 2, 11 f.; see under Aar 1247. ²⁾ Reg. dipl. I, 206 Nr. 1698. Biskop Peder var nemlig bleven valgt til Dommer i denne Sag af Lunds Kapitel (Hvitf. Bispekrøn. S. 68). ³⁾ Blangstedgaard ved Odense; om den see Bedel-Simonsen I, 2, 13 ff. ⁴⁾ Suhm XI, 621. ⁵⁾ Dette berettes i hans Estermands Stadsfæstelse af 22 Febr. 1349 (sig. Bedel-Simonsen: Rugaard I, 1, 103 f.). ⁶⁾ Suhm XI, 662. ⁷⁾ S. R. D. VII, 227. ⁸⁾ Hvitf. Danm. Kren. I, 370. ⁹⁾ Reg. dipl. I, 217 Nr. 1796; S. R. D. VII, 227. ¹⁰⁾ Reg. dipl. I, 218 Nr. 1805. ¹¹⁾ I. c. pag. 217 Nr. 1798. ¹²⁾ Suhm XI, 759.

Apr. s. A. overværede han og Biskop Oluf af Roskilde Forliget imellem Kong Erik og Biskop Peder af Viborg ¹⁾. Den 5 Decbr. 1316 bekendtgjorde han, at Prior Johan i Odense paa egne og Kapitlets Vegne havde protesteret imod ham angaaende deres Ret til Fraugde Kirke; hvilken Protest imidlertid blot bestod i den Erklæring, at Bispen paa deres Vegne skulde have Ret til at forfølge Enhver, som ulovligt vilde bemægtige sig denne Kirke eller tilbageholde dens Indkomster ²⁾. Den 20 s. M. overlod Kongen Steenløse Kirke til Bispen; og denne skjenkede den d. 9 Jan. 1317 til Knudsbrødrene som Stipendium for Studerende i Udlandet ³⁾. S. A. gav han Prioren i St. Knuds Kloster, Franciskanerne og Dominikanerne, der forrettede Tjenesten der, Magt til at uddele 40 Dages Afslad, forat Gaver kunde indkomme til Kirkens Prydelse ⁴⁾. S. A. var han paa Danehof i Nyborg ⁵⁾; ligesom han og med 5 andre Bisper holdt et Møde, hvor de tiltraadte Kongens Appel til Paven imod Erkebiskop Esger ⁶⁾. Den 6 Sept. 1319 underskrev han et kongeligt Skjøde i Roskilde ⁷⁾; og s. A. stadfæstede og forøgede han paa et Møde i Odense Dalum Konners Rettigheder og Friheder og eftergav deres Bønder Helligbrøde ⁸⁾. Den 1 Aug. 1320 var han med Kongens Raad tilstede i Røstved ⁹⁾. Den 26 Aug. 1321

¹⁾ Hvittf. I. c. S. 380. ²⁾ Suhm XI, 780; Bedel-Simonsen I, 2, 19. ³⁾ I. c. S. 19 ff. Til Aar 1317 henfører Daugaard (Danste Kloster S. 293) ogsaa Særlev Kirkes Henlæggelse af Kongen til St. Knuds Kloster og Biskop Peder's Stadfæstelse paa denne Gave, hvis Indkomster ikkun maatte anvendes til Bøgers Anskaffelse og de studerende Munkes Nytte (Bedel-Simonsen: Rugaard I, 1, 106). ⁴⁾ Suhm XI, 799; Bedel-Simonsen: Odense S. 19. ⁵⁾ Hvittf. Bispeskrøn. S. 40. ⁶⁾ Suhm XI, 801 ff.; Reg. dipl. I, 217 Nr. 1840. ⁷⁾ Suhm XI, 843. ⁸⁾ S. R. D. VII, 228. ⁹⁾ Suhm XII, 15.

underskrev han i Roskilde Kong Christoffer II's Forlig med Erkebiskop Esger ¹⁾; og Dagen derpaa underskrev han Erkebispens Brev i samme Anledning ²⁾. Den 7 Juni 1326 var han i Viborg med at underskrive Kong Valdemar Ericksens Gaandfæstning ³⁾; ligesom han ogsaa d. 5 Juli i Roskilde underskrev Marsk Ludvig Albrechtsens Lehnsbrev ⁴⁾ og d. 15 Aug. i Nyborg Grev Geerts Lehnsbrev paa Sønderjylland, samt Dagen derpaa Rigsraadets Stadsfæstelse paa samme ⁵⁾. I Aaret 1330 var han hos Pave Johan XXII i Avignon, tildeels i Dalum Klosters Anliggende ⁶⁾. Den 23 Juli s. A. skjenkede han Aflad til dem, der hjalp til at opbygge St. Mikkels Kirke i Ribe ⁷⁾, og befeglede Grev Johan af Holsteens Beskyttelsebrev (dat. Nalholm d. 11 Novbr.) for den lollandste Geistlighed ⁸⁾. S. A. (2 Aug.) tilskrev Greverne Geert og Johan ham et Brev, hvori de venligen bede ham overlade deres Kapellan, Arnold Pinnov, Nybølle Kirke i Fyen, hvilket han og gjorde (21 Sept.) ⁹⁾. Den 28 Decbr. s. eller flg. A. underskrev han i Avignon Afladsbrev for Jndstev Kirke; ligesom Paven og befaler, at det Gods, der er Dalum Kloster og St. Knuds Prior frataget, skal tilbagegives dem ¹⁰⁾. I Aaret 1331 skal han atter have skjenket Knudsbrødrene Jndtægterne af Steenløse Kirke til Stüberingens Fremme; ligesom han og fort derpaa skjenkede dem Abberod Kirke ¹¹⁾. Den 29 Juli 1333

¹⁾ Reg. dipl. I, 229 Nr. 1904. ²⁾ Suhm XII, 46. Om Bispens Strid med Erkebispens angaaende nogle Jorder i Eiby see Bedel-Simonsen I, 2, 24 f. ³⁾ Reg. dipl. I, 238 Nr. 1985. ⁴⁾ I. c. pag. 239 Nr. 1987. ⁵⁾ I. c. pag. 240 Nr. 1999 og 2001. ⁶⁾ Suhm XII, 206; Pontopp. II, 141 f. ⁷⁾ Reg. dipl. I, 249 Nr. 2076. ⁸⁾ I. c. pag. 250 Nr. 2082. ⁹⁾ S. R. D. III, 301; VII, 229; Bedel-Simonsen I, 2, 27 (der ligger forresten ogsaa et Nybølle i Hillerslev S. i Fyen; men om det nogensinde har havt en Kirke, vides ikke. ¹⁰⁾ S. R. D. I, 301 ¹¹⁾ I. c. VII, 229.

gav han fra Blangstedgaard Fraugde Kirke Afsad ¹⁾. Den 11 Novbr. 1334 forbød han fra Aalevad at fornærme Steenløse Kirke i dens Indtægter og Tiende ²⁾. S. A. døde hans Official, Halstan, og den ovenomtalte Arnold Pinnov kom i hans Sted ³⁾. Den 20 Apr. 1335 ⁴⁾ bestemte han ved sit Brev fra Aalevad Betalingen af Tiende og Dffre (jura stolæ) paa Lolland ⁵⁾; og d. 14 Aug. s. A. lagde han Ubberød Kirke, hvis Patronatsret tilhørte St. Knuds Kloster, til Prioren i dette Kloster, imod at han for Fremtiden skulde besørge Tjenesten forrettet ⁶⁾. I Aaret 1336 skjenkede han samme Kloster Møglebro-Ma ⁷⁾ (ved Odense). I Aaret 1338 skal han atter have besøgt Paven, Benedikt XII, i Avignon ⁸⁾. Den 17 Jan. ⁹⁾ 1339 forordnede han, at Raagelund herefter ikke skulde søge Marslev, men Masum Kirke; ligesom han den 22 (eller 31) Mai s. A. skjenkede Paarup Sogn til dem af Knudsbrødrene, der studerede i Frankrig ¹⁰⁾; og endelig erklærede han s. A., i Anledning af Grev Geerts Skattepaalæg, Masum Præstegaard for en Medgift til Kirken og forbød under Bændstraf at besvære den ¹¹⁾.

Biskop Peder skal endvidere have ladet en Bisperefidents opbygge paa den østre Side af St. Albani Kirke i Odense, hvor nuværende Frøskenkloster ligger. Han er da formodentlig flyttet derind 1308 ¹²⁾, da han skjenkede den tidligere Bisperefidents paa Frue Kirkegaard til en Skole, hvilket ovenfor er omtalt.

¹⁾ l. c. I, 302. ²⁾ l. c. ³⁾ l. c. VII, 229 sq. ⁴⁾ Pontopp. II, 205 f.) daterer dette Brev Aalholm 29 Apr. 1359, men kalder alligevel Udstederen Biskop Peder (ligeledes i Rhodes Laaland S. 85). ⁵⁾ Reg. dipl. I, 255 Nr. 2129. ⁶⁾ Suhm XII, 264 f. ⁷⁾ Webel-Simonfen I, 2, 32. ⁸⁾ Pontopp. II, 62. ⁹⁾ 2 Aug. (?); Reg. dipl. I, 261 Nr. 2180. ¹⁰⁾ S. R. D. VII, 229. ¹¹⁾ l. c. I, 303. ¹²⁾ Engelstofts Sognehist. S. 8.

Han døde d. 22de Decbr. 1339 og blev begravet indenfor den nordre Dør paa St. Knuds Kirke under en Marmorsteen ¹⁾).

I Anledning af det nye Bispevalg opluede nu atter den gamle Strid; thi da et Valgmøde var tilsagt, blandede Provsten i Odense, Mikolaus Soderonius, en Tydsker, som attraaede Bispestolen, og den af ham bestukne Prior Andreas i Dalum samt Marianerne og de tydske Præster, der holdt med ham, sig i Sagen, tvertimod al Ret og pavelige og kongelige Privilegier til Knudsbrødrene; men disse fik dog tilsidst Overmagt og valgte i Begyndelsen af Aaret 1340

Niels (II) Jonsen,

en Tyde og Franciskaner, berømt for sin Klogskab og Dyd, men af simpel Herkomst ²⁾. Om hans Charakter vides iøvrigt intet Andet, end at han skal have været fuld af Overtro; en Beskyldning, han deler med alle sine Gæstermænd, og som vel ikke bethyder Andet, end at han ibrigt tog sig af en Katholsk Biskops fornemste Beskæftigelser: at inddie Kirker og Altre, meddele Afsad og holde Messer. At han haryndet Knudsbrødrene, men været Tydskerne ffendsk, kan ikke undre os. Hans Valg blev stadfæstet af Erkebiskop Peder i Lund, efterat han havde betalt Kathedraticum.

Han modtog en Skrivelse af 9 Decbr. 1340 fra de holsteenske Grever, Gentik og Klaus, hvorved de afstaae til

¹⁾ Suhm XII, 312. Indskriften hos Pontopp. l. c.; Mummie: St. Knuds Kirke i Odense S. 215. Hans Waaben findes i Adelslexikon II, 65.

²⁾ Om ham see S. R. D. VII, 230; Hvitf. Bispekrøn. S. 40 f.; Pontopp. l. c. (der gjør ham til Adelsmand). Om en Mynt, der tillægges ham, see Museum reg. part II, sect. V P¹² 2

Dalum Kloster Nybølle Sogn og Kirke ¹⁾ samt Patronatsretten dertil, imod at Konnerne skulde bede for deres dræbte Faders, Grev Geerts, og deres Forsfaders Sjæle ²⁾. Den 3 Jan. 1341 undertegnede han i Helsingborg Kong Valdemars Forlig med Kong Magnus af Sverrig ³⁾; og d. 26 Juni s. A. stadfæstede de Edsborne paa Femern en Gave til St. Knuds Kirke, paa den afdøde Biskop Peder's og hans Eftermands, Biskop Niels's, Forlangende ⁴⁾. S. A. Konfirmerede han ogsaa alle (deriblandt Femeranernes) Gaver til St. Knuds Kirkes Opbyggelse ⁵⁾. Den 31 Juli 1343 indviede han Høialtret i den ombygte Graabrødrekirke i Odense til Jomfru Maria ⁶⁾; og s. A. stadfæstede han Odense Skoles Privilegier og skjenkede den noget Gods af 1537 Dalers Værdi ⁷⁾. Den 9 Mai 1345 bivaanede han Konciliet i Helsingborg, hvor der toges Bestemmelse om at understøtte den Biskop, der blev udjagen ved verdslig Vold ⁸⁾. (Da Odense og Viborg Bispestole her ansattes til det laveste Bidrag (8 Mark Sølv), maa man vel antage, at deres Indkomster dengang maae have været holdte for de ringeste ⁹⁾). Den 14 Mai s. A. tilstode de paa bemeldte Koncilium forsamlede Fædre, paa Biskop Niels's Andragende, 40 Dages Afslad til dem, der ydede Hjælp til St. Knuds Kirkes Fuldbendelse, besøgte Gudstjenesten der og skriftede for dens Præst ¹⁰⁾. Paa en Synode

¹⁾ jfr. Aar 1330. ²⁾ Suhm XIII, 19 (see Aar 1330). ³⁾ Reg. dipl. I, 263 Nr. 2202. ⁴⁾ Suhm XIII, 31 f. ⁵⁾ S. R. D. I. c. ⁶⁾ l. c. ⁷⁾ Bloch's og Neraaeb's fænske Geistl. Hist. I, 234. ⁸⁾ Reg. dipl. I, 270 Nr. 2266; Münter II, 185 ff. Forresten har Pontopp. (II, 143) et Koncilium i Helsingborg 1335, hvortil han henlægger denne Bestemmelse, medens han (S. 169) lader Konciliet (stedt 1345) udgive Bestemmelser om Kirkesang og Kirkeskifte. ⁹⁾ see nedensfor under Aar 1460. ¹⁰⁾ Bedel-Simonsen I, 2, 38 f.

i Odense i Okt. 1348 bekendtgjorde Biskop Niels, at Prior Andreas i Dalum benegtede at have villet forhindre hans Valg til Biskop, og hængte sit Segl under et derom udstedt Vidnesbyrd; ligesom han og udstedte sit Brev, hvorved han gav tilkjende, at i Overværelse af ham selv og hele det hvenske Præstefab havde de 12 ældste Sognepræster i Fyen eenstemmigen bevidnet, at Bispevalget ene og alene tilkom Munkene i St. Knuds Kloster; men at derimod hverken Provsten i Odense eller Prioren i Dalum nogenfinde havde havt Ret til at deeltage deri ¹⁾. Ved denne Leilighed nævnes en Ufker som Bispens Official ²⁾. Den 22 Febr. 1349 stadfæstede Biskop Niels den af hans Formand skete Henlæggelse af Særsløv Kirke til Skolemesteren i Odense ³⁾; i Mai s. A. var han paa Danehoffet i Nyborg og gav der med flere Bisper 40 Dages Uflad til Brendstrup Kirke ⁴⁾; og d. 29 Novbr. s. A. forbad han ved et Brev til Broder Hennekin, Domskolens Skolemester, at Skolebørnene herefter skulde give Halvparten af den indsamlede Almisse i Skolepenge ⁵⁾. S. A. tilstod han Prior Herman ⁶⁾ i St. Knuds Kloster uindskrænket Jurisdiktion i det Aandelige over Klosters Gods i Odense Stift. Den 27 Novbr. 1351 udstedte han med nogle andre Bisper en Vidniise af Pave Ugapet II's Brev om de Danskes og Svenskes Konges Primat-Prærogativ og om Landet Skanøes Befiddelse ⁷⁾. Den 1 Juli 1354 var han paa Danehoffet i

¹⁾ Reg. dipl. I, 275 Nr. 2314 og pag. 276 Nr. 2315; Suhm XIII, 193. ²⁾ S. R. D. VII, 231. ³⁾ Reg. dipl. I, 276 Nr. 2318 (see ovenfor S. 283). ⁴⁾ S. R. D. I, 307. ⁵⁾ Reg. dipl. I, 277 Nr. 2326. ⁶⁾ Bedel-Simonsen I, 2, 45 f., hvor der ogsaa omtales en gammel Kiste i St. Knuds Kirke med Bispens Navn paa. ⁷⁾ Reg. dipl. I, 280 Nr. 2351. Denne Vidniise er formodentlig udstedt i Lund (Jg. Hvitf. Danm. Krøn. I, 504; Pontopp. II, 180).

Ryborg ¹⁾; men ved dette Tidspunkt (1355) skal han være falden i en haard Sygdom, der i mange (?) Aar hindrede ham i at visiterer sit Stift ²⁾; i hvilken Anledning han skal have paalagt Præsterne en aarlig Afgift (hospitalitas episcopi) af 4 Skill. Grot (2 Mk. 4 S.) samt 18 Penninge pro Cathedralico ³⁾. Den 9de Okt. 1355 gav han 40 Dages Afslad til dem, der besøgte Traugde Kirke; og d. 6 Decbr. f. A. visiterede han Dalum Kloster og rettede paa Nonnernes fordærvede Sæder og Kirketugt ⁴⁾. Paa Danehoffet i Kallundborg 1357 gav han med flere Bisper Afslad til Unløse (Undløse i Sjælland) Kirke ⁵⁾ (d. 25 Marts), til Dalby paa Hindsholm (d. 27 f. M.) og til Rjølstrup ⁶⁾ (d. 7 Apr.). I Decbr. 1358 reiste han med nogle af de oprørske Jyder (iblandt hvilke Hr. Bugge paa Halb) til Slagelse forat slutte Forlig med Kongen; en Stilstand blev dem ogsaa bevilget; men Jyderne droge atter bort som Kongens Fjender; Bispnen derimod holdt Juul paa Taarnborg ved Korsør ⁷⁾. Den 5 Jan. 1360 udstedte Hertug Christoffer af Holland, Kongens Søn, fra Aalholm, paa Biskop Niels's Tilskyndelse og med hans Samtykke, et Brev om de lollandske Præsters Privilegier ⁸⁾. Den 23 Mai f. A. skjenkede Biskop Niels og de andre Bisper paa Danehoffet i Kallundborg Afslad til Snøde og Undløse Kirker ⁹⁾; ligesom han og (d. 31 f. M.) der underskrev den kongelige Konstitution angaaende Kongens og Underfaatternes gjensidige Rettigheder ¹⁰⁾. Den 16 Septbr. f. A. stadfæstede han Prior Andreas's (i St. Knuds Kloster)

¹⁾ S. R. D. I, 308; Reg. dipl. I, 282 Nr. 2373. ²⁾ Pontopp II, 63. ³⁾ Hvitf. Danm. Krøn. I, 599. ⁴⁾ S. R. D. I, 309. ⁵⁾ Reg. dipl. I, 285 Nr. 2408. ⁶⁾ S. R. D. I. c. ⁷⁾ Suhm XIII, 363 f. ⁸⁾ Reg. dipl. I, 289 Nr. 2439. ⁹⁾ I. c. Nr. 2443 og 2443 b. ¹⁰⁾ I. c. pag. 290 Nr. 2444

Ret til at eftersee Kirkeregnskaberne for Paarup, Aasum, Steenløse og Abberød samt inddrive Kirkernes Tilgodehavende m. M. ¹⁾). I Aaret 1361 indbiede han Franciskanerkirken i Svendborg ²⁾) og aflagde et Bidne om nogle Jorders Afstaaelse til Jfr. Mariae Alter i Skambh Kirke ³⁾). Den 24 Aug. 1362 gave Rigets Bisper paa Danehoffet i Kallundborg Afslad til Søllinge Kirke ⁴⁾) og ligeledes d. 28 f. M. til Thornæs (Taars) Kirke paa Holland ⁵⁾). Den 16 Okt. f. A. var Biskop Niels tilstede (i Odense), da Ridder Hartvig Krumedige af Kjærstrup paa Taasinge opgav Bhen Ugeløse i Sjælland til Estrøm Kloster ⁶⁾).

Derpaa er han formodentlig død i Slutningen af Aaret (1362) ⁷⁾) og blev begravet under en sort Steen i Omgangen i St Knuds Kirke ⁸⁾).

Hans Eftermand var

Erik Johansen Krabbe,

som allerede i Biskop Niels's Levetid var bleven sendt af Knudsbrødrene til Pave Innocents VI i Avignon forat faae deres Privilegier udvidede, men vel igrunder meest forat faae sin Efterfølgerret til Odense Bispestol stadfæstet af Paven; hvilket han ogsaa opnaaede og derfor var den første Odense Biskop, der skrev sig „Sedis apostolicæ gratia episcopus“ ⁹⁾). Om hans Valg opstod der da ei heller nogen Strid. Han skal have været en Søn af Ridder Hans Krabbe ¹⁰⁾) og blev Biskop strax efter Biskop Niels's Død

¹⁾ Suhm XIII, 431 f. ²⁾ S. R. D. V, 518. ³⁾ Bedel-Simonsen I, 2, 53. ⁴⁾ S. R. D. I, 310. ⁵⁾ Reg. dipl. I, 294 Nr. 2488. ⁶⁾ l. c. Nr. 2490. ⁷⁾ S. R. D. VII, 231. (Hvitf. (Bispekrøn. S. 41) har 1360; Bedel-Simonsen (I, 2, 55) har 1364 (flg. S. 36). ⁸⁾ Hvitf. l. c.

⁹⁾ Om ham see S. R. D. VII, 232; Hvitf. Bispekrøn. S. 41; Pontopp. II, 63 f. ¹⁰⁾ Ham&f. (S. R. D. l. c.) siger, at han

(endnu i Aaret 1362). Dengang var han Munk i St. Knuds Kloster. Forresten siges der om hans Charakter, at han har været en retskaffen, men svag Mand, der ikke vovede at modsætte sig Kirkens Fjender.

Til Gjengjæld for sin Udnævnelse af Kapitlet maatte han den 14 Aug. 1365 stadfæste alle Knudsbrødrenes Privilegier ¹⁾. Dmtrent ved s. A. skal St. Knuds Kirke atter være bleven afbrændt ved Waadeild; hvorpaa Bispen til dens Gjenopbyggelse begjerede Hjælp af alle Stiftets Præster, saa at hver aarlig skulde dertil give 2½ Ortug Korn; hvilket varede indtil Biskop Tezes Tid (1395), og som ikke engang ophørte, da Kirken var færdig, men blev lagt til Cathedraticum ²⁾. Den 25 Jan. 1366 udstedte Bisperne paa Danehoffet i Kallundborg Afslad for Hællerup Kirke ³⁾; og s. A. tilskrev Pave Urban V Biskop Erik, at han ved Band skulde stæffe Dalum Kloster det Guds igjen, der med Uret var det frataget ⁴⁾. Den 24 Febr. 1369 forordnede Bispen, at Landsbøen Raagelund skulde vedblive at høre til Aasum Sogn og ikke søge Marslev Kirke ⁵⁾. Den 24 Mai 1370 underskrev han et Forlig i Stralsund imellem Kongen og Hansestæderne ⁶⁾. Den 6 Mai 1371 gav han med flere Bisper Afslad til Kjølstруп Kirke ⁷⁾; og d. 27 og 28 Okt. s. A. nævnes han iblandt de Rigsraader, der vare med at afflutte Freden imellem Kongen og Hansestæderne i Stralsund ⁷⁾. Den 5 Jan. 1372 stjenkede de i

var af de Munkers og Globers Slægt; Hvitt (l. c.) beretter, at hans Modrenevaaben var en slakt Orn (Abeler); ligeledes taler han om hans Segl.

- ¹⁾ Reg. dipl. I, 302 Nr. 2565 (Nj. Helwegs Domkap. S. 66 f.) ²⁾ Suhm XIII, 566. ³⁾ S. R. D. I, 311. ⁴⁾ l. c. Under Aar 1367 havees et Pavebrev af lignende Indhold. ⁵⁾ l. c. pag. 312; jfr. Aar 1339 og 1374. ⁶⁾ Reg. dipl. I, 309, Nr. 2635. ⁷⁾ S. R. D. I. c.

Odense tilstedebeværende Bisper Aflad til St. Jørgens Kirke ved Svendborg ¹⁾); ligesom de ogsaa (d. 6 Juli) gave Aflad til Steenstrup og Dreßlette Kirker ²⁾ og (s. D. i Svendborg) til Kjeldbymagle Kirke paa Møen ³⁾). Den 1 Jan. 1373 underskrev Bispen som Vidne Enkehertuginde Rixe af Sønderjyllands Brev, givet i Sønderborg, hvorved hun udnævnte Kong Baldemar til sin Børge ⁴⁾). Paa Danehoffet i Nyborg gave Bisperne d. 29 Juni 1374 Aflad til Ellested og Søllinge og d. 2 Juli til Egense Kirke ⁵⁾); ligeledes paadømtes her (5 Juli) atter Trætten om Raagelund, der tilkjendtes Masum Kirke; og Biskop Erik stadfæstede tvertimod Knudsbrødrenes Willie Kongens Brev, hvorved han overlod Rixe Kirke paa Vrsø, den rigeste i Thyens Stift, til en bremisk Præst, Marqvard Bulle ⁶⁾). Af 1375 habes et Brev, hvorved Broder Erik, Biskop i Odense, Prior og Kapitel sælge og skjøde Kong Baldemar Tolderlund ved Næssbyhoved ⁷⁾). 3 Decbr. s. A. var der Danehof i Slagelse i Anledning af nyt Kongevalg efter Kong Baldemars Død ⁸⁾).

Biskop Erik døde i Begyndelsen af Aaret 1376.

Baldemar Podeduff,

af gammel Adel ⁹⁾), opnævnt efter Kong Baldemar, blev

¹⁾ Reg. dipl. I, 312 Nr. 2662—2663. ²⁾ l. c. pag. 313 Nr. 2666.

³⁾ S. R. D. I. c. ⁴⁾ Suhm XIII, 710. ⁵⁾ Reg. dipl. I. c. Nr. 2671.

⁶⁾ S. R. D. I, 313. Egense Kirke, i Lunde Herred, blev senere afbrudt og Menigheden lagt til Norup (Jakob Madsens Bisstatsbog S. 101 og 112). ⁷⁾ S. R. D. I. c. ⁸⁾ Bedel-Simonsen I, 2, 62. ⁹⁾ S. R. D. I. c. Et Danehof i Odense i samme Anledning omtaler Hvittf. (Danm. Krøn. I, 555).

²⁾ Hvorledes Slægtskabsforholdet med Rigsdrost Henning Podeduff er, lader sig ikke med Bestemthed afgjøre. Pontopp. (II, 64) lader Biskop Baldemar være en Søn af hans og Fru

derpaa valgt til Biskop ¹⁾) og indviet af Erkebiskop Niels Bønsen i Lund. Han var en Franciskaner ²⁾), havde i sin Ungdom reist meget og var velstuderet, derhos tillige driftig, en god Forretningsmand og skarpsindig, men i høi Grad gjerrig; hvilken Feil dog maaskee kan finde nogen Undskyldning i de foregaaende Biskops Odselhed paa unyttige Personer. Forresten begunstigede han i høieste Maade sine Ordensbrødre, i hvis Munkedragt han vilde begraves, og af hvem hans Dødsdag aarlig skulde feires med Sjælemesser, hvorfor han stjenkede dem en aarlig Sum Penge. Til Biskopet havde han Peder, Titularbiskop af Holum, og Præsten Anders.

Den 3 Mai 1376 bivaanede Biskop Valdemar Danehoffet i Slagelse, hvor Oluf Hagensen, Dronning Margrethes Søn, blev udnævnt til Konge, og underskrev hans Haandsfæstning ³⁾); og d. 21 Septb. s. A. var han Forlover ved det i Kjøbenhavn sluttede Forlig imellem Danmark og de meklenborgske Hertuger ⁴⁾). I Aaret 1377 befalede han Jakob Olavson, Klerk af Odense Stift og keiserlig Notarius, at udstede en Notarialforretning; hvilket han og gjorde i Wadstena den 22 Marts, og hvorved han tilkjendegiver, at Bispfen som pavelig Kommissarius tilligemed Erkebispfen af Lund havde været i Wadstena forat undersøge den afdøde Fru Birgittas Afsad, Levnet, Sæder og Mirakler; og senere hen paa Aaret reiste Bispfen i samme Anledning til Rom ⁵⁾). Paa Danehoffet i

Sidle Krabbe og en Broder søn af Kong Valdemars Frille, Lovelille; men det er sandske rimeligere, at han har været Rigsdrostens Broder; idetmindste nævner Micraelius (Altes Pommer-Land, Stamtaflen) en Saadan af dette Navn, der var Domherre i Cammin.

¹⁾ Om ham see S. R. D. VII, 232 sq.; Hvitf. Bispstren. S. 41; Pentopp. I. c. ²⁾ S. R. D. V, 517. ³⁾ Reg. dipl. I, 316 Nr. 2696. ⁴⁾ I. c. pag. 317 Nr. 2700. ⁵⁾ Suhm XIV, 44, 46.

Nyborg s. A. var han med at underskrive Kongens Stadfæstelse paa de Danstes Friheder og Love ¹⁾ (d. 25—30 Juni); og der gav han tilligemed de andre Bisper Afslad til Dalum og Masum (6 Juli), Fraugde (10 s. M.) og Gjerløv (Gaarslev) i Jylland ²⁾ (15 s. M.) samt til Undløse i Sjælland ³⁾ (6 s. M.). Her fradsøntes da ogsaa (22 s. M.) Marqvard Bulle Rife Kirke paa Uerø, som han i 3 Aar urettelig havde besiddet ved Hjælp af Kong Baldemar og Biskop Erik ⁴⁾. Den 1 Okt. 1378 holdt Bispens Official, Anders, et Landemøde i Odense, hvor Henne Speck og hans Medskyldige, der havde plyndret Dalum Kloster og mishandlet Nonnerne, bleve bandlyste ⁵⁾. I Aaret 1380 befeglede Wilhelm, Præst og Provst i Fjelssted, i Bispens Navn et Sjølegabebrev fra to andægtige Qvinder til Brenderup Præst ⁶⁾. Den 25 Apr. 1383 udstedte Erkebiskop Magnus af Lund et Brev til sine Ehbisper, indeholdende de Kirkeanordninger, der vare givne paa Provincialmødet i Malmø, hvor ogsaa den Odense Biskop havde været tilstede ⁷⁾. I Aaret 1387 var der Danehof i Odense i Anledning af Dronning Margrethes Gjyllding; og d. 26 Okt. s. A. bevidnede Høvedsmændene paa de sjeniske Slotte, at Fyenboerne eenstemmigt havde kaaret hende til Formynderske for Danmark ⁸⁾. Den 16 Novbr. 1391 udstedte Biskop Peder af Holum, Biskop Baldemars Vikar, Afsladsbrev for Hellerup og Søllinge Kirker ⁹⁾.

Biskop Baldemar døde d. 20 April 1392 paa en Bistats på Aalebad, hvor han ofte opholdt sig, og som han

¹⁾ Reg. dipl. I, 318 Nr. 2710. ²⁾ S. R. D. I, 314. ³⁾ Reg. dipl. I. c. Nr. 2711. ⁴⁾ S. R. D. I. c.; Suhm XIV, 47; jfr. Aar 1374. ⁵⁾ S. R. D. I. c. ⁶⁾ Pontopp. II, 227. ⁷⁾ Reg. dipl. I, 323 Nr. 2757. ⁸⁾ I. c. pag. 328 Nr. 2799. ⁹⁾ S. R. D. I, 316.

prydede med nye Bygninger. Han blev begravet hos Franciskanerne i Nysted paa Lolland ¹⁾.

Teze Podebusk,

(Theus), en Søn af Rigsdrost Henning Podebusk og Fru Gisle (Krabbe?), den Forriges Brodersøn, blev derpaa Biskop ²⁾. Han synes ikke at have uleiliget sig synderlig med sit Embedes Bestyrelse, hvilken han overlod til Biskoper; først til Jakob, Biskop af Konstanz (Constantianus), der døde i Aaret 1397, og dernæst til Johan, Biskop af Christopolis; hvorimod han selv flittigt mødte paa Daneshofferne. Tidligere nævnes han i Aarene 1381 og 1388 som Kannik i Lund og Roskilde ³⁾.

De paa Daneshoffet i Bordingborg i Aaret 1392 forsamlede Bisper, iblandt hvilke Biskop Teze nævnes, gavede Afslad til Aasum (28 Juni); S. Broby (29 s. M.), Hellerup og Fraugde (30 s. M.) samt til Pjedsted i Ribe Stift (6 Juli) ⁴⁾. Den 11 Okt. s. A. bekjendtgjorde Amund, Provst paa Langeland, Bispens Generalofficial i det Mandelige, at Bøvneren Niels Pedersen havde stjenket nogle Jorder i Frøberg (Orte Sogn) til St. Niels's Kirke i Orte ⁵⁾. S. A. skal Biskop Teze have været i Rjæng Kirke og forseglet et Brev i Munkebo ⁶⁾. Den 29 Juni 1393 gav

¹⁾ l. c. VII, 233. Det er forresten mærkeligt nok, at han i de sidste Aar ikke omtales som nærværende paa Daneshofferne, medens andre Bisper udtrykkeligt nævnes. Var han kanske for gammel og svag til at kunne taale Rejsens Besværigheder?

²⁾ Om ham see S. R. D. VII, 233; Hvitf. Bispeskron. S. 42; Pontopp. II, 64 f. (der gjør ham til en yngre Broder af hans Formand). ³⁾ ifølge et Mskr. af Prof. Kall-Rasmussen om de Podebusker. ⁴⁾ S. R. D. I, 316 sq. ⁵⁾ Reg. dipl. I, 336 Nr. 2871. ⁶⁾ Jak. Madsens Bisptatsbog S. 15, der forresten lader ham besøge Lunde Kirke allerede 1390.

Biskop Jakob Afladsbrev (udstedt i Næsens) for Kærnhgedorp (Dverndrup) Kirke¹⁾; og d. 6 Juli s. A. underskrev Biskop Teze Dronning Margrethes Gavebrev, hvorved hun skjenker Gaarden Soolt (Saltø) til Roskilde Bispebord²⁾. Den 29 Juli 1394 gav Biskop Jakob Aflad til Høirup Kirke; og derpaa var Biskop Teze tilligemed de andre Bisper (iblandt hvilke nævnes Johan af Christopolis) tilstede paa Danehoffet i Helsingborg, hvor de gave Aflad til Ellested³⁾ (6 Aug.) og Dverndrup⁴⁾ (10 s. M.); d. 18 Sept. hængte han sit Segl under sine tvende Brødres Skjode paa en Gaard i Roskilde, som de solgte til Biskop Peder af Aarhus⁵⁾. Den 16 Dft. s. A. indviiede Biskop Jakob i Brenderup Kirke et Alter for Maria Magdalena og andre Helgene; og ved Mortensdagstid gav han Aflad til Haarslev Kirke⁶⁾. Et Brev af Biskop Teze fra s. A. fandtes i Skeby Kirke⁷⁾. Den 1 Mai 1395 udstedte Biskop Jakob Afladsbrev for St. Anders's Kirke i Snøde (paa Langeland) samt for Hellerup og Søllinge (1 Juni), Ellested (4 s. M., hvor han indviiede flere Altre, især et for Jfr. Maria) og Kjølstrup (26 s. M.)⁸⁾. Den 17 Juni s. A. beseglede Biskop Teze i Lindholm Fred og Forening imellem Dronning Margrethe og Kong Albrecht og hans Søn, Hertug Erif⁹⁾. Den 10 Aug. s. A. gave Bisperne i Helsingborg Aflad til Dverndrup Kirke¹⁰⁾; og d. 8 Sept. underskrev han sammesteds Dronningens Forsikkring til Hansfestæderne¹¹⁾. S. A. udbirkede Dronningen hos Bisperne og Rigsraadet, at Cathedricum faldt bort,

¹⁾ Reg. dipl. I, 337 Nr. 2878 (jfr. Vebel-Simonsen I, 2, 77).

²⁾ Reg. dipl. I. c. Nr. 2883. ³⁾ S. R. D. I, 317. ⁴⁾ Reg. dipl. I, 338 Nr. 2892. ⁵⁾ Suhm XIV, 333. ⁶⁾ S. R. D. I c. ⁷⁾ Jaf. Madsens Bisfitatsbog I. c. ⁸⁾ S. R. D. I. c. ⁹⁾ Reg. dipl. I, 339 Nr. 2903. ¹⁰⁾ Suhm XIV, 357. ¹¹⁾ S. R. D. I, 240 Nr. 2906.

imod at hun lagde Kjerstrup (paa Taasinge) Gaard og Gods til Odense Bispestol ¹⁾. I Jan. 1396 var Biskop Teze med at udbølge Erik af Pommern til Konge ²⁾; og d. 30 Juni s. A. gave Bisperne i Bordingborg paant Afslad til Dverndrup Kirke ³⁾. Den 23 Juni 1397 gabe de i Kalmar forsamlede Bisper Afslad til Frue Kirke i Aarhus ⁴⁾ og ligeledes d. 6 Juli til Dreslette Kirke ⁵⁾. Den 13 Juli s. A. udstedte Danmarks, Sverrigs og Norges Befuldmægtigede sammesteds deres Brev om, at Kong Erik der (17 Juni) var kronet og antagen til Konge for de tre Riger ⁶⁾. S. A. døde Biskop Tezes Vikar, Biskop Jakob; og den nye Vikar, Biskop Johan af Christopolis, reiste derpaa omkring og jnddeelte Afslad til Gaarslev (20 Okt. fra Særsløv), S. Broby (9 Decbr.) og Gaarby (20 s. M.) ⁷⁾. Den 10 Febr. 1398 gav han Afslad til Allerup, d. 18 Marts til Søllinge og endelig til Ellested; ligesom og Pave Bonifacius IX gav stor Afslad til Fraugde (5 Apr.) ⁸⁾. Den 28 Aug. s. A. underskrev Biskop Teze i Kjøbenhavn Dronning Margrethes Stadsfæstelse paa Hanses-tædernes Privilegier ⁹⁾; og d. 1 Sept. s. A. befeglede han sammesteds Kong Eriks Forbund med den tydske Ordens Høimester ¹⁰⁾.

Biskop Teze er formodentlig død i Aaret 1400 ¹¹⁾ og skal ligge begravet i Skeby Kirke ¹²⁾.

¹⁾ Suhm XIV, 352 f. (see under Biskop Hubald samt under Aarene 1355 og 1365; jfr. Hist. Tidsskrift 3die Række I, 339). Om Gaardens Skjebne under de følgende Bisper see L. Wæver's Danske Herregaarde 6te Bind. ²⁾ S. R. D. VII, 233. ³⁾ Reg. dipl. I, 342 Nr. 2924. Aarstallet synes urigtigt (jfr. Suhm XIV, 394). ⁴⁾ Reg. dipl. I, 344 Nr. 2946. ⁵⁾ S. R. D. I, 318. ⁶⁾ Reg. dipl. l. c. Nr. 2948. ⁷⁾ S. R. D. l. c. ⁸⁾ l. c. ⁹⁾ Reg. dipl. I, 348 Nr. 2974. ¹⁰⁾ l. c. Nr. 2978. ¹¹⁾ S. R. D. VII, 233. Pontopp. (II, 65) har Aar 1402. ¹²⁾ Pontopp.

Johan (III) Dvesen,

af Kaanſt Udel ¹⁾, blev derpaa Bifkop ved Hjælp af Erkebifkop Jakob Geertſen i Lund og Stadfæftet af Pave Benedikt XI. Han ſkal have været en from og retſkaffen Mand, der gjorde fig høit fortjent af Geiſtligheden og de Fattige; men han ødſede ſemt med Uflad til næſten alle ſyentiſke Kirker: Søllinge, Orte, Huſtrop (Haaſtrup eller Øſtrup eller Hundſtrup), Brendrup, Allerup, Traut (Trøſtrup Korup?), Elleſted, Dalum, Svanninge, S. Broby, Seden, Dreslette, Hællerup, Øverndrup, Nyſlinge og Garløf (Særſlev?). Og hvad han ikke gjorde, det gjorde hans Bifkar, Francifkaneren Severin, episcopus Tranqvilliensis. Til Official havde han Præſten Niels ²⁾.

- Den 27 Aug. 1401 ³⁾ var Bifkop Johan i Helfingborg med at bevidne Kong Erikſ Stadfættelse paa Dronning Margrethes Gave til Kirker og Kloſtre i Danmark og Sverrig ⁴⁾; og d. 12 Novbr ſ. A. underſkrev han ſammesteds Bifkop Peders og Roſkilde Kapitels Brev til Kong Erik og Dronning Margrethe ⁵⁾. Den 31 Marts 1402 gav han paa ſin Viſitats i Nyſlinge Uflad til Søllinge Kirke; ligesom han i Aaret 1403 fra Orkel tilſtod Brendrup og Enøde (28 Okt.) og Decetæ (formodentlig Orte, d. 29 ſ. M.) lignende Begunſtigelſe ⁶⁾. Den 11 Marts 1407

1. c. (hviſ det ikke er Skibby Kirke (Horns Herred) i Sjælland, i hviſ Nærhed hans Familie, og vel ogsaa han ſelv, eiede Gods (Kall-Rasmusſen).

¹⁾ Hamsfort (S. R. D. VII, 233) ſiger, at han førte en Strandſkal i ſit Vaaben; derimod Hviſf. (Biſpekrøn. S. 42) og Pontopp. (II, 430), at det var en Fugl. ²⁾ S. R. D. VII, 234.

³⁾ Hviſf. (1. c) og Pontopp. (II, 431) lade ham først blive Bifkop 1403. Om et Biſpebrev af Aar 1400 ſee Bedel-Simonſen I, 2, 88. ⁴⁾ Reg. dipl. I, 357 Nr. 3066. ⁵⁾ 1. c. Nr 3074. ⁶⁾ S. R. D. I, 319; Pontopp. II, 497.

underskrev han i Slagelse Biskop Peder af Roskilbes Brev til Dronningen ¹⁾; og s. A. gav han fra Orkel Afslad til Gaastrup (5 Juni), Brenderup (22 Sept.), Fraugde (5 Okt.) og Allerup (6 s. M.) ²⁾. Den 20 Jan. 1408 gav han Svanninge Kirke Afslad ³⁾; d. 2 Juni s. A. udstedte han fra Kjørstrup sit Brev om en evig Messe i Odense Domkirke for Dronning Margrethe, der havde skjenket denne Gaard til Bispebordet ⁴⁾; og den 20 s. M. var han nærværende ved Udstedelsen af et Kongebrev paa Ketterthinget i Svendborg ⁵⁾. Den 17 Juni 1409 stadsæstede Kong Erik i Arhus alle St. Knuds Klosters Privilegier ⁶⁾. Den 24 Martz 1411 underskrev Biskop Johan i Kolding som Forlover Forliget imellem Kong Erik og Hertuginde Elisabeth af Slesvig og Grev Henrik af Holsteen ⁷⁾. I Aaret 1412 holdt han Paaske (3 Apr.) hos Konnerne i Dalum og gav Klostret Afslad; ligesom han og d. 15 Juli s. A. indviede Hvaltret i Seden Kirke til Sfr. Maria og Pave Klemens og gav den Afslad ⁸⁾. Den 6 Juli 1413 gav han med flere Bisper (formodentlig i Roskilde, hvor de paa den Tid vare nærværende i Anledning af Dronning Margrethes Begravelse) Afslad til Gauns Kloster ⁹⁾; og d. 26 s. M. underskrev han i Nyborg Biskop Peder af Roskilbes Dom, hvorved Slesvig som et forbrudt Lehn frafjendtes de unge Hertuger ¹⁰⁾; i hvilken Sag han det følgende Aar aflagde sit Vidnesbyrd ¹¹⁾. Den 30 Martz 1415 indviede han Henning Torfildsen, Degn ved Godsted Kirke

¹⁾ Reg. dipl. I, 372 Nr. 3210. ²⁾ S. R. D. I, 320. ³⁾ Stedet for Allerup have Hviff. (Danm. Krøn. I, 630) og Pontopp. (II, 504) Søllinge. ⁴⁾ S. R. D. I. c. ⁵⁾ Reg. dipl. I, 374 Nr. 3229 (see Aar 1395). ⁶⁾ I. c. Nr. 3231. ⁷⁾ S. R. D. I. c. (Hviff. I. c. S. 633 siger, at det var i Malmø). ⁸⁾ Reg. dipl. I, 377 Nr. 3253. ⁹⁾ S. R. D. I, 321. ¹⁰⁾ I. c. (Hviff. I. c. S. 660 f.). ¹¹⁾ Reg. dipl. I, 379 Nr. 3273. ¹²⁾ Suhm XIII, 771.

(paa Holland), til Præst ved samme ¹⁾. Den 24 Marts 1416 indviede hans Biskop Severin, nogle Altre i Orte Kirke og gav Afslad til Balslev Kirke (4 Mai); ligeledes indviede han Altre i Haarby (1 Apr.), Brenderup (15 Mai), Allerup (10 Aug.), Ellested (24 f. M.), Allstorp (Allerup?, d. 7 Sept.), Gudsbjerg (10 Okt.) og gav Afslad til Fennerup (Findstrup) ²⁾ og Hundstrup (4 Novbr.); endvidere indviede han Altre i Svanninge (8 f. M.) og S. Broby (22 f. M.) og gav Hellerup Kirke Afslad; han udførte ogsaa paa denne sin Reise andre bispelige Forretninger ³⁾. Den 3 Febr. 1417 var Biskop Johan med at dømme imellem Kongen og Roskilde Biskop om Kjøbenhavn ⁴⁾; d. 23 (eller 24) Apr. f. A. gav Biskop Severin 40 Dages Afslad til Thornæs (Taars) Kirke paa Holland ⁵⁾; og d. 14 Aug. f. A. stiftede Biskop Johan et Biskari ved Frue Kirke i Svendborg ⁶⁾. S. og flg. A. synes han at have besøgt Ellested Kirke ⁷⁾. Biskop Severin gav i Aaret 1419 Afslad til Dverndrup Kirke; og d. 14 Mai indviede han den, efterat den var ombyggt; d. 28 f. M. gav han Afslad til Garsløff (Garsled?) Kirke ⁸⁾. Den 23 Juni f. A. befeglede Biskop Johan i Kjøbenhavn Forbundet imellem Kong Erik og Kong Blodislaus af Polen ⁹⁾; d. 26 f. M. befeglede han sammesteds Erkebiskop Peders Gavebrev til Ribe Domkirke ¹⁰⁾; og d. 29 f. M. gav han med flere Bisper sammesteds Afslad til St. Klemens Kirke i Kjøbenhavn ¹¹⁾. Den 31 Juli f. A. befeglede han sammesteds med Flere Ridder Bent

¹⁾ S. R. D. I, 322. ²⁾ en nu afbrudt Kirke i Diernisøe Sogn ved Faaborg (Jaf. Madsens Bistatbog S. 233). ³⁾ S. R. D. I. c. ⁴⁾ Reg. dipl. I, 383 Nr. 3311. ⁵⁾ I. c. Nr. 3314. ⁶⁾ I. c. pag. 384 Nr. 3319. ⁷⁾ Jaf. Madsens Bistatbog S. 15. ⁸⁾ S. R. D. I, 323. ⁹⁾ Hvitf. Danm. Kron. I, 678. ¹⁰⁾ Reg. dipl. I, 386 Nr. 3338. ¹¹⁾ Pontopp. II, 528; D. Mag. III, 262.

Nielsens Dvittetbrev til Kong Erik angaaende Stækeholt Slot ¹⁾. Den 25 Okt. f. A. holdt Erkebiskop Peder Lykke et Koncilium i Odense; og f. D. gave de der forsamlede Bisper (iblandt hvilke nævnes Biskop Johan) Uklad til Egense Kirke og ligeledes til Fraugde Kirke ²⁾. Endelig gav ogsaa Erkebispens sammesteds (5 Kovbr.) Knudsbrødre et Beskhyttelsesbrev ³⁾.

Biskop Johan er rimeligviis død i Aaret 1420 og skal ligge begravet i St. Knuds Kirke i Odense ⁴⁾. Hans Gods deelte (i Malmø, Febr. 1421) hans Arvinger, Ridderne Bando Ibsen af Kragholm og Anders Nielsen af Dronningholm ⁵⁾.

Navne Jensen,

en Søn af Ridder Jens (af en sjællandsk Adelslægt, Krige-
busk eller Gørsting) og Fru Katharina og en Broder til
Morten Jensen, Ridder og Rigsraad, blev derpaa Biskop
i Odense ⁶⁾. Han havde først været Kong Erik af Pom-
merns Kapellan og blev af ham med Bold trængt ind i
Vesteraas Bispedømme i Sverrig (1414 eller 1415), hvor
han forblev paa 7de Aar, da han saa efter Biskop Johans
Død, især ved Erkebiskop Peder Lykkes Bistand, blev valgt

¹⁾ D. Mag. I. c. (I hele dette Danehofst Forhandlinger deeltog ogsaa Biskop Navne af Vesteraas, Biskop Johans Eftermand paa Odense Bispestol). ²⁾ S. R. D. I. c. Ogsaa paa dette Koncilium var Biskop Navne tilstede. ³⁾ Reg. dipl. I, 386 Nr. 3343. ⁴⁾ S. R. D. VII, 234. Derimod lader Pontopp. (II, 431; formodentlig efter Hvitf. Bispekrøn. S. 42) ham døde 1416 og ligge begravet i Allested Kirke. Hvitf. Danm. Krøn. I, 679 har det rette Aar 1420. ⁵⁾ S. R. D. I. c.

⁶⁾ Om ham see S. R. D. VII, 234 sq.; Hvitf. Bispekrøn. S. 42; Pontopp. II, 431 f. De vigtigste bekjendte Momenter i hans Levnet findes samlede i Danske Mag. III, 257 ff. Hans Vaaben findes i Adelslexikon I, 179.

til Biskop i Odense (henpaa Efteraaret 1421), uagtet Kapitlet allerede havde valgt en af Knudsbrødrene, Økonomen Laurentius. Fra Sverrig medbragte Biskop Navne ikke just det bedste Vidnesbyrd: især skal han der have ført en stor og overflødig Hofstat og fortæret Mene, end Stiftets Indkomster kunde bære; hvorfor han ogsaa skiltes fra det til Alles Hjertensglæde; men det er vel rimeligt, at Svenskerne ei heller have bedømt ham upartisk, fordi han var bleven dem paatrængt ved kongeligt Magtsprog. Hans Skudsmaal som Biskop i Odense lyder derimod heelt gunstigt: han påseede selv omhyggeligt sit Embede, rettede paa Geistlighedens fordærvede Sæder og holdt den til at påse Tjenesten selv, stiftede en Skole i Odense til Ungdommens Underviisning, bivaanede flittigt Møderne til Rigets og Kirkens Bedste, var gavmild paa Afslad til Kirker og indviede mange Altre, samt gjorde sig velfortjent af Knudsbrødrene. Til Vikarer havde han Biskop Arner af Skalholt og den førnævnte Biskop Severin ¹⁾; som hans Official nævnes Poul Nielsen, Præst i Svendborg. Hvad Biskop Navnes Charakter forevrigt angaaer, da siges der om ham og hans Broder, at de vare fromme Mænd efter Datidens Viis, kloge, driftige og Venner af Fædreland og Dyd ²⁾.

I Aaret 1421 udstedte Biskop Navne (som da kalder sig „Biskop i Vesterås, som nu til Odense kaaret er“; følgelig endnu ikke indfat der) i Odense en Dbittering om Løssorearb efter sin Formand ³⁾; og i Decbr. s. A. gav han

¹⁾ Det kan dog være tvivlsomt, om denne virkelig har vikarieret for Biskop Navne, da der udtrykkeligt berettes (S. R. D. I, 323 og Pontopp. II, 432), at han i Aaret 1419 er bleven Vikar for Biskop Christian af Ribe. ²⁾ S. R. D. VII, 234. ³⁾ D. Mag. III, 262.

i Aalsens Afsked til Indslev Kirke ¹⁾). Den 29 Juli 1422 gav Biskop Arner paa Hindsgavl Afsked til Brendstrup Kirke ²⁾). Den 4 Marts 1423 gav Biskop Ravne Afsked til Dalby Kirke paa Hindsholm, d. 17 f. M. (med flere Bisper) til Allerup og d. 27 f. M. til Haastrup Kirke ³⁾). Den 15 Juni f. A. var han i Kjøbenhavn med at underskrive Forsvarsforbundet imellem Kong Erik og de vendiske Stæder ⁴⁾). Den 13 Febr. 1424 befeglede han i Aarhus et Brev, hvorved Erkeleegn Erik Laurentsen sammesteds annammer Rind Kloster i god Tro af Dronning Philippa ⁵⁾); d. 24 f. M. gav han med flere Bisper i Helsingborg Afsked til Frue Kirke i Aarhus ⁶⁾); d. 28 f. M. vifiterede han Gaarslev Kirke og gav den Afsked; ligeledes d. 15 Apr. Svanninge Kirke ⁷⁾). Under f. A. habes hans Vidneforklaring i Processen imellem Kong Erik og Hertugen af Slesvig og de holsteenske Grever om Hertugdømmet Slesvig; og erfares det deraf iblandt Andet, at han dengang var noget over 40 Aar gammel ⁸⁾). Den 13 Febr. 1425 var han med flere Rigsraader tilstede i Lund forat affige Dom i Sagen imellem Dronning Philippa og Biskop Ulrik af Aarhus om Biskop Boes Arv ⁹⁾); d. 12 Juli f. A. bivaanedes han et Kirkemøde i Kjøbenhavn, hvor der udstedtes nogle Synodalstatuter ¹⁰⁾); der gave Bisperne Afsked til Nasum (26 f. M.) og Dalum (3 Aug.) Kirker ¹¹⁾). I Aaret 1426 var han tilstede i Sortebrødre Klosters Sa-

¹⁾ S. R. D. I, 324. Et Dokument af 1421 viser, at Bispem da havde Den Thuro ved Svendborg til Lehn af Kong Erik af Pommern som Raadelehn (Hift. Tidsskrift 3die Række I, 389). ²⁾ l. c. ³⁾ l. c. pag. 325. ⁴⁾ Reg. dipl. I, 391 Nr. 3380. ⁵⁾ D. Mag. III, 263. ⁶⁾ Pontopp. II, 535. ⁷⁾ S. R. D. I. c. ⁸⁾ l. c. VII, 405 sqq. ⁹⁾ Reg. dipl. I, 398 Nr. 3445. ¹⁰⁾ l. c. pag. 399 Nr. 3455. ¹¹⁾ S. R. D. I, 326.

kristi i Odense, hvor der i Kongens og flere geistlige og verdslige Herrers Overværelse blev sluttet Forlig imellem Axel Pedersen Thott til Lilla og hans Broderenske, Fru Margrethe, der foregav at have født et Barn efter sin Mand's Død, forat arve efter ham; men da det døde Barn senere blev opgravet, befandttes det at være en Sandsæk (Ridder Sandi) ¹⁾. S. A. indviede han et Alter i Barløse Kirke ²⁾. I Aaret 1428 indviede han den nye Sognekirke i Nyborg til Jfr. Maria, St. Gjertrud og andre Helgeninder ³⁾; s. A. var der Herredag i Odense; og s. A. afgav han paa Landstthinget sammesteds Erklæring om en Gave, Kong Erik havde skjenket til Guds Legems Alter i Odense, og tog et Landstthingsvidne paa denne Erklæring ⁴⁾. Den 9 Jan. 1429 indviede han Høialtret i Fraugde Kirke; d. 11 Juni s. A. udstedte han med flere Bisper paa Mødet i Nykjøbing p. F. et Afsladsbrev for Orte Kirke ⁵⁾; og d. 13 s. M. udstedte hans Official, Præsten Poul i Svendborg, en Vidniise af Svendborg Byes Privilegier (af 1409) ⁶⁾. Den 1 Aug. 1430 gav Biskop Ravne med flere Bisper paa Mødet i Nykjøbing Afslad til Hellerup Kirke; ligesom og Biskop Herman af Viborg gav Afslad til Allerup (25 Sept.) og Fraugde (4 Okt.) ⁷⁾. S. A. har Biskop Ravne været i Duby (N. Naby) Kirke ⁸⁾. Den 21 Mai 1433 gav han med flere Bisper paa Herredagen i Svendborg Afslad til Dalby og d. 24 s. M. til Kjølstруп, Overndrup, Allerup og Hørby (Haarby eller Høiby) Kirker ⁹⁾. Den 15 Juni

¹⁾ Hvittf. Danm. Krøn. I, 732. ²⁾ S. R. D. I. c. ³⁾ I. c. pag. 327. ⁴⁾ Bedel-Simonsen I, 2, 113. ⁵⁾ S. R. D. I. c. ⁶⁾ Aftstykker til Dplysning af Danmark's indre Forhold i ældre Tid, samlede og udgivne af Fyens Stifts litteraire Selskab, I, 145 Anm. ⁷⁾ S. R. D. I. c. ⁸⁾ Jaf Madsens Bisitatsbog S. 15. ⁹⁾ S. R. D. I, 328.

1434 stadfæstede han Degnegildet (Allehelgens-Kalent) i Fuglseherred paa Lolland, hvoraf han selv var Medlem, og gav noget Gods dertil ¹⁾); d. 24 s. M. gav han med flere Bisper paa Herredagen i Bordingborg Afsked til Svanninge, d. 30 s. M. til St. Knuds Kirke i Odense, d. 2 Juli til Dalby ²⁾) og d. 6 s. M. til Frue Kirke i Stavanger ³⁾). Den 9 s. M. skrev Erkebiskop Peder til Odense Geistlige, der havde klaget over Bispens Strengthed, at de slittigt skulde holde Gudstjeneste og selv overvære den; ligeledes forbyder han dem at have flere Skoler end den almindelige Domskole og Pugeskolen ved Frue Kirke ⁴⁾); dette Brev har Biskop Ravnbe beseglet. Den 11 s. M. tog Erkebiskopen ved sit Brev Knudsbrødrene i Beskyttelse ⁵⁾); og d. 15 s. M. gavede de (i Bordingborg) forsamlede Bisper Afsked til St. Mikkel's Kirke og Domkirken i Ribe ⁶⁾). S. A. skal der ogsaa være givet Afsked til Taars Kirke paa Lolland ⁷⁾). Den 15 Juli 1435 overværede og beseglede Biskop Ravnbe med mange flere i Bordingborg Forliget imellem Kong Erik og Grev Adolf af Holsteen ⁸⁾). I Aaret 1437 var han paa Herredagen i Odense ⁹⁾); og s. A. skal han have holdt et Møde sammesteds ¹⁰⁾). Den 18 Okt. 1438 gavede de i Korsør forsamlede Bisper Afsked til St. Jodoci (Julia's) Altar i St. Knuds Kirke i Odense ¹¹⁾); og d. 28 s. M. tilskrev han med de øvrige Rigsraader sammestedsfra Hertug Christoffer af Baiern om at begive sig herind i Landet i Kong Erik's Sted, som var borttrømt ¹²⁾). Den 30 Marts 1439 indbødte han nogle Altre i Haarby Kirke til St.

¹⁾ Reg. dipl. I, 409 Nr 3551. ²⁾ S. R. D. I. c. ³⁾ D. Mag. III, 266. ⁴⁾ S. R. D. I. c. ⁵⁾ I. c. ⁶⁾ Reg. dipl. I, 410 Nr. 3555 og 3556. ⁷⁾ Hist. Tidsskr. II, 109. ⁸⁾ I. c. pag. 412 Nr. 3573. ⁹⁾ Hvitt. Bispeskron. S. 42. ¹⁰⁾ Bedel-Simonson 1, 2, 123. ¹¹⁾ S. R. D. I, 330. ¹²⁾ Reg. dipl. I, 416 Nr. 3613.

Oluf og St. Søren og holdt Messe der; d. flg. Dag indviede han Kirkens nordre Deel og holdt Messe samt gav Afslab ¹⁾); og d. 23 Juni s. A. var han paa Mødet i Lybek, hvor de danske Prælater og Adelsmænd opfagde Kong Erik Guldstab og Trofkap og tilsendte ham et Brev med deres Ankeposter, hvilke han besvarede d. 25 Juli fra Stegeborg ²⁾). Den 5 Aug. s. A. stadfæstede Erkebiskop Johan Larmand Biskop Ravnes Dom om Ryslinge og Ringe Kirkers Jurisdiktion ³⁾).

Biskop Ravne skal ogsaa engang, uvist naar, med flere gode Mænd have bilagt en Trætte imellem Prior Jakob Geed i St. Knuds Kloster og Klaus Skinkel til Lammehave om noget Jord paa Rynkeby Mark (Ringe Sogn) ⁴⁾).

Maret før sin Død (1439) fik han Stiftets Geistlige til atter at udgive det aarlige Subsidium (Cathedraticum), som Dronning Margrethe (1395) havde befriet dem for ved at skenke Kjerstrup paa Taasinge til Bispebordet. Dette Paalæg maatte endmere forøge de Geistliges Uvillie imod den myndige Biskop ⁵⁾); og det blev dem og deres Eftermænd til stor Byrde, da det uagtet flere strenge kongelige Forbud vedvarede ligetil Reformationen ⁶⁾).

Biskop Ravne døde i Begyndelsen af Maret 1440 og ligger begravet i Duby (N. Aaby) Kirke ⁷⁾).

Genning Torildsen Ulfeld,
af den noksom bekjendte gamle Adelslægt ⁸⁾), Mag. artium,

¹⁾ S. R. D. I. c. ²⁾ Reg. dipl. I, 417 Nr. 3626 og 3628. ³⁾ S. R. D. I, 331. ⁴⁾ Vedel-Simonsen I, 2, 126; II, 2, 68. ⁵⁾ Rhode (Aalands Hist. S. 661) fortæller, at Landets Geistlighed aarlig maatte gjøre Dypartning for Bispen paa Hauluffe, hvor han samlede alle de bedste Spillemand, ligesom naar han laa paa Orkel. ⁶⁾ D. Mag. III, 268. ⁷⁾ Pontopp. II, 482.

⁸⁾ Hofman (Danske Adelsmænd II, 217 [Note a]) anfører to

Kannik i Roskilde¹⁾ og Dekan i St. Knuds Kloster i Odense, blev derpaa valgt til Biskop²⁾ og ved Pintsetid 1440 indviet af Erkebiskop Johan Larmand i Lund. Han skal have været meget hengiven til overtroiske Skikke (d. v. s. flittigt have læst Messe) og have indviet mange Altre og Kirker samt hyppigt skjenket Afslad til dem, der betænkte geistlige Stiftelser; desuden bivaanede han flittigt Herredagene. I hans Tid skal Kjerstrup med Tilliggende være blevet pantsat til Biskop Ulrik af Aarhus³⁾.

I Aaret 1440 dømte Biskop Henning Præsten Hr. Peder Jepsen i Errindlev 2 Gaarde fra og dømte Ulstrup Kirke dem til⁴⁾. Paa Herredagen i Kjøbenhavn 1441 gabe Bisperne Afslad til Helligtrekongers og St. Justs samt flere Helgenes Altre i St. Knuds Kirke i Odense⁵⁾ (28 Juli). Den 28 Decbr. 1442 gave de i Ribe forsamlede Bisper Afslad til Orte Kirke⁶⁾. Nytaarsdag 1443 blev Kong Christoffer kronet og salvet i Ribe i alle Bispers Overværelse; og der dømte da d. 7 Jan. han og Erkebisen, at der herefter skulde svares Tiende ($\frac{1}{10}$ og ikke $\frac{1}{15}$) af alt rettelig erhvervet Gods, og at den skulde deles i 3 Parter: den ene til Sognekirken, den anden til Bisen og den tredie

Breve, hvori det tillæbes Biskop Hennikes Broder, Peder Nielsen, at bruge Ulfelds Waaben. Naar Peder Nielsen her kaldes Bispens Broder, saa maa det vel være en Feil istedetfor Sødskendebarn; thi Bispens Fader, Lorkild, havde en Broder, der hed Niels (Pontopp. II, 434).

¹⁾ D. Mag. III, 267. ²⁾ Om ham see S. R. D. VII, 235 sq.; Hvitt. Bispeskrøn. S. 42; Pontopp. II, 432 ff. ³⁾ L. Bæcker's Danske Herregaarde, 6 Bind: Valdemars Slot. ⁴⁾ Kirkehistoriske Samlinger II, 170 f. ⁵⁾ S. R. D. I, 331. ⁶⁾ l. c. pag. 332. Hvitt. (Danm. Kren. I, 828) har det Selvsamme under Aar 1441, men om Odense Kirke, hvilket dog rimeligviis kun er en Feilskrift istedetfor Orte.

til Sognepræsten ¹⁾. Den 18 Okt. 1444 stadfæstede Erkebiskop Thue i Lund St. Knuds Klosters og Odense Bispestols Privilegier ²⁾. Den 14 Jan. 1445 udstedte Biskop Henning fra Orkel Afsladsbrev for St. Laurentii Alter i Steenstrup Kirke ³⁾. S. A. var han paa Herredagen i Kjøbenhavn, hvor Kongen (26 Sept.) holdt Bryllup med Prindsesse Dorothea af Brandenburg; her gave Bisperne Afslad til Brenderup og Qverndrup (13 s. M.), til Dreslette og Haarby (14 s. M.), til Haarslev ⁴⁾ (15 s. M.) og til St. Petri Kirke i Kjøbenhavn ⁵⁾ (21 s. M.). Den 22 Juni 1446 holdt Biskop Henning med Flere et Møde paa Hollands Landsthing og udstedte derfra nogle Landbolove (Hollands Bilkaar) ⁶⁾. I Aaret 1447 stiftede Prior Offo Grip til St. Mikfels (Hans's) Kirke i Odense en Skole, med Priorens til St. Knuds Kloster, Jakob Geeds, Samtykke, og udstedte derpaa sit Reversalbrev til denne ⁷⁾ (1 Febr.). Den 13 Apr. s. A. indviede Bispen den vestre Deel af Haastrup Kirke og stiftede Masum Kirke Afslad ⁸⁾. Forresten skal han have fortæret hele dette Aar med at vie Altre og meddele Afslad ⁹⁾. I Aug. 1448 var han tilstede ved Kong Christoffers Begravelse i Roskilde Domkirke ¹⁰⁾. Den 8 Okt. s. A. stadfæstede Kong Christian I i Odense St. Knuds Klosters Privilegier ¹¹⁾. Den 28 Okt. 1449 var Bispen tilstede ved Kongens Kroning og Bryllup med Enkedronningen i Kjøbenhavn ¹²⁾; og s. A. tillod han Bønderne i Bellinge at søge Bederslev Kirke istedetfor Nørup ¹³⁾.

¹⁾ Reg. dipl. I, 426 Nr. 3714. ²⁾ S. R. D. I. c. (Hvitf. Danm. Krøn. I, 834 har 1443). ³⁾ I. c. pag. 333. ⁴⁾ I. c. ⁵⁾ Reg. dipl. I, 429 Nr. 3750. ⁶⁾ I. c. pag. 431 Nr. 3763. ⁷⁾ I. c. pag. 432 Nr. 3775. ⁸⁾ S. R. D. I. c. ⁹⁾ Hvitf. Danm. Krøn. I, 841. ¹⁰⁾ I. c. ¹¹⁾ Reg. dipl. I, 434 Nr. 3796. ¹²⁾ Hvitf. Bispekrøn. S. 42; Danm. Krøn. II, 848. ¹³⁾ Pontopp. II, 603 (jfr. Aar 1466 og 1472).

Den 13 Mai 1450 var han med flere Rigsraader paa et Møde med den svenske Kong Karl Knudsens Befuldmægtigede i Galmstad ¹⁾). I Aaret 1453 var han med Rigsraadet tilstede i Kjøbenhavn og affagde Dom angaaende Kronens Lehn ²⁾). Det anføres som en Mærkelighed, at han d. 20 Jan. 1454 gif tilfods over Lillebelt ³⁾). Den 20 Mai 1457 udstedte Niels Jensen, Sognepræst i Bregninge, som Bispens Dfficial, tilligemed Flere paa Bispething i St. Nikolai Kirke i Svendborg et Bidne om, at Jep Baske, Borger sammesteds, folgte og skjædede sin Gaard til St. Knuds Alter i Frue Kirke der i Byen ⁴⁾).

Imidlertid var Biskop Henning bleven gammel og frøbelig og klagede i Aaret 1458 i Rigsraadet over sin Uformuenhed til længere at forestaae sit Embede ⁵⁾). Paa Grund heraf skrev Kongen (i Novbr.) til Paven om, at Biskop Henning maatte faae Mogens Krasse, Kannik i Lund og Kongens Kantsler, til Medhjælper og Efterfølger, og at Paven vilde stadfæste ham som saadan ⁶⁾); ligeledes skrev Kongen samtidigt hermed til Kardinalen af Kolonna i Rom om at virke for denne Sag ⁷⁾); og endelig skreve (ligeledes i s. M.) Prior og Domkapitel i Odense om det Samme ⁸⁾). I Aaret 1459 udstedte Biskop Henning med Flere i Odense to Bidnesbryd (af 4 Marts og 2 Juli) om Skifteforhandlinger og Trætte imellem Hr. Philip Axelsen og Hr. Erik Erikfen paa hans Huusfrues Vegne ⁹⁾). Den 5 Juni s. A. har Pave Pius II stadfæstet Knudsbrødrenes og deres Domkirkes Privilegier ¹⁰⁾).

¹⁾ Hvitf. Danm. Krøn. II, 850. ²⁾ l. c. S. 858. ³⁾ S. R. D. VII, 235. ⁴⁾ Reg. dipl. I, 455 Nr. 3994. ⁵⁾ Pontopp. II, 482. ⁶⁾ Reg. dipl. I, 462 Nr. 4060. ⁷⁾ l. c. Nr. 4061. ⁸⁾ l. c. Nr. 4062. ⁹⁾ Bedel-Simonsen I, 2, 148 f. ¹⁰⁾ l. c. S. 149.

Biskop Henning skal i Regelen have resideret paa Hol-
land, hvor han var som en almindelig Dommer i alle Ader-
lens Tvistigheder ¹⁾. Han var ogsaa Medlem af Glendes-
gildet i Odense ²⁾.

Han døde i Aaret 1460 og blev begravet i Skejby
Kirke ³⁾, hvilken han skal have besøgt i Aarene 1455 og
1457 ⁴⁾.

Mogens Kraffe,

Mag. artium, Kannik i Lund og Kongens ⁵⁾ Kantsler, blev
derpaa valgt til Biskop ⁶⁾ og stadfæstet af Pave Pius II.
Hans Fader skal have hedt Børre (Byrge); men om han
har hørt til den gamle Adelslægt Kraffe ⁷⁾ eller selv først
har bragt Adelskab ind i sin Familie ⁸⁾, derom ere Menin-
gerne deelte ⁹⁾. Han roses for Lærdom og Forretnings-
dygtighed, hvortil han havde lagt Grunden paa Udenlands-
reiser ¹⁰⁾; ogsaa tillægges der ham mange andre gode Egen-
skaber; men der siges dog ogsaa om ham, som om hans
Formænd, at han har været meget overtroist og ødslet slemt
med Afslad. Forresten fik ei heller han Lov til at bestige

¹⁾ Hvitf. Bispeskrøn. S. 42. ²⁾ Bedel-Simonsen I, 2, 150 (jfr. S. 39 f.). ³⁾ Pontopp. II, 434. ⁴⁾ Sak. Madsens Visitats-
bog S. 15.

⁵⁾ Andre sige, at han var Dronning Dorotheas Kantsler, og
at hun hjalp ham paa Bispestolen (D. Mag. II, 4). ⁶⁾ Om
ham see S. R. D. VII, 236; Hvitf. Bispeskrøn. S. 42; Pon-
topp. II, 434 f.; udførligt i D. Mag. II, 1 ff. ⁷⁾ Dette be-
tvivler Bedel-Simonsen (I, 2, 150) paa Grund af hans Baa-
ben (D. Mag. I. c.); men han forveksler ham med en anden
M. K. (Adelskr. I, 300). ⁸⁾ S. R. D. I. c. ⁹⁾ Uvissheden reiser
sig vel fornemmelig fra Hvitf. (I. c.), der siger: Han var hans
Adel et Lyk. ¹⁰⁾ Saaledes har han i Aaret 1453 været som
Gesandt i Rom i Anledning af den trondhjemske Erkebiske-
stols Besættelse; og kaldes han da M. Krafft, Kapellan (Reg.
dipl. I, 445 Nr. 3904; jfr. Hist. Tidsskrift VI, 137: Kongens
egen Kapellan).

Bispestolen uden Modsigelse; thi det meldte sig en farlig Medbeiler, nemlig Peder Axlens (af den mægtige Thottske Adelslæggt), Erke-domprobst i Lund og Kommendator i Dalby, der ligesom han selv beraabte sig paa Kapitlets frie Valg og paa Kongens naadige Forstrift og Samthkke; ja, han siger endog i et Brev (dat. Stege d. 7 Jan. 1461), at han er bleven rettelig inthroniseret i Odense Domkirke. Han havde ogsaa dengang ifinde at gjøre en Reise til Rom forat gjøre sin formeentlige Ret gjeldende; men, om han har udført dette sit Forsæt, eller det er blevet ved Truflen, eller Sagen er bleven bilagt i Mindelighed, vides ikke. Dog vedblev han ligetil sin Død (7 Juni 1463) at skrive sig „ret Electus i Othense“.

I Aaret 1460 gav Biskop Mogens med flere Bisper Aflad til Helligtrefoldigheds Altet i Graabrødre Kirke i Odense ¹⁾. Den 11 Juni s. A. vare Rigets Bisper forsamlede i Kjøbenhavn, hvor de forpligtede sig til at yde en bestemt aarlig Hjælp til hvilkensomhelst af dem, der muligviis skulde blive forjagen eller fordreven fra sit Stift eller Eiendoms-gods ²⁾. Den 21 Novbr. 1463 stadfæstede Bispen i Errindlev Kirke paa Lolland en Voldgiftskjendelse angaaende Eienden af nogle Jorder, hvorom det var Tvist imellem Præsterne Hr. Peder Tepsen i Errindlev og Hr.

¹⁾ Bloch og Næraae I, 582. ²⁾ Reg. dipl. I, 467 Nr. 4102. Den Odense Biskop ansattes til 20 rhinske Gyllden, ligesom Bisperne af Slesvig og Ribe, medens Erkebisperne, den Roskilde og Aarhus Biskop skulde give hver 30 og de i Viborg og Borglum kun 15 (Hvitf. Biskopekrøn. S. 32). Og da den Odense Biskop saaledes sættes i mellemste Klasse, medens han ved en tidligere Ansættelse i samme Anledning (i Aaret 1345) kom i nederste Klasse, saa er det vistnok et Bidnesbnyrd om, at Bispestolens Wilkaar i de mellemtiliggende Aar maae have forbedret sig meget (Wedel-Simonson I, 2, 151).

Mikkel Grubbe i Fuglse ¹⁾. Den 14 Novbr. 1464 udstedte han fra Orkel Slot sit aabne Brev, hvorefter han stadfæstet Søstre og Brødre i Maribo Kloster deres jus patronatus og Rettighed til Østøste Kirke ²⁾. S. A. har han været i Kjøng Kirke ³⁾. S. og flg. Aar skal han, deels paa egen Bekostning, deels ved Hjælp af Prior Matthias Henriksen i St. Knuds Kloster i Odense, have ladet dette Kloster pryde med nogen ny Bygning og opforet et smukt Pulpitur i St. Knuds Kirke ⁴⁾. Den 24 Marts 1465 udstedte han med flere Bisper i Ribe Afsladsbrev for Frue Domkirke sammesteds ⁵⁾. Den 14 Sept. s. A. var han med Flere tilstede i Kjøbenhavn, da et Dokument blev affattet angaaende det af Kongen med Erkebiskop Jens af Upsala indgangne Forlig ⁶⁾; og d. 7 Okt. s. A. underskrev han tilligemed Dronningen og det danske Rigsraad i Segeberg Kongens Brev om dette Forlig ⁷⁾. Den 8 Apr. 1466 bislagde hans Official, Johan Eggardsen, i Sortebrødre Kloster i Odense Striden imellem Rorup og Bederslev Præster om Byen Bellinge og Gaarden Pugholm ⁸⁾. Den 20 Mai s. A. stiftede Biskop Mogens med andre Befuldmægtigede fra dansk og slesvigsk Side i Kolding et Fordrag angaaende Arvfølgen i Hertugdømmerne efter Kong Christians eventuelle Død ⁹⁾; og d. 25 Juni s. A. udstedte han med de andre Bisper i Kjøbenhavn Afsladsbreve for St. Johannes den Døbers og St. Birgittes Alter i Frue Kirke sammesteds ¹⁰⁾; ligeledes for Helligtrefoldigheds Alter sammesteds,

¹⁾ Reg. dipl. I, 476 Nr. 4191 (jfr. Kirkehistoriske Samlinger II, 168 f.). ²⁾ I. c. pag. 480 | Nr. 4230. ³⁾ Jaf. Madsens Bistattsbog S. 15. ⁴⁾ D. Mag. II, 12. ⁵⁾ Reg. dipl. I, 481 Nr. 4240. ⁶⁾ Hvitf. Danm. Krøn. II, 902. ⁷⁾ Reg. dipl. I, 482 Nr. 4252. ⁸⁾ I. c. pag. 484 Nr. 4275; jfr. Aar 1449 og 1472. ⁹⁾ I. c. pag. 485 Nr. 4280. ¹⁰⁾ I. c. Nr. 4283.

for St. Rasmus's og Helligtrefoldigheds Alter i St. Albani Kirke i Odense og for St. Petri Kirke i Kjøbenhavn ¹⁾. S. A. byggede han et Kapel (nuværende Konfistorium) til St. Knuds Kirke i Odense, hvilket han indbiede til Helligtrefoldighed, Vor Frue, St. Bent og St. Knud Konge, og hvor han selv siden blev begravet. Han skal ogsaa have begyndt at bygge Bispegaarden (nuværende Trøskenfloster) paa Odense Torv ²⁾. Den 2 Mai 1467 udstedte han med Flere Fyenboernes Gjldingsbrev for Prinds Hans, ifald han skulde overleve sin Fader, Kong Christian ³⁾; og d. 10 s. M. har han til Bitterlighed beseglet et Brev af Erik Sture, Høvedsmand paa Tranefjær ⁴⁾. Den 24 Aug. 1468 udstedte han med de andre danske Befuldmægtigede Forslag til Forlig imellem Kong Christian paa den ene og Kong Karl Knudsen og Hr. Iver Arelsen paa den anden Side; hvilket var meddeelt de svenske Befuldmægtigede paa Mødet i Halmstad (29 Juli) ⁵⁾; og d. 4 Novbr. s. A. underskrev han i Kallundborg med det danske Rigsraad Bevillingen for Kong Christian til at maatte tilbagekalde alt Pant, han eller hans Forsædte havde bortgivet, samt alle Lehn, der hørte til noget kongeligt Slot og ei vare pantsatte; endvidere bevilges ham Bykatten af alle danske Kjøbstæder paa eet Mar og $\frac{1}{3}$ af de Penges Renter, der vare ublaante mod Pant; Alt forat hjælpe Kongen til at holde hans Hof med og udholde den Krig, der er ham uretfærdigt paaført af hans svorne Raad og Mænd ⁶⁾. S. A. nævnes Jens Eggertsen som Bispens Official i Odense ⁷⁾.

¹⁾ D. Mag. II, 13. ²⁾ Hvitf. Bispeskrøn. S. 42; D Mag. I. c. ; see under Biskop Peder Pagh. Biskop Mogens's Bygning er da sagtens en Ombygning af den ældre Bispegaard. ³⁾ Reg. dipl. I, 488 Nr. 4305. ⁴⁾ Vedel-Simonson I, 2, 167. ⁵⁾ Reg. dipl. I, 491 Nr. 4336. ⁶⁾ I. c. Nr. 4338. ⁷⁾ Vedel-Simonson I, 2, 169.

Den 19 Aug. 1469 udstedte han i Kjøbenhavn med Rigsraadet et Vidnesbyrd om, at Kong Christian stedse havde tilbudt de Svenske Fred ¹⁾; d. 29 s. M. var han med Flere tilstede sammesteds ved den Forhandling, der fandt Sted imellem Kongen og Lybekkerne ²⁾; og udstedte han der s. D. med flere Bisper Afslad for St. Anders's Kirke i Vindeby (paa Lolland) i Odense Stift ³⁾. S. A. har han været i Lunde Kirke ⁴⁾. Den 2 Aug. 1470 beseglede han med Flere i Segeberg Kongens Forlig med hans Broder, Gerhard ⁵⁾. Den 7 Aug. 1471 har han med flere Rigsraadet været for Stokholm med Kongen og der beseglet et Kongebrev angaaende et Underhandlingsmøde med de Svenske; ligeledes har han beseglet Stilstands brevet med dem ⁶⁾. Den 1 Decbr. s. A. stadfæstede Pave Sixtus IV Knudsbrødrenes (i Odense) Privilegier og Eiendomme ⁷⁾. Den 6 Febr. 1472 stadfæstede Biskop Mogens i Skambh sin Formands, Biskop Hennings, Bevilling, at Bønderne i Bellinge maatte søge Vederslev Kirke ⁸⁾. Den 24 Juni s. A. stadfæstede han ved sit Brev fra Aalebad det (Hellig-trefoldigheds) Kapel, som var bygt i Bestenskov Sogn paa Lolland; dog med saa Vilkaar, at det ikke skulde være Sognet eller Sognepræsten sammesteds til nogen Forsang eller Skade ⁹⁾. Den 7 Juli s. A. var han en af Kongens befuldmægtigede Prokuratorer, der vare forsamlede i Kalmar og tilfagde Aage Axlens Barbjerg Slot med alle

¹⁾ Reg. dipl. I, 493 Nr. 4353. ²⁾ Hvitf. Danm. Krøn. II, 923.

³⁾ Reg. dipl. I, 493 Nr. 4357. ⁴⁾ Jak. Madsens Bisfitatsbog

S. 15. ⁵⁾ Reg. dipl. I, 495 Nr. 4378. (Paa Segeberg Slot stal Biskop Mogens med Flere forgjeves have tilbudt Brev Gerhard Forlig (Jahns Danmarks Hist. under Unionskongerne S. 338). ⁶⁾ Reg. dipl. I, 499 Nr. 4414 og 4415. ⁷⁾ l. c. pag. 500 Nr. 4422. ⁸⁾ Pontopp. II, 657 (jfr. Aar 1466)

⁹⁾ Reg. dipl. I, 501 Nr. 4436,

de Panter, han dertil før i Bærge havde af Kongen og Kronen i Danmark ¹⁾. Den 4 Febr. 1473 udstedte Pave Sixtus IV fra Rom en Bulle til Biskop Mogens, hvorved han paa Kongens Forlangende stadfæstet Reformationen af Franciscanerkløstrene i Odense, Svendborg og Nysted ²⁾. Den 2 Juli s. A. gav Kongen i Kjøbenhavn Biskop Mogens og tvende Adelsmænd Fuldmagt til at underhandle om Rigernes Sager med de Svenske i Kalmar St. Knuds Dag (10 s. M.) næstkommende, som kongelige Prokuratorer ³⁾; og d. 17 Aug. s. A. sluttedes der et Fordrag i Kalmar imellem de danske og svenske Befuldmægtigede, hvorved et nyt Møde berammedes til St. Hansdag næstkommende i samme By ⁴⁾. S. A. synes Bispnen ogsaa at have havt megen Deel i Kongens Privilegier for Fyen, hvilke egentlig angik Skov- og Jagtfred ⁵⁾; og s. A. har han været i Skeby Kirke ⁶⁾. Den 8 Jan. 1474 fik han atter fra Segeberg Kongens Fuldmagt til med tvende Andre at møde i Kalmar St. Hansdag næstkommende paa det berammede Møde imellem de danske og svenske Ufsendinge ⁷⁾; dog kom han ikke derhen, formodentlig paa Grund af Alderdom og Skrøbelighed; men Biskop Knud af Viborg mødte i hans Sted ⁸⁾. S. A. skrev han et Brev til Johannes Bonzonis (?), at han strax skal tilsige Nis Unkersen, at han kommer til Odense og fuldkommer sit Løfte, han i Bispend

¹⁾ Hvitf. Danm. Krøn. II, 936. ²⁾ Reg. dipl. I, 503 Nr. 4450. Denne Reformation skete ved Laurits Brender (Daugaard: De danske Kløstre S. 303; jfr. Webel-Simonson I, 2, 170). ³⁾ Reg. dipl. I, 505 Nr. 4474. ⁴⁾ l. c. Nr. 4478. ⁵⁾ Webel-Simonson I, 2, 178. ⁶⁾ Jak. Madsens Bisfatbøg S. 15. Naar der endvidere staaer anført, at han i Aaret 1475 har været i Herrested Kirke, da maa det være en Feiltagelse; thi han døde jo allerede 1474. ⁷⁾ Reg. dipl. I, 506 Nr. 4485. ⁸⁾ Hvitf. Danm. Krøn. II, 950.

Overbærelse gjorde Bent Bille ¹⁾ (til Egede og Søholm). Den 16 Okt. f. A. gjorde han paa Blangstedgaard sit Testament om Stiftelsen af et Vikariidom og paa en evig Almisse til Odense By ²⁾.

Han skal ogsaa engang have udstedt sit Brev paa Bor Frue Alter i St. Knud, at Klostret nemlig skulde have samme Alter hver anden Gang at bortforlehne ³⁾. Han var Medlem af Glendegildet i Odense ⁴⁾.

I Slutningen af Aaret 1474 døde Biskop Mogens og blev begravet i St. Knuds Kirkes søndre Kapel, som han selv havde oprettet ⁵⁾.

Karl Rønnow,

en Søn af Kongens Marsk, Klaus Rønnow ⁶⁾ til Hvidkilde, og Fru Kirsten Gyldenstjerne, var Provst ved Frue Kirke i Odense, da han i Aaret 1465 gjorde et Mageskifte med Peder Frederiksen, Kommender i St. Hans ⁷⁾, og blev valgt til Biskop ⁸⁾ af Kapitlet efter Biskop Mogens's Død samt stadfæstet af Pave Sixtus IV. I sin Barndom skal han ved sin Ammes Skjodesløshed have mistet sit ene Øie; hvorfor det er underligt, at han alligevel kunde blive Geistlig, da Sligt strider mod Kirkeretten. Han skal have været en stilsfærdig Mand, der pleiede sin Magelighed og især yndede Hoflivet, hvori han var opdragen. Sit Embedes

¹⁾ Vedel-Simonsen I. c. ²⁾ Reg. dipl. I, 511 Nr. 4528 (jfr. D. Mag. II, 16 ff.). ³⁾ Vedel-Simonsen I, 2, 151 f. ⁴⁾ I. c. S. 178. ⁵⁾ S. R. D. VII, 236. Derimod siger Pontopp. (II, 435), at han blev begravet i Kirken i Lunde (i Staane eller i Fyen?).

⁶⁾ Om ham see D. Mag. III, 321 ff.; om Rønnowernes Familie see H. Knudsen's Joachim Rønnow S. 1 ff. ⁷⁾ Paludan-Müllers St. Hans Kloster i Odense S. 18. ⁸⁾ Om ham see S. R. D. VII, 237 sq.; Hvitf. Bispekrøn. S. 43; Pontopp. II, 435 ff.

Bestyrelse overlod han til Domprovsten Mag. Hans Urne ¹⁾ og Degnen Mag. Klaus Andersen Ulfeld ²⁾; til Vikarer havde han Johan Hansen (eller Hans Jensen, der 1481 kaldes Bispens Kantaler og Kannik i Odense) ³⁾, Mag. Niels Hjort, Simon Lauritsen (død 1495) og Johan Ekfardsen Szalovius.

Da Biskop Karl, som sagt, selv tidligere havde været Provst ved Frue Kirke og derfor vel ikke var synderlig gunstigt stemt imod Knudsbrødrene, begyndte han strax (endnu i Aaret 1474) med at forandre St. Knuds Kloster til et verdsligt Domkapitel ⁴⁾, idet han med kongelig Tilblævelse og pavelig Bemyndigelse ubjog de gamle Munke og i deres Sted indførte endeel af sine Standsfæller, lutter adelige Junkere (canonici regulares); og han indrettede 3 Prælaturer (præpositus, decanus og cantor) foruden flere Kanonikater. At de ubjagne Munke klagede over den dem tilføiede Bold, er begribeligt; dog fortiden var der ingen Opreisning for dem at haabe; Hevniens Time slog først 14 Aar senere. Og denne Ubjagelse er da at betragte som det endelige voldsomme Udbrud af den Ivershge, der i Aarhundreder havde hersket imellem Knudsbrødrene og deres Modstandere ved Frue Kirke.

S. A. (1474) afgav Bispens Official med Flere Vidnesbyrd, at Østerma ved Odense ligger medrette til St. Knuds Kloster ⁵⁾. I Aaret 1475 indløstes formodentlig Kjørstrup igjen fra Aarhus Bispestol ⁶⁾. S. A. (eller

¹⁾ for St. Knuds Klosters Reformation (1474) Provst ved Frue Kirke i Odense (S. R. D. VII, 237). Forresten see om ham D. Mag. I. 289 ff. ²⁾ Om ham see I. c. III, 33 ff. ³⁾ D. Atl. VI, 592. ⁴⁾ Om denne Forandring og den senere Proces besaangaende see S. R. D. VIII, 475 sqq. ⁵⁾ Bedel-Simonsen I, 2, 183. ⁶⁾ L. Beckers Danske Herregaarde, 6 Bind; Waldemar's Slot.

1476) paalagde Bispen Præsterne i sit Stift en Skat af 3½ Mark aarlig, under Navn af jus hospitalitatis ¹⁾. S. A. udstedte han med Flere paa Landemodet i Odense en Vidisse af et Brev angaaende Striden imellem Eggert Frille paa Hindsø og Niels Lykke til Skousbo om Bøgeflod i Bjerger Herred ²⁾. Den 11 Novbr. 1476 udstedte han Afsladsbrev for St. Anders's Kirke i Thornes (Taars) paa Lolland ³⁾; og d. 6 Decbr. s. A. gav han med flere Bisper i Ribe Afslad til St. Mikkel's Kirke sammesteds ⁴⁾. S. A. var Kongen i Odense og holdt Rætterthing paa Provstegaarden med sit Raad ⁵⁾; og Sep Olsen nævnes som Bispens Foged paa Orkel ⁶⁾. Den 7 Aug. 1477 var Bispen med Rigsraadet tilstede i Kjøbenhavn, hvor de vidnede, at Kongen, efterat Fred var sluttet imellem ham og Sverrig, stedsfe havde været villig til paa den bestemte Maade at lade Stridighederne imellem ham og Sverrigs Indbyggere samt Hr. Arks Sønner afgjøre ved Rettergang eller Forlig ⁷⁾. Den 10 Sept. s. A. udstedte Borgemeester, Raad og menige Almue i Faaborg et Brev, hvorved de bede Kongen og Bisfop Karl om at samthkke og stadfæste Oprettelsen af en Helligaands-Kirke og Hospital der i Byen ⁸⁾. S. A. gav Bispen Afslad til Frue Alter i Saxkjøbing Kirke ⁹⁾. Den 8 Martz 1478 skjenkede han med flere Bisper i Kallundborg Afslad til Odesun (Fons) Kirke ¹⁰⁾; og d. 6 Sept. s. A. bivaanede han med de andre Bisper i Kjøbenhavn Prinds Hans's Bryllup med Prindsesse Christine af Sachsen ¹¹⁾. Om trent Aar 1480 skal han i Forening med Herre-

¹⁾ Pontopp. II, 435; Hvitf. Danm. Krøn I, 599; jfr. Aar 1439.

²⁾ Bedel-Simonsen I, 2, 185. ³⁾ Reg. dipl. I, 517 Nr. 4592.

Jfølge Hist. Tidst. II, 109: 1477. ⁴⁾ I. c. pag. 518 Nr. 4597.

⁵⁾ Bedel-Simonsen I, 2, 185 f. ⁶⁾ I. c. S. 187. ⁷⁾ Reg. dipl.

I, 519 Nr. 4610. ⁸⁾ I. c. Nr. 4613. ⁹⁾ Bedel-Simonsen I, 2,

189 ¹⁰⁾ Pontopp. II, 673 ¹¹⁾ S. R. D. VII, 237.

manden paa Egeløkke (paa Langeland), Hans Jensen, have forligt Præsten i Snøde, Hr. Peder Jensen Kaler, der havde besvangret sin Tjenestepige, med dennes Familie ¹⁾). S. A. var han nærværende paa Kallundborg Slot ved Kongens og Rigsraadets Dom, at den, som har 40 Mars Hævd eller Lavhævd paa en Eiendom, ikke kan miste den paa Grund af senere Thingsvidner ²⁾). Den 21 Novbr. 1481 underskrev han Rigsraadets Indbydelse fra Kolding til Rigets Undersaatter om at møde i Kallundborg næste Aar (ved Maidag) forat stadfæste Kong Hans's Valg til Konge ³⁾). Den 13 Mai 1482 var han i Kallundborg og fældede der med Flere Dom i en Arvesag imellem Niels Dykke til Skouso og hans Broderbørn ⁴⁾); d. 23 Aug. f. A. udstedte han med det danske Rigsraad i Kalmar et Brev, hvorved Kalmarforeningen stadfæstes og Kong Hans vælges til Konge over de tre Riger ⁵⁾); d. 6 Sept. f. A. udstedte Kongen sit aabne Brev fra Kjøbenhavn om at forshyne med Hestefoder, Ol og Befordring de Gesandter (iblandt hvilke Biskop Karl), der drog til Norge forat hindre Normændene under Johan Smør i at angribe Bahuus ⁶⁾); d. 14 Okt. f. A. underskrev han i Kjøbenhavn Kongens og Rigsraadets Leidebrev for de Svenske til et Møde i Halmstad d. 13 Jan. næstkommende ⁷⁾); d. 5 Novbr. f. A. var han med Kongen og Hertug Frederik i Hamborg og bivaanede Hylvingen ⁸⁾); og d. 12 Decbr. f. A. underskrev han med Flere i Lewenhov Kongens og Hertugens Stadfæstelse paa Hertugdømmernes Stænders Privilegier ⁹⁾). Den 1 Febr.

¹⁾ Kirkehistoriske Samlinger II, 256 f. ²⁾ Kolb.-Ros. Gl. Domme I, 9. ³⁾ Reg. dipl. I, 529 Nr. 4705. ⁴⁾ I. c. pag. 530 Nr. 4716. ⁵⁾ I. c. pag. 531 Nr. 4723. ⁶⁾ Jahns Unionshist. S. 348. ⁷⁾ Reg. dipl. I, 532 Nr. 4731. ⁸⁾ Hvitf. Danm. Kren. II, 964. ⁹⁾ Reg. dipl. I, 532 Nr. 4734.

1483 var han i Galmstad med at hylde Kong Hans og at underskrive hans der udstedte Haandsfæstning ¹⁾); d. 18 Mai f. A. var han paa Herredagen i Kjøbenhavn i Anledning af Kongeparrets Kroning ²⁾); og d. 25 f. M. fik han der med 5 andre Rigsraader Fuldmagt til at underhandle med de Svenske i Kalmar d. 15 Aug. næstkommende ³⁾). Disse mødtes da ogsaa paa det bestemte Sted og udstedte den kalmarste Reces (7 Sept.), hvorved de erklære at være komne overeens om at vedligeholde Forbindelsen imellem de 3 Riger og at vælge Kong Hans til Konge over samtlige Riger, hvis han vil underskrive en i de svenske Deputeredes Brev indført Haandsfæstning ⁴⁾). S. A. udgav Biskop Karl i Lybek Breviarium Othoniense ⁵⁾, et Ritual for de fyenske Kirker, indeholdende Kirkeagenden, Sange og Ceremonier. Den 29 Apr. 1484 udstedte han fra Orkel Kaldsbrev for Brendstrup Præst ⁶⁾); d. 1 Aug. f. A. udstedte han med Kongen og Rigsraadet i Kjøbenhavn Fuldmagt for de Besuldmægtigede, der skulde mødes med de Svenske i Kalmar d. 15 f. M. forat fatte endelig Beslutning om Kongevalget og Kongens Haandsfæstning ⁷⁾). S. A. befalede Erkebiskop Jens de Odense Prælater at anlægge Sag imod en Præst i Skjelskør, fordi han havde bemægtiget sig en Ufdøds til St. Hans's Altar i Svendborg testamenterede Gods ⁸⁾). Den 12 Febr. 1485 udstedte Biskop Karl fra Orkel sin Anordning om Raadsensaaret paa Lolland ⁹⁾). Den 7 Apr. 1486

¹⁾ I. c. pag. 533 Nr. 4739. ²⁾ Hvitf. I. c. 974. ³⁾ Reg. dipl. I, 534 Nr. 4747. ⁴⁾ I. c. Nr. 4756. ⁵⁾ S. R. D. VII, 237. Den fuldstændige Titel er: Graduale in usum ecclesiarum Fyonicarum sive Liber ceremoniarum et cantuum sacrorum. Münster (den danske Reformationshist. I, 166 Note *) nævner Missale Ecclesiae Othoniensis, trykt af Matth. Brandis i Lybek 1497. ⁶⁾ Bedel-Simonsen II, 1, 17 ff. ⁷⁾ Reg. dipl. I, 537 Nr. 4779. ⁸⁾ Pontopp. II, 682. ⁹⁾ Bedel-Simonsen II, 1, 20.

udstedte han med Flere fra Svendborg Raadstue Statut for St. Jørgensgaard ved Svendborg ¹⁾. S. A. var han med Domproben og Kantoren i Odense Kapitel udnævnt til at dømme imellem Biskop Giler af Aarhus og Borgene sammesteds om noget Mensalgods; men det kom ei til Dom, da Parterne forligedes d. 5 Decbr. ²⁾. S. A. lod han sin Fader, Marsk Klaus Konnov, med stort Følgeskab begrave i St. Hans Kirke i Odense og lod lægge en Gravsteen over ham ³⁾. Den 15 (eller 20) Juni 1487 underskrev han i Bisborg paa Gulland Kong Hans's Brev, hvorved han tager Ridder Svar Apelsen i sin Raade, da denne har afftaaet ham Den Gulland og Bisborg Slot ⁴⁾; d. 22 Sept. s. A. var han tilstede i Lund ved Prinds Christians Kaaring og Hylдинг som Thronfølger ⁵⁾. S. A. drog han med Flere som Gesandt til Hamborg, hvor han (11 Novbr.) udstedte et Bidnesbyrd om, at Hamborgerne havde forpligtet sig til at hylde Kong Hans og Hertug Frederik ⁶⁾; ligesom han og s. D. var med at udstede et andet Bidnesbyrd angaaende Hamborgs Borgemeesters og Raads Svar paa Kongens og Hertugens Anker over Stadens uhjemlede Seilads og Handel paa Stør og Bilster ⁷⁾. Den 2 Juni 1488 udstedte Bispens Official, Simon Lauritsen, med Flere paa Præstemode i Odense Domkirke et Brev, hvorved de dømte, at Kosterlev Bymænd herefter skulde tiende til Beslinge Kirke og Præst (som tilforn) og ikke til Særlev ⁸⁾.

S. A. (1488) reiste Enkedronning Dorothea til Rom og berettede der for Pave Innocents VIII, paa hvilken

¹⁾ Samlinger til Jyens Historie og Topographi I, 4 ff. ²⁾ D. Mag. I, 292. ³⁾ S. R. D. VII, 238. ⁴⁾ Reg. dipl. I, 543 Nr. 4838. ⁵⁾ Hvitf. I c. S. 991 f. ⁶⁾ Reg. dipl. I, 544 Nr. 4849. ⁷⁾ I c. Nr. 4850, ⁸⁾ Bedel-Simonsen I. c. S. 26.

skjændig Maade Knudsbrødrene for 14 Aar siden vare blevne udjagne af deres Kloster i Odense. Hun skal være bleven bevæget til dette Skridt af disse Munkes og især af sin Hofpræst, Matthias Ulf¹⁾, der bildte hende ind, at de havde haft Aabenbarelsen om de gruelige Pinsten, hendes afdøde Gemal, Kong Christian, der havde tilladt Munkenes Udjagelse, derfor maatte lide i Skærsilden. Paven lod sig ved hendes Forestillinger og Bønner bevæge til at nedsætte en Kommission (10 Mai), der skulde undersøge denne Sag, bestaaende af Biskop Albert af Lybek, Abbed Oluf af Næstved og Abbed Oluf af Sorø. Den 3 Apr. 1489 udgik Stevningen, som blev oplæst d. 28 s. M. i Kapitelshuset i Odense og siden opslaaet paa Kirkeboeren. Den 9 Mai blev Sagen først foretagen i Kantorboligen i Odense, i Kongens og mange Geistliges og Løgsfolks Overværelse. Abbed Oluf af Næstved præsiderede i Retten som Dommer; Knudsbrødrenes Sagfører var Mag. Peder Pedersen, Prior af Antvorskov; Biskop Karls og Kannikernes Sag førte Mag. Hans Urne, Provst i Odense. Efter lang Procedure blev Sagen voldgIVEN til Erkebiskop Jens Brostrup, som d. 25 Juli tog den for i Lund, i Overværelse af Bisperne af Roskilde og Ribe samt flere Geistlige. Begge Parter's Sagførere mødte; men Erkebiskopen frasagde sig at fælde Dom, da han ikke, som naturligt var, kunde bringe Samstemning tilveie imellem de tvende, hinanden stik modsatte, Pavebreve (Sixtus IV's og Innocents VIII's), og overgav Sagen til den pavelige Befalings Fuldbyrder, Abbed Oluf af Sorø. Denne gjenoptog da Sagen d. 31 Juli, idet han atter stebnede begge Parter, og lod den blive breven

¹⁾ der senere maatte rømme Landet og endelig blev Erkebiskop i Magdeborg.

efter Lov og Ret, indtil der gik endelig Dom deri, hvilken blev affagt i hans Gaard i Slagelse d. 25 Aug., og som løb overeensstemmende med Pave Innocents's Brev, til Knudsbrødrenes Fordeel. Men Biskop Karls og Kannikernes Sagførere, Mag. Hans Urne og Mag. Otto, gik bort, før Dommen faldt; og nu blev der en heftig Støi og Riv paa begge Sider: de bandsatte, truede og udfjeldte¹⁾ hverandre, til stor Forargelse for Menigmand, saa at Kongen maatte tage sig alvorligt af Sagen. Han forligte da Parterne paa Næsbyhoved Slot, og Forliget blev udstedt fra Nyborg Slot d. 20 Decbr.; hvilket gaar ud paa, at St. Benedikts Brødre og Munke skulle annamme St. Knuds Kirke med al dens Tilliggende som deres Kloster, og at Abbederne Oluf af Røstved og Peder af Antvorskov skulle borge for, at de samvittighedsfuldt ville overholde St. Benedikts Regel. Nafum, Steenløse, Ubbørd og Paarup Kirker skulle følge Klostret; 20 Læster (960 Tdr.) Korn skulle aarlig udredes til Kannikerne (hvis særlige Andeel nævnes), men falde ved deres Død tilbage til Klostret; ligeledes skulle disse, saalænge de leve, beholde deres Residenter samt nyde Frikjørsler og Høveri af Klostrets Bønder; men detses øvrige Gods skulle de afstaae til Brødrene²⁾. Det var da Enden paa denne, i sit Slags vistnok enestaaende og mageløse, Sag.

Ved Midsommerstid s. A. (1489) var Biskop Karl paa et Bispemøde i Kjøbenhavn³⁾; han gav ogsaa med flere Rigsraader Kongen Beviis paa de Vilkaar, hvorunder

¹⁾ Under Sagen fremtraadte et Vidne, som udsagde, at der efter Munkenes Udkastelse ikke hørtes om andre Mirakler i Klostret, end at en Kannik havde avlet 3 Børn, et med Koffen, et med Kjelbersvenden og et med Bryggerensvenden (forklædte Qvindfolk). ²⁾ S. R. D. VIII, 475 sqq.; Reg. dipl. I, 549 Nr. 4897. ³⁾ S. R. D. VII, 238.

han havde stadfæstet Stændernes Privilegier ¹⁾); og endelig stadfæstede han s. A. sine Formænds Bevilling for Vellinge Bønder at søge Vederslev Kirke ²⁾. I Aaret 1490 nævnes han i en Eidsag om Skovhugst, der skulde forhandles i Odense først paa Aaret ³⁾. I Aaret 1491 ⁴⁾ maatte han paany indvie St. Knuds Kirke og Kloster i Odense, fordi de ligesom vare blevne vanhelligede af de nu uddrevne Kanniker ⁵⁾. Den 24 Apr. 1492 udstedte han et Brev, hvorved han bevidner, at han s. D. har indviet et Alter for Sfr. Mariæ Psalters Broderskab i St. Albani Kirke i Odense ved den nordre Bæg og nu tilstaaer det 40 Dages Afslad ⁶⁾. Den 19 Mai s. A. skjenkede samtlige Rigets Bisper paa Mødet i Kjøbenhavn Afslad til samme Alter ⁷⁾; d. 28 s. M. var han med i Rigsraadet paa Kjøbenhavns Raadhuus at fælde Dom i en Sag om et Pantebrev ⁸⁾; og d. 30 s. M. var han sammesteds tilstede, da Kongen stadfæstede Kjøbenhavns Magistrats Ret til at erholde et Pund Peber af hver fremmed Kræmmer, der opslug fir Bod i Staden ⁹⁾. Den 7 Juni 1493 udstedte han fra Orkel sit Brev til Præsterne i Særlev, N. Næraa, Skouby og Østrup, at de skulde stevne endeel Bymænd at komme i Odense Bispegaard d. 20 s. M. og fremsige det Sandeste, de havde udgrandsket, om Markeskjel imellem Tersfore og Nørreby ¹⁰⁾; og d. 18 Decbr. s. A. udstedte Kongen fra

¹⁾ Sviff. I. c. S. 999. ²⁾ Pontopp. II, 693; jfr. Aar 1472.

³⁾ Bedel-Simonfen I. c. S. 32. ⁴⁾ S. R. D. I. c. har d. 30 Apr. 1499; men det er vel ikke rimeligt, at de gjenindsatte Munkte have udsat denne Høitidelighed i en halv Snees Aar. Forresten synes denne Gjenindvielse at være gaaet til med stor Stads. ⁵⁾ Pontopp. II, 436; D. Atl. VI, 603. ⁶⁾ Bedel-Simonfen I. c. S. 36 f. ⁷⁾ Reg. dipl. I, 558 Nr. 4977. ⁸⁾ I. c. pag. 559 Nr. 4980. ⁹⁾ I. c. Nr. 4981. ¹⁰⁾ Bedel-Simonfen I. c. S. 39.

Hindsgavl Slot sin Befaling, at Bispen ei maatte stævne Andre end Byens Borgere til Bygdemænd i Sager, der angaae Byen, men derimod ei heller stævne Bymændene til Bygdemænd i Sager, som uden Byen skee ¹⁾). Den 31 Mai 1494 udstedte Bispen med Rigsraadet fra Kallundborg et Brev, at de danske Stænder, paa Hertug Frederiks gjentagne Forlangende om at maatte forsees med Rigens Land og Lehn, efter som tilbørligt kunde være, gavede det Svar, at Danmark's Rige er et frit Kaarerige, og at de derfor ei kunde gjøre deres Ed fuld, at raade eller samtykke, at Rigens Slotte eller Stæder skulde deles i flere Herrers Bold ²⁾). Den 10 Juni 1495 svarede han med Rigsraadet i Graabrødre Klosters Stue i Kallundborg paa en Forespørgsel af Kongen om Indførsel efter Ridebrev ³⁾). S. A. var han i Bogen og anbefalede der Præsten Roget paa Bythinget ⁴⁾); ligesom han og s. A. udstedte et Brev om Brenderup Kbhavn ⁵⁾). Den 15 Jan. 1496 skrev han med det danske Rigsraad fra Odense et Brev til det svenske, at det danske Gesandtskabs Grinde til Rusland alene angif Grændserne imellem dette Rige og Norge; men at, hvis Russerne tilføiede Sverrig nogen Skade, det da er en Følge af Steen Stures Fremfærd imod Kong Hans's Sendebud til Fyrsten af Moskva ⁶⁾). Den 13 Marts s. A. udstedte han Statuter for Ifr. Mariæ Psalters Broderskab i Odense ⁷⁾). Den 20 Mai 1497 udstedte Byens Lands-thing et af Bispen forlangt Thingsvidne imod de Beshyldninger, der i Sverrig paafagdes Kong Hans; iblandt andre, at han saaledes havde forarmet Almuen, at Bønderne

¹⁾ I. c. S. 38 f. ²⁾ Reg. dipl. I, 565 Nr. 5036. ³⁾ I. c. pag. 568 Nr. 5063. ⁴⁾ Bedel-Simonfen I. c. S. 44. ⁵⁾ I. c. ⁶⁾ Reg. dipl. I, 569 Nr. 5077 ⁷⁾ Bedel-Simonfen I. c. (Ifr. Mar 1492).

af Mangel paa Kreaturer selv med deres Hustruer maatte drage Harve og Plov ¹⁾). S. A. var Bispfen formodentlig paa Herredagen i Kjøbenhavn, hvor der blev besluttet aabenbar Krig med de Svenske ²⁾); i hvilken Anledning han skal have sendt Kongen baade Krigsfolk og Skibe; og s. A. skal han ogsaa have indviet Erkebiskop Birger i Lund ³⁾). Den 25 Marts 1498 udstedte han fra Blangstedgaard sit Brev til Præsten Hr. Rasmus Nielsen om Præsentationen til Frue Kirke i Nykjøbing p. F. ⁴⁾). Den 3 Mai 1499 underskrev han i Odense som Vidne Præstens i Lumby, Hr. Johan Eggardsens, Fundats paa det Alter og Vikari, han havde stiftet i St. Albani Kirke ⁵⁾). S. A. nævnes hans Eftermand, Biskop Jens Andersen (Weldenaf), der da gik som Gesandt til Rusland, som postuleret Biskop i Odense ⁶⁾). I Maret 1500 vare 11 Dannemænd stevnede paa et Vidne for Bispens Official i Odense angaaende Habelykke, som de beedigede at ligge i Wigerslev Sogn, samt at Korntienden hører Wigerslev Præst og Kirke til ⁷⁾). Den 6 Sept. 1501 udstedte Biskop Karl med det danske Rigsraad fra Nyborg en Skrivelse til 4 svenske Rigsraader om at holde et Møde i Vadstena senest ved næstkommende St. Mikkelssdags Tid med Udsendinge (iblandt hvilke han selv nævnes) fra det danske Rigsraad forat underhandle om et Forlig mellem dem og Kong Hans ⁸⁾).

Men kort derpaa, i Begyndelsen af Høst 1501, døde Biskop Karl ⁹⁾), der ogsaa var Medlem af Glendegildet i Odense ¹⁰⁾), og skal være bleven begravet i Herrested Kirke

¹⁾ Reg. dipl. I, 574 Nr. 5119. ²⁾ Hvittf. I. c. S. 1014. ³⁾ Pontopp. II, 436. ⁴⁾ Bedel-Simonsen I. c. S. 52. ⁵⁾ I. c. S. 53. ⁶⁾ I. c. S. 55. ⁷⁾ Bedel-Simonsen Rugaard I, 2, 42, 44. ⁸⁾ Reg. dipl. I, 583 Nr. 5213. ⁹⁾ S. R. D. VII, 238. ¹⁰⁾ Bedel-Simonsen I. c. S. 69.

†
 i Fyen ¹⁾), hvilken han oftere (i Maren 1473, 1475, 1476 og 1489) skal have besøgt ²⁾).

¹⁾ Pontopp. II, 437. ²⁾ Sak. Madsens Bisfatsbog S. 15.

Hermed slutter jeg for denne Gang disse Samlinger. Af de tvende sidste katolske Bisper i Odense har Jens Andersen (Weldenaf) allerede fundet sin Biograph; og hvad Anud Gyldenstjerne angaaer, har jeg ei troet at kunne tilfredsstille Læseren med et saa skeletagtigt Aftrids, som jeg har maattet lade de ældre Bisper næies med. Smidlertid har jeg indsamlet, hvad jeg hidtil har forefundet til hans Levnetsbeskrivelse, og haaber, hvis Omstændighederne tillade mig paa rette Sted at fuldstændiggjøre mine Samlinger, da at kunne meddele dem.